

ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΥΠΟ

Α. Ν. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ.

Ἐπὶ τῇ δοκιμασίᾳ καὶ κέρσει τῆς Κεντρικῆς
Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς

ΒΡΑΒΕΥΘΕΙΣΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΩΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΔΙΚΩΣ
ΕΝ Τῷ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚῷ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜῷ

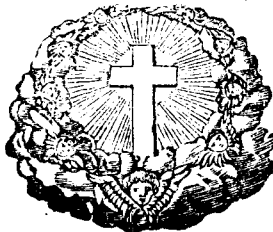
ΤΗΣ

ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

καὶ εἰσαχθεῖσα ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ Σχολεῖα πρὸς
διδασκαλίαν τῆς ἐν αὐτοῖς μαθητευούσης
ὀρθοδόξου νεολαίας.

(Ἄδεια τοῦ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδείσεως Ἀυτοκράτ. Ὑπουργείου).

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ
(Ὁδὸς Πεντοπαζάρου Ἀριθμ., 3.)

1872.

Πάν αντίτυπον μὴ φέρον τὴν κάτωθι σφραγίδα τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὴν κάτωθε-δογραφὴν τοῦ συγγραφέως θέλει θεωρηθῆ ὡς ἐκ τυποκλοπίας προερχόμενον καὶ προκαλέσῃ τὴν ὅπου δεῖ δικαστικὴν καταδίωξιν τοῦ τυποκλόπου.

Πρὸς ἐξασφάλισιν ἔμπρὸ τῆς τυποκλοπίας ἐξετελέσθησαν αἱ νόμιμοι παρὰ ταῖς αὐτοκρατορικοῖς ἀρχαῖς διατυπώσεις.

Ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὁ συγγραφεὺς προσφέρει δέκα ὀθωμανικὰς λίρας εἰς τὸν ὅστις ἐπιδώσῃ εἰς αὐτὸν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν κάτωθι σφραγίδα καὶ ὑπογραφὴν μετὰ τῆς ἐμμαρτύρου καταδείξεως τοῦ παρ' οὗ ἐλήφθη τὸ ἀσφράγιστον καὶ ἀνυπόγραφον ἢ ὀπωσδήποτε ἄλλως κλειψίτυπον βιβλίον.

Σβερμαραμ

✠ Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως
Ἄνθιμος ἐπιβεβαιῶσι.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διελθοῦσα τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη ἐκπονηθεῖσαν καὶ ὑποβληθεῖσαν αὐτῇ Ἱερὰν Κεττήχησιν πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ εὐροῦσα αὐτὴν σύμφωνα πρὸς τὸ διάγραμμα τοῦ ὑπ' αὐτῆς προκηρυχθέντος ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10 Δεκεμβρίου 1869 διαγωνίσματος, μετὰ τὴν προσήκουσαν ἐπιθεώρησιν, ἐγκρίνει τὴν ἐκτύπωσιν αὐτῆς καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικοῖς σχολείοις. Ἐξασφαλίζει δὲ τὸν συγγραφεὰ κατὰ τῆς τυποκλοπίας διὰ τῆς ἐπιθέσεως αὐτῆς ἐπιθεώρησιν ἐφ' ἑκάστου τῶν ἀντιτύπων.

τῆ 2 Ἰουνίου 1872.

Ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Κεντρικῆς
Ἐκκλ. Ἐπιτροπῆς

Ο ΝΥΣΣΗΣ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.

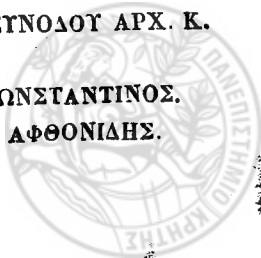
† Ο Μ. ΠΡΩΤΟΣ. Δ. ΕΥΕΛΠΙΑΗΣ.

† Ο ΑΡΧ. Β. ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ.

† Ο ΑΡΧΙΓ. ΤΗΣ Ι. ΣΥΝΟΔΟΥ ΑΡΧ. Κ. ΕΥΤΥΧΙΑΗΣ.

† Ο ΜΕΓ. ΑΡΧΙΑ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

† Ο ΓΡΑΜ. ΑΡΧ. Γ. ΛΦΘΟΝΙΑΗΣ.

✠ **ΑΝΘΙΜΟΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝ-
ΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.**

Ἰερώτατε μητροπολίτα (θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε) . . ἐν ἀγίᾳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγὲ τῆς Ἡμῶν Μετριότητος, Κύριε . . . χάρις εἶη τῇ αὐτῆς Ἀρχιερωσύνῃ καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Ἡ μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἥς μέλημα σπουδαιότατον ἦν αἰείποτε ἡ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου ἀνατροφή καὶ ἐκπαίδευσις τῆς ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν αὐτῆς θρόνον γεύτητος, ἐπιθυμοῦσα νὰ παγιωθῇ ἐν τοῖς κατὰ τόπους ἐκπαιδευτηρίοις ἐν σύστημα ὁμοιομόρφου διδασκαλίας ὅσον ἔνεστιν εὐμεθοδέστερον καὶ τελειότερον, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον λαβοῦσα ὑπ' ὅψιν ὅτι ἡ ἔλλειψις ὁμοιομόρφων διδασκαλικῶν βιβλίων, ἀνεπλήπτων ἅμα καὶ εὐμεθόδων τῆς ἐν τοῖς ἀλληλοδιδασκαλικῶν καὶ ἑλληνικοῖς Σχολείοις ἱερᾶς διδασκαλίας καθίστατο οὐσιώδης καὶ δυσπέρβλητον πρόσκομμα, ἔγνω τὴν ἴδρυσιν εἰδικοῦ περὶ ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως διὰ τὰ ἀλληλοδιδασκαλικά καὶ ἑλληνικά Σχολεῖα διαγωνίσματος, ἔπαθλον καὶ γέρας προθεῖσα τὴν προνομιακὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐν τῷ διαγωνίσματι τούτῳ ἐγκριθησομένων βιβλίων εἰς τὰ ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον Σχολεῖα τῶν ὀρθοδόξων. Καὶ δὴ κριθέντος πρῶτον ἤδη τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὰ νενομισμένα, ἐνεκρίθησαν ὑπ' αὐτῆς μετ' ἀκριβῆ καὶ λεπτομερῆ ἔλεγχον καὶ δοκιμασίαν ὡς ἐκπληροῦντα τοὺς ὅρους τοῦ διαγωνίσματος καὶ τελειότερα πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων, τέσσαρα συγγράμματα ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως, ἔργα τοῦ σοφολογιωτάτου ἐν καθηγηταῖς Κυρίου Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη. Τὴν ἐγκρισιν ταύτην, ἐπικυρωθεῖσαν ὑπὸ τε τῆς Ἡμῶν Μετριότητος καὶ ὑπὸ τῆς περὶ Ἡμᾶς ἀγιωτάτης Συνόδου, ἀνακοινοῦντες καὶ πρὸς τὴν Ἀρχιερωσύνῃν αὐτῆς διὰ τῆς παρούσης Πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, ἐντελλόμεθα Αὐτῇ, ἵνα ἀπολύσασα ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς φιλοχρίστους ἐφόρους, διευθυντὰς καὶ διδασκάλους τῶν κατὰ τὴν θεόσωστον Αὐτῆς ἐπαρχίαν ἑλληνικῶν

καὶ ἀλληλοδιδασκτικῶν Σχολείων, προτρέψη νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς αὐτὰ τὰ προῤῥηθέντα βιβλία τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχῆσεως, ἐξηγοῦσα πρὸς αὐτοὺς διὰ ταῦτα ἐκρίθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰλληλα εἰς διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου νεολαίας. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετ' Αὐτῆς.

αωοβ', Αὐγούστου ιδ'.

† Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΕΦΕΣΟΥ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΝΙΚΑΙΑΣ ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΤΟΡΝΟΒΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΙΚΟΝΙΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΣΑΜΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΒΕΛΙΓΡΑΔΩΝ ΑΝΘΙΜΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός,

† Ο ΝΥΣΣΗΣ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἀνά χειρας βιβλίου ἔδωκεν εἰς τὸν συγγραφέα τὸ διαγωνισμὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τὸ «τεθὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς κελεύσει τῆς Α. Θ. Παναγιότητος», οὗτινος τὸ πρόγραμμα ἐξεδόθη τῇ 10 Δεκεμβρ. 1869, δημοσιευθὲν καὶ ἐν τοῖς «Στατιστικαῖς πίναξι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατὰ τὰ προάστεια σχολείων τῶν ὀρθοδόξων, τοῖς καταρτισθεῖσι φροντῖδι καὶ ἐπιστασίᾳ τῆς κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκδοθεῖσι δὲ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ μουστραφοῦς ἄρχοντος μεγάλου Λογοθέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας Κ. Σταυράκη τοῦ Ἀριστάρχου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870». Ἡ ἐκδόουσα τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνισματος τούτου Ἐπιτροπὴ προοιμιάζεται περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ὡς ἑξῆς: «Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν πληθὺν καὶ ποικίλιαν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς διδασκητοῖς τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαίδευσως ἐν χρήσει βιβλίων ἱεράς ἱστορίας καὶ ἱεράς κατηχήσεως, καὶ φροντίζουσα περὶ τῆς ἀσφαλοῦς οὐχ ἦττον ἢ καὶ εὐμεθέδου καὶ ὁμοιομόρφου διδασκαλίας τῶν ἱερῶν τούτων μαθημάτων, λαβοῦσα δὲ προηγουμένης τὴν περὶ τούτου προσκυνητὴν ἐντολὴν τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἐνέκρινεν ἵνα ἐκθῆται εἰς διαγωνισμὸν τὴν συγγραφὴν καταλλήλων καὶ εὐμεθόδων πρὸς διδασκαλίαν βιβλίων, ὀνομάζουσα εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐξ ἀρμοδίων προσώπων, εἰς ἣν ὑποβληθήσονται τὰ διαγωνίσματα, ὅπως τὰ ἐγκριθησόμενα βιβλία ἐκδοθέντα εἰσαχθῶσιν ἀκολούθως εἰς τὰ ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον σχολεῖα τῶν Ὀρθοδόξων». Ἀφ' οὗ δὲ ἐκθέτει καὶ ὀρίζει λεπτομερῶς τὰ προσόντα τῆς τε ἱεράς ἱστορίας καὶ τῆς κατηχήσεως, ἡ Ἐπιτροπὴ «προσκαλοῦσα τοὺς δυναμένους ἐκ τῶν λογίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τούτον, ὀρίζει προθεσμίαν ἐνὸς ἔτους, ἐν ᾧ ἀνάγκη πᾶσα παρουσίασαι τὰ συγγράμματα τῇ Ἐπιτροπῇ». Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1870 ἔτους εἶδον κατὰ τύχην ἐν Μυτιλήνῃ τοὺς προῤῥηθέντας Πίνα-

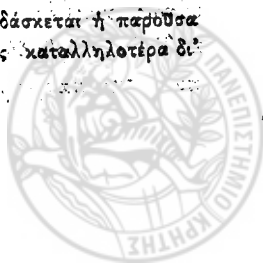
κας, ὅθεν καὶ ἔγνω τὰ περὶ τοῦ διαγωνίσματος τούτου. Εἰ καὶ ὁ καιρὸς εἶχε παρέλθῃ καὶ ἑστερούμην τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐν τῇ φίλῃ πατρίδι διαμονὴ μοὶ παρεῖχεν ἄνετον καὶ πλήρη σχολήν, καὶ ἡ ἱκανῶς πλουσία βιβλιοθήκη τοῦ ἐκεῖ Γυμνασίου ἠδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ ἐν μέρει τὴν κᾶρ' ἑσὸς ἔλλειψιν πολλῶν ἀπαιτήτων θεολογικῶν βιβλίων, ἀπεφάσισα μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς νὰ ἀποδυθῶ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τὰ τέσσαρα διαγωνιστήρια τεύχη ἐξαπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς τῆς προθεσμίας, ὅπου καὶ ἐδοκιμάσθησαν καὶ ἐκρίθησαν μόνα. Τῇ 17 Ἰουλίου 1874 ἡ Ἐπιτροπὴ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Α. Σ. τὸν Τοποτηρητὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀγίαν καὶ ἱερὰν Σύνοδον ἔκθεσιν περὶ τοῦ διαγωνίσματος, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὴν ἐξῆς κρίσιν τῶν ἐξετασθέντων χειρογράφων ὡς γενικωτέραν. « Ἐξ ἀνάγκης οὖν περιορισθεῖσα ἡ Ἐπιτροπὴ εἰς τούτων μόνων τὴν ἐξέλεγχιν, καὶ διεξεληθοῦσα ταῦτα μετὰ πάσης τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιστασίας νοός, ἰδοὺ οἷαν ἐκφέρει ἐπ' αὐτῶν γνωμοδότησιν. Ἀριθῆλως μαρτυροῦντα ἐμβρίθειάν τε καὶ εἰδικότητα ἐπιστημονικὴν καὶ πολυμάθειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, καὶ καθόλου θεωρούμενα, τὰ μὲν δύο ἐκτενέστερα ἐν μείζονι βαθμῷ, τὰ δ' ἕτερα δύο ἐπιτομώτερα ἐν ἡττονί, ἀξιόλογα λογίζονται προϊόντα ὠρίμου διανοίας, λέξει καὶ φράσει ἀπλουστέρᾳ μὲν, ἐκλεκτῇ δὲ καὶ καταλλήλῃ πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ τοῖς θεοῖς νοήμασιν ἐμπρεπούση ἐξειργασμένα, πολλὰ δὲ τὴν τάξιν καὶ τὴν σαφήνειαν ἔχοντα διὰ πάντων ἐπανθούσαν, καὶ ὁμολογουμένως κρίνοντα ἐπαίνου ἀξια διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, τὸ εὐμέθοδον καὶ τὴν κρίσιν. Ὡς ἐκ τούτου δὲ τὰ μὲν ἐκτενέστερα κατ' ἐξοχὴν εἰσὶν οὐ μόνον πολλῶ τῶν παρ' ἡμῖν φερομένων τελειότερα, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσιν ὡς ἔγγιστα τῷ προδιατυπωθέντι ἀγωνίσματι στοιχοῦντα καὶ συναφόντα ». Μετὰ τὴν κρίσιν ταύτην ἔπονται ἱκαναὶ παρατηρήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς διάφορα μέρη τῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα τῆς κατηγήσεως, τῆς ὁποίας ὡς κυριώτερα ἐλλειψίς σημειοῦται τὸ ὅτι δὲν ἐξετελέσθη ὁ ἑ. ὅρος τοῦ προγράμματος, ἦτοι ἡ ἐπαρκὴς ἔκθεσις τῶν διαφορῶν τῶν ἑτεροδόξων πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἐπαρκὴς ἀνασκευὴ αὐτῶν. Ἠξίου δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ ἄλλας πολλὰς διασκευὰς καὶ προσθήκας, εἰς τὸ δογματικὸν μάλιστα καὶ ἱεροτελεστικὸν μέρος τῆς κατηγήσεως, καὶ ὑπὸ τοῦ ὁρους τούτου ἐσκόπει νὰ προκαλέσῃ τὴν δέουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀύστασιν. Ἡ Α. Σ. ὁ Τοποτηρητὴς καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἀγία Σύνοδος ἀπε-

φάσιαν· να ἐρωτηθῆ ἐὰν ἀποδέχεται τὰς παρατηρήσεις τούτας ὁ συγγραφεύς, ὅς· και λαβὼν ἀντίγραφον τῆς ἐκθέσεως παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπου του ὄχι μόνον ἀπεδέχθη εὐγνωμῶνς, ὡς εἰκόσ, τὰς παρατηρήσεις και διορθώσεις και ὀδηγίας τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ και διώρθωσε κατ' αὐτὰς τὸ χειρόγραφον, διασκευάσας ἐν πολλοῖς τὸ ἀ. μάλιστα και β'. μέρος τῆς κατηχήσεως, συμπληρώσας τὰς εἰς τὴν Γραφὴν και τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας και συγγραφεῖς παραπομπάς, και προσθεῖς, εἰς τὰς ὑποσημειώσεις μάλιστα, πολλὰ εὐσιώδη και χρήσιμα, τὰ ὁποῖα οἱ μὲν μαθηταὶ δὲν θὰ διέρχωνται, θέλουσι ὅμως χρησιμεύη ὡς βοήθημα εἰς τοὺς διδασκάλους, ὅσοι ἑτεροῦνται ἐπαρκῶν και καταλλήλων βοηθημάτων. Τοιουτοτρόπως δὲ και εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς δὲν θέλει ἀποθῆ ἄχρηστον τὸ βιβλίον και ἀφ' οὗ ἀπολυθῶσιν ἐκ τῆς σχολῆς, διότι δόνανται και μετέπειτα να καταφεύγωσιν εἰς αὐτὸ πρὸς πρόχειρον λύσιν οἰασδῆποτε προσπιπτούσης ἐκάστοτε δογματικῆς ἀπορίας, ἐκ τῶν σπουδαίων τοῦλάχιστον και γενικωτέρων (*). Μετὰ τὴν τοιαύτην διασκευὴν τὰ χειρόγραφα ἐπεστράφησαν, ἐξετάσθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, και τῇ 13 Ἰουνίου 1872 ἐξεδόθη ἡ ἐπομένη πρὸς τὸν συγγραφέα Πατριαρχική και Συνοδική ἐπιστολή·

« Ἀνθιμος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
νέας Ῥώμης και Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

Σοφολογιώτατε καθηγητά, κύριε Δ. Βερναρδάκη, ἡμέτερε κατὰ πνεῦμα υἱὲ λίαν ἀγαπητέ, τὴν περιπόθητον ἡμῖν αὐτῆς σοφολογιότητα ἐκ ψυχῆς ἐν Κυρίῳ εὐχόμενοι εὐλογοῦμεν πατρικῶς. Μετὰ ζωηρὰς ἐδόντες θυμῆς τὴν ζήλωτην προθυμίαν, μεθ' ἧς ἐσπευσεν ὁ τῶς ἡμῖν ἄγνωστος διαγωνιστῆς συμμορφωθῆναι πληρέστατα πρὸς τὰς παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς ὑποδειχθείσας αὐτῷ ὀδηγίας, παραδεξάμενος τὰς ὑπ' αὐτῆς ἐπενεχθείσας τροποποιήσεις και διασκευάσας τὰ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον αὐτῆς ὑποβληθέντα τέσσαρα πολλοῦ λόγου ἄξια πονήματα αὐτοῦ, ἐκρίναμεν εὐλογον και δίκαιον ἐν ἀσπασθῶμεν τὴν περὶ αὐτῶν εὐμενῆ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτρο-

(*) Ἀλλὰ και εἰς τὰ γυμνάσια, νομίζω, δύναται να διδάσκηται ἡ παρῶσα κατήχησις ἐκ τοῦ κερύσιου, μέχρις οὗ συνταχθῆ ἄλλη τις καταλληλοτέρα δι' αὐτά.

πῆς κρίσιν, διότι ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν ἱερὰν Σύνοδον ἐκθέσει αὐ-
 τῆς «οὐδόλως διστάζει ν' ἀποφανθῆ πεπαρρησιασμένως ὁμολογοῦσα,
 ὅτι μετὰ τὰς μνησθείσας μικρὰς βελτιώσεις, τὰ βιβλία ταῦτα σύμ-
 φωνα πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ τεθέντος κατὰ τὴν 10 δεκεμβρίου τοῦ 1869
 διαγωνίσματος ἀπαρτίζουσιν ἐν ὅλῳ τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας
 τῶν ἱερῶν μαθημάτων, οὐχὶ πάντως τέλειον καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ γε
 πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερέχον ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις τῶν ἐν χρήσει ὁ-
 μοειδῶν διδασκαλικῶν βιβλίων, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐγκρίνει ἀπὸ εἰσα-
 κτέον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς σχολείοις, χορηγουμένης ἐπὶ τούτῳ τῆς προ-
 σηκούσης ἐκκλησιαστικῆς ὑποστηρίξεως». Κατὰ συνέπειαν συνοδικῆ δια-
 γνώσει καὶ ὁμοφώνῳ ψήφῳ ἔγνωμεν ἐπιστέψαι τὰ οὕτως ἐγκριθέντα
 τέσσαρα πονήματα τῷ στεφάνῳ τῆς νίκης καὶ ἀποδοῦναι τὸ ὑφειλό-
 μενον ἔπαθλον τῆς ἀκαμάτου φιλοπονίας καὶ τῆς εὐρείας πολυμαθείας
 τῷ ἀγνώστῳ φιλοπονήσαντι αὐτά. Διὸ καὶ συνοδικῶς προκλήθημεν
 ἡμῶν, παρόντων καὶ τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπι-
 τροπῆς, ἀποσφραγισθὲν τὸ ἄχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἐνσφράγιστον
 δελτίον, ἐφανέρωσεν ἡμῖν μετὰ δικαίας ἐκπλήξεως καὶ ἀνεκκλήτου
 χαρᾶς, ὅτι ὁ τέως γνωστὸς ὡς βαθὺς φιλόλογος, δεινὸς πολυίστωρ,
 καὶ πολὺς τῆς γενικῆς ἱστορίας καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστήμιῳ Ἀ-
 θηνῶν, ἀνεφάνη νῦν καὶ δεινότερος θεολόγος. Ἐπὶ δὲ τῇ διπλῇ ταύτῃ
 ἐπιτυχίᾳ εὐλόγως χιλιοστὴν ταύτην φοράν ἀνακράζαντες ὅτι οὐκ ἐκ-
 λείψουσι τῷ Κυρίῳ ἀξιόμαχοι στρατιῶται καὶ τῇ θρησκείᾳ γενναῖοι
 πρόμαχοι, σπεύδομεν ἐπιδαψιλεύσαι τῇ περισπουδαστῷ ἡμῖν αὐτῆς
 σοφολογιότητι τὰς πατρικὰς ἡμῶν εὐλογίας, ἐκφράζοντες συνάμα καὶ
 τὸν δίκαιον ἔπαινον διὰ τὴν φιλοπονίαν, ἣν μετὰ ζήλου ἀπαρμιλλοῦ
 κατέβαλεν ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυ-
 ρίου διαμορφώσεως τῆς ὀρθοδόξου νεολαίας. Περιβαλόντες δὲ τὰ δια-
 ληφθέντα τέσσαρα πονήματα αὐτῆς διὰ τῆς ἐπισήμου καὶ ὀριστικῆς
 ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἐγκρίσεως, καὶ συγχαίροντες αὐτῇ ἐπὶ τῷ θριάμ-
 βῳ, ὃν οὕτως ἤρατο, χαίρομεν καθορώντες κοσμηθεῖσαν τὴν νεωτέραν
 ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν φιλολογίαν διὰ συγγραμμάτων πολλὴν μὲν πε-
 ριποιούντων αὐτῇ τιμῆν, πλείονα δὲ δόξαν καὶ εὐκλείαν τῇ ἀγίᾳ τοῦ
 Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, σεμνυνομένην δικαίως καὶ εὐφραينوμένη ἐπὶ τέκνοις
 οὕτως εὐσεβῆσι καὶ φιλομήτορσι, πλείστην ὅσων ὑπισχνουμένοις τῇ
 καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξῳ νεολαίᾳ ἠθικὴν ὠφέλειαν. Ὅθεν καὶ μετὰ τῆς
 παρούσης πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς ἐπισυνάπτοντες τέσσαρα πιεσοποιη-

τικά τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνά ἐν ἰδίᾳ δι' ἕκαστον τῶν συγγραμμάτων αὐτῆς πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ χορηγηθέντος, αὐτῇ προνομίου, προαγόμεθα καθ' ὑπαγόρευσιν καθήκοντος ἱεροῦ ὑποδειξάει διὰ τοῦ ἐπισυνημένου παραρτήματος τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπῆς μικρὰς τινὰς ἐλλείψεις ἀναφανείσας καὶ πάλιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῖς τούτοις, μηδαμῶς ἀμφιβάλλοντες, ὅτι καὶ ταύτας μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας παραδεχθήσεται(*), καθ' ὅσον καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ὀρθῶς ἐκνοουμένῳ συμφέροντι ἔγκειται ἢ μᾶλλον ἐφικτῇ τούτων τελειοποίησις. Ἐπὶ τούτοις ποθοῦντες ἵνα παράσχωμεν τῇ αὐτῆς σοφολογιότητι νέον δεῖγμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν εὐαρεσκείας, ἐκρίναμεν δίκαιον. ἅμα καὶ εὐλόγον ἵνα διπλασιάσωμεν τὴν τεῶς χορηγηθεῖσαν αὐτῇ τριετῇ προθεσίμῳ εἰς ἕξαετῆ, ἀντὶ τῆς πενταετοῦς ἦν ἐξητήσατο, ὅπως γενναιότεροι αὐτῆς ἀναδειχθέντες, διακρίτερον φανώμεν ἀμείβοντες τὴν φιλοπονίαν καὶ τὸν ἀκάματον ζῆλον αὐτῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ τῆς περιποθέτου ἡμῖν αὐτῆς σοφολογιότητος.

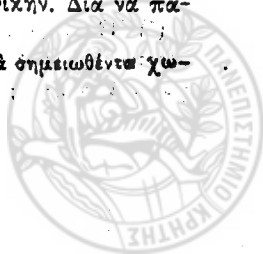
αωσθ' ἰουνίου ιγ'.

† «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ διάπυρος εὐχέτης».

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἢ ἀφορμῇ καὶ ἱστορία τῆς συντάξεως καὶ ἐκδόσεως τοῦ ἀνά χεῖρας βιβλίου καὶ τῶν ἐπιλοίπων τριῶν.

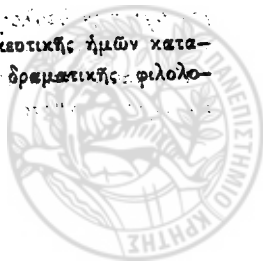
Ἄλλὰ πῶς, ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις, λαϊκὸς ἐγὼ καὶ μὴ θεολόγος, ἀπεφάσισα ν' ἀποδοθῶ εἰς τοιοῦτον ἀγῶνα; Τούτο δὲν εἶνε σύνηθες, τὸ ὁμολογῶ, ἀλλὰ δὲν εἶνε ὅμως καὶ ὅλως ἀσύνηθες· καὶ διὰ νὰ μὴ τρέχω μακρὰν, ἀναφέρω (καθ' ὅσον, ἐννοεῖται, εἶνε δυνατὸν νὰ συγκρίνη τις τὰ μικρὰ μὲ τὰ μεγάλα) αὐτὸν τὸν πατέρα τῆς καθ' ἡμᾶς νεοελληνικῆς φιλολογίας, τὸν Κοραῆν. Τίς μετέφρασε τὴν κατῆχσιν τοῦ Πλάτωνος, ἧτις ὑπὲρ τὸν ἡμῖσιν αἰῶνα διδάσκεται εἰς τὰ σχολεῖά μας; Λαϊκὸς καὶ μὴ θεολόγος, ὁ Κοραῆς. Τίς ἐχειραγῶγησεν ἀνά χιλιάδας καὶ μυριάδας εἰς τὰ στοιχειώδη δεδάγματα τῆς ἱεῖρας ἡμῶν πίστεως διὰ τῆς ἐπὶ ἡμῖσιν αἰῶνα ἐν τοῖς ἀλληλοδιδασκτικοῖς σχολείοις διδασχομένης στοιχειώδους ἱεῖρας κατῆχσῆς καὶ ἱστορίας τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν νεολαίαν; Πάλιν ὁ Κοραῆς, ὅστις κύριον μελέτημα εἶχεν ὄχι τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν. Διὰ νὰ πα-

(*) Καὶ εἰ παρατηρήσῃς αὐτὰς ἐγένοντο παραδεκταί, καὶ τὰ σημειωθέντα χωρία ἐτροποποιήθησαν κατ' αὐτάς.

ραθέσω δὲ κατ' ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν φιλολογιῶν αὐτὴν τὴν νεωτάτην, τὴν Γερμανικὴν, ὅ καθ' αὐτὸ πατὴρ τῆς γερμανικῆς ποιήσεως καὶ φιλολογίας καὶ γλώσσης, ὁ Λεσσίγγιος, οὐ μόνον ἐθεολόγει ἀλλὰ καὶ μετέδωκεν, ὡς γνωστὸν, ἀπουδαίαν ῥοπήν εἰς τὸ θρησκευτικὸν καὶ θεολογικὸν φρόνημα τοῦ ἔθνους του. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι ὑπάρχει τις ἐνίαυτε ἀφανεστέρα μὲν καὶ ἐσωτερικωτέρα, ἀλλ' οὐσιώδης καὶ πραγματικὴ σχέσις μεταξύ φιλολογίας καὶ θεολογίας, μετὰξὺ θρησκείας καὶ γλώσσης. Καὶ ἀληθῶς τί ἄλλο σαφέστερον ἅμα καὶ χαρακτηριστικώτερον καὶ ἀλοκληρωτικώτερον τῆς ἐν ἀνθρώπῳ πνευματικῆς οὐσίας παρὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν; Τί δὲ ἄλλο ἀξιώτερον προσοχῆς καὶ μελέτης ἐμβριθοῦς παρ' αὐτάς, ὅταν μάλιστα τὰ ἔθνη διέρχονται τὴν περίοδον ἐκείνην, τὴν ἐπικίνδυνον ἅμα καὶ γόνυμον, ἣτις συνήθως λέγεται μεταβατικὴ, καὶ ἣτις πρόκειται νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὰ ἢ εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ εὐκλειαν, ἢ εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν κακοδαιμονίαν; Ὅταν δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα εὐρεθῶσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πλέον ἀντιθέτων καὶ ὀρμητικῶν φευσμάτων τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως οἱ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ὀρθόδοξοι ἡμεῖς Ἕλληνες, τότε οἱ κίνδυνοι τῆς ἀκροσφαλοῦς ταύτης θέσεως αὐξάνουσιν ἐπ' ἄπειρον, καὶ εἶνε ἀδύνατον ὅστις καὶ ὀλίγον ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, νὰ μὴ ἐγκύψῃ καὶ εἰς θρησκευτικὰς μελέτας, καὶ βλέπων συσσωρευμένα ὀσημέραι μελανὰ καὶ φοβεράν τρικυμίαν προμηνύοντα νέφη εἰς τὰ ἄκρα τοῦ πελάγους, ὅπου πλέει τὸ μικρὸν καὶ ἀσθενὲς σκάφος τῶν ὁμοδόξων του, νὰ μὴ στρέψῃ ἐταστικὸν καὶ περιδεὲς βλέμμα πρὸς τὸ πηδάλιον καὶ τὸν πηδαλιούχον, πρὸς τὴν ἱεράν τῶν πατέρων του πίστιν, ἣτις διέσωσεν αὐτοὺς δι' ὄλων τῶν μακρῶν καὶ πολυκυμάντων αἰώνων. Οὐδὲν ἄρα παράδοξον, ἐὰν συγγραφεὺς, ὡς κύριον μελέτημα ἔχων τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἱστορίαν, καὶ παρακολούθῳν ὄχι ἀπαθῶς οὐδ' ἀδιαφόρως ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἔτων(*) τὰς ποικίλας καὶ παντοσείδεις περιπετείας τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν ὁμοπίστων του, καὶ βλέπων τὸ μὲν παρὸν πληθὺς ἀποτυχιῶν καὶ ὀλισθημάτων, τὸ δὲ μέλλον πληρὺς κινδύνων διὰ τὸν πάτριον πολιτισμὸν, τὴν πάτριον γλῶσσαν, καὶ τὸ πάτριον θρη-

(*) Ἴδε πλὴν ἄλλων ὅσα π. χ. ἔγραψον περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἡμῶν καταστάσεως τῆ. 1858 ἐν Μονάχῳ ἐν τοῖς περὶ νεοελληνικῆς δραματικῆς φιλολογίας καὶ ποιήσεως προλεγόμενοις.

σκευα, προσπαθῶν δὲ ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ συντελέσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐνίσχυσιν καὶ στήριξιν, εἰ δυνατόν δὲ καὶ πρόδοον καὶ βελτίωσιν, ἐπέκυψε κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀσθενείας τοῦ καὶ εἰς θρησκευτικὰς καὶ θεολογικὰς μελέτας. Ἡ θρησκεία, ἡ ἀληθὴς δηλονότι καὶ ἀξία τοῦ ὀνόματος, εἶνέ τι ἀνώτερον καὶ περιεκτικώτερον, ἅμα δὲ καὶ γενικώτερον καὶ ἰσχυρότερον καὶ μακροβιώτερον τῆς ἠθικότητος· ἀλλὰ μὴν ἡ ἠθικότης εἶνε ἢ κατ' ἐξαχθὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρώπος οὕτως εἶπεν. Ἡ καθ' αὐτὸ ἀρεζια καὶ ἀκμὴ τῶν ἔθνων συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἐν αὐτοῖς μικρὰν ἢ μεγάλην ἠθικὴν οὐσίαν καὶ δύναμιν, ἡ δὲ δύναμις αὕτη τότε μόνον εἶνε πραγματικὴ καὶ ζωογόνος, ὅταν πηγάζῃ ἐκ τῆς θρησκείας ἢ συνταυτίζεται πρὸς αὐτήν. Ἡθικὴ δὲ χειραφέτησις ἀπὸ τῆς θρησκείας καὶ αὐτονομία, καὶ ἂν ὑπῆρξέ ποτε θανατὴ διὰ τὸ ἄτομον, ὡς ἔκτακτόν τι καὶ ἐξαιρετικὸν φαινόμενον, διὰ τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸ ἔθνος εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε ἀπάτη καὶ ψεῦδος, χίμαιρα ἀνυπόστατος, καὶ σύμπτωμα βεβαιότατον κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως καὶ πολιτικοῦ μαρασμοῦ, ἐὰν ὄχι καὶ θανάτου. Διὰ τοῦτο καὶ λέγῳ μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι λαός, ὁποῖος ὁ τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, ἐμμένων πίστις εἰς τὸ πάτριον θρησκευμα, καὶ διασώζων ἀκόμη τὰ ἀγνά καὶ πατροπαράδοτα ἦθη του, δύναται ν' ἀτενίξῃ πάντοτε θαρρᾶλὸς καὶ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου φόβου πρὸς τὸ μέλλον, ἐὰν μόνον δὲν ἐκλόνησῃ τὴν εἰς Χριστὸν πάτριον αὐτοῦ πίστιν ἢ ἡμιμάθεια καὶ αἰ περὶ ἠθικῆς αὐτονομίας τῶν λαῶν χίμαιραι τῶν μωρῶν καὶ δοκησισόφων, καὶ δὲν ἐμόλυνε τὰ ἀγνά του ἦθη τὸ δυσῶδες ρεῦμα τῆς διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως, τὸ ὁσημέραι ῥυπαρότερον καταφερόμενον ἐκ τῆς πολλαχῶς μὲν παρηκμακείας καὶ ἐξηχρειωμένης, ἠθικῶς δὲ καὶ θρησκευτικῶς ἀνιάτως σχεδὸν πασχούσης Δύσεως, ὁσημέραι δὲ πλειότερον δυσυχῶς ἐπινεμόμενον καὶ κατακλύζον τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πάτριον θρησκευμα τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων εἶνε αὕτη ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ἀνόθευτος καὶ ἀπαραχάρακτος, ἥτις ἀπέχουσα ἐξ Ἰσοῦ ἀπὸ τε τῆς δεσποτικῆς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀνάπτυξιν καὶ κίνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος παρακωλυούσης συγκεντρώσεως τοῦ Λατινισμοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς τὰ πάντα τὰ ἱερά καὶ ὅσια ἐγκαταλειπούσης μονουχί ἔρμαιον εἰς τὴν ἀτομικὴν αὐτοβουλίαν καὶ ἰδιοφροσύνην τοῦ τυχόντος ἀκολασίας τῶν διαμαρτυρομένων, προώρισται νὰ χύσῃ νέον φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἐξίας, ὅπερ καὶ θέλει συμβῆ

ἀφύκτως, ἐάν μόνον τεθῆ ἐγχαίριως φραγμός εἰς τὰ ἐξωθεν εἰσλαύ-
νοντα ῥυπαρὰ καὶ μεμολυσμένα ρεύματα, καὶ ἐάν τὰ ἦθη τῶν ὀρθο-
δόξων ἔλθωσιν εἰς στενοτέραν συνάφειαν πρὸς τὸ πάτριον θρησκεύμα,
ἐάν δηλονότι τὸ εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς μόνον τύπους περιορισθῆν καὶ ἀ-
πονεκρωθῆν γράμμα ζωοποιηθῆ ὅσον τάχος διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ
Ἐυαγγελίου, καὶ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία χύσῃ τὰ ζωογόνα αὐτῆς
νάματα εἰς τὴν ἀκορέστως διψῶσαν αὐτὰ χριστιανικὴν λατρείαν. Ἡ
μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἡ σεβασμία πάντων ἡμῶν μήτηρ καὶ
τροφός, ἔθηκεν ἤδη τὰς πρώτας βάσεις εἰς τοιαύτην βελτίωσιν καὶ
προόδον τῆς θρησκευτικῆς οἰκοδομῆς καὶ διδασκαλίας τοῦ ὀρθοδόξου
πληρώματος, συστήσασα τὸ περὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων διαγώνισμα,
καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ὅτι ἤξιωσεν ἐμέ, τὸ ἐλάχιστον τῆς Ἐκκλη-
σίας ταύτης τέκνον, νὰ τύχω τῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν αὐτῆς, ἀγωνι-
σθεὶς ἀτελέστατα ἀλλὰ πρῶτος ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ καὶ οὕτω μέγαν καὶ
ὑψηλὸν σκοπὸν ἐπιδιωκούσῃ πνευματικῇ σταδιοδρομίᾳ. Βύθνωμονῶ δὲ
καὶ πρὸς τὰ σεβαστὰ μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτρο-
πῆς, ἧτα ἀποβλέψασα μετ' εὐμενοῦς ἐπιεικειᾶς εἰς τὰς πολλὰς καὶ
πολυεῖδεις ἐλλείψεις τοῦ ἔργου μου, ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς κατάλληλον νὰ
χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον τοῦ μεγάλου καὶ ἱερωτάτου τούτου σκοποῦ
τῆς ἐκκλησίας.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 22 Αὐγούστου 1871.

Δ. Ν. Β.

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΗ.

§. 1.

Ἐρ. Τί προαπαιτεῖται διὰ νὰ ἐνοησώμεν ἀκριβῶς τί ἐστὶ κατήχησις;

Ἄπ. Ἐπειδὴ ἡ κατήχησις εἶνε μάθημα θρησκευτικόν, διὰ νὰ ἔχωμεν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβεστέραν ἐννοίαν τοῦ μαθήματος τούτου, προαπαιτεῖται νὰ γνωρίσωμεν τί εἶνε ἐν γένει θρησκεία, καὶ πόσα καὶ ποῖα εἶνε τὰ διάφορα αὐτῆς εἶδη ἢ θρησκευήματα.

§. 2.

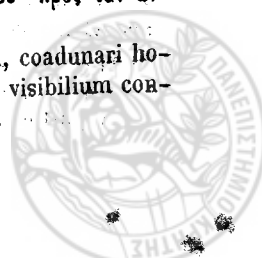
Τί λέγεται ἐν γένει θρησκεία καὶ τί λάτρεϊα;

Θρησκεία ἐν γένει¹⁾ λέγεται ἡ εὐλαβῆς τοῦ ἀνθρώπου σχέσις²⁾ πρὸς ὃν τι, ὡς θεῖον ὑπ' αὐτοῦ νοούμενον καὶ πιστευόμενον. Τὸ δὲ σύνολον τῶν ἱερῶν πράξεων καὶ τελετῶν, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει καὶ ἐξωτερικῶς τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα ἢ τὰς θρησκευτικὰς του ιδέας, ὀνομάζεται λάτρεϊα.³⁾

1) Ὅπως πολλῶν ἄλλων πραγμάτων καὶ ἐπιστημῶν, οὕτω καὶ τῆς θρησκείας ὁ ὀρισμὸς εἶνε δύσκολος ἄνευ ἐκτενεστέρως καὶ λεπτομεροῦς περιγραφῆς τῶν μερικωτέρων ἐννοιῶν, ὅσαι συναπαρτιζοῦσιν αὐτόν. Τοῦτο ὁμοίως εἶνε ἀδύνατον νὰ γείνη ἐν τῇ παρόντι ἐγχειριδίῳ· ὅθεν καὶ ἠρέσθημεν εἰς τὸν ἀνωτέρω ὀρισμὸν, λιτόν μὲν, ἀλλ' ἴσως ὅχι καὶ ἥττον ὀρθὸν ἢ ἀκριβῆ τῶν παμπληθῶν παρὰ τοῖς διαφόροις θεολόγοις καὶ φιλοσόφοις, ἀρχαίοις τε καὶ νεωτέροις, φερομένων.

2) Ἡ σχέσις αὕτη δηλοῦν ὅτι πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς ἀμοιβαία, ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον εἶνε σχέσις εὐλαβείας, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον σχέσις προνοίας καὶ ἐπισκέψεως καὶ οἰκονομίας θείας.

3) «In nullum nomen religionis, seu verum seu falsum, coadunari homines posse, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colliguntur». Augustin. contra Faustum. cap. 2.

§. 3.

Πόσα και ποτα εἶνε τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἐν γένει θρησκείας ἢ θρησκευάματα ;
Καὶ πάλαι καὶ σήμερον ὑπάρχον καὶ ὑπάρχουσι πολλὰ εἶδη θρησκείας ἢ θρησκευάματα. Πολλὰ ἔθνη π. χ. τῆς Ἀσίας ἐξέλαβον ὡς θεὸν αὐτὴν τὴν φύσιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐλάτρευσαν· ἡ τοιαύτη δὲ θρησκεία καλεῖται ἐν γένει φυσιολατρεία. Καὶ οἱ μὲν Ἴνδοι ἐθεοποίησαν καὶ ἐλάτρευσαν τὰς ἐν τῇ φύσει ἐνοικούσας δυνάμεις, καὶ ἡ τοιαύτη θρησκευτικὴ θεωρία λέγεται πανθεισμός. Οἱ δὲ Πέρσαι συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις ταύτας εἰς δύο ἀντιθέτους καὶ ἀντιμάχους θεότητας, ὧν ἡ μὲν ἐθεωρήθη ὡς ἀρχὴ παντός ἀγαθοῦ, ἡ δὲ ὡς ἀρχὴ παντός κακοῦ, καὶ τὸ τοιοῦτον θρησκευτικὸν σύστημα λέγεται δυασμός. Ἄλλοι ἐλάτρευσαν οὐράνιά τινα σώματα, ὅσον τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, κττ. τοιοῦτον δὲ θρησκεῦμα εἶνε ἡ ἀστρολατρεία τῶν Χαλδαίων. Ἄλλοι ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι περιέπεσον εἰς τὴν κτηνολατρείαν, θεοποίησαντες καὶ λατρεύσαντες ζῶά τινα. Ἄλλοι πάλιν ἐπροσωποποίησαν διὰ τῆς ποιητικῆς τῶν φαντασίας φυσικὰς τινὰς ἢ καὶ ἠθικὰς¹⁾ δυνάμεις ἢ ἰδέας ἐπὶ τὸ ἀνθρωπομορφότερον, καὶ τοιαύτη εἶνε π. χ. ἡ πολυθεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνθρωπόμορφα ταῦτα πλάσματα τῆς φαντασίας ἀπεικονίσθησαν ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ διὰ τῶν εἰκάστικῶν τεχνῶν, καὶ μάλιστα τῆς γλυπτικῆς, τὰ τοιαῦτα θρησκευάματα ἐξέπεσον πολλάκις εἰς εἰδωλολατρείαν, ἥτοι θεοποίησιν αὐτῶν τῶν καλλιτεχνικῶν εἰδώλων ἢ ὁμοιωμάτων. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐπεκράτησε καὶ ἀπλήτις χτισματολατρεία, ἥτοι ἀποθέωσις καὶ λατρεία φυσικῶν

1) ἠθικὰς λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν λέξιν ὄχι κατὰ τὴν κοινὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν μέσην καὶ ἀδιάφορον ἔννοιαν, ἣν ἔχει ὡς ὄρος τεχνικός, ἐκλαμβάνομένη ὁμοίως ἐπὶ καλοῦ καὶ ἐπὶ κακοῦ. Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἰδέαι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδέαι παθῶν φαύλων, καὶ ἐνίοτε κτηνωδῶν. Καὶ αἱ ὀλίγισται δὲ ἀγαθαὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἰδέαι οὐδέποτε σχεδὸν ἔμειναν ἀδιάφθοροι ἐν τῇ λατρείᾳ ἢ ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ καὶ ποιητικῇ παραστάσει. Πρὸς. Ῥωμ. ἀ. 26—32, καὶ Augustin. de Civitate Dei, XII. 2, 3.

τινῶν ἀφύχων ἀντικειμένων, οἶον ὄρους, δένδρου, λίθου, κττ.²⁾ ἢ ξοανολατρεία (φετηχισμός), καὶ ἀλλαγῶς τέλος ἡ θρησκεία ἐξώκειλεν εἰς γοητεία ν.

2) Εἰς τὰ ἀνωτέρω θρησκείματα δὲν συγκατελέξαμεν καὶ τὸν σημερινὸν Ἰουδαϊσμόν, ὡς καὶ τὸν Ἰσλαμισμόν, διότι ὁ μὲν πρῶτος εἶναι θρησκείμα ὄλως σχεδὸν ἀρνητικόν, ὁ δὲ δεύτερος εἶνε νόθον ἀποκύημα καὶ κρᾶμα ἀρχαίου καὶ νέου Ἰουδαϊσμοῦ, χριστιανισμοῦ καὶ ἀραβικῆς εἰδωλολατρίας.

α. Ὁ ἀρχαῖος Ἰουδαϊσμός, ἦτοι ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἦτο, ὡς θέλομεν ἰδῆ κατωτέρω, αὐτὸς ὁ χριστιανισμὸς, διερχόμενος εἰσέτι τὸ στάδιον τῆς προπαιδείας καὶ προπαρασκευῆς. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἀρνηθέντες τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐλθόντα εἰς τὸν κόσμον, καὶ τελέσαντα τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον, τὸν Ι. Χ., ὅστις ἦτο ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας ἐν γένει, ἀπηνήθησαν, ὡς εἰκός, ἀφ' τὴν τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείαν τῆς παλ. Διαθήκης, εἰ καὶ φαντάζονται ὅτι πρεσβεύουσι καὶ διακρατοῦσιν αὐτὴν μέχρι σήμερον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ σημερινὸς Ἰουδαϊσμός τῆς μὲν παλαιᾶς Διαθήκης ἀπεξενώθη πράγματι, περιωρισθὴ δὲ εἰς δύο ἱερά, κατὰ τοὺς νῦν Ἰουδαίους, βιβλία, τὴν Κἀβάλαν καὶ τὸ Ταλμούδ, ἐν οἷς περιέχονται μὲν ἀλήθειαί τινες θρησκευτικαί, παραληφθεῖσαι ἐκ τῆς παλ. Διαθήκης, ἀλλὰ περικεκαλυμμέναι ἐντὸς ζόφου πυκνοῦ καὶ ἀδιοράτου παραλογισμῶν καὶ δεισιδαιμονιῶν. Τὰ βιβλία ταῦτα διδάσκουσι πολλὰ παράλογα καὶ μωθῶδη περὶ Θεοῦ, περὶ δημιουργίας, περὶ Μεσσίου, περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, κτλ. Τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην περιορίζουσι ἀποκλειστικῶς τὰ βιβλία ταῦτα εἰς τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, πρὸς δὲ τοὺς ξένους καὶ ἄλλοεθνεῖς, οὓς κηρύττουσι μιαροῦς καὶ ἐχθροῦς τοῦ Θεοῦ, διδάσκουσι μῖσος, ἔχθραν καὶ πόλεμον διὰ παντός θεμιτοῦ καὶ ἀθεμιτοῦ μέσου, καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιορκίαις. Ἀληθοῦς ἠθικῆς διδασκαλίας οὐδὲ ἔχνος σχεδὸν ἐν αὐτοῖς περιορίζεται δὲ ἡ ἀγιότης τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν τήρησιν τύπων τινῶν, νεκρῶν καὶ γυμνῶν πάσης ἐννοίας, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀργίαν τῶν Σαββάτων, καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων τροφῶν, σκευῶν, κτλ. *Πρόβλ. Macaire Introduction à la théologie orthodoxe, §. 28.*

β'. Τοῦ δὲ Ἰσλαμισμοῦ θεμελιωτῆς ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὴν ζ'. μ. Χ. ἐκατονταετηρίδα ἀκμάσας Ἄραβ Μωάμεθ, κηρύξας ἐξυτὸν προφήτην καὶ ἀπόστολον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιβαλὼν εἰς πολλοὺς τὸ θρησκείμα του. Ἐξέθηκε δὲ οὗτος καὶ θρησκευτικὴν διδασκαλίαν του ἐν τῇ Κορανίῃ, τὸ ὅποσον οἱ Μωαμεθανοὶ θεωροῦσιν ὡς βιβλίον ἱερὸν καὶ θεόπνευστον, καὶ εἰς τὸ ὅποσον συμπεριελήφθησαν πολλὰ ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ ἐκ τῆς καινῆς Διαθήκης, ἀλλοιωθέντα ὅμως τὰ πλεῖστα (ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς, οἷον ὅτι ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ ἔκτισαν ναὸν ἐν Μέκκᾳ, ὅτι ὁ Ἀβραάμ ἐπρόσφερεν εἰς θυσίαν τὸν Ἰσμαὴλ, ὅτι ἡ παρθένος Μαρία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἀαρῶν, κτλ. κτλ.). Ἡ πολογαμία, τὸ πεπρωμένον, ἦγον τὸ δόγμα τοῦ θεοῦ ἀπολύτου πρόορισμοῦ (ἔτζέλ), πατριαρχικαὶ τινες ἀρεταί, ἡ αὐστηρὰ τήρησις ἐξωτερικῶν τινῶν τύπων, ὅποια εἶνε μά-

§. 4.

Εἶνε τὰ ἀληθῆ θρησκευόμενα ταῦτα ἢ ὄχι, καὶ διὰ τί;

Τὰ ἀνωτέρω θρησκευόμενα, ὡς καὶ πάντα τὰ ὅμοια μὲ αὐτὰ, εἶνε ψευδῆ καὶ ἐσφαλμένα, διότι ἀποδίδουσι τὴν θεότητα ὄχι εἰς τὸ ὑπέρτατον ὄν, ἀλλ' εἰς ὄντα μερικὰ καὶ πεπερασμένα, κτίσματα καὶ δημιουργήματα τοῦ ὑπέρτατου ὄντος.¹⁾

§. 5.

Ποία καὶ τίς ἡ ἀληθὴς καὶ τελεία θρησκεία;

Ἀληθὴς καὶ τελεία θρησκεία εἶνε ἐκείνη, ἣτις ἀποδίδει τὴν θεότητα εἰς αὐτὸ τὸ ὑπέρτατον ὄν, ὅπερ εἶνε ὁ εἷς καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός, ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς σύμπαντος τοῦ κόσμου. Τοιαύτη δὲ ἀληθὴς καὶ τελεία θρησκεία εἶνε μία καὶ μόνη, ὁ Χριστιανισμός.

§. 6.

Πῶς ἄλλως διακρίνεται ὁ Χριστιανισμὸς ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς αὐτοῦ;

Ὁ Χριστιανισμὸς, ἥτοι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, διαφέρει καὶ διακρίνεται οὐσιωδῶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν ψευδῶν καὶ ἀτελῶν θρησκευμάτων καὶ ὡς ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀποκαλύψας ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἀπεκάλυψεν¹⁾ ἥτοι ἐφάνερωσεν²⁾ εἰς αὐτὸν καὶ τὰς

λιστὰ αἱ πολλάκις τῆς ἡμέρας ἐπαναλαμβανόμεναι ἀπονίψεις καὶ καθαρμοὶ, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐρεύνης εἰς τὰ τῆς θρησκείας, καὶ ἡ δι' ὀλίγων ἀπολαύσεων ἀνταμοιβὴ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, διακρίνουσιν ἐν γένει τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ Κορανίου. (Macaire αὐτόθι, §. 29).

1) «Καὶ ἠλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθορῶντος ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν . . . καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.» Ῥωμ. α'. 23—25. Πρβλ. Δευτερονόμ. δ'. 15, ἐξ., β'. Βασιλειῶν ιζ'. 29, Ψαλμ. ρς'. 20, Ἡσαϊ μ'. 18, Ἰερμ. β'. 11, Πράξ. Ἀποστολ. ιζ'. 29.

1) Ματθ. ια'. 27, ις'. 17, α'. Κορινθ. β'. 10, ιδ'. 30, Φιλιππησ. γ'. 15, κλπ.

2) Ῥωμ. α'. 19, Κολοσσ. α'. 26, 27, α'. Τιμόθ. γ'. 16, κτλ.

θείας εκείνας ἀληθείας καὶ διδασκαλίας, αἵτινες συναποτελοῦσι τὸ περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ αἵτινες οὐδαμῶς ἄλλως θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀποκαλυφθῶσιν εἰς αὐτόν.³⁾ Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστιανισμὸς λέγεται θρησκεία ἐξ ἀποκαλύψεως.

§ 7.

Πόθεν προήλθε τὸ πλῆθος τῶν ψευδῶν θρησκευμάτων καὶ ἡ διαφορὰ αὐτῶν ἀπὸ τε τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἀπ' ἀλλήλων;

Κατ' ἀρχὰς δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ μία καὶ μόνη θρησκεία, ἡ χριστιανική, ἀποκαλυφθεῖσα εἰς τὸν πρωτόπλαστον Ἀδὰμ ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ μεταδοθεῖσα κατὰ διαδοχὴν καὶ κληρονομίαν εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ μὲν νοῦς τῶν ἀνθρώπων ἐπεσχοτίσθη, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν ἐπωρώθη, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ πατροπαράδοτος ἀληθῆς θρησκεία ἐξηφανίσθη ἔτι μᾶλλον, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλος τὸν τόπον αὐτῆς κατέλαβον ἄλλα νέα, ψευδῆ, θρησκευματα, γεννήματα τῆς ἀνθρωπίνης ταύτης ἀποτυφλώσεως καὶ πωρώσεως. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ μὲν ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία ἦτο πάντοτε μία, διότι εἷς ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ αὐτῆς καὶ διδάσκαλος, ὁ Θεός· τὰ δὲ λοιπὰ θρησκευματα εἶνε πολλὰ καὶ διάφορα, διότι πολλὴ καὶ διάφορος ὑπῆρξε κατὰ καιροὺς καὶ τόπους καὶ ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθησαν. Ἐὰν δὲ καὶ εἰς τὰ ψευδῆ ταῦτα θρησκευματα παρετηρήθη ἀνεκάθεν ἀμυδρά τις ὁμοιότης ἐντισι πρὸς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείαν, ἡ ὁμοιότης αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς διεσώθησαν κατὰ παράδοσιν, εἰ καὶ ἄλλοιωθέντα, λείψανά τινα ἐλάχιστα τῆς ἀληθοῦς θρησκείας. Διότι καὶ τούτων ἀπάντων τῶν ἐθνικῶν θρησκευμάτων βᾶσις ὑπῆρξαν, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων γίνεται δῆλον, αἱ πρῶται ἐκεῖναι ἐξ ἀποκαλύψεως θεῖαι παραδόσεις, αἵτινες διερχόμεναι ἀπὸ

3) Lactant. Institutionum divinarum lib III. 25.

στόματος εἰς στόμα, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἡμαυρώθησαν βαθμηδόν, καὶ ἀλλοιωθεῖσαι ἐξέπεσον εἰς παντοίαν παραφθορὰν καὶ δεισιδαιμονίαν¹⁾.

§. 8.

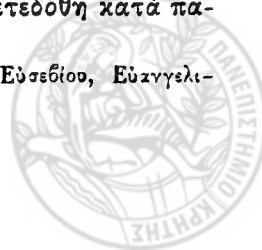
Πῶς ἄλλως ὀνομάζεται ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία, πόσαι καὶ ποῖται αἱ διαφοροὶ αὐτῆς φάσεις ἢ περίοδοι, καὶ κατὰ τί διαφέρουσι;

Ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία, ἐν γένει μὲν σύγχρονος μὲ αὐτὴν τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀναπτυχθεῖσα δὲ ἰδίως ἀφ' οὗτο ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν πεπτωκότα Ἀδὰμ τὴν περὶ τῆς μελλούσης σωτηρίας ἐπαγγελίαν¹⁾, καὶ μέλλουσα νὰ καταλήξῃ εἰς αὐτὴν τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, ὀνομάζεται καὶ χριστιανικὴ πίστις, κατὰ τὴν εὐρυτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ χριστιανισμὸς, ὡς προεβρέθη. Ἐχει δὲ ὁ χριστιανισμὸς τρεῖς μεγάλας περιόδους ἢ φάσεις, α) τὴν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, β) τὴν ἀπὸ Μωϋσέως μέχρι Χριστοῦ, καὶ γ) τὴν ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου. †

Καθ' ἑαυτὴν, ἦτοι κατ' οὐσίαν, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἦτο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον καὶ θὰ μείνῃ μέχρι τέλους μία, ἡ αὐτὴ καὶ ἀναλλοίωτος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»²⁾. Ἀλλ' αἱ μὲν δύο πρῶται περίοδοι ἦσαν χρόνοι προπαρασκευῆς καὶ πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, μέλλοντα νὰ ἔλθῃ καὶ σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας³⁾, ἡ δὲ τρίτη περίοδος εἶνε χρόνοι σωτηρίας καὶ πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐλθόντα ἤδη καὶ τελέσαντα τὸ ἔργον τοῦτο τῆς σωτηρίας. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀπεκαλύφθη ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Ἀδὰμ μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ μετεδόθη κατὰ πα-

1) Tertullian. Apologetic. VII, XXV, XXVI, XLVII, Εὐσεβίου, Εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς β', 1, καὶ ἄλλ. πολλ.

1) Γενέσ. γ'. 15. 2) Κορ, ι. 3, 4. 3) Ἐβρ. ιά.

ράδοσιν καὶ διαδοχὴν εἰς τοὺς ἀπογόνους του⁴). Ἐπειδὴ ὁμως, ὡς προεβρέθη, ἡ θρησκεία αὕτη, ἀθετηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν⁵), διεσώθη εἰς ὀλίγους μόνον ἀπογόνους τοῦ Σὴθ μέχρι τοῦ Νῶε, ἠθετήθη δὲ πάλιν καὶ ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τούτου μετὰ τὸν κατακλυσμόν⁶), ὁ Θεὸς ἠδόκησε νὰ ἀνανεώσῃ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πατριάρχας Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ μέχρι Μωϋσέως. Οἱ κατὰ τὴν πρώτην λοιπὸν περίοδον ταύτην ἔζων ἐν τῇ ἀναμνήσει τῶν θείων τούτων ἀποκαλύψεων, ὅσαι ἔγειναν πρὸς τοὺς πατριάρχας, ὅτε μὲν πρὸς δῆλωσιν τῆς θείας ὀργῆς διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ὅτε δὲ πρὸς παραμυθίαν διὰ διαφόρων ἐπαγγελιῶν περὶ τῆς μελλούσης σωτηρίας⁷). Ἄλλ' ὁ κύκλος τῶν τε θείων ἐπαγγελιῶν τούτων καὶ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας ἦτο κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περιωρισμένος ἀκόμη.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ἡ θεία ἀποκάλυψις ἔγεινεν ὄχι πλέον προφορικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ γραπτῇ, καὶ τοιουτοτρόπως προῆλθεν ὁ μωσαϊκὸς νόμος, ὅστις ἐδόθη ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινά. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὸν γραπτὸν νόμον τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας ἐξέκλιναν πάλιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀφέθησαν ἀχαλίνωτοι εἰς πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ κακίαν, καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰδωλολατρείαν, ὁ Θεὸς ἔσειλε τοὺς προφήτας, οἱ ὅποιοι ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ κινούμενοι καὶ ὀδηγούμενοι ἐδίδασκον τοὺς ἀνθρώπους, ζητοῦντες νὰ τοὺς ἀναχαιτίσωσιν ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα, καὶ νὰ τοὺς ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Θεοῦ⁸), ἅμα δὲ καὶ ἐπροφήτευσον τὴν ἔλευσιν ἐκείνου, ὅστις ἔμελλε νὰ σώσῃ τὸν κόσμον⁹). Τοιουτοτρόπως δὲ ὁ μὲν κύκλος τῶν θείων ἐπαγγελιῶν καὶ ἀποκα-

4) Ἐβραϊ. ιά. 2. 5) Γενέσ ς. 11. 6) Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κδ', 2.

7) Ἐβρ. ιά. 2. 8) Ἡσαϊ. κά. 8, νβ'. 8, Ἰερεμ. ς'. 17, Ἰεζεκιήλ γ'. 17, κλπ.

9) Αἱ περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσοῦ προφητικαὶ προρρήσεις τῆς παλ. Διαθήκης περιέχονται ἐν τοῖς ἐξῆς μάλιστα χωρίοις: Γεν. κβ'. 10, Ψαλμ. οά. 6, Ἡσα. β', ιά, νγ', ξ', Ἰερεμ. κγ'. 6, λά. 31, Ἰεζεκ. λδ'. 24, Δαν. θ'. 24, Ὠσηέ β'. 18, Ἰωήλ β'. 28, Ἀμώς θ'. 11, Ὀδοῦδ' 17, Ἰωνᾶ α. 17, Μιχαϊ. ε. 2, Ναούμ α. 15, Ἀβακούμ γ'. 2, Σοφον. γ. 14, Ἀγγαί. β'. 8, Ζαχαρ. β'. 10, ιδ'. 8, Μαλαχί, γ'. 1.

λύψεων ἔγεινεν εὐρύτερος καὶ καθαρώτερος, ἢ ἑξωτερικὴ λατρεία ἀνεπτύχθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνωτάτην αὐτῆς προπαρασκευαστικὴν ἀκμὴν, ὃ δὲ περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ χωρισθεὶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν συναπετέλεσε μίαν θεοκρατίαν¹⁰⁾, ἣτις προεικόνιζε τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, τὴν μέλλουσαν νὰ καταρτισθῇ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος. Δι' ὅλων δὲ τούτων τῶν μέσων ὁ ἄνθρωπος προπαρασκευάζεται, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὸν νόμον¹¹⁾, ἤρχετο εἰς βαθυτέραν ὀσημέραι τῆς ἀμαρτίας συναίσθησιν καὶ ζωηροτέραν τῆς σωτηρίας ἐπιθυμίαν.

Κατὰ τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν περίοδον τέλος, τὴν ἀνωτάτην καὶ λαμπροτάτην πασῶν, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος γίνονται τὰ πάντα καινὰ. Ὅ,τι τέως προκατήγγελλον μόνον οἱ προφῆται, ἤδη πληροῦται καὶ γίνεται πρᾶγμα· ὅ,τι ὁ νόμος δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, κατορθώνει ἤδη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ¹²⁾· τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τελεῖται, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀποκαλύπτεται πλήρης καὶ τελεία, καὶ τὸ εὐαγγέλιον αὐτῆς κηρύττεται ὄχι μόνον εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Κατὰ τί λοιπὸν διαφέρει τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτοι ὁ καθ' αὐτὸ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ;

Ἡ καινὴ Διαθήκη, ἢ τὸ Εὐαγγέλιον, διαφέρει ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἢ, ὅπερ ταῦτόν, ὃ καθ' αὐτὸ καὶ ἰδίως Χριστιανισμὸς διαφέρει ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ὅπως [καὶ ἡ τρίτη

10) Θεοκρατία λέγεται τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὅποσον ὁ μὲν Θεὸς εἶνε ὁ ἄμεσος βασιλεὺς καὶ κυβερνήτης τοῦ λαοῦ, ὃ δὲ οἰοσὸς ἡ ἀμέσως ἐξουσιαστικὸς ἡγεμὼν ἢ προϊστάμενος αὐτοῦ εἶνε ἄπλοῦς ἀντιπρόσωπος καὶ ὄργανον τοῦ κυβερνήτου Θεοῦ. 11) Ῥωμ. γ'. 23, Γαλατ. γ. 11.

12) «Οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν» Ῥωμ. 5, 14.

περίοδος τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας, ἢ καθ' αὐτὸ χριστιανική, ἀπὸ τῶν δύο ἄλλων προηγουμένων, τουτέστι τὸ Εὐαγγέλιον ἐπισφραγίζει καὶ συμπληροῖ ἅπαξ καὶ διὰ παντός τὸν μωσαϊκὸν νόμον, καὶ τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐν γένει. Ἡ παλαιὰ Διαθήκη ὡς προπαιδαγωγική, ἦτο καὶ προσωρινή, μέλλουσα ποτε νὰ ἀντικατασταθῇ, ἐν ᾧ ἡ νέα Διαθήκη εἶνε ὀριστική, ὡς μέλλουσα νὰ ἰσχύῃ διὰ παντός μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος¹). Τὸ Εὐαγγέλιον, χωρὶς νὰ ἀντιφάσκη καὶ ἀντιμάχεται πρὸς τὴν παλαιὰν Διαθήκην, εἶνε πολὺ αὐτῆς πληρέστερον, τελειότερον καὶ ὑψηλότερον.

α.) Ἐν πρώτοις ἀλήθειαι τινες τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας ἀναπτύσσονται πληρέστατα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἐν ᾧ ἀτελῶς μόνον ὑποδεικνύονται ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὅπως συμβαίνει π. χ. εἰς τὸ περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον, εἰς τὸ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως τῆς ἀπολυτρώσεως, καὶ ἄλλα τινά.

β.) Ἡ κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον λατρεία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦτο πλήρης τύπων, οἵτινες εἶχον ἀξίαν μόνον ὡς ἀναφερόμενοι εἰς τὴν μέλλουσαν τοῦ θείου ἡμῶν Λυτρωτοῦ θουσίαν²), διὸ καὶ παρῆλθον ὡς σχῆα. Ἡ θεία λατρεία κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον εἶνε ἀπ' ἐναντίας ὅλως πνευματική. Καὶ αἱ μὲν τελεταὶ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης δὲν ἠδύναντο νὰ μεταδώσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν σωτήριον χάριν, μηδὲ νὰ καθάρισωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας³). τὰ δὲ μυστήρια τῆς νέας Διαθήκης ἐξ ἐναντίας μεταδίδουσιν οἴκοθεν εἰς τοὺς πι-

1) Λουκ. ις'. 16, Γαλάτ. γ'. 24—25, Ἑβρ. ζ, 12, ιγ'. 8, 20, Ματθ. ις' 48, ἀ. Κορ. ιε'. 25. 2) Ἑβρ. θ'. 11—24, Λευιτ. ε. 5, ς'. 7, Πράξ. ιε'. 41.

3) Γαλάτ. γ'. 11, Ἑβρ. ι. 4. Ὁ Ἰσραηλίτης π. χ. συνηθάνετο ἐνδομύχως, ὅτι διὰ τοῦ αἵματος ταύρων καὶ μόσχων ἡ ἁμαρτία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξελειφθῇ (Ἑβρ. ι. 4), μηδὲ νὰ δικαιώσῃ, τελειώσῃ καὶ ἁγιάσῃ αὐτὸν ἢ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως προσφερομένη ἱλαστήριος θυσία (Ἑβρ. ι. 11), καὶ προσεδόκα λοιπὸν νὰ προσενεχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ τελειότερα τις θυσία ἐξελείονσα διὰ παντός τὴν ἁμαρτίαν (Ἑβρ. ι. 12—14).

στοὺς τὴν θεϊαν χάριν, ἀναγεννῶντα, ἀγιαζόντα καὶ ἐνισχύοντα αὐτοὺς πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν⁴).

γ'.) Ὁ νόμος τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦτο παιδαγωγὸς αὐστηρὸς καὶ δεσποτικὸς, μεταχειριζόμενος τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀνήλικον, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου μεταχειρίζεται τὸν πιστὸν ὡς ἐνήλικον, ὅχι πλέον ὡς «υἶὸν παιδείας», ἀλλ' ὡς «υἶὸν ἐλευθέρας»⁵). Διὰ τοῦτο καί, ἐν ᾧ ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐπέβαλλε ποινὰς ἐγκοσμίους εἰς τὸν παραβάτην, ὁ εὐαγγελικὸς δὲν ἐπιβάλλει, ἀναφέρεται δὲ μᾶλλον πρὸς αὐτὴν τὴν θέλησιν τοῦ πιστοῦ, καὶ ταύτην πρὸ παντὸς ἄλλου προσπαθεῖ νὰ καθάρισῃ καὶ νὰ στρέψῃ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἶνε ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ πληρεστέρα, τελειότερα καὶ ὑψηλότερα. Ὁ μωσαϊκὸς νόμος π. χ. ἀπαγορεύει καὶ τιμωρεῖ τὸν φόνον, ἀλλὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπαγορεύει ὅχι μόνον τὸν φόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ὕβριν καὶ πᾶσαν ἐν γένει αἰτίαν καὶ ἀφορμὴν φόνου. Ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἀπαγορεύει καὶ τιμωρεῖ ἐν γένει τὴν αἰσχρὰν πράξιν, ἐν ᾧ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπαγορεύει καὶ τιμωρεῖ κατ' αὐτὴν τὴν ἄπωθεν ἐπιθυμίαν τοῦ αἰσχροῦ. Ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐπιτρέπει τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ κακοῦ, λέγων «ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὄφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος»⁶). τὸ Εὐαγγέλιον ἐξ ἐναντίας ὅχι μόνον ἀπαγορεύει τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ λέγει «ὅστις σὲ ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἐτέραν, καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον»⁷). Ὁ μω-

4) Πράξ. 6'. 38, πρὸς Τίτ. γ'. 5, 6, κτλ. — «Alia sunt sacramenta dantia salutem, alia promittentia salvatorem; sacramenta novi Testamenti dant salutem, sacramenta veteris Testamenti promittebant salvatorem . . . Mutata sunt sacramenta, facta sunt facilliora, pauciora, salubriora, feliciora.» Augustin. in Psalmum LXXIII.

5) «Ἄρα, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμὲν παιδείας τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.» Γαλάτ. 8'. 31—ἐ. 4.

6) Ἐξὸδ. κá. 24, Λευίτ. κδ'. 20, Δευτερ. ιθ'. 21.

σαϊκός νόμος λέγει « ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου » ⁸⁾· τὸ Εὐαγγέλιον ἀπ' ἐναντίας μᾶς διδάσκει ν' ἀγαπῶμεν ὄχι μόνον τὸν πλησίον, ὄχι μόνον τοὺς ἀγαπῶντας ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς⁹⁾).

3. 10.

Πόσαι καὶ ποταὶ εἶναι αἱ πηγαὶ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας, πῶς λέγονται, καὶ διὰ τί;

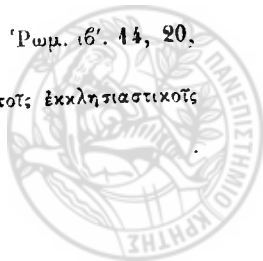
Πηγὴ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας εἶνε κυρίως εἰπεῖν μία καὶ μόνη, « ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ». Διακρίνεται δὲ ἡ πηγὴ αὕτη εἰς δύο εἶδη, καθ' ὅσον ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διεσώθη τὸ μὲν διὰ ζώσης φωνῆς, τὸ δὲ καὶ διὰ γραφῆς. Καὶ ὁ μὲν διὰ ζώσης καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀγράφως διασωθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λόγος τοῦ Θεοῦ, λέγεται παράδοσις, ὁ δὲ ἐγγράφως διασωθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λόγος τοῦ Θεοῦ λέγεται ἁγία γραφή, ἡ καὶ ἱερὰ γράμματα καὶ ἱερὰ βιβλία¹⁾).

Συγκροτεῖται δὲ ἡ ἁγία Γραφή ἀπὸ δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ὀνομάζεται παλαιὰ Διαθήκη, τὸ δὲ δεύτερον καινὴ Διαθήκη. Καὶ ἡ μὲν παλαιὰ Διαθήκη περιέχει τὸ σύνολον τῶν ἐγγράφων θρησκευτικῶν ἀληθειῶν καὶ διδασκαλιῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὰς δύο πρώτας αὐτοῦ περιόδους, ἡ δὲ καινὴ περιέχει τὸ σύνολον τῶν ἐγγράφων θρησκευτικῶν ἀληθειῶν καὶ διδασκαλιῶν τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν αὐτοῦ περίοδον. Ὀνομάσθησαν δὲ διαθήκαι αἱ δύο αὗται γραφαὶ πηγαὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι ἀμφότεραι περιέχουσαι τὴν περὶ σωτηρίας τοῦ

7) Ματθ. ἐ. 30—40. Πρβλ. Λουκ. ζ'. 29, Ῥωμ. ιβ'. 17, 19, ἀ. Κορ. ζ'. 7, ἀ. Θεσσαλ. ἐ. 15, ἀ. Πέτρ. γ'. 9. 8) Λευϊτ. ιθ'. 18.

9) Ματθ. ἐ. 44, Λουκ. ζ'. 27, κγ'. 34. Πράξ. ζ'. 60, Ῥωμ. ιβ'. 14, 20, ἀ. Κορ. δ'. 13, ἀ. Πέτρ. γ'. 9.

1) Καὶ πολλαχῶς ἄλλως ἐν τε τῇ Γραφῇ καὶ παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσιν.

ἀνθρώπου ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ, συναποτελοῦσιν ἅμα καὶ τὴν περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς σωτηρίας συνθήκην αὐτοῦ.²⁾

Πῶς καὶ διὰ τί ἡ μὲν παλαιὰ Διαθήκη λέγεται ἐνόμος καὶ νόμος, ἡ δὲ καινὴ εὐαγγέλιον;

Συνεκδοχικῶς λέγεται καὶ νόμος μὲν ἡ παλαιὰ Διαθήκη, εὐαγγέλιον δὲ ἡ καινὴ, εἰ καὶ ἡ μὲν λέξις νόμος κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν νομοθετικῶν ἰδίως βιβλίων καὶ χωρίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ δὲ εὐαγγέλιον ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων τῆς καινῆς¹⁾. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις «εὐαγγέλιον» χαροποιὰν ἀγγελίαν, διότι χαρμόσυνος τῷ ὄντι ἀγγελία ἦτο διὰ τὸ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπινον γένος τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, τὸ ὁποῖον ἐξεπλήρωσεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνανθρωπήσας καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν καὶ παθῶν καὶ ἀναστάς.²⁾

§. 12.

Διὰ τί ἡ ἅγια Γραφή λέγεται καὶ «λόγος τοῦ Θεοῦ»;

Ἡ ἅγια Γραφή λέγεται καὶ «λόγος τοῦ Θεοῦ»¹⁾, διότι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἐν μέρει μὲν ἐλαλήθη ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ

2) Ταύτας μάλιστα τὰς δύο σημασίας (συνθήκη μετ' ἐπαγγελίας) πρέπει νὰ διακρατήσωμεν ἐξ ὧν ἔχει πολλῶν ἡ λέξις «διαθήκη» ἐν τῇ Γραφῇ σημασιῶν. Ἴδ. καὶ Schleussner Lexicon in N. Testamentum ἐν τῇ λέξει, καὶ Suiceri Thesaurum ecclesiastic. tom. I. p. 855

1) Καὶ ἐτι πλατύτερον νόμος μὲν ὁ Ἰουδαϊσμός, εὐαγγέλιον δὲ ὁ Χριστιανισμός. Ἴδ. τὰς λέξεις παρὰ Schleussner Lex. in N. Test., καὶ παρὰ Suicer. Thes. eccles.

2) «Εὐαγγέλιον δὲ κεκλήκασι· διότι ἀγαθὰ μηνύει τοῖς ἀνθρώποις, οἷον Θεοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπου θέωσιν, δαιμόνων κατάλυσιν, ἀμαρτημάτων λύσιν, ἀναγέννησιν, υἰοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.» Εὐθ. Ζηγαθὴν. ἐρμην. εἰς Ματθ. σελ. 4, ἐκδ. Φαρμακίδ. Πρβλ. καὶ Χρυσόστομον, Μ. Βασιλείον. Μ. Ἀθανάσιον, Θεοδώρητον, Εὐσέβιον καὶ ἄλλους πολλαχοῦ.

1) Μάρκ. ζ'. 13, Λουκ. ε'. 1, ἡ. 11, Ἰω. ι. 35, κλπ.

τοῦ Θεοῦ, ἐν μέρει δὲ κατεγράφη διὰ χειρὸς μὲν ἀνθρώπων ἁγίων καὶ ἱερῶν, ἀλλὰ κατ' ἐμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως εἰπεῖν κατ' ἄμεσον ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος λέγει «οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι.» 2)

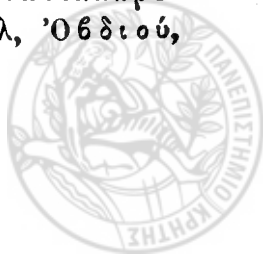
§. 13.

Ποτα εἶναι τὰ βιβλία, ὅσα συγκροτοῦσι τὴν παλαιὰν Διαθήκην;

Τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης εἶνε τὰ ἑξῆς:

- α.) Ἡ Πεντάτευχος, περιλαμβάνουσα τὰ ἑξῆς βιβλία
1) τὴν Γένεσιν, 2) τὴν Ἑξοδον, 3) τὸ Λευιτικόν, 4)
τοὺς Ἀριθμούς, 5) τὸ Δευτερονόμιον,
β.) Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ,
γ.) Κριταί,
δ.) ἡ Ρούθ,
ε.) Βασιλεῖαι εἰς βιβλία τέσσαρα,
ς.) Παραλειπόμενα εἰς βιβλία δύο,
ζ.) Ἑσδρας εἰς βιβλία δύο,
η.) Νεεμίας,
θ.) ἡ Ἑσθήρ,
ι.) ὁ Ἰώθ,
ιά.) τὸ Ψαλτήριον τοῦ Δαυὶδ,
ιβ.) αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος,
ιγ.) ὁ Ἐκκλησιαστής,
ιδ.) τὸ Ἄσμα ἁσμάτων,
ιέ.) οἱ τέσσαρες μεγάλοι προφῆται, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας,
Ἰεζεκὴλ καὶ Δαυὶδ.
ις.) οἱ δώδεκα μικρότεροι προφῆται, ἢ τὸ δωδεκαπρό-
φητον, Ὡσιέ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωήλ, Ὁβδιού,

2) β. Πέτρ. α. 21.

Ἰωνᾶς, Ναοὺμ, Ἀβακούμ, Σοφονίας, Ἀγγαῖος,
Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας,

ιζ'.) ὁ Τωβίτ,

ιη'.) ἡ Ἰουδαίθ,

ιθ'.) ἡ Σοφία Σολομῶντος,

κ'.) ἡ Σοφία Σειράχ, καὶ

κά.) οἱ Μακκαβαῖοι εἰς βιβλία τρία.

§ 14.

Πόσα καὶ ποῖα εἶνε τὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης;

Τὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης εἶνε εἰκοσιεπτά, τὰ ἑξῆς:

ἀ.) τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, ἦτοι τὸ τοῦ Ματθαίου, τὸ τοῦ Μάρκου, τὸ τοῦ Λουκᾶ, καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου,

β'.) αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, συγγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ,

γ'.) αἱ δεκατέσσαρες Ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου, ἦτοι μία πρὸς Ῥωμαίους, δύο πρὸς Κορινθίους, μία πρὸς Γαλάτας, μία πρὸς Ἐφεσίους, μία πρὸς Φιλιππησίους, μία πρὸς Κολοσσαεῖς, δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς, δύο πρὸς Τιμόθεον, μία πρὸς Τίτον, μία πρὸς Φιλήμονα, καὶ μία πρὸς Ἑβραίους,

δ'.) αἱ Καθολικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου, Πέτρου, Ἰωάννου καὶ Ἰούδα, ἦτοι μία τοῦ Ἰακώβου, δύο τοῦ Πέτρου, τρεῖς τοῦ Ἰωάννου, μία τοῦ Ἰούδα, καὶ

ε'.) ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, βιβλίον προφητικόν.

§ 15.

Πόθεν ἐπεταί καὶ ποῖα τις ἡ ἀλήθεια καὶ τελειότης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας;

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶνε ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ τελεία, διότι, κατὰ τὰ προειρημένα, ἐφανερῶθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ ἀλήθεια καὶ τελειό-

της αὐτῆ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς ὅσα ἡ θρησκεία αὐτῆ
πρεσβεύει καὶ διδάσκει περὶ Θεοῦ ἰδίως, ἀλλὰ ἐκτείνεται εἰς
ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη καὶ εἶνε τόσον καταφανῆς, ὥστε ἀναγκά-
ζονται νὰ ὁμολογῶσιν αὐτὴν, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, καὶ αὐ-
τοὶ οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς Χριστόν, ἀξιοῦντες δὲ νὰ κρίνωσι
τὸν Χριστιανισμόν μὲ γυμνόν καὶ μόνον τὸν φυσικόν των λό-
γον. Οὐδεὶς π. χ. καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θύραθεν σοφῶν, καὶ ἐξ
αὐτῶν τῶν ἀμελιχτων ἐχθρῶν καὶ διωκτῶν τοῦ Χριστιανι-
σμοῦ, ἐτόλμησε μέχρι σήμερον νὰ ἀρνηθῆ ἢ νὰ μὴ ὁμολογή-
σῃ καθαρῶς καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ
Εὐαγγελίου εἶνε ἀμωμος καὶ ἀγία, ὅτι εἶνε ἀληθῆς καὶ τελεία,
ὅπως οὐδὲν οὐδέποτε ἔργον καὶ προῖόν ἀνθρωπίνης σοφίας.

§16.

Τί ἔπεται ἐκ τούτου;

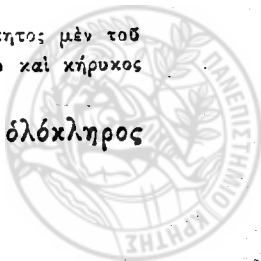
Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι ἡ ἠθικὴ τοῦλάχιστον διδασκαλία τοῦ
Εὐαγγελίου εἶνε ἔργον ὄχι ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἀνώτερον ἢ κατ'
ἀνθρώπον. Ἄρα εἶνε ἔργον Θεοῦ, ἀφ' οὗ ὁ Θεὸς μόνον εἶνε ὄν
ὑπέρτερον τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τοὺς θύραθεν σοφούς.

Ἀλλὰ μὴν ἡ ἠθικὴ αὐτῆ διδασκαλία εἶνε μέρος σύμφυτον
ἐνός ὄλου ὁμογενοῦς καὶ ἀρτίου, τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄφ' οὗ καὶ
ὁ πατήρ τοῦ ὄλου τούτου, κατὰ τὰ προβῆθέντα, εἶνε ὁ Θεός,
ἔπεται ὅτι καὶ τὸ ὄλον Εὐαγγέλιον κατ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη
καὶ κατὰ πάντα λόγον εἶνε θεῖον, εἶνε ἔργον Θεοῦ, καὶ ὅτι,
ἂν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀρνοῦνται τοῦτο, ἡ ἀρνησις αὐ-
τῆ προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀνθρώποι οὗτοι, εἴτε ἐκ παραλο-
γισμοῦ, εἴτε ἐξ ἄλλου τινός ἀνθρωπίνου λόγου, δὲν θέλουσι
νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὸ λογικόν συμπέρασμα τῆς ἰδίας αὐ-
τῶν καθαρᾶς καὶ ἀναντιρρήτου ὁμολογίας.

§17.

Τί ἔπεται ἀκολουθῶς ἐκ τῆς λογικῆς ἀναγκαίας ταύτης θεϊότητος μὲν τοῦ
Εὐαγγελίου, θεότητος δὲ τοῦ ἀρχικοῦ ἐν ἀνθρώποις διδασκάλου καὶ κήρυκος
αὐτοῦ;

Ἐπεται ὅτι καὶ ἡ παλαιὰ Διαθήκη, ἐπομένως ὀλόκληρος

ἡ Γραφή ἐν γένει, εἶνε ἔργον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἦτοι ἔργον Θεοῦ, ἀφ' οὗ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου, μαρτυρεῖ διαρρήδην τοῦτο πολλάκις καὶ πολλαχῶς, θεωρῶν τὴν διδασκαλίαν του ὄχι ὡς ξένην οὐδὲ ἀντιμαχομένην πρὸς τὴν παλαιὰν Διαθήκην, ἀλλὰ τελειωτικὴν μόνον καὶ συμπληρωτικὴν αὐτῆς. « Οὐκ ἦλθον, λέγει, καταλῦσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι » ¹⁾).

§ 18.

Ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἀποδείξεως, ποῦτι ἔχομεν ἐξωτερικὰ καὶ ἱστορικὰ τεκμήρια τοῦ ὅτι ἡ ἁγία Γραφή εἶνε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ;

Πρῶτον ἱστορικὸν τεκμήριον εἶνε ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐν τῇ ἁγία Γραφῇ προφητειῶν, ἐξ ὧν φέρομεν ὀλίγα μόνον παραδείγματα. Ὁ Ἰακώβ ἐπροφήτευσεν ὅτι δὲν θὰ λείψῃ τὸ σκῆπτρον ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας. ¹⁾ Καὶ τῶντι τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον, καθὼς μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία, ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων μέχρι Χριστοῦ, ἡ δὲ πρώτη ξένη βασιλεία, ἡ τοῦ Ἰδουμαίου Ἡρώδου, εἶνε σύγχρονος μὲ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος. Ἀφίνομεν πολλὰς ἄλλας προφητείας τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἐκπληρωθείσας κατὰ γράμμα, οἷον τοῦ Ἡσαίου, ²⁾ Μαλαχίου, ³⁾ καὶ μάλιστα τοῦ Δανιήλ, ὅστις οὐ μόνον τὴν μέλλουσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ διαδοχὴν τῶν μοναρχιῶν τῶν διαφόρων ἔθνων προεῖπε σαφέστατα, ⁴⁾ ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προεδήλωσεν ἀκριβέστατα, ⁵⁾ καὶ ἀναφέρομεν ἐκ τῆς καινῆς Διαθήκης μίαν μόνην, τὴν περὶ τῆς προσε-

1) Ματθ. ε. 17. Πρὸβλ. β'. Τιμόθ. γ'. 16, β'. Πέτρ. ἀ. 21. Ἡ λέξις «πληρῶσαι» σημαίνει ἐκπλήρωσιν ὁμοῦ καὶ συμπλήρωσιν. «Ὁ μὲν γὰρ (νόμος) προτέλειον ἦν, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον τελειότης.» Ἀνώυμ. εἰς Ματθ. ε. 17, ἐν ὑπομνήμ. ἀρχ. εἰς τὴν Κ. Διαθ. ἔκδ. Φαρμακίδ.

1) Γενέσ. μβ'. 40. 2) β'. 2. 3) ἀ. 10, 11.

4) β'. 34, ἡ. 8, καὶ ἀλλαχ. 5) Ἰδ. §. 66, σημ. 5.

χοῦς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀκριβεστά-
την καὶ σαφεστάτην πρόβρῃσιν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ⁶⁾.

§ 19.

Ποῖον ἔχομεν δεύτερον περὶ τούτου τεκμήριον;

Τεκμήριον δεύτερον εἶνε ἡ ταχύτης καὶ εὐκολία, μεθ' ἧς
διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν κόσμον ὑπὸ τῶν
ἀποστόλων ¹⁾. Πῶς ἦτο δυνατόν ὀλίγοι ἄνθρωποι ἄσημοι καὶ
ἀφανεῖς, ἀμαθεῖς καὶ ἄσοφοι, τεχνῖται καὶ ἄλιεῖς, μεταχειρι-
ζόμενοι ξένας γλώσσας, τὰς ὁποίας δὲν ἐσπούδασαν, νὰ λα-
λῶσιν ἐνώπιον βασιλέων καὶ ἰσχυρῶν, ἐνώπιον τῶν σοφῶν
καὶ πεπαιδευμένων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, καὶ οἱ βα-
σιλεῖς καὶ ἰσχυροὶ οὗτοι, καὶ οἱ σοφοὶ καὶ πεπαιδευμένοι οὗ-
τοι ὄχι μόνον νὰ τοὺς ἀκούωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ πιστεύωσιν
εἰς τὸ κήρυγμά των καὶ νὰ βαπτίζωνται; Πῶς ἄλλως ἦτο
τοῦτο δυνατόν, εἰμὴ διότι ἡ μὲν διδασκαλία τῶν ἀνθρώπων
τούτων εἶχε θεῖαν καὶ ἀκαταμάχητον δύναμιν, οἱ δὲ πιστεύον-
τες ἐκεῖνοι ἐβλεπον θαύματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξη-
γήσωσιν ἄλλως, εἰμὴ ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐλάλει διὰ τοῦ στόμα-
τος τῶν ἀποστόλων καὶ ἐνήργει ὅσα ἐνώπιον πάντων ἐποίουεν
θαύματα;

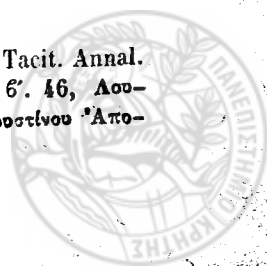
§ 20.

Ποῖον εἶνε τὸ γενικὸν συμπέρασμα τῶν προειρημένων;

Ἐκ τῶν προειρημένων ἐπεται, ὅτι ἡ θεϊότης τῆς ἀγίας
Γραφῆς, ὡς καὶ ἡ θεότης τοῦ Σωτῆρος, τοῦ πρώτου διδασκά-
λου καὶ ἰδρυτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου, γίνεται καταφανῆς ἐν γένει
καὶ εἰς αὐτὸν τὸν φυσικὸν λόγον τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς λογι-

6) Ματθ. κδ'. 2, Λουκ. ιθ'. 44.

1) Πράξ. β'. 41, δ', 4, ἀ. Πέτρ. ἀ. 4, Ῥωμ. ιε', ιθ'. ι. 18, Tacit. Annal.
XV. 44, Plinii Epist. lib. X. 97, Ὀριγέν. κατὰ Κέλσου ἀ. 3, β'. 46, Λου-
κιαν. Ἀλέξανδρ. κέ, Εὐσέβ. Ἱστορίας ἐκκλησιαστικ. θ'. 7, 9, Ἰουστίνου Ἀπο-
λογ. ἀ. 39, August. de Civitat. Dei XXII, 5, 8.

κῆς ἐρεύνης καὶ συζητήσεως. Ἄλλ' ὁ τρόπος ὁμοίως οὗτος τῆς ἀποδοχῆς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν εἶνε οὔτε πάντοτε οὔτε ἀπολύτως ἀσφαλῆς καὶ βέβαιος διὰ τοὺς ἐξῆς μάλιστα λόγους. Πρῶτον μὲν ὁ ἀνθρώπινος λόγος εἶνε ὡς ἐξ αὐτῆς του τῆς φύσεως ἀτελής, οὐδὲ δύναται πάντοτε νὰ βαδίζῃ ἀπταιστως ἐντὸς τῆς ἀληθείας, χωρὶς νὰ ἐξολισθήσῃ εἰς πολλὰ σφάλματα ὁσάκις πρόκειται νὰ κατανοήσῃ ἀνευ τῆς θείας χάριτος καὶ διὰ μόνης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως¹⁾ τὰ ὑπερφυᾶ καὶ μυστηριώδη δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως²⁾. Δεύτερον δὲ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σχετικὴν καὶ ὀλίγην ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ φυσικοῦ των λόγου οὔτε ἐξ ἴσου οὔτε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐγυμνάσθησαν, οἱ μὲν δι' ἔλλειψιν διαρκοῦς μαθήσεως, οἱ δὲ δι' ἄλλον καὶ ἄλλον λόγον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀποδοχῆς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ διὰ τῆς λογικῆς ἐρεύνης καὶ συζητήσεως, οὔτε καθ' ἑαυτὸν εἶνε ὁ ἀσφαλέστατος, οὔτε πάντοτε καὶ εἰς πάντας δυνατός.

§ 21.

Ποῖος εἶνε ὁ πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἄριστος τρόπος, καὶ διὰ τί;

† Ὁ ἄριστος τρόπος εἶνε ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐσύστησεν αὐτὸς ὁ Θεός, ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὁ διὰ τῆς πίστεως¹⁾. Πίστις ἐν γένει καὶ ἐπὶ παντός ἀνθρωπίνου πράγ-

1) «Τοῖς ἐρευνῶσι τὰς γραφὰς χρεῖα τῆς ἀνωθεν αἴγλης, ἵνα καὶ εὕρωσι τὸ ζητούμενον καὶ φυλάξωσι τὸ θηρώμενον.» Χρυσόστομ. ὁμιλ. εἰς ψαλμ. ριθ'.

2) «Εἰκὸς μείζονα μὲν ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ» Ὁριγέν. εἰς Λουκ. ὁμιλ. γ'. «Ὁ Θεὸς ἀπάντων ἔχων τὸ κράτος, ὅτε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐποίησεν, κατιδὼν πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως αὐτῶν, ὡς οὐχ ἱκανὴ εἶη ἐξ ἑαυτῆς γινῶναι τὸν δημιουργόν.» Μ. Ἀθανασ. περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου ιά. Πρὸβλ. καὶ Macaire Introd. à la théol. orth. §. 25, καὶ Théologie dogmat. orthodoxe. tom. II. p. 359.

1) Μάρκ. ις'. 44—46, Ἰωάνν. ε'. 24, ς'. 47, γ'. 48, ἡ. 51, Λουκ. κγ'. 43, Ῥωμ. ἡ. 24, Ἐφ. β'. 6, ἀ. Ἰω. γ'. 2.

ματος λέγεται ἢ ἄνευ δισταγμοῦ ἀποδοχῆ λόγου τινός²). Καὶ πιστεύεται μὲν συνήθως ἐν ἀνθρώποις ὁ ὑπερέχων κατὰ τι, πιστεύει δὲ ὁ ὑποδεέστερος. Πιστεύει π. χ. ὁ μαθητῆς εἰς τὸν διδάσκαλον, ὁ ἀμαθὴς εἰς τὸν σοφόν, τὸ τέκνον εἰς τοὺς γονεῖς, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἄλλ' ἂν ἡ πίστις αὕτη ἰσχύει ἐν ἀνθρώποις καὶ θεωρεῖται εὐλόγως ὡς ὀρθὴ καὶ δικαία, πόσον ὀρθότερον καὶ δικαιοτέρον εἶνε νὰ πιστεύσωμεν οἱ ἄνθρωποι ἡμεῖς εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν θεῖον διδάσκαλον, τὰ πεπερασμένα ὄντα εἰς τὸν πάνσοφον Δημιουργόν, τὰ τέκνα εἰς τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς³); Πῶς δὲ ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς πίστεως εἶνε δυνατὸν νὰ οἰκειωθῇ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια μὲ τὸν Χριστιανισμόν, τοῦ ὁποῖου καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, καὶ ἡ γένεσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ συμπλήρωσις εἶνε θαῦμα, εἶνέ τι ὑπερβαῖνον τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας⁴); Ἰδοὺ διατὶ ὁ θεῖος ἡμῶν Σωτὴρ καὶ διδάσκαλος ἐσύνησε καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ δι' αὐτῶν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν πίσιν, παραγγείλας εἰς αὐτοὺς νὰ βαπτίζωσιν, ὄχι τυχὸν τοὺς καταλαμβάνοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἀδιστακτως καὶ καθ' ὀλοκληρίαν⁵).

§. 22.

Τί εἶνε λοιπὸν ἐν γένει ἡ πίστις;

Ἡ πίστις εἶνε ὁ ἀπρογωνιαῖος λίθος τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος, ἡ μεγάλη θύρα, δι' ἧς εἰσέρχονται εἰς τὴν μάνδραν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Κυρίου καὶ ἀμαθεῖς καὶ σοφοί, καὶ

2) «Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς» Ῥωμ. ι. 17.

3) «Πίστις ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων τῇ πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι.» Μ. Βασίλ.

4) Περὶ τούτου πείθεται πᾶς τις καὶ μικρὰν γνῶσιν ἔχων τῆς κοσμογονίας, σωτηριολογίας καὶ ἐσχατολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

5) «Πίστις ἡγεῖσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων, πίστις καὶ μὴ ἀπόδειξις, πίστις ἢ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἔλκουσα.» Μ. Βασ. εἰς ψαλμ. ρις'. 4, Πρβλ. Κυρίλλ. Ἱεροσολύμ. Κατηχήσ. ις'. 24.

μαθηται και διδάσκαλοι, και εύφυεις και άμβλύνοοι, και μεγάλοι και μικροί. Ἡ πίστις δέν εἶνε μονομερής ένέργεια μιᾶς τινος και μόνης δυνάμεως τοῦ άνθρωπίνου πνεύματος, δέν εἶνε έννοιά τις νεκρά και άφηρημένη, δέν εἶνε ιδέα μόνον· άλλ' εἶνε αἴσθημα όμοῦ και ιδέα, ιδέα πλήρης φωτός, και αἴσθημα πλήρες θερμότητος. Ἡ πίστις εἶνε σύνολός τις ένέργεια όλοκλήρου τοῦ άνθρωπίνου πνεύματος, κυριεύουσα άπολύτως όλας όμοῦ τās άνωτέρας δυνάμεις τοῦ άνθρώπου, τόν νοῦν και τήν καρδίαν, τό πνεῦμα και τήν ψυχήν, και πάσας αὐτάς όμοῦ και καθ' όλοκληρίαν «αἰχμαλωτίζουσα εἰς τήν ύπακοήν τοῦ Χριστοῦ»¹⁾. Ἰδοῦ δια τί ἡ Χριστιανική θρησκεία λέγεται και «χριστιανική πίστις» κατά τήν πλατυτέραν έννοιαν τῆς λέξεως²⁾.

§. 23.

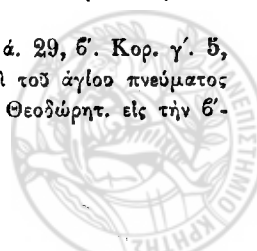
Κατορθώνει ταῦτα ἡ πίστις καθ' έαυτήν και ώς εκ τοῦ άνθρώπου μόνον, ἡ συνεργεῖ και άλλη τις δύναμις, και τίς αὐτη;

+ Ἡ πίστις δέν ἤθελε δυνηθῆ νά κατορθώσῃ ταῦτα πάντα, έάν δέν εἶχε συνεργούσαν άνωθεν τήν θείαν χάριν, έξ ἧς και δι' ἧς και άρχεται¹⁾ και προκόπτει²⁾ έν τῷ άνθρώπῳ τό έργον τῆς πίστεως. Θεία χάρις εἶνε καθόλου πᾶν ὅ,τι έχει ά-

1) β'. Κορινθ. ι. 5. 2) Πράξ. ς'. 7, ιε. 9, Ῥωμ. α. 5, γ'. 22, 31, ι. 8, ις. 26, β'. Κορ. α. 24, Γαλ. α. 23, γ'. 23, 25, ε. 10, Ἐφεσ. γ'. 17, α. Τιμ. α. 2, 4, κτλ.

1) Ἐβρ. ιβ'. 2, Ἰωάνν. ς'. 44, Ματθ. ις'. 17, Ῥωμ. ιβ'. 3, α. Κορ. ιβ'. 35, β'. Κορ. δ'. 6, Ἐφεσ. α. 17, β'. 8, Φιλιππ. α. 29, β'. 13, Πράξ. ις'. 14—«Αὐτός έν ἡμῖν τήν πίστιν ένέθηκεν, αὐτός τήν άρχήν έθηκε.» Χρυσός· εις τήν πρὸς Ἐβρ. όμιλ. β', Κλήμ. Ἀλεξανδρ. σρωματ. α. 1, Ὠριγέν. κ. Κέλσου ς'. 42, Γρηγορ. Ναζιανζην. λόγ. μδ'· εις Πεντηκός., Κοριλλ. Ἱεροσολ. κατηχῆσ. ιγ'. 8.

2) Ἐφέσ. γ'. 16, ς', 23, α. Κορ. ιε. 10, Φιλιππ. α. 29, β'. Κορ. γ'. 5, Μ. Ἀθανασ. ένανθρ. τοῦ Θεοῦ λόγου ιά. Μ. Βασιλ. περὶ τοῦ άγίου πνεύματος μζ', Χρυσόστ. εις ψαλμ. ριέ. 2, εις Πράξ. όμιλ. λ'. 3, Θεοδώρητ. εις τήν β'· πρὸς Κορινθ. α. 21, εις τήν πρὸς Φιλιππ. α. 30.

γαθὸν σύμπας ὁ κόσμος, ὅ,τε νοητὸς καὶ ὁ ὑλικός, διότι εἶνε χάρισμα καὶ δῶρημα³⁾ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, τοῦ ποιητοῦ καὶ κτίστου τῶν ἀπάντων. Ἄλλ' ἰδίως θεία χάρις εἶνε καὶ λέγεται ἡ θεία ἐκείνη δύναμις, ἣτις φωτίζει μὲν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν θείων ἀληθειῶν τῆς πίστεως⁴⁾, ἀποκαθαίρει δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀγιάζει, συνεργεῖ δὲ καὶ ἐνισχύει αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον τῆς κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς⁵⁾.

§ 24.

Προσδιόρισον ἀκριβέστερον τὴν ἔννοιαν τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πίστεως.

† Οὔτε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ νοηθῆ ἀπολύτως, ὡς ἀναιροῦσα δηλονότι τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἔπραξαν οἱ Καλβινισταί, πιστεύοντες καὶ δοξάζοντες, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἄλλους μὲν προώρισεν ἀμετακλήτως εἰς σωτηρίαν, ἄλλους δὲ εἰς ἀπώλειαν¹⁾· οὔτε ἡ πίστις τοῦ ἀνθρώπου νὰ παρεξηγηθῆ ὡς τις ἀπόλυτος καὶ παντοδύναμος ἔννοια, ὅπως ἔπραξαν οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐν γένει, διδάσκοντες καὶ πιστεύοντες, ὅτι ἡ πίστις μόνη καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν ἀρκεῖ εἰς σωτηρίαν· ὄχι· Ἡ ἀληθὴς πίστις, ἡ ἐκ τῆς θείας χάριτος καὶ δι' αὐτῆς ζωοποιουμένη καὶ καρποφοροῦσα, πρέ-

3) Τοῦτο νοητέον καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίως χάριτος: «Πάντες γὰρ ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.» Ῥωμ. γ'. 23, ἐ. 15, Πρβλ. Τίτ. γ'. 4—7, ἀ. Κορ. ἀ. 4, β'. Τιμ. ἀ. 8—9. 4) Ἴδε ἀνωτέρω σημ. 4.

5) Πράξ. ἐ. 14, β'. Πέτρ. ἀ. 2—3, Ῥωμ. ἐ. 5, 20, 24, ι. 10, ἐ. 3, Τίτ. γ'. 7, Ἑβρ. ιγ'. 21, Ἐφ. ς'. 23, ἀ. Ἰωάνν. δ'. 7, Φιλιππ. ἀ. 6, β'. 13, β'. Θεσσ. ἀ. 14, Ἰάκ. ἀ. 17, Γρηγορ. Ναζ. λόγ. λά. Χρυσός. εἰς τὴν πρὸς Φιλίπ. ὁμ. ἡ. 2, εἰς Γενεσ. ὁμιλ. νδ'. 4, Κύριλλ. Ἀλεξανδρ. εἰς Ἰωάνν. ιδ'. 18, εἰς Ζαχαρ. πδ', Θεοδώρητ. εἰς β'. Κορινθ. ἡ. 4.

1) Calvin. Institut. III. 21, XXII. 2, XXIII. 4. Τοιαυτά τινα ἐδόξασαν ἤδη ἀπὸ τοῦ β'. π. Χ. αἰῶνος πλὴν ἄλλων καὶ οἱ γνωστικοί. Ἰδ. Κλημ. Ἀλεξανδρ. στρωμ. β'. 3, Ἐπιφάν. Πανάρ. ἡ αἰρέσεων λβ'. 5.

πει νὰ νοηθῆ α) ὡς πίστις ἰδίως, β'.) ὡς ἐλπίς, καὶ γ') ὡς ἀγάπη, ὅπως μᾶς διδάσκει αὐτὴ ἡ γραφὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία²⁾. +

Διὰ τῆς ἰδίως πίστεως πρῶτον ὁ ἄνθρωπος ἀποδέχεται ἀδιστακτικῶς τὴν ἀλήθειαν τοῦ χριστιανισμοῦ³⁾. Ἀλλὰ μὴν μέρος τῆς ἀληθείας ταύτης εἶνε καὶ ἡ ἐπαγγελία τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἡ περὶ τῆς μελλούσης μακαρίας καὶ αἰωνίου ζωῆς ὑπόσχεσις. Τί δὲ ἄλλο πράττει ὁ πιστὸς ἀποδεχόμενος τὰ μέλλοντα ταῦτα ἀγαθὰ, παρὰ νὰ ἐλπίζῃ; Ἰδοὺ ἄρα ὅτι ἡ πίστις πρέπει νὰ νοηθῆ δεύτερον καὶ ὡς ἐλπίς⁴⁾. Ἀλλὰ ἡ ἀληθὴς πίστις τρίτον εἶνε ἀχώριστος ἀπὸ τὰ καλὰ ἔργα, διότι πῶς εἶνε δυνατὸν ὁ ἀληθῶς πιστεύσας εἰς τὸν χριστιανισμόν, νὰ μὴ ἀποδεχθῆ καὶ τὴν θεμελιώδη βᾶσιν τοῦ χριστιανικοῦ νόμου, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην; Πῶς δὲ ἄλλως εἶνε δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ περὶ τῆς ἀγάπης πρώτη αὕτη καὶ μεγίστη χριστιανικὴ ἐντολή, εἰμὴ διὰ τῶν καλῶν ἔργων⁵⁾;

§ 25.

Ποία τις ἔπεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ὅτι εἶνε ἡ οὐσία καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ πῶς κατορθοῦται ὁ σκοπὸς οὗτος;

Ἐὰν οὐσία καὶ σκοπὸς τῆς ἐν γένει θρησκείας, ὡς προεβρέθη¹⁾, εἶνε ἡ ἀμοιβαία σχέσις καὶ συγκοινωνία τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὡς συγκοινωνία τοιαύτη νοεῖται καὶ εἶνε ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ συνδιαλλαγὴ καὶ συνένωσις τοῦ ἀνθρώπου, σωζομένου ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ δικαιουμένου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ καταξιωθῆ τῆς μελλούσης μακαρίας καὶ αἰωνίου ζωῆς. Κατορθοῦται δὲ ἡ

2) Χρυσόστομ. ὁμιλ. εἰς τὴν πρὸς Ρωμ. ἡ, θ', Κύριλλ. Ἱεροσολ. κατηχ. α, β, ε. 7—8, ιθ. 4, Κυριλλ. Ἀλεξανδρ. εἰς Ἰων. ε, Θεοδώρ. εἰς Ἑβρ. ι. 39. Ἐφῆσ. γ'. 17, August. Serm. XVI.

3) Μάρκ. ις'. 16, Ἰωάν. γ'. 16, Ἑβρ. ια. 6, Γαλ. β'. 16, Ῥωμ. ι. 9.

4) α. Ἰωάν. γ'. 2, 3, Ῥωμ. ἡ. 24, Ἑβρ. γ'. 6, 11, 12, Ἑβρ. ι. 23.

5) α. Κορινθ. ιγ'. 2, Γαλάτ. ε. 6, α. Ἰωάν. γ'. 14. 1) Ἰδ. §. 2.

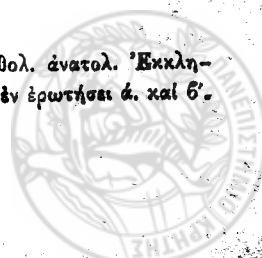
τοιαύτη συνδιαλλαγή και συνένωσις διὰ τῆς χάριτος μὲν ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς πίστεως δὲ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ μὲν θεία χάρις ἐπιφοιτᾷ καὶ ἐνεργεῖ μάλιστα διὰ τοῦ βαπτίσματος, ταύτης δὲ καταξιοῦται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ζώσης καὶ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς καρποφόρου πίστεως. Διὰ νὰ σωθῆ λοιπὸν καὶ δικαιοθῆ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει α) νὰ πιστεύσῃ εἰς Χριστὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας· β') νὰ βαπτισθῆ εἰς αὐτόν, ἵνα σωθῆ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἣτις συνεχιζομένη καὶ διὰ τῶν λοιπῶν εἰς σωτηρίαν ἀναγκαίων μυστηρίων, θέλει στηρίζῃ μὲν αὐτόν ἐν τῇ πίστει, συνεργῆ δὲ καὶ ἐνισχύῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ γ') νὰ δείξῃ ἐκ τῶν ἔργων τὴν πίστιν του, ἥτοι νὰ κανονίσῃ τὰς πράξεις καὶ ὅλον του τὸν βίον ἐν γένει συμφώνως μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

§. 26.

Ποία πρακτικὴ μέθοδος ἐπεκράτησεν ἀνεκάθεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πρὸς εὐκολωτέραν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ διὰ τί;

Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὀλόκληρος καὶ πλήρης, περιέχεται, ὡς προεῖπομεν, ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἀριστον ἄρα μέσον, δι' οὗ καὶ ὁ μὴ πιστεύων εἰς Χριστὸν δύναται νὰ πιστεύσῃ, καὶ ὁ πιστεύων ἤδη νὰ στηριχθῆ ἐν τῇ πίστει, εἶνε ἡ μελέτη τῆς διπλῆς ταύτης πηγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ μελέτη αὕτη δὲν εἶνε δυνατὴ ἢ εὐκόλος εἰς ὅλους, ἄλλοτε διὰ ποικίλους βιωτικὸς περισπασμούς, ἄλλοτε δι' ἔλλειψιν ἐπαρκῶν γνώσεων, καὶ ἄλλοτε δι' ἄλλον καὶ ἄλλον λόγον¹⁾, ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία μετεχειρίσθη ἀνεκάθεν πρακτικὴν τινα μέθοδον διδασκαλίας συνοπτικῆς καὶ κεφαλαϊώδους τῶν κυριωτέρων τῆς χριστιανικῆς πί-

1) Ἰδ. Ἐπιστολὴν τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν τῆς καθολ. ἀνατολ. Ἐκκλησίας περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως (ἐκδ. Πετροπόλ. 1810) ἐν ἐρωτήσῃ α. καὶ β'. σελ. 38—39. Πρὸβλ. §. 20.

στεως δογμάτων, μυστηρίων και ἐντολῶν, περι ὧν διδάσκει ἐκτενέστερον και λεπτομερέστερον ἡ ἀγία Γραφή και ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συνοπτικὴ αὐτὴ και πρακτικὴ διδασκαλία, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἐγένετο προφορικῶς και πρὸ τοῦ βαπτίσματος²⁾ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὠνομάσθη κατὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν³⁾.

§. 27.

Ἀπὸ πότε ἤρχισεν ὁ τρόπος οὗτος τῆς κατηχήσεως, τίνες ἐλέγοντο πιστοί, τίνες κατηχούμενοι, και ποία τις ἦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θέσις αὐτῶν;

Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς κατηχήσεως ἤρχισαν μετὰ τὸν Κύριον ἡμῶν¹⁾ οἱ ἀπόστολοι, οἵτινες οὐδένα ἐδάπτιζον, πρὶν τὸν κατηχήσωσιν²⁾, ὁμοίως δὲ και οἱ διάδοχοι τῶν ἀποστόλων ἐπίσκοποι, καθὼς και οἱ πρεσβύτεροι και διάκονοι. Ὡς κατηχηταὶ ἰδίως διέπρεψαν πολλοὶ ἐπίσημοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας, οἷον ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ Κύριλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, και ἄλλοι ἄλλοῦ³⁾. Ἐκεῖνοι ὅσοι δὲν εἶχον βαπτισθῆ ἀκόμη, ἐδιδάσκοντο δὲ τὰ δόγματα και τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἵνα, πληρωθείσης τῆς πίστεως αὐτῶν, βαπτισθῶσιν, ὠνομάζοντο κατηχούμενοι, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν πιστευσάντων ἤδη και βαπτισθέντων, οἵτινες ἐλέγοντο πιστοὶ⁴⁾. Ἀλλ' ἂν οἱ κατηχούμενοι δὲν ἦσαν πιστοί,

2) Ματθ. κη. 19, Μάρκ. ις'. 15, κδ'. 47.

3) Ἡ λέξις παρὰ τὸ ῥῆμα «κατηχῶ», ὅπερ ἐν τῇ Γραφῇ σημαίνει: διδάσκω διὰ ζωῆς τινὰ τὰ τῆς θρησκείας (Λουκ. ἀ. 4, Πράξ. ιη'. 25, ἀ. Κορ ιδ'. 19, Γαλ. ς', 6), ἢ ἀπλῶς: διδάσκω τὰ τῆς θρησκείας (Ῥωμ. β'. 18), ἢ και ἀπλῶς: πληροφορῶ, ὅθεν τὸ παθητ. κατηχοῦμαι=ἀκούω (Πράξ. κἀ. 21).

4) Καὶ αὐτὸς ἤδη ὁ Προδρομὸς ἐκατήχει πρὶν βαπτίσῃ τοὺς μετανοοῦντας: Ματθ. γ'. 1—12, Λουκ. γ'. 7—18.

2) Πράξ. β'. 14—41, ἡ. 12, 35—38, ις'. 32—33, ιζ'. 22—34.

3) Καὶ κατηχητικαὶ σχολαὶ ἤχμασαν, ἡ μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, συστηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου και εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἄλλη δὲ ἐν Ῥώμῃ, Καισαρείᾳ, Ἀντιόχειᾳ κλπ. Ἴδ. Κοραῖν ἐν προδιόικησ. εἰς Κατήχ. Πλάτ. §. 7.

4) Εὐσεβ. Εὐαγγελ. ἀποδείξ. ζ', Κύριλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. ἀ. 4, ἐ. 1.

δὲν ἦσαν ὁμῶς καὶ ἄπιστοι, καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον διεκρίνοντο ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ καὶ ὠνομάζοντο ἤδη χριστιανοί⁵). Ὡς ἐκ τούτου ἡ θέσις τῶν κατηγουμένων ἦτο μεταβατική τις καὶ μεσαζούσα μεταξὺ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν πιστῶν. Εἰς τοὺς κατηγουμένους ἐπετρέπετο νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ συνακροάζωνται μετὰ τῶν πιστῶν τοὺς ὕμνους, τὰς προσευχάς, τὴν διδασχὴν, καὶ τὰ ἀναγνώσματα τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν καθ' αὐτὸ ναόν, ἴσταντο δὲ εἰς τὸν πρόναον ἢ τὸν νάρθηκα⁶). Ἀπηγορεύετο δὲ αὐστηρότατα εἰς αὐτοὺς ἡ θεωρία καὶ ἀκρόασις τῶν τελετῶν τῶν μυστηρίων καὶ μάλιστα τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὅθεν καὶ καθὼς ἤρχιζεν ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ, οἱ κατηχούμενοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι ν' ἀναχωρήσωσι, καὶ ὅπισθεν αὐτῶν ἐκλείοντο αἱ θύραι τοῦ ναοῦ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς⁷).

§. 28.

Ποία τροποποιήσις ἐπῆλθεν εἰς τὴν περὶ κατηγουμένων καὶ βαπτιζομένων διάταξιν, ἡ ὁποία συνεπέφερε τὴν τροποποίησιν καὶ τῆς ἐννοίας τῆς κατηχίσεως;

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆχθη διὰ πολλοὺς καὶ σπουδαίους λόγους ἡ συνῆθεια νὰ βαπτίζωνται τὰ νήπια⁴), τὰ ὁποῖα φυσικῶ

5) Χρυσοστ. ὁμιλ. γ'. Ἀντιοχ., τῆς 6'. Οἰκουμ. Συνόδου καν. ζ', τῆς ἐν Τρούλλῳ, καν. 46, August. de Pastor. 43. 6) Ἰδ. §. 123, σημ. 4.

7) Μ. Βασίλ. περὶ τοῦ ἀγ. πνεύμ. κζ', Χρυσός. εἰς Ματθ. ὁμ. κγ'. Πρὸς τὴν ἐκφώνησιν τοῦ διακόνου «Ὅσοι κατηχούμενοι προέβητε μὴ τις τῶν κατηγουμένων ὄσοι πιστοί», καὶ «Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν ἧς πρόσχωμεν» ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τὰς ὁμοίας ἐν τῇ τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ Ἰακώβου. Εἰ δὲ καὶ πρὸ πολλῶν αἰώνων, ὡς ἀμέσως κατωτέρω λέγομεν, ἔπαυσεν ἡ προκαταρκτικὴ τάξις τῶν κατηγουμένων, ἡ ἐκφώνησις ὁμῶς αὕτη δὲν ἐξηλείφθη ἐκ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, ὅπως οὐδ' αὕτη ἡ λειτουργία μεταποιήθη ὅλως, τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐμμενούσης μετ' εὐλαβοῦς ἀφοσιώσεως εἰς πᾶν ὅτι παρέλαθεν ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ ἐκ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων. Πρὸς §. 123. σημ. 8.

4) Πότε ἀκριβῶς εἰσῆχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ συνῆθεια τοῦ βαπτισμοῦ τῶν νηπίων δὲν εἶνε γνωστὸν. Μέχρι τοῦ Τερτυλλιανοῦ (γεννηθέντος ἐν ἔτει μ. Χ.

τῷ λόγῳ δὲν ἦτο δυνατόν ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας των νὰ κατη-
χῶνται πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Ἀλλὰ διὰ νὰ γείνη τοῦτο ἐ-
πρεπε νὰ ἀναδεχθῆ τις²⁾ τὴν ὑποχρέωσιν καὶ ἐγγύησιν, ὅτε
τὸ βαπτιζόμενον νῆπιον, ἀφ' οὗ φθάσῃ εἰς ἡλικίαν κατάλλη-
λον, ἐμελλε νὰ κατηχηθῆ δεόντως. Ἡ συνήθεια λοιπὸν αὕτη
ἐτροποποίησεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς κατη-
χῆσεως· διότι, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε κατήχησις ὠνομάζετο ἡ θρη-
σκευτικὴ διδασκαλία τοῦ μέλλοντος νὰ βαπτισθῆ, κα-
τήχησις ὠνομάσθη ἔπειτα ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία τοῦ βα-
πτισθέντος ἤδη. Κατ' ἀνάγκην δὲ εὐεξήγητον, ἐὰν σκοπὸς
τῆς κατηχῆσεως πρότερον ἦτο κυρίως ἡ μετάδοσις τῆς πί-
στεως εἰς τὸν κατηχούμενον, σκοπὸς τῆς κατηχῆσεως ἔπειτα
ἦτο ἐν γένει ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία τοῦ βαπτισθέντος, καὶ
ἡ στήριξις ἐν τῇ πίστει τοῦ ἤδη πιστοῦ καὶ μετέχοντος τῶν
μυστηρίων. Τοιαύτη δὲ παρέμεινεν ἡ ἔννοια τῆς κατηχῆσεως
καὶ μέχρι σήμερον, μὲ τὴν ἐπουσιώδη μόνον διαφορὰν, ὅτι ἡ
κατήχησις σήμερον διδάσκεται παρ' ἡμῖν ὡς μάθημα γραπτὸν
εἰς τοὺς παῖδας τῶν χριστιανῶν, ὅσοι φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα,
παρημελήθη δὲ δυστυχῶς πρὸ πολλοῦ ἡ προφορικὴ κατήχη-
σις τῶν Χριστιανῶν, ὅσοι ἢ ἀπεφοίτησαν ἀπὸ τὰ σχολεῖα, ἢ
οὐδέποτε ἐφοίτησαν εἰς αὐτά.

160,†220), ὅστις δὲν ἦτο οὐδ' αὐτὸς ὑπὲρ τῆς συνθειας ταύτης, τὸ βάπτισμα
τῶν νηπίων δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς ἀγκοῖνον χρῆσιν. Ἐπὶ δὲ Κυπριανοῦ (ἐν ἔτει
245 προσελθόντος εἰς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἐν ἔτει 258 θανόντος τὸν μαρ-
τορικὸν θάνατον) ἡ συνήθεια αὕτη ἀπέβη γενικὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀφρικῆς.
Πάντοτε ὁμοῦ καὶ τότε, καὶ μετὰ ταῦτα διὰ πολλῶν καιρῶν ἀκόμη, ἐπεκράτει
καὶ ἡ συνήθεια μόνον νὰ βαπτίζωνται εἰς ὠρίμον ἡλικίαν, ὅπως δεικνύει
τὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, οἷον Ἀμβρο-
σίου, Ἱερωνύμου, Αὔγουστίνου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου, κλπ., ἀλλὰ καὶ τὸ
νὰ ἀναβάλλωσι τὸ βάπτισμα εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ βίου, καὶ ἀναφέρομεν τὸ πασί-
γνωστον παράδειγμα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ὅτι δὲ ἐπὶ τῶν ἀποστολι-
κῶν χρόνων ἐβαπτίζοντο καὶ νῆπια φαίνεται λίαν πιθανόν (Μάρκ. ι' 14, Ματθ.
ιη' 4, 6, Πραξ. ε'. 38, 39, 41, ι. 48, α. Κορ. α. 16, Κολοσσ. β'. 11, 12),
ἀλλ' ὅχι καὶ βέβαιον.

2) Διονύς. Ἀρεοπαγίτ. Οὐραν. Ἱεραρχίας ζ'. 11, τῆς ἐν Τρούλλῳ οἰκουμ.
Συνόδου καν. γγ', Βαλαμ. εἰς καν. ς'. τῆς ἐν Νεοκαισαρ. Συνόδου.

§. 29.

Ποῖα εἶνε ὡς ἐκ τῶν προρρήθέντων καὶ τὰ μέρη τῆς κατηχήσεως;

Ἐπειδὴ ἡ κατήχησις, ὡς προείπομεν, εἶνε ἡ κατὰ περίληψιν διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ θρησκείας, καὶ ἐπειδὴ τρία εἶνε τὰ κεφάλαια τῶν ἀπαιτουμένων εἰς σωτηρίαν, ἧτις εἶνε ἡ οὐσία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας ταύτης, ἐπεταὶ ὅτι τρία εἶνε καὶ τὰ κεφάλαια ἢ μέρη, ὅσα πρέπει νὰ συναπαρτίσῃ καὶ τὴν κατήχησιν, ταῦτα δὲ εἶνε α) τὸ δογματικὸν ἰδίως, β') τὸ ἱεροτελεστικόν, καὶ γ') τὸ ἠθικὸν ἢ πρακτικόν.

Τὸ πρῶτον μέρος, τὸ δογματικόν, μᾶς διδάσκει τί πρέπει νὰ δοξάζωμεν περὶ Θεοῦ, καὶ πραγματεύεται περὶ τῶν δογμάτων, ὅσα συναπαρτίζουν θεωρητικῶς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Τὸ δεύτερον μέρος, τὸ ἱεροτελεστικόν, μᾶς διδάσκει πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν θεόν, ὅπως γινώμεθα ἄξιοι καὶ κοινωνοὶ τῆς θείας τοῦ χάριτος, καὶ πραγματεύεται περὶ τῶν μυστηρίων, δι' ὧν ἐνεργεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν περὶ ταῦτα ἱερῶν τελετῶν, ἐξ ὧν ἀπάντων συναποτελεῖται ἡ χριστιανικὴ λατρεία. Τὸ δὲ τρίτον μέρος, τὸ ἠθικόν, μᾶς διδάσκει ποῖα εἶνε τὰ ἔργα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἧτοι τὰ πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν πλησίον ἡμῶν καθήκοντα, καὶ πραγματεύεται περὶ τῶν ἐντολῶν, ἧτοι τῶν θείων ἐκεῖνων διαταγῶν καὶ παραγγελιῶν, ὅσαι συγχροτοῦσι πρακτικῶς ἡ ἠθικῶς τὸν χριστιανικὸν νόμον. ✕

ΒΕΡΑΞ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ,

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ.

§. 30.

Ποσ περιέχονται τὰ δόγματα, ἤτοι αἱ σωτηριώδεις ἀλήθειαι τῆς χριστιανικῆς πίστεως;

Τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως περιέχονται κατ' ἑκτασιν μὲν ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ παραδόσει τῆς ἐκκλησίας, περιληπτικῶς δὲ ἐν τῷ συμβόλῳ, ἤτοι ὁμολογίᾳ, τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον συνέταξε μὲν ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ οἰκουμενικῇ Σύνοδος, συνεπλήρωσε δὲ ἀπὸ τοῦ ἡ. ἄρθρου μέχρι τέλους ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐπεκύρωσαν ἅπασαι αἱ μετὰ ταῦτα.

§. 31.

Πόσαι καὶ ποταὶ εἶνε αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι;

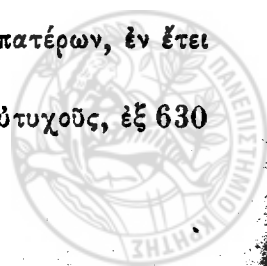
Αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἶνε ἑπτὰ, ἤτοι:

α.) ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνεληθούσα κατὰ Ἀρείου ἐκ 318 πατέρων καὶ ἐν ἔτει 325 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

β.) ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ Μακεδονίου, Σαβελλίου καὶ Ἀπολιναρίου, ἐξ 150 πατέρων, ἐν ἔτει 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου.

γ.) ἡ ἐν Ἐφέσῳ κατὰ Νεστορίου ἐκ 200 πατέρων, ἐν ἔτει 431 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ.

δ.) ἡ ἐν Χαλκηδόνι κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς, ἐξ 630 πατέρων ἐν ἔτει 451 ἐπὶ Μαρκιανοῦ.

έ.) ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δεύτερον κατὰ Ὀριγένους καὶ Εὐαγρίου ἐξ 165 πατέρων ἐν ἔτει 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

ς.) ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ τρίτον κατὰ μονοθελητῶν ἐκ 289 πατέρων ἐν ἔτει 680 μ. Χ. ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγάτου.

ζ.) ἡ ἐν Νικαία τὸ δεύτερον κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἐν ἔτει 787 ἐπὶ Εἰρήνης¹⁾.

32.

Τί λέγεται οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ τί ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων;

Οἰκουμενικὴ Σύνοδος λέγεται ἡ ἑκτακτος συνέλευσις τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν συγκαλοῦνται καὶ συνέρχονται οἱ ἐπίσκοποι αὐτῆς, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν τοπικῶν συνόδων¹⁾, αἵτινες εἶνε μερικαὶ κατὰ διαφόρους τόπους. Καὶ

1) Εἰς ταύτας προσθετέα καὶ ἡ ἐν ἔτει 879 μ. Χ. ἐπὶ Φωτίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, συγκροτηθεῖσα ὀγδόη Σύνοδος, συμμετέχοντος διὰ τοποτηρητῶν καὶ συναϊνοῦντος καὶ τοῦ Πάπα Ῥώμης Ἰωάννου τοῦ Η', ἔχουσα μὲν οἰκουμενικὸν τὸ κῶρος, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη καὶ τὸ ὄνομα, πρὶν ἀνακηρύξῃ αὐτὴν ὡς τοιαύτην, κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἔθος, ἄλλη διάδοχος οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἰδ. Νεῖλ. περὶ τῶν ἀγ. Συνόδων ἐν τῇ Συντάγματι τῶν κανόνων, ἔκδ. Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. α. σελ. 392.

1) Αἱ τοπικαὶ Σύνοδοι, ὅσας ἀνεγνώρισαν καὶ ἐπεκύρωσαν αἱ οἰκουμενικαὶ (Ἰδ. τῆς ἐν Τρούλλῃ ἑκτῆς οἰκουμ. Συνόδου¹ καν. 6'), εἶνε αἱ ἐξῆς ἑννέα:

α. ἡ ἐν Καρχηδόνι ἐξ 84 πατέρων περὶ τὸν ἱερομάρτυρα Κυπριανόν, ἐπίσκοπον Καρχηδόνας, ἐν ἔτει 256 μ. Χ., κατὰ τῶν περὶ Ναύατον ἢ Ναυατιανόν, ἐκδοῦσα κανόνα περὶ τοῦ ἐνός ἐν μόνῃ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ βαπτίσματος. Ἰδ. καν. α. τῆς Συνόδ. ταύτης ἐν Συντάγμ. Ῥ. καὶ Ποτλῆ τόμ. γ' σελ. 3, Μ. Βλασταρ. αὐτόθ. τόμ. 5' σελ. 8. Ἰβρλ. καὶ Μελετ. ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. α. ἔκδ. Εὐθυβοῦλ. σελ. 233 ἐξ.

β. ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας περὶ τοῦ «ὡς ἄρα προσήκειν οἰκονομεῖν τοὺς μετὰ τὴν ἄρνησιν μεταμελουμένους», ἐν ἔτει 344 ἐκ 18 πατέρων, ἐκδοῦσα κανόνας κέ. Ἰδ. Σύντ. κτλ. τόμ. 5' σελ. 40, Μελετ. (Εὐθυβ.) ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. α. σελ. 347.

γ. ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ τῇ κατὰ Πόντον, ἐν ἔτει 345 ἐκ πατέρων 23, ἐκδοῦσα κανόνας ἰε. «εἰς τὴν εὐταξίαν τῆς ἐκκλησίας συντείνοντας», Συντ. τόμ. 5' σελ. 44, Μελετ. αὐτόθ. τόμ. α. σελ. 347.

τὴν μὲν τοπικὴν Σύνοδον συγκαλεῖ ὁ προϊστάμενος ἐπίσκοπος εἴτε πατριάρχης, τὰς δὲ οἰκουμενικὰς συνόδους συνεκάλεσεν ἀείποτε τὸ βασιλεῖον κράτος, πάντοτε δὲ τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσῃ καὶ συστάσει τῶν ἀρμοδίων ἐπισκόπων ἢ πατριαρχῶν. Συγκαλοῦνται δὲ οἱ ἐπίσκοποι εἰς σύνοδον κατὰ μίμησιν τῆς πρώτης συνόδου τῆς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ²⁾, οἵτινες συνῆλθον διὰ τὰ συζητήσωσι καὶ ἀποφανθῶσιν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν ἀπαιτούντων τὴν περιτομὴν τῶν χριστιανῶν.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου, τοπικῆς ἢ οἰκουμενικῆς, ὀνομάζονται τόμοι, ὄροι, ἢ καὶ μερικώτερον κανόνες, μετὰ μικρᾶς παραλλαγῆς τῆς ἐννοίας. Αἱ ἀποφάσεις δὲ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου εἶνε ἀλάθητοι, ὡς ὑπαγορευόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον μένει διὰ παντός ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ ³⁾. Ὅθεν καὶ οἱ ἀθετοῦντες αὐτὰς ἐκπίπτουσι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ἐν Χριστῷ, ὅστις εἶπεν «ἐὰν δέ τις

δ'. ἢ ἐν Γάγγρα τῶν Παφλαγόνων κατὰ τοῦ κακοδόξου Εὐσταθίου, ἐν ἔτει 330, ἐκδοῦσα κανόνας κἀ. (Σύνταγμ. τόμ. ς'. σελ. 14, τόμ. γ'. σελ. 100, Μελετ. Εὐθυβ. αὐτόθ. ἀ. σελ. 345).

ε'. ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἐν ἔτει 341, ἐκδοῦσα κέ. κανόνας «εἰς κοινὸν ὄφελος τῆς Ἐκκλησίας» (Σύνταγμ. τόμ. ς'. σελ. 12, τόμ. γ'. σελ. 123, Μελετ. αὐτ. ἀ. σελ. 347).

ς'. ἢ ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας (μεταξὺ τοῦ 357 καὶ 368) ἐκδοῦσα ξ'. κανόνας «εἰς ὠφέλειαν τῆς Ἐκκλησίας» (Σύνταγμ. τόμ. ς'. σελ. 12, τόμ. γ'. σελ. 171, Μελετ. αὐτόθ. ἀ. 380).

ζ'. ἢ ἐν Σαρδικῇ τῆς Ἰλλυρίας ἐν ἔτει 347 ἐκ 341 πατέρων περὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ δογματισθέντων, ἐκδοῦσα καὶ κανόνας «εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἀφορῶντας» (Συντ. τόμ. ς'. σελ. 12, τόμ. γ'. σελ. 288, Μελετ. Εὐθυβ. τόμ. ἀ. σελ. 349).

η'. ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Νεκταρίου Πατριάρχου Κωνσταντινυπόλεως, περὶ Ἀγαπίου καὶ Βαγαθίου, ἀντιποιομένων τῆς ἐπισκοπῆς Βόστρων, ἐν ἔτει 394 (Σύνταγμ. τόμ. γ'. σελ. 625, Μελετ. αὐτ. τόμ. ἀ. σελ. 407 ἐν ὑποσημ. νς').

θ'. ἢ ἐν Καρθαγῆν τῆς Ἀφρικῆς ἐκ 217 πατέρων κατὰ τῶν περὶ Πελάγιον ἐν ἔτει 418, ἐκδοῦσα κανόνας ρλγ'. (ρμά.) (Σύνταγμ. ς'. 20, γ'. 285, Μελετ. αὐτ. ἐκδ. Βενδότη τόμ. β'. σελ. 30).

2) Πράξ. ιβ. 3) Ἰωάν. ιβ'. 15, ις'. 13. Πρβλ. ς. 82.

καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούση, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης» ⁴⁾). Συνέρχεται δὲ ἡ σύνοδος ἐν γένει ὅπως συσκεφθῆ καὶ ἀποφανθῆ περὶ διαφόρων ζητημάτων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ μάλιστα δογματικῶν· ὅθεν καὶ ὁ κυριώτερος λόγος, ὅστις προεκάλεσε τὴν συγχρότησιν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ἦσαν αἱ αἰρέσεις.

§(33).

Διασάφισον ἱστορικῶς τὴν ἔννοιαν τῆς αἰρέσεως, ἥτοι ἐξήγητον ποιοὶ ἦσαν οἱ ἐξωτερικοί, καὶ ποιοὶ οἱ ἐσωτερικοὶ διωγμοὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας;

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὑπέστη ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεώς της πολλοὺς διωγμούς, οὐ μόνον ἐξωτερικοὺς ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν Ῥωμαίων, ἣτις ἐπεδίωκε παντοιοτρόπως τὴν ἐξόντωσιν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικοὺς ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν. Οἱ φοβερώτεροι τῶν ἐξωτερικῶν διωγμῶν εἶνε μάλιστα οἱ ἐφεξῆς δέκα, α) ὁ ἐπὶ Νέρωνος κατὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ Χριστιανῶν ἐν ἔτει 64 μετὰ Χριστόν ¹⁾, β) ἐπὶ Δομιτιανοῦ 93—96 μ. Χ. ²⁾, γ) ἐπὶ Τραϊανοῦ, ἐν ἔτει 111 μ.Χ. ³⁾, δ) ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἐν ἔτει 126 μ. Χ. ⁴⁾, ε) ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου ἐν ἔτει 165 καὶ 177 μ.Χ. ⁵⁾, ς) ἐπὶ Σεβήρου ἐν ἔτει 202 ⁶⁾, ζ) ἐπὶ Μαξιμίμου ἐν ἔτει 235 ⁷⁾, η) ἐπὶ Δεκίου ἐν ἔτει 250 ⁸⁾, θ) ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ ἐν ἔτει 258 ⁹⁾, καὶ ι) ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ἐν ἔτει 302 ¹⁰⁾.

4) Ματθ. ιη. 17.

1) Εὔσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 25, Tacit. Annal. VX. 44, Sueton. Nero 46, πρβλ. καὶ Μελετ. (Εὔθεβ.) ἐκκλ. ἱστορ. τόμ. α. σελ. 124—125.

2) Εὔσεβ. ἐκκλ. ἱστ. γ'. 27, Tertull. Apol. V. Δίων. Κασσ. μζ', Μελετ. αὐτ. α. 147.

3) Κατ' ἄλλους 107 ἢ 108 μ. Χ., Εὔσεβ. ἐκκλ. ἱστ. γ'. 33, Tertull. Apol. XL, Μελετ. αὐτ. α. 164. 4) Εὔσεβ. ἐκκλ. ἱστ. δ', Μελετ. α. 169.

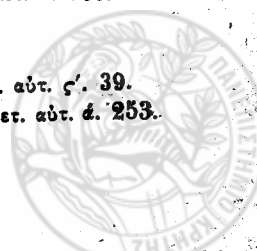
5) Εὔσεβ. αὐτ. ε. 4, Μελετ. α. 191.

6) Εὔσεβ. αὐτ. ς'. 4, Μελετ. α. 204.

7) Εὔσεβ. αὐτ. ς'. 28, Μελετ. αὐτ. α. 224. 8) Εὔσεβ. αὐτ. ς'. 39.

9) Εὔσεβ. αὐτ. ζ'. 29, August. de Civit. Dei XVII. 23, Μελετ. αὐτ. α. 253.

10) Εὔσεβ. αὐτ. ζ'. καὶ η, Μελετ. αὐτ. 262.

Ἐπὶ τῶν διωγμῶν δὲ μάλιστα τούτων ἤκμασαν οἱ καρτερόφρονες μάρτυρες τῆς πίστεως, οἵτινες ὑπέστησαν φρικώδεις βασάνους καὶ ἐπὶ τέλος τὸν θάνατον, διότι δὲν ἤθελον ν' ἀρνηθῶσι τὸν Χριστόν. Ἀνεκόπη δὲ ὀριστικῶς σχεδὸν ἡ λύσσα τῶν διωγμῶν τούτων ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ φιλοχρίστου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου (306—337 μ. Χ), ὅστις αὐτοὺς μὲν διὰ ψηφίσματος ἀπηγόρευσε, τὴν δὲ Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὄχι μόνον ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως, ἀλλὰ καὶ παντοιοτρόπως ἐπροστάτευσεν. Οὐχ ἤττον σκληροὶ καὶ λυσσώδεις ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ διωγμοὶ τῆς ἐκκλησίας, οἱ διὰ τῶν αἱρέσεων. Ὅπως δὲ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν διωγμῶν ἤκμαζον οἱ ἅγιοι μάρτυρες, οἱ στηρίζαντες τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ αἵματός των, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν διωγμῶν ἤκμασαν οἱ θεοφόροι πατέρες, οἵτινες ἐστήριξαν αὐτὴν διὰ τῶν ἱερῶν καὶ σοφῶν αὐτῶν συγγραμμάτων καὶ διὰ τοῦ λόγου των ἐν ταῖς συνόδοις καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

§ 34.

Ποιοὶ τινες λεπτομερέστερον ἦσαν οἱ ἐσωτερικοὶ οὗτοι διωγμοὶ τῆς ἐκκλησίας;

Πολλοὶ τινες, μέλη τῆς ἐκκλησίας λεγόμενοι, ἐδοκίμασαν κατὰ διαφόρους καιροὺς νὰ διαστρέψωσι τὰ χριστιανικὰ δόγματα, καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν ἀντ' αὐτῶν ψευδεῖς τινὰς καὶ ὀλεθρίας εἰς τὸν χριστιανισμὸν δοξασίας. Οἱ ἐνδόμυχοι οὗτοι ἔχθροὶ καὶ διώχται τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐνέβαλον εἰς πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὁ κατ' αὐτῆς πόλεμος αὐτῶν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ πεισματώδης. Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία ἐξῆλθεν ἀείποτε νικήτρια ἐκ τῶν φοβερῶν τούτων ἀγώνων, καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ οὗτοι διώχται αὐτῆς καὶ πολέμιοι, ἐκβληθέντες ἀπὸ τοὺς κόλπους αὐτῆς καὶ ἀποκηρυχθέντες, ὀνομάζονται αἱρετικοί· αἱ δὲ ψυχώλεθροι αὐτῶν δοξασίαι, εἴτε ἐν εἴτε πλειότερα δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως διαστρέ-

φουσαι, ονομάζονται αἱρέσεις¹⁾). Τοιαῦται δὲ αἱρέσεις ἀνεφάνησαν πολλαὶ καὶ διάφοροι ὄχι μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

§ 35.

Ποταὶ εἶνε αἱ κυριώτεραι αἱρέσεις κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους;

Ἐκ τῶν αἱρέσεων, ὅσαι ἀνεφάνησαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τοῦ χριστιανισμοῦ¹⁾, αἱ κυριώτεραι εἶνε αἱ ἑξῆς:

α.) Μετὰ Σίμωνα τὸν μάγον²⁾, τὸν πρῶτον πάντων

1) Ὅθεν τὰς μὲν αἱρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα, τὰς δὲ παρασυναγωγάς· αἱρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλοτριωμένους· σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας· παρασυναγωγάς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνοποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας. Τοῦ μεγ. Βασιλείου καν. α.

1) Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἤδη ὑπῆρχον σπέρματα αἱρέσεων, ὧν μνεῖα γίνεται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καινῇ Διαθήκῃ (π. χ. ἐν τῇ πρὸς Κολοσ. ἐπιστολῇ, ἐν τῇ β'. πρὸς Τιμόθ. β'. 17, 18 κλπ.). Περί τῶν Νικολαϊτῶν, ὧν ἡ αἵρεσις δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστή, λαλεῖ ἡ Ἀποκάλ. β'. 6, 15, ὡς καὶ περὶ τῶν Βαλααμιτῶν: Ἀποκάλ. β'. 14. Ἴδ. ἐν γένει περὶ αὐτῶν Μελετ. (Εὐθυβ.) ἐκκλ. ἱ. τόμ. α. σελ. 132—133.

2) Περί τοῦ Σίμωνος τούτου († 108 μ. Χ.), ἀμάσαντος ἐπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἀποστόλων, λαλεῖ ἡ Κ. Διαθήκη ὡς ἑξῆς: «Ἄνθρω δὲ τις ὀνόματι Σίμων, προὔπηρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων εἶναι τινα ἑαυτὸν μέγαν· ᾧ προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη» (Πράξ. ἡ. 9—10). Ὁ Σίμων πιστεύσας εἰς Χριστὸν ἐδαπτίσθη· ἀλλ' ἰδὼν τὰ ἀληθῆ θαύματα, ὅσα ἐνήργουν οἱ ἀπόστολοι διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσήλθεν εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ δούς αὐτοῖς χρήματα, παρεκάλεσε κερδοσκοπῶν νὰ τῷ πωλήσῃσι τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλ' ὁ Πέτρος κατηράσθη καὶ αὐτὸν καὶ τὰ χρήματα τοῦ λέγων, «τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι. Οὐκ ἔστι σοὶ μέρος οὐδὲ κλήρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθετα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.» (Πράξ. ἡ. 20—21). Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἐπὶ χρήμασι χειροτονοῦντες καὶ ἐν γένει ἐμπορευόμενοι τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπωνομάσθησαν Σιμωνιακοί, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν σιμωνία. Ὁ Σίμων καὶ ἄλλα πολλὰ ἔλεγε βλάσφημα καὶ ἔπραττε μαγικά καὶ ἀνόσια, περὶ ὧν, ὡς καὶ περὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ Σιμων-

των αἰρετικῶν³), ἀνεφάνησαν κατ' αὐτὴν ἤδη τὴν πρώτην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα οἱ Ἐβιωνῖται⁴), χριστιανοὶ ἰουδαίζοντες, οἵτινες ἐτήρουν τὰ σάββατα, τὴν περιτομὴν κτλ., τὸν δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐδέχοντο μὲν ὡς τὸν προεπηγγελμένον Μεσσίαν, ἀλλ' ἤρνοῦντο τὴν θεότητα αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευον αὐτὸν μόνον ὡς τὸν τελειότατον ἄνθρωπον καὶ τὸν τελειότατον ἐκπληρωτὴν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου.

β.) Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἐβιωνίτας ἐσχηματίσθη ἀπ' αὐτῶν ἡδη τῶν ἀποσολικῶν χρόνων⁵) ἡ Γνωσις, ἥτοι αἵρεσις τῶν Γνωσικῶν⁶), οἵτινες ἀπεχώριζον ὀλοτελῶς τὸν χρι-

τιανῶν, ἴδ. Εἰρηναῖον ἀπν. Haereses II, 44, 26, Ἰουστίν. Ἀπολογ. ἀ. 26, Ἐπιφάν. αἰρέσ. κἀ, Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 13.

Περὶ δὲ τῶν δύο Σαμαρειτῶν, Δοσιθεοῦ καὶ Μενάνδρου, μαθητῶν τοῦ Σίμωνος, ἴδ. Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 26, πρβλ. καὶ Μελετ. ἐκκλ. ἱστ. τόμ. ἀ. σελ. 142.

3) Εἰρην. κατὰ αἰρέσεων ἀ. 23, 24, Ἐπιφάν. αἰρέσ. κἀ.

4) Οἱ αὐτοὶ καὶ Ἐβιωνεῖς καὶ Ἐβιωνάτοι (ἑβρ. Ἐβιωνειμ=πτωχοί: Ὀριγέν. κατὰ Κέλσου β'). Τὸν Ἰ. Χριστὸν ἄλλοι τῶν Ἐβιωνιτῶν ἐδόξαζον ὡς υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας, ἄλλοι δὲ ὡς γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου καὶ δι' ἁγίου Πνεύματος, ἀποδίδοντες εἰς τὸν Σωτῆρα διὰ τῆς δοξασίας ταύτης ὑπερφυσίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ θείαν φύσιν. Οἱ Ἐβιωνῖται, ἐπικρατήσαντες κατὰ τὴν Παλαιστίνην, καὶ μάλιστα τὴν Συρίαν, ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν ἀπὸ τῆς β'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐντελῶς δὲ σχεδὸν ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τῆς ζ'. ἴδ. ἐν γένει περὶ αὐτῶν Εἰρην. κατὰ αἰρέσ. ἀ. 26, Hieronym. in Math. VIII. 9, XIX. 20, Ἐπιφάν. αἰρέσ. κβ', λ', Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστ. δ'. 27.

Τῶν Ἐβιωνιτῶν ὀλίγον μόνον διέφερον οἱ Ναζωραῖοι ἢ Ναζαρηνοὶ (σημ. δμοι, διὸ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐπεκαλοῦντο οὕτω, πρὶν ἐκνικήσῃ ἡ ἐπικλήσις «Χριστιανοί»: §. 27, σημ. 5). Ὁ αὐτὸς σχεδὸν λόγος καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ γ'. ἑκατοντ. ἀναφανέντων Ἐλεσαϊτῶν, Σαμψαίων, καὶ Οὐαλησίων (Ἐπιφάν. αἰρέσ. νγ', νή, Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστ. ζ'. 38, ζ', 38, Θεοδώρητ. αἰρετικ. κακομυθ. β'. 7, August. de Haeres. XXXVII.).

5) Συγχρόνως σχεδὸν ἀνεφάνησαν καὶ οἱ Δοκῆται, κατὰ τὴν Συρίαν ἰδίως ἐπικρατήσαντες, οἵτινες ἦσαν καὶ αὐτοὶ γνωστικοί, ἐὰν ὄχι πρόδρομοι αὐτῶν. Οἱ Δοκῆται ἀνεγνώριζον μὲν τὴν θεότητα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἀλλ' ἤρνοῦντο τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ καὶ ἀνθρωπότητα, θεωροῦντες τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίαν αὐτοῦ ὡς δόκησιν, ἥτοι ὀπτικήν ἀπάτην. ἴδ. περὶ τούτων Ἰγνάτιον ἐν Ἐπιστολῇ πρὸς Ἐφεσίους ζ'—ιή, καὶ Ἐπιστολ. πρὸς Σμυρναίους ἀ—ή.

6) Ὀνομάσθησαν δὲ οἱ γνωστικοὶ οὕτως, διότι κατ' αὐτοὺς κλειεῖ τοῦ χρι-

στιανισμόν ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἀνεμίγνυον αὐτὸν μὲ μυθολογήματα ἀνατολικά, καὶ μὲ ἰδέας τῆς νεοπλατωνικῆς φι-

στιανισμοῦ εἶνε ὄχι ἡ πίστις, ἥτις ἀνήκει εἰς τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους, ἀλλ' ἡ γνῶσις, ἥτοι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτις ἀνήκει εἰς τοὺς σοφοὺς καὶ μεμυημένους· καὶ ἀληθῶς εἰς τὴν αἵρεσιν ταύτην κατετάχθησαν μᾶλλον ὅσοι ἐκ τῶν ἀνωτέρων καὶ σοφωτέρων τάξεων τῶν ἐθνικῶν προσήλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Κατὰ τὴν γνῶσιν ταύτην ὁ κόσμος, ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος, εἶνε κτίσμα τοῦ δημιουργοῦ, ὅστις εἶνε εἷς ἐκ τῶν αἰώνων· οἱ δὲ αἰῶνες οὗτοι, πολυάριθμοι καὶ διαφόρων τάξεων, προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος, ἐν ὄσφ ζῆ, εἶνε δούλος τῆς ὕλης, τοῦ σκότους, τοῦ ψεύδους, τῆς κακίας καὶ τοῦ θανάτου, ἀπελευθεροῦται δὲ ἐκ τῶν δεσμῶν τῆς ὕλης ταύτης καὶ αἴρεται εἰς τὴν αἰθερίαν καὶ ὄλως πνευματικὴν χώραν τοῦ φωτός διὰ τῶν αἰώνων, ὧν εἷς εἶνε καὶ ὁ ἐπιφανὴς ἐπὶ γῆς Χριστός.

Οἱ γνωστικοὶ ὑποδηρέθησαν εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους αἵρέσεις μερικωτέρας, ὅπως καὶ πρακτικῶς ὀεκριθήσαν εἰς τὰ πλέον διάφορα καὶ ἀντίθετα συστήματα· διότι οἱ μὲν αὐτῶν ἤσκουν ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην, οἱ δὲ ἀποπτύσαντες πάντα χαλινὸν αἰδοῦς καὶ ἠθικότητος, ἐξετραχλίσθησαν εἰς βίον αἰσχροῦ καὶ ἀκόλαστον. Τούτων δὲ, ὡς καὶ ἄλλων αἰρετικῶν, ὁ αἰσχροῦ καὶ ἐπονεϊδιστος βίος συντέλεσεν εἰς τὸ νὰ δυσφημισθῆ μεγάλης· ἕνεκα αὐτῶν παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστιανισμός (Εἰρην. κατὰ αἴρεσ. ἀ. 29, καὶ II, Tertullian. adv. Marcionem libr. V, adv. Valentinianos, Scorpiace contra Gnosticos, Κλημ. Ἀλεξανδρ. στρωματ. πολλαχοῦ, καὶ ἰδίως ἐν βιβλ. β', γ., γ', Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. δ'). Τὰς κυριωτέρας τῶν μερικωτέρων γνωστικῶν αἱρέσεων συναποτελοῦσι ἀ) οἱ περὶ τὸν Ἀντιοχέα Σατορνίνο ἀκμάσαντα ἐπὶ Ἀδριανοῦ (Ἐπιφ. αἰρ. κγ', Θεοδώρ. αἰρ. κακομ. ἀ. 15, Μελετ. ἐκκλ. ἱστορ. ἀ. 174· β') οἱ περὶ τῶν Ἀλεξανδρέα Βασιλεῖδην (περὶ τὸ 125 μ. Χ.), πρεσβεύοντες τὸν «ἄρρητον» Θεόν, ἐξ οὗ ἀνεπτύχθησαν 365 «οὐρανοί, ἥτοι συστήματα πνευματικῶν δυνάμεων· γ') οἱ περὶ τὸν Ἀλεξανδρέα Οὐαλεντίνον ((† 160 μ. Χ.), πολλὰ αἰσχρὰ καὶ βλάσφημα διδάσκοντες καὶ ἀσκούντες, ἰδίως δὲ διδάσκοντες ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς κατήλθε φέρων ἄνωθεν τὴν σάρκα, καὶ διήλθε διὰ τῆς παρθένου «καθὰπερ ὕδωρ διὰ σωλῆνος ὀδεύει» (Εἰρην. adv. Haer II, III, Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. δ. 11, Ἐπιφάν. αἰρ. λά. Θεοδώρ. αἰρ. κακ. ἀ. Μελετ. ἀ. 184· δ') Οἱ Ὀφτται, ἐπικληθέντες οὕτως ἐκ τῶν περὶ τὸν ὄφιν μυθολογημάτων τῆς κατ' αὐτοὺς αἱρέσεως (Ἐπιφάν. αἰρ. λζ'. 6, Aug. Haer. XIV, Tertull. de praescr. XVH, Θεοδώρ. αἰρ. κακ. ἀ. 44, Ὀριγένης. κ. Κέλσ. γ'. 5') ε) οἱ περὶ τὸν Ἀλεξανδρέα Καρποκράτην, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἐπιφάνη, καὶ τὸν διάδοχον Πρόδικον Καρποκρατιανοὶ καὶ Καρποκράτιοι, οἵτινες τοῦ μὲν Ἰ. Χριστοῦ τὴν εἰκόνα ἐστεμμένην ἐπροσκύνουν ὁμοῦ μὲ τὰς τοῦ Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου, ἐδίδασκον δὲ καὶ ἤσκουν πολλὰ τινα ἄλλα, οὐχ ἦττον αἰσχρὰ ἢ βλάσφημα (Εἰρην. αἴρεσ. ἀ. 26, Ἐπιφάν. αἰρ. κζ'. Θεοδώρ. αἰρ. κακ. ἀ,

λοσοφίας, λέγοντες ότι ο Ί. Χριστός εἶνε εἷς ἐκ τῶν αἰώνων, ὅσοι προήλθον ἐκ τοῦ Θεοῦ⁷⁾.

γ.) Οἱ Μοντανισταὶ⁸⁾ ἐκήρυττον ὡς ἀσεβῆ πάντα Χρι-

Εὐσεβ. ἐκκλ. ἰς. δ', Μελέτ. ἀ. 176—178). γ') οἱ περὶ τὸν Μαρκίωνα, ἀποκηρύττοντες κατὰ μέγα μέρος τὴν καινὴν καὶ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν παλαιὰν Διαθήκην (Εἰρην. αἰρ. ἀ. 27, Εὐσεβ. ἐκκλ. ἰς. δ'. 14, Ἐπιφάν. αἰρ. μβ', Θεοδώρ. αἰρ. κακ. ἀ). ζ') Οἱ ἐγκρατευταί, ἧ ἐγκρατῖται καὶ ἐγκρατεῖς, ἀποκηρύττοντες τὸν γάμον, ἀπεχόμενοι τοῦ οἴνου καὶ τῶν ἐμφύχων, ἐν δὲ τῇ εὐχαριστίᾳ μεταχειριζόμενοι ὕδωρ ἀντὶ οἴνου, ὄθεν καὶ ὕδρο παραστάται ἐπικληθέντες, ὧν ἀρχηγὸς ὑπῆρξε Τατιανὸς ὁ Σύρος, μαθητὴς Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἐκπεσὼν διὰ τοῦτο τῆς ὀρθοδοξίας (Εὐσεβ. ἐκκλ. ἰς. δ'. 29, Θεοδώρ. αἰρ. κακ. ἀ, Ἐπιφάν. αἰρ. μς', Aug. Haer. XXV).

7) Μικτὴν καὶ μεσάζουσαν μεταξὺ Ἐβιωνιτῶν καὶ γνωστικῶν αἵρεσιν συναπετέλουν οἱ γνωστικοὶ Ἐβιωνῖται, οἵτινες ἐπρέσβευον αὐστηρὰν καὶ ἀπόλυτον μονοθεΐαν, ἀλλ' ἐδόξαζον συγχρόνως καὶ ὅτι ὁ εἷς καὶ μόνος Θεὸς ἔθεσεν ὑπὸ δύο διαφόρους καὶ ἀναίθετους ἀρχάς τὸν κόσμον, τὸν παρόντα ὑπὸ τὴν τοῦ Σατανᾶ, καὶ τὸν μέλλοντα ὑπὸ τὴν τοῦ Χριστοῦ, ὅστις καὶ δημιουργὸς τοῦ κόσμου γενόμενος ἐσαρκώθη πολλάκις, οἷον ἐν τῇ Μωϋσῆ, ἐν τοῖς πατριάρχαις καὶ τελευταῖον ἐν τῇ Ἰησοῦ, καθ' ἣν ὥραν ἐβαπτίζετο ἐν τῇ Ἰορδάνῃ. Ἦσκουν δὲ οὗτοι μάλιστα τὴν ἐγκράτειαν, καὶ ἐπρέσβευον τὸν χιλιετησίαν (ἦτοι τὴν ἐπ' ἔγγοτᾷτῃ ἐλεύσει τοῦ Χριστοῦ χιλιετῆ βασιλείαν), ὃν ἄλλως, ἐκ ῥήσεών τινων τοῦ Παύλου καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως παραγόμενοι παρέλαβον καὶ ὀρθόδοξοί τινες πατέρες, οἷον ὁ Παπίας, ὁ Εἰρηναῖος καὶ ἄλλοι. Ὁ ἐπισημότερος τῶν γνωστικῶν τούτων Ἐβιωνιτῶν εἶνε μάλιστα ὁ Κήρινθος (ἕλλως καὶ Μήρινθος καὶ Χήρινθος), ὃν καὶ ὑπαινίσσεται τὸ Πράξ. ἐβ. 24. (Εἰρην. κατὰ αἵρεσ. ἀ. 26, Ἐπιφάν. αἵρεσ. γ'. 28, Εὐσεβ. ἐκκλ. ἰστορ. γ'. 28. Πρβλ. καὶ Μελέτ. αὐτόθ. τόμ. ἀ. σελ. 150—152).

8) Οὗτοι ὠνομάζοντο καὶ Καταφρύγες καὶ Πεπουζιανοὶ καὶ Πεπουζῖται. Καὶ δογματικῶς μὲν παρεδέχοντο τὴν πίστιν καὶ ἀπεκήρυττον τὴν γνώσιν τῶν γνωστικῶν καὶ πᾶσαν ἐν γένει ἀνωτέραν μάθησιν καὶ σοφίαν, πρακτικῶς δὲ ἐκήρυττον καὶ ἤσκηον τὴν ἀπονέκρωσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀπάρνησιν τῆς ὕλης. Καὶ καταδικαζομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡ αἵρεσις αὕτη διήρκεσεν ὅμως ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας μέχρι τῆς γ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ ἐξηφανίσθη ὀλοσχερῶς σχεδὸν (Εὐσεβ. ἐκκλ. ἰστορ. ἐ. 18, Ἐπιφάν. αἵρεσ. μή.).

Σύμμαχοι τῶν Μοντανιστῶν τούτων ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν γ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα καὶ οἱ Νοβατιανοὶ ἢ Καθαροί, ἀπὸ τοῦ κατ' ἀρχάς πρεσβυτέρου καὶ μετὰ ταῦτα ἐπισκόπου Νοβατιανοῦ, ὅστις, ὅπως καὶ οἱ Μοντανισταί, ἐξετράχονεν εἰς ὑπέρμετρον καὶ ἀμελικτον αὐστηρότητα τὴν περὶ ἀσκητικοῦ βίου θεωρίαν, καὶ οὐ μόνον δὲν ἐδέχετο μετανοοῦντας εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας τοὺς ὑποπεσόντας εἰς βρῦρ τι ἀμάρτημα, ἀλλ' ἀπῆτει καὶ νά ἀ-

στιανόν μὴ παραδεχόμενον τὸν ὑπερβολικόν, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ὀργιαστικόν, ἀσκητικόν αὐτῶν βίον. Ἀρχηγός τῆς αἰρέσεως ταύτης ἦτο ὁ Φρυξ Μοντανός, πρῶτην ἱερεὺς τῆς Φρυγίας θεᾶς Κυβέλης⁹⁾, ὅστις καὶ μετὰ τὸν χριστιανισμόν του δὲν ἀφῆκε τὰς παλαιὰς ὀργιαστικὰς του παραφοράς καὶ ἐκβάσεις, ἐκήρυττε δὲ ἑαυτὸν ὡς τὸν «παράκλητον», τὸν μέλλοντα νὰ συντελέσῃ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του ὡς προφήτης θεόπνευστος (ἀπὸ τοῦ 150 περίπου μ. Χ.).

ναβαπτίζονται οἱ ἐξ ἄλλης τινὸς εἰς τὴν ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ἐκκλησίαν προσερχόμενοι χριστιανοὶ (Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστ. ἐ. 43, Σωζόμεν. ἐκκλ. ἱστ. ἀ. 6, Ἐπιφ. αἰρ. νθ', Θεοδώρητ. αἰρ. γ' 5, Aug. Haer. XXXVIII.)

Ἐκ παρομοίων ἀρχῶν αὐστηρότητος ὠρμήθη, ἄλλ' αὐστηρότερον χαρακτήρα περιεβλήθη ἡ αἵρεσις τῶν Δονατιστῶν, οἵτινες ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν Νοβατιανῶν βαδίζοντες δὲν παρεδέχοντο τὸν διορισθέντα εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Καρχηδόνας Καικιλιανόν (314 μ. Χ.), ὡς προχειρισθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Φήλικος, ὅστις ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ δὲν ἐνεκαρτέρησεν εἰς τὴν πίσιν, ἀλλὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἀπίστους τὰς ἱεράς γραφάς, ἀντέταξεν δὲ κατ' αὐτοῦ τὸν Δόνατον, ὅστις ἀξίων ὄτι ἡ νόμῳ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶνε ἅγια καὶ ἄμωμος, ἀπέβαλεν ἐξ αὐτῆς πάντας ὄσους θεώρησεν ὡς μὴ καθαρὸς καὶ ἅγιος, καὶ ἐσχημάτισεν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν καὶ «ἀγίων». Ἡ αἵρεσις κατεδικάσθη συνοδικῶς (314), καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις κατεδίωξεν αὐστηρῶς αὐτήν, τοὺς μὲν ναοὺς τῶν Δονατιστῶν ἐμπρήσασα ἢ κατεδαφίσασα, τοὺς δὲ ἐπισκόπους αὐτῶν ἐξορίσασα. Ἀλλὰ τοῦτο μάλιστα ἐξήψη τὴν φανατικὴν μανίαν τῶν αἰρετικῶν, καὶ στήφην ἀγρία χωρικῶν καὶ νομάδων βοπαλοφόρων κατήλθον ἐκ τῆς Μαυριτανίας καὶ Νουμιδίας, πνέοντες ἐκδίκησιν καὶ φόνον κατὰ παντός μὴ αἰρετικοῦ. Ἐκτοτε δὲ ἤρχισε πόλεμος ληστρικός, ἀλλὰ συστηματικός καὶ ἀμειλίχτος, ἐναντίον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὅστις διήρκεσεν ὀλόκληρον τὴν δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἠρήμωσε τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας τῆς Ἀφρικῆς, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας κατώρθωσεν ἡ Ῥωμαϊκὴ κυβέρνησις νὰ καταβάλλῃ τὴν αἵρεσιν διὰ τῶν ὀπλων. Οἱ πάντων δὲ τῶν Δονατιστῶν φανατικώτατοι ἦσαν οἱ Circumcelliones, οἵτινες μετὰ τῶν θρησκευτικῶν συνεπεδίωκον καὶ πολιτικούς καὶ κοινωνικούς σκοπούς, ἐντελῆ ἀποχωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους, πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά ὄλων τῶν πεισῶν, κοινοκτημοσύνην κττ. (Ἐπιφ. αἰρέσ. νθ', Θεοδώρητ. αἰρετ. κακόμυθ. δ' 6, Aug. de Haeres. LXIX, Μελετ. ἀ. 299—302. Εὐσεβ.).

9) Οἱ ἱερεῖς καὶ λάτρες τῆς θεᾶς ταύτης ἔτρεχον λαμπαδηφόροι, ψάλλοντες καὶ ὀρχοῦμενοι ὡς μαινόμενοι καὶ κορυβαντιῶντες ἀγρίως ἢ ὑποκόπτοντες εἰς ἐκστάσει· καὶ παραφοράς. Ἰδ. τὴν ἑλλην. καὶ Ῥωμαϊκ. Μυθολογίαν.

δ'). Ἡ αἵρεσις τῶν Μανιχαίων¹⁰⁾, ἀκμάσασα ἰδίως κατὰ τὴν δ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, καὶ μεταδοθεῖσα ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ Ἰταλίαν, ἦτο κρᾶμα γνωστικῶν κακοδοξιῶν καὶ περσικῶν μυθολογημάτων. Κατὰ τοὺς Μανιχαίους ὑπῆρχον δύο ἀρχαὶ καὶ κόσμοι ἀντίμαχοι καὶ ἀντίθετοι, ὁ κόσμος τοῦ φωτός ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ τοῦ σκότους ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ δαίμονος. Ὁ Χριστὸς δέ, ἐν τῶν φωτεινῶν ὄντων, τῶν προελθόντων ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἤλθε καὶ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἐν μέρει μόνον· καθ' ὀλοκληρίαν δὲ θέλει σῶσῃ αὐτὸν ὁ «παράκλητος», ὅστις εἶνε αὐτὸς ὁ αἰρεσιάρχης τῶν Μανιχαίων Μάνης, μάγος ἐξόριστος ἐκ Περσίας¹¹⁾.

έ.) Οἱ μοναρχικοὶ ἢ Σαβελλιανοὶ¹²⁾, ἀπὸ Σαβελλίου

10) Πρὶν προσέλθῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἦτο Μανιχαῖος καὶ αὐτὸς· ἀφ' οὗ δὲ ἀπέπτυσε τὰ τῆς αἵρέσεως καὶ ἤλθεν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἔγραψε πολλὰ κατ' αὐτῶν. Ὅθεν καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρὸς εἶνε ἀφθονοὶ καὶ πολυτίμοι πηγὴ πρὸς ἐξιστόρησιν τῆς αἵρέσεως τῶν Μανιχαίων (ὅπως καὶ τῆς τῶν Πελαγιαῶν). Ἰδίως ἴδ. De moribus eccles. Catholicae et Manichaeorum libr. II, de Genesi contra Manichaeos κτλ. Ἐκτὸς τούτων ἴδ. καὶ Εὐτέβ. ἐκκλ. ἱστορ. ζ'. 34, Σωκράτ. ἐκκλ. ἱστορ. α'. 22, Ἐπιφάν. αἴρεσ. ζς'. Θεοδώρ. αἰρ. κακ. α'. 26).

11) Ἐκ τῆς Περσίδος ἐξεώσθη ὁ μάγος οὗτος Μάνης ἐπὶ τῶν Σασσανιδῶν. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ὑπέστρεψε πρὸς τοὺς Πέρσας, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον κηκοσμημένον μὲ πολλὰς παραδόξους εἰκονογραφίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εὐδοκίμει ἐν τῇ αὐτῇ καὶ παρὰ τῆ λαφ' ἀκολούθως κατηγορηθεὶς ὡς παραχαράκτης τῆς Περσικῆς θρησκείας, καταδικάσθη ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Βαράνοσ τοῦ α'. εἰς θάνατον (275 μ. Χ.). Ἐξεδάρη λοιπὸν ζῶν, καὶ τὸ δῆγμα του γομωθὲν ἐκρεμάσθη εἰς τὰς πύλας τῆς πρωτεύουσας πρὸς παραδειγματισμὸν. Διηροῦντο δὲ οἱ Μανιχαῖοι (πολλὰ ἔχοντες τὰ κοινὰ καὶ παραπλήσια πρὸς τοὺς γνωστικοὺς) εἰς ἐκλεκτοὺς καὶ εἰς ἀκροατάς (Ἐπιφάν. αἴρεσ. ζς').

12) Οἱ αὐτοὶ καὶ πατροπαθῆται ἢ πατροπασσιανοὶ (patropassiani), ὅπως μάλιστα ἐπεκαλοῦντο ἐν τῇ Δύσει. Αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ σπέρματα οὕτως εἶπεν τῆς αἵρέσεως ταύτης ὑπῆρχον ἤδη ἔνθεν μὲν παρὰ τοῖς μοναρχικοῖς Θεοδότῳ καὶ Ἀρτέμωνι, οἵτινες ἐπὶ τὸ ἐβιωνικώτερον ἤρουντο τὴν σάρκωσιν τοῦ Λόγου, ὅθεν καὶ ἐπωνομάσθησαν ἄλογοι (Ἐπιφάν. αἴρεσ. να'), ἔνθεν δὲ παρὰ τῆ Πραξία, Νοητῆ καὶ Βηρύλλῳ, οἵτινες ἀρνούμενοι τὸ τρισυπόστατον

πρεσβυτέρου Πτολεμαίδος (250—260 περίπου μ. Χ.) ἐδόξα-
ζον ὅτι ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶνε τρία διά-
φορα ὀνόματα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τοῦ Θεοῦ.

ς.) Οἱ Ἀρειανοί, ἀπὸ Ἀρείου πρεσβυτέρου Ἀλεξαν-
δρείας, ἐδογματίζον (περὶ τὸ 318 μ. Χ.), ὅτι τὸ δεύτερον πρό-
σωπον τῆς ἁγίας Τριάδος εἶνε κατώτερον τοῦ πρώτου καὶ
κτίσμα αὐτοῦ¹³).

τῆς θεότητος ὡς ἀντιτριαδικοὶ μᾶλλον χαρακτηρίζονται. Καὶ ὁ μὲν Θεό-
δοτος ὁ σκυτεύς, Βυζάντιος, ἀνεφάνη περὶ τὸ 200 μ. Χ. ἐν Ῥώμῃ, λέγων
τὸν Χριστὸν ἐκ παρθένου μὲν γεννηθέντα, ἀλλὰ ψιλὸν ἄνθρωπον (Εὐσεβ. ἐκκλ.
ιστορ. ἐ. 28, Θεοδώρ. αἰρ. κακομ. β'. 5, Ἐπιφαν. αἰρ. νδ'). Ὁ δὲ Πραξίας
ἐκ Μ. Ἀσίας, ἀναφανείς ἐπὶ Μ. Αὔρηλιου ὡς ὁμολογητῆς ἐκνήχθη πατροπα-
θίτης ὑπὸ Τερτυλλιανοῦ (adv. Praxeam libr. II). Ὁ Νοητὸς ἀνεφάνη ἐν
Σμύρῃ περὶ τὸ 230, ἐκνήχθη δὲ ὡς τοιοῦτος· καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Ἰππολύτου
(Θεοδώρ. αἰρετ. κακ. γ' 3, Ἐπιφαν. αἰρ. νζ'). Περὶ δὲ τοῦ Βηρούλλου ἐπι-
σκόπου τῶν ἐν Ἀραβίᾳ Βόστρων (ἢ Βόστρας) ἴδ. Εὐσεβ., ἐκκλ. ιστορ. ιζ'. 33.
Ἡ δὲ διδασκαλία Παύλου τοῦ Σαμοσατέως προσήγγισε μᾶλλον πρὸς τὴν
τῶν ἀλόγων μοναρχικῶν Ἀρτέμωνος καὶ Θεοδότου παρὰ πρὸς τὴν τοῦ Σαβελ-
λου. Ὁ Παῦλος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (260 μ. Χ.) κατεδικάσθη ὑπὸ πολ-
λῶν συνόδων ὡς αἰρετικός (ἀπὸ τοῦ 26½ μ. Χ.) καὶ τέλος (269—272) καθη-
ρέθη (Ἐπιφαν. νζ', ξβ', ξε', Εὐσεβ. ἐκκλ. ιστορ. ζ'. 27—30, ἐ. 28, Θεοδώρ.
αἰρετ. κακομ. β'. 8, καὶ γ'. Ἰδ. καὶ Mansi Concil. τομ. α. σελ. 1004 καὶ
ἐφεξ.). Οἱ ὁπαδοὶ τούτου διακρίνονται ἰδίως ὡς Παυλιανοί, Παυλία(νι)-
σταί, καὶ Σαμοσατατοὶ (Σωκρατ. ἐκκλησ. ἱστορ. β'. 49).

13) Ἡ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν ἐσηματίσθη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Σαβελ-
λιανούς. Ὅ,τι ἐκεῖνοι συνεταύτισαν καὶ ἐσύγχυσαν, οὗτοι ἠθέλησαν νὰ διαστεί-
λωσι καὶ διακρίνωσι, ἀμφότεροι τοιοῦτοτρόπως εἰς βλασφημίας ἐκκλίναντες καὶ
κακοδοξίας (Σωκρ. ἐκκλ. ἱσ. α. 5, Θεοδώρ. ἐκκλ. ἱσ. α. 2, αἰρετ. κακομ. δ'.
4. Πρβλ. καὶ Χρυσόστ. περὶ ἱερ. δ'. 4). Ὁ Ἀρειος, πρεσβύτερος ἐν Ἀλε-
ξανδρείᾳ, κηρύττων ἐν τῇ καθ' αὐτὸν ἐνορίᾳ, ἐδογματίσθη, προκειμένου περὶ τῆς
ἁγίας Τριάδος, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἦτο ἀναρχός, ὅπως ὁ Πατήρ, διὰτι
ὑπῆρχε μὲν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἀλλ' ὅμως ἦν ὅτε οὐκ ἦν, διότι ἐκτίσθη
ποτὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐξ οὐκ ὄντων, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα, μὲ μόνην
τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ Υἱὸς οὗτος τοῦ Θεοῦ εἶνε «πρωτότοκος τῆς κτίσεως», του-
τέστιν οὐ μόνον ἐκτίσθη πρὸ πάντων τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐ-
τοῦ, τοῦ πρωτοτόκου, ὁ Θεὸς ἐκτίσθη τὸν ἐπίλοιπον κόσμον. Ἡ κακοδοξία αὐ-
τῆ προεκάλεσε μεγάλην θρησκευτικὴν διχοστασίαν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλη-
σίᾳ, ὅθεν καὶ συνεκροτήθη ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ἐν Νίκαιᾳ τῆς Βι-
θυνίας (325 μ. Χ.), ἐν ἣ διεπρέψεν ὁ τότε μὲν διάκονος τοῦ πατριάρχου Ἀ-
λεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, μετὰ δὲ ταῦτα διάδοχος αὐτοῦ Ἀθανάσιος, ὁ μέ-

ζ.) Οἱ Μακεδονιανοὶ ἢ πνευματομάχοι, ἀπὸ Μακεδονίου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως (341—360 μ. Χ.), ἔλεγον ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶνε κτίσμα καὶ διάκονος τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ¹⁴).

γὰρ πρόμαχος τῆς ὀρθοδοξίας καὶ κατατροπωτῆς τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ τὸ μὲν δόγμα τοῦ Ἀρείου ἀναθεματίσθη, οὗτος δέ, ὁ Ἄρειος, μὴ θελήσας νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶνε ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, κατεδικάσθη καὶ ἐξωρίσθη μετὰ δύο αὐτῷ ὁμοπρόνων ἐξ Αἰγύπτου ἐπισκόπων. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἔπαυσε καὶ ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου· ἐξ ἐναντίας οἱ φίλοι αὐτοῦ κατώρθωσαν τὴν μὲν κακοδοξίαν αὐτοῦ νὰ ἐπαναφέρωσι πολλάκις καὶ ἐπανελημμένως εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας, νὰ καταδικάσωσι δὲ κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐξορίσωσι τὸν ἀκλόνητον ρύλον τῆς ὀρθοδοξίας Ἀθανάσιον. Ἐπὶ τέλους οἱ φίλοι τοῦ Ἀρείου ἐνήργησαν τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν κάθοδον καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας παραδοχὴν αὐτοῦ, ὅστις καὶ ἀπὸ τῶν ἀνεκτέρων μετέβαινε ἐν πομπῇ καὶ θριάμβῳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε ἀφνης καὶ ἀπροσδοκῆτως κατέλαθεν αὐτὸν ὁ θάνατος (336 μ. Χ.). Ἐν τούτοις ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου εἶχε διαδοθῆ πολλαχῶς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τότε ἀκόμη βάρβαρα γερμανικὰ ἔθνη, Γότθοι, Βάνδαλοι καὶ Λογγοβάρδοι, εἶχον διδαχθῆ τὸν χριστιανισμὸν ὑπὸ Ἀρειανῶν, ὅθεν καὶ ἡ ἐξάλειψις τῆς αἵρέσεως ὑπῆρξεν ἔργον χρόνου μακροῦ καὶ ἐξηγοράσθη μὲ μεγάλας θυσίας. Τοῦτο δὲ κατωρθώθη μόλις ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου διὰ τῆς β' ἐν ΚΠόλει οἰκουμενικῆς Συνόδου (381 μ. Χ.), ἣτις ἐπικυρώσατα καὶ συμπληρώσατα τὸ σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἀνεκήρυξεν αὐτὸ ὡς τὸ ἐπίσημον σύμβολον τῆς καθόλου ἐκκλησίας, καὶ ἀναθεμάτισε τοὺς Ἀρειανούς πασησδήποτε ἀποχρώσεως. Λέγομεν τοῦτο, διότι ἐν τοῖς πολυκυμάντοις ἐκείνοις χρόνοις τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἰδοκίμασάν τινες νὰ συνδιαλλάξωσι τὰ ἄκρως διεστῶτα μέρη (οἱ περὶ τὸν Ἀέτιον π. χ., Εὐδόξιον, Εὐνόμιον καὶ Ἀκάκιον ἦσαν εἰς ἄκρον Ἀρειανοί, κηρύττοντες τὸν Υἱὸν ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ, ὅθεν καὶ ἐπεκλήθησαν ἀνόμοιοι (Φιλοστόργ· γ'. 2, Ἐπιφάν. αἰρ. σς'. 10), ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Μάρκελλον καὶ Φωτεινόν, ὑπερακοντίσαντες τὸν Ἀθανάσιον, ἐξέκλιαν σχεδὸν πρὸς τοὺς Σαβελλιανούς (Κυριλλ Ἱεροσολύμ. Κατήχ. ἰε. 27, 33, Ἐπιφάν. αἰρ. σά, σβ'. 2, Σωζόμεν. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 31, δ'. 5, Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 30, Θεοδώρ. αἰρ. κακομ. β'. 11), καὶ τοιοῦτοτρόπως προέκοψαν οἱ Εὐσεβιανοὶ ἢ Ἡμιάρειοι (οἱ καὶ Ὁμοιοῦσιασταί), οἵτινες ἰδογματίσαν ἀντὶ τοῦ ὁμοουσιῶν τὸ «ὁμοιοσύσιον» τούτεστιν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶνε ὄχι τῆς αὐτῆς, ἀλλ' ὁμοίας οὐσίας πρὸς τὸν Πατέρα. Ἰδ. Μ. Ἀθανασ. κατὰ Ἀρειανῶν β'. 2.

14) Θεοδώρ. αἰρ. κακομ. β'. 6, Σωζόμεν. ἐκκλ. ἱστορ. δ'. 27. Ὁ Ἄρειος ἤδη, καὶ ἄλλοι τινές, ὑπέτασσον τὸ Πνεῦμα εἰς τὸν Υἱὸν ὅσον καὶ ὅπως τὸν Υἱὸν εἰς τὸν Πατέρα. Καὶ ταύτην τὴν πλάνην κατεπολέμησεν ὁ Ἀθανάσιος (ἐπιστολ. δ'. πρὸς Σεραπίων), ὁ Μ. Βασίλειος ὅστις καὶ πραγματεῖαν ἴδιαν ἔγρα-

η.) Οἱ Πελαγίανοι, ἀπὸ Πελαγίου τοῦ πρεσβυτέρου, ἤρνοῦντο τὴν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος μετάδοσιν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος¹⁵⁾.

θ.) Οἱ Νεστοριανοί, ἀπὸ Νεστορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (328—431), διεχώριζον¹⁶⁾ ἀποτόμως τὰς

ψε «περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος» οἱ δύο Γρηγόριοι, ὁ Νύσσης καὶ ὁ Ναζιανζηνός, καὶ ἡ καθόλου ἐν γένει ἐκκλησία, ἤτις καὶ ἀναθεμάτισεν αὐτὴν διὰ τῆς β'. ἐν ΚΠόλει οἰκουμένης Συνόδου. Καὶ ὅμως ἡ αἵρεσις διετηρήθη μέχρι τῆς ε. μ. Χ. ἑκατοντ. ἐν Φρυγίᾳ ὅπου κατεπολέμησεν αὐτὴν ὁ Νεστόριος.

15) Ὁ Πελάγιος, ὡς καὶ ὁ μαθητὴς καὶ ὁμόφρων αὐτοῦ Κοιλέστιος ἦτο ἐκ Βρετανίας καὶ ἀνεφάνη κατ' ἀρχὰς ἐν Καρχηδόνι (413 μ. Χ.). Ἡ αἵρεσις αὐτοῦ κατεδικάσθη πολλάκις ἐν τῇ Δύσει, διότι καὶ ἐν τῇ Δύσει κυρίως ἀνεφάνη καὶ εἰς τὴν Δύσιν μάλιστα διεδόθη (Ἰταλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἀφρικὴν). Κατεπολέμησε δὲ μάλιστα τὴν αἵρεσιν ταύτην ὁ ἱερός Αὐγουστίνος, ὁ Ἄθανάσιος οὗτος τῆς Δύσεως, συντάξας καὶ πολλὰ κατὰ τῆς αἵρέσεως ταύτης καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῆς συγγράμματα (de gestis Pelagii contra duas Epistolas Pelagianorum) κτλ.). Τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι καὶ ὁ Αὐγουστίνος ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Πελαγיאτισμοῦ ἰδέαις αὐτοῦ ὑπερεξηκόντισε τὸ μέτρον πολλάκις. Ἐάν οἱ Πελαγίανοι ἔλεγον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ὅλως ἐλεύθερος καὶ ἀμέτοχος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος· καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, ὅτι δηλ. καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ εἶναι φύσει ἀνεπισκίαστος, καὶ ἡ βούλησις αὐτοῦ ἐλευθέρα, ὥστε ἐκ τῆς αὐτεξουσίου βουλήσεως αὐτοῦ ἐξήρτηται νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ σωθῇ, οὐδ' ἔχει πρὸς τοῦτο ἀνάγκη τῆς θείας χάριτος· ὁ Αὐγουστίνος ἀπ' ἐναντίας ἐδείκνυσεν ἐπὶ τὸ ἀπολυτότερον τὰς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ συνεπείας τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, δογματίσας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις εἶνε ἀπολύτως ἀνίκανος νὰ ἐκλέξῃ οἰκοθεῖν τὸ ἀγαθόν, ἄνευ τῆς ἄνωθεν θείας χάριτος, διότι ἕνεκα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἀπέβαλε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, καὶ ὁ ἄνθρωπος γεννώμενος φύσει δούλος τῆς ἁμαρτίας, μόνον τὸ κακὸν δύναται νὰ ἐκλέξῃ καὶ νὰ πράξῃ· ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ θεία χάρις, ἡ διὰ τῆς ἐκκλησίας μεταδιδόμενη, ἐμβάλλει εἰς τινῶν ἀνθρώπων τὴν ψυχὴν, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης πρὸς τοῦτο συμπράξεως αὐτῶν, τὰ ἐναύσματα νέου κατὰ Χριστὸν βίου, ὅστις καὶ ἀποδεικνύεται γόνιμος· εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν καὶ σωτηριῶδες· ὥστε ὁ Θεὸς τοὺς μὲν προώρισεν εἰς σωτηρίαν τοὺς δὲ οὐ. Αἱ ἰδέαι αὗται ἀπαντῶσιν ἀπανταχοῦ σχεδὸν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Αὐγουστίνου, τὰ ὅποια καὶ κυρίως περιστρέφονται εἰς τὰ τρία ταῦτα ζητήματα, τὸ περὶ ἀπολύτου μεταδόσεως τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τὸ περὶ τῆς θείας χάριτος καὶ τὸ περὶ προορισμοῦ. Τὰς ἀπολύτους ταύτας ἀκρότητας τῶν Πελαγιανῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Αὐγουστίνον ἐζήτουν νὰ ἀποφύγωσιν οἱ Ἡμιπελαγίανοι, δογματίσαντες περὶ τῶν τριῶν ζητημάτων οὕτως, ὥστε πλησιάζουσι πολὺ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν.

16) Ἄλλως· ἐβλασφήμησεν ὁ ἐν Λαοδικείᾳ Ἀπολινάριος καὶ οἱ περὶ αὐ-

δύο ἐν Χριστῷ φύσεις, παραδεχόμενοι ὄχι φυσικὴν καὶ πλήρη ἔνωσην, ἀλλ' ἀπλήν συνάφειαν αὐτῶν⁴⁷).

ι.) Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τούτους οἱ μονοφυσῖται ἡ Εὐτυχianoί, ἀπὸ Εὐτυχοῦς ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως, ἐδίδασκον⁴⁸) ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ λόγου σαρκωθέντος κατὰ

τὸν Ἀπολιναρισταὶ (οἱ καὶ Διμερῖται καὶ Διμοιρῖται) κατὰ τὸν δ'. μ. Χ. αἰῶνα ἀναφανέντες. Ὁ Ἀπολιναριος ἔλεγεν ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐνανθρωπήσας προσέλαβε σάρκα καὶ ψυχὴν, ὄχι δὲ καὶ νοῦν, διότι τὸν τόπον τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ κατέλαβεν αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ὡς «θεὸς νοῦς». Ἐτριχοτόμει δηλονότι καὶ ὁ Ἀπολιναριος τὸν ἄνθρωπον εἰς σῶμα, ψυχὴν καὶ πνεῦμα (νοῦν), ὅπως καὶ ἄλλοι πολλοὶ (Πρβλ. §. 52, σημ. 5), καὶ κατὰ τὴν τριχοτομίαν ταύτην συνεκρότει τὸν Ἰ. Χριστὸν κατὰ μὲν τὰ δύο (τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἦτοι τὴν φυσικωτέραν καὶ ζωϊκωτέραν μερίδα καὶ φάσιν τῆς ψυχῆς) ἐξ ἀνθρώπου, κατὰ τὸ ἓν δέ, τὸ τρίτον (τὸ πνεῦμα ἢ νοῦν) ἐκ τοῦ Θεοῦ λόγου. Καὶ ἡ αἵρεσις αὕτη κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς β'. ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκουμένης Συνόδου (384 μ. Χ.). 18. Ἐπιφάν. οζ', Σωκράτ. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 45, Σωζόμ. ἐκκλησ. ἱστορ. γ'. 24, Θεοδώρητ. αἵρετ. κακομυθ. δ'. 8 ἐκκλ. ἱστορ. ε. 3.

47) Ὅτι δηλ. πρῶτον ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ὡς ἄνθρωπος κοινός, καὶ ἔπειτα ἐνέφηκεν ἐν αὐτῷ ὁ λόγος. Ἀφορμὴν εἰς τὴν αἵρεσιν ταύτην ἔδωκεν ὁ πρεσβύτερος Ἀναστάσιος (428 μ. Χ.) ψέξας ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ πρὸς κοινὸν σκάνδαλον τὸ ἐπίθετον τῆς θεομήτορος «Θεοτόκος». Ὁ Νεστοριος (ὃν μάλιστα κατεπολέμησεν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος) ἐπεδοκίμασε τὸν Ἀναστάσιον συναξιῶν, ὅτι ἡ ὑπεραγία παρθένοις εἶναι «Χριστοτόκος», ἢ «θεοδόχος» ὄχι ὁμοῦς ποτὲ καὶ «θεοτόκος», ἐπὶ τῇ λόγῳ ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦτο εἶναι ἔθνικόν καὶ ἐναντίον πρὸς τὸ ἀποστολικόν: Ἐβρ. ζ'. 3) Σωκρ. ἐκκλ. ἱστ. ζ'. 32). Ἡ αἵρεσις αὕτη προεκάλεσε τὴν ἐν Ἐφέσῳ (431 μ. Χ.) γ'. οἰκουμένην Σύνοδον, ἣτις καὶ κατεδίκασε τοὺς Νεστοριανοὺς, χωρὶς ὁμοῦς διὰ τοῦτο νὰ παύσῃ καὶ ἡ αἵρεσις. Ἀφ' οὗ ὁ αἵρεσιάρχης ἐξορισθεὶς εἰς Ἀφρικὴν ἀπέθανεν ἐν μοναστηρίῳ ἑλεεινὸν θάνατον, οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κατέφυγον ἐξ Ἀντιοχείας εἰς Ἐδεσσαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Μεσοποταμίαν καὶ Περσίδα, ὅπου καὶ σώζεται μέχρι σήμερον ἡ αἵρεσις, ἐξαπλωθεῖσα καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας ὡς καὶ εἰς τὴν Ἰνδικήν.

48) Ἰδοὺ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐτυχοῦς κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης (Mansi. Conc. VI. p. 694 sq). «Μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ λόγου, τουτέστι μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μίαν φύσιν προσκονεῖν, καὶ ταύτην Θεοῦ σαρκωθέντος καὶ ἐνανθρωπήσαντος»· Ὁ Εὐτυχὴς κατεδίκασθη συνοδικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 448 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φλαυιανοῦ, σπουδοκούντος καὶ τοῦ Πάπα Ῥώμης Λέοντος τοῦ μεγάλου. Ὁ Ἀλεξανδρείας Διόσκορος, διάδοχος καὶ ὁμόφρων τοῦ

ἐνανθρωπήσαντος συναπετελέσθη μία φύσις, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Εὐτοχοῦς, ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῆ τοῦτον ἐκ παντός τρόπου, ὅθεν καὶ συναγείρας κατήγαγεν ἐκ τῶν ὁρέων ὄχλον ῥοπαλοφόρων καὶ φονικῶν ἀνδρῶν, δι' ὧν ἐξηνάγκασε τὴν ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ β' ἐν Ἐφέσῳ (449 μ. Χ.) συγκροτηθεῖσαν οἰκουμενικὴν Σύνοδον νὰ παραδεχθῆ καὶ καθιερώσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτοχοῦς (ἴδε τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης παρὰ Mansi. VI. p. 593) Ἄλλ' ἢ μετ' ὀλίγον ἐν Χαλκηδόνι (451) μ. Χ.) συγκροτηθεῖσα τετάρτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τὴν μὲν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον ἀπεκήροξεν ὡς «ληστρικὴν», τὴν δὲ διδασκαλίαν τοῦ Διοσκόρου καὶ Εὐτοχοῦς κατεδίκασε, δογματίσασα ταῦτα: «Ἐνα τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, συμφώνως ἀπαντες ἐκδιδάσκωμεν τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν Υἱόν, Κύριον, μονογενῆ ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον· οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἐκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης· οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ μονογενῆ, Θεὸν λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἡμᾶς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσεν, καὶ τὸ τῶν πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε σύμβολον» (Mansi Conc. VII. p. 408 sq.).

Οἱ μονοφυσῖται ὁμῶς δὲν ἠσύχασαν διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐκίνησαν πάντα λίθον, μηχανορραφίας ἐν τῇ αὐλῇ, ὀχλαγωγίας μοναχῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ ἄλλα πολλά, πρὸς ὑπεράσπισιν ἑαυτῶν καὶ ἐπικράτησιν τῆς αἰρέσεώς των. Εἰς μάτην ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἐπροσπάθησε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς αἰρετικούς καὶ ὀρθοδόξους διὰ τοῦ «Ἐνωτικοῦ», ἐν ᾧ διετυπώθη τὸ δόγμα οὕτως ἀορίστως καὶ γενικῶς («ὁμοούσιος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα», ὡς παραδίδει ὁ Εὐάγριος: γ'. 14). ὥστε νὰ εὐχαριστηθῶσιν ἀμφοτέρω. Ἐξ ἐναντίας τὸ Ἐνωτικὸν ἠδύνησεν ἔτι μᾶλλον τὴν δυσαρέσκειαν ἀμφοτέρων καὶ τὴν διχόνοιαν. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ ταῦτα δὲν κατώρθωσε νὰ φέρῃ τὴν συνδιαλλαγὴν, ἀπεσχίσθησαν οἱ μονοφυσῖται ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως προϊόντος τοῦ χρόνου ἐσχηματίσθησαν ἐξ αὐτῶν αἱ ἐξῆς ἐκκλησῖαι: α) ἡ αἰγυπτιακὴ τῶν Κοπτῶν· β) ἡ τῶν Ἀρμενίων, καὶ γ) ἡ τῶν Ἰακωβιτικῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ. Αἱ δ' ἐκκλησῖαι αὗται μένουσι καὶ μέχρι σήμερον ἀπεσχισμέναι ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς, δεινωθέντος τοῦ σχίσματος ἐκ πολιτικῶν μᾶλλον περιστάσεων καὶ συγκυριῶν, αἵτινες καὶ

ιδ.) Οἱ μονοθεληται ἐδογματίζον ἀντὶ δύο μίαν μόνον θέλησιν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ¹⁹⁾.

παρεκώλυσαν τὴν πολλάκις ἀρξαμένην, ἀλλ' ἄπειρε διακοπέσαν συνεννόησιν καὶ συνένωσιν τῆς ἀρμενικῆς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν (ἴδ. Περί ἐνώσεως τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῆς ἀνατ. ὀρθ. ἐκκλησ. ὑπὸ Γρηγορίου μητροπολ. Χίου τοῦ Βυζαντίου, σελ. 43—47). Ἡ σπουδαιότερα διαφορὰ τῆς ἀρμενικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου συνίσταται εἰς τὸ περὶ τῶν δύο φύσεων δόγμα τῆς ὀρθοδόξιας, τὸ ὅποσον ἐστήριξεν ἡ δ'. οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ἐν Χαλκηδόνι, καὶ τὸ ὁποῖον παρεξηγήθη ὡς νεστοριανικὸν ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες διὰ λόγους γλωσσικῆς μᾶλλον ἢ δογματικῆς διαφορᾶς, συνέλεξαν τὴν ἔννοίαν τῆς λέξεως φύσις μετὰ τὴν τῆς λέξεως ὑπόστασις (αὐτόθ. σελ. 48 καὶ ἀλλ.). Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀρμένιοι εἰσήγαγον εἰς τὴν εὐχαριστίαν τὰ ἄζυμα, εἰ καὶ ἡ παρὰ τῶν αἰρετικῶν Σύρων παραληφθεῖσα αὕτη κνινοτομία δὲν συνεπέφερον ὄλας τὰς παραμορφώσεις τῆς λατινικῆς, διότι ὁ ἄζυμος οὗτος ἄρτος τῶν Ἀρμενίων καὶ εὐμεγέθης εἶνε, καὶ εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον ἐμβαπτόμενος μεταδίδεται ἐξ αὐτοῦ εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας· ἀπέβαλον τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ἁγίου ποτηρίου· εἰσήγαγον εἰς τὸ ἅγιον μύρον τὴν χρῆσιν σησαμίνου ἐλαίου· μετέβαλον τὸ τριτάγιον, ἀντικαταστήσαντες τὰς λέξεις «ἐλέησον ἡμᾶς» διὰ τῶν λέξεων «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς»· μετέθεσαν τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἀπὸ τῆς κέ. Δεκεμβρίου εἰς τὴν ς'. Ἰανουαρίου, καὶ ἐπομένως νηστεύουσι κατὰ τὸ μεσολαβοῦν δωδεκαήμερον, τῶν ὀρθοδόξων καταλυόντων (αὐτ. σελ. 63—94). Ἄλλαι ἐπουσιωδέστεραι καινοτομίαι, πηγάζασαι ἐκ τῆς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἄλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παροδικῆς ἐνώσεως μετὰ τοὺς Λατίνους, εἶνε αἰ πιννοειδεῖς τιάραι, ὁ ἐπίσκοπικὸς δακτύλιος, ἡ χειροτονία πολλῶν ἱερέων καὶ διακόνων ἐν τῇ αὐτῇ λειτουργίᾳ, καὶ εἴτι ἄλλο τοιοῦτον. Αἱ δὲ διαφοραὶ τῆς τῶν Κοπτῶν καὶ Ἰακωβιτῶν ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς τῶν Ἀρμενίων εἶνε μικροῦ λόγου ἄξια.

19) Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ἔχων ἄσβεστον καὶ φλογερὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τὸς ὑπηκόους αὐτοῦ σύμπαντας καὶ θρησκευτικῶς ἠνωμένους, συνεννοηθεὶς ἐν τῇ κατὰ Περσῶν ἐστρατείᾳ αὐτοῦ μετὰ τοὺς κατὰ τὴν Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν ἀρχηγούς· τῶν μονοφυσιτῶν, ἠθέλησε νὰ συνενώτῃ αὐτούς· μετὰ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ δὴ ἐνήργησε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σεργίου ὡς ὅρος δογματικὸς «ἐν θέλημα» ἢ «ἐνέργεια θεανδρική», ὁ δ' εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπ' αὐτοῦ προβιβασθεὶς πατριάρχης Κύρος ἀπεφάτισε καὶ συνοδικῶς (633 μ. Χ.) καὶ ἐνήργησε τὴν ἐνωσιν. Ἄλλ' ὁ τότε μοναχὸς καὶ μετὰ ταῦτα πατριάρχης Ἱεροσολύμων (635 μ. Χ.) Σωφρόνιος ἀπέδειξε ὅτι αἱ δύο θελήσεις ἦσαν ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόφευκτος συνέπεια τῶν δύο φύσεων, ὅπως· ἐδογματίσεν ἡ ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἡ αἴρεσις ὑπεβλήθη εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει (680 μ. Χ.) ἑκτὴν οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣτις καὶ κατεδίκασεν αὐτὴν δογματίσασα δύο θελήσεις

ιβ'). Τῶν εἰκονομάχων ἢ εἰκονοχλαστῶν αἵρεσιάρ-
χης ὑπῆρξεν ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ γ', ὁ καὶ εἰκονομάχος ἐπι-
κληθεὶς. Οἱ δὲ εἰκονομάχοι οὗτοι ἠθέτουσαν καὶ κατεπολέμουσαν
τὴν προσκύνησιν τῶν ἱερῶν εἰκόνων²⁰).

§. 36.

Ποταὶ εἶνε αἱ κυριώτεραι αἱρέσεις κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους;

Ὅπως αἱ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους αἱρέσεις ἀνεφύη-
σαν κυρίως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οὕτω καὶ αἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους
χρόνους ἀνεφύησαν κυρίως ἐν τῇ Δύσει¹⁾, καὶ εἶνε πολλαὶ καὶ
διάφοροι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν ἐφεξῆς τὰς κυριωτέρας.

ἐν τῇ Ἰ. Χριστῷ, μίαν θεῖαν καὶ μίαν ἀνθρωπίνην, μὲ τὴν σημειώσιν ὅτι ἡ
ἀνθρωπὶνα ὑπετάσσετο εἰς τὴν θεῖαν. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν χωρίον τῶν πρακτικῶν
τῆς Συνόδου ταύτης: «Δύο φυσικὰ θελήσεις ἦτοι θελήματα ἐν Χριστῷ καὶ δύο
φυσικὰ ἐνεργείας ἀδιαίρετως, ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως κατὰ
τὴν τῶν ἁγίων πατέρων διδασκαλίαν κηρύττομεν καὶ δύο φυσικὰ θελήματα
οὐχ ὑπεναντία, μὴ γένοιτο, καθὼς οἱ ἀσεβεῖς ἔφησαν αἱρετικοί, ἀλλ' ἐπόμει-
νον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα, καὶ μὴ ἀντιπίπτον ἢ ἀντιπαλατόν, μᾶλλον
μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ θελήματι» (Mansi
Conc. XI. p. 634).

Ἄλλ' οὐδὲ κατόπιν πάντων τούτων ἔπαυσεν ἡ αἵρεσις, διότι οἱ μονοθεῖται
ἀποβλήθentes ἐκ τῶν κόλπων τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ κατα-
διωχθέντες ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, διετηρήθησαν ὁμως μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ
τοῦ Λιβάνου καὶ Ἀντιλιβάνου ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαρωνῆται, ὡς ἐπεκληθήσαν
ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ αἵρεσιάρχου αὐτῶν Μαρῶν (περὶ τὸ 704 μ. X.)

20) Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀνακηρυχθεῖσα ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν ἔ-
τει 726 μ. X., προεκάλεσε σειρὰν ὄλην ἐμφυλίων πολέμων, οἵτινες διήρκεσαν
ἑκατονταετηρίδα καὶ ἐπέκεινα, καὶ τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα, ἐκτὸς πολλῶν ἄλ-
λων, ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ Πάππα.
Οἱ εἰκονομάχοι κατεδικάσθησαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας Εἰρήνης ὑπὸ τῆς ζ'.
ἐν Νικαίᾳ (787 μ. X.). Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἧτις καὶ ἐδογματίσεν ἐπισήμως
τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ὀριστικῶς ἡ προσκύνησις αὕτη καθιερώθη
ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας Θεοδώρας ἐν ἔτει 842 μ. X.

1) Δὲν ἔμεινεν ὁμως οὐδ' ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς νεωτέρους χρό-
νους ὅλως ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, διότι ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ιζ'. ἑκα-
τονταετηρίδος ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας οἱ Ῥα-
τονταετηρίδος ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας οἱ Ῥα-
σκόλνικοι (=σχισματικοί), ἢ, ὅπως αὐτοὶ ἑαυτοὺς καλοῦσι Σταροβέρτσοι,
(=ὀρθόδοξοι), ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τοῦ ὅτι δὴθεν ὁ ἐν Μόσχᾳ πατριάρχης

α.) Ἡ αἵρεσις τῶν Λατίνων ἢ Δυτικῶν, οἵτινες καὶ Παπισταὶ καὶ ῥωμαῖοι καθολικοὶ ἐπονομάζονται. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἦτο πρότερον συνηνωμένη μετὰ τῆς ἀνατολικῆς εἰς μίαν καθόλου ἢ καθολικὴν ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἐξοκέλασα εἰς δυσσεβεῖς κακοδοξίας περὶ ἄλλα τε πολλὰ καὶ περὶ τὸ δόγμα τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, ἀπεσχίσθη ὀριστικῶς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐν ἔτει 1054 μ. Χ.

β.) Κατὰ τὴν 15'. ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. ἐξεβράγη σχίσμα μεταξὺ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπεσχίρτησαν ἀπ' αὐτῆς οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἰδία αἵρεσις ὑποδιαιρουμένη:

1) εἰς τοὺς ἰδίως Λουθηρανούς (ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἵρέσεως Μαρτίνου Λουθήρου, μοναχοῦ Γερμανοῦ γεννηθέντος ἐν Ἐισλεβένη τῆς Πρωσίας κατὰ τὸ 1483, † 1546 μ. Χ.) ἢ Εὐαγγελικούς, καὶ

2) εἰς τοὺς Καλβινιστὰς (ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἵρέσεως Ἰωάννου Καλβίνου, γάλλου γεννηθέντος ἐν Νοβιο-

Νίκων διέφθειρεν ἀναθεωρήσας τὰς ἀρχαίας σλαυονικὰς μεταφράσεις τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Ἐκ τῶν Ῥασκόλνικων τούτων πάλιν ἀπεσχίσθησαν οἱ Δουχοδόρτσοι, οἵτινες οὔτε ναοὺς οὔτε ἱερεῖς ἔχουσιν, οἱ Ποποφτσίνοι, οἵτινες ἔχουσιν ἱερεῖς, καὶ οἱ Φιλιππόνοι, οἵτινες ἀποκηρύττουσι τὸν γάμον καὶ θεωροῦσι τὸν μοναχικὸν βίον ὡς ἀναπόφευκτον εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ χριστιανοῦ· ὅθεν καὶ ζῶσιν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὁμοῦ, μοναχικῶς μὲν, ἀλλ' ἐν κτηνώδει κοιναγαμία, ἀναβαπτίζουσι δὲ τοὺς ὀρθοδόξους βαπτισθέντας. Οἱ πλεῖστοι τούτων καταδιωχθέντες κατέφυγον εἰς Πρωσίαν περὶ τὰ τέλη τῆς 15'. ἑκατοντ. Ἐν γένει δὲ οἱ Ῥασκόλνικοι, οἱ ἀνανεώσαντες ἐν Ῥωσίᾳ πολλὰς καὶ πολυεῖδεις πλάνας αἰρετικὰς καὶ κακοδοξίας καὶ μανίας καὶ βδελουρίας ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων, εἰ καὶ ὑπέστησαν πολλοὺς πολλακίς διωγμούς, ἐγκατεστάθησαν ὁμοῦ πολλαχοῦ τῆς Ῥωσίας, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν Πολωνίαν, τὴν μικρὰν Ῥωσίαν καὶ Σιβηρίαν. Οὐσιωδῶς δὲ ἡ αἵρεσις τῶν συνίσταται εἰς τὴν ἀποκήρυξιν τῆς εὐχαριστίας, τοῦ χρίσματος καὶ τῆς ἱερῶσύνης. Τὰ γεννώμενα νήπια βαπτίζει εἰς τις πρεσβύτης, καὶ ἡ προσευχὴ τῶν συνίσταται εἰς τὰς λέξεις ταύτας· «Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, δόξα σοι ὁ Θεός». Ποιοῦσι δὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὄχι μὲ τούς τρεῖς, ἀλλὰ μὲ τοὺς δύο δακτύλους, εἰς σημεῖον τῶν δύο φύσεων τοῦ ἱ. Χριστοῦ. Οὐδέποτε δὲ κείρονται τὴν κόμην ἢ τὸ γένειον καὶ τὸν μύστακα.

νώ²⁾ τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ 1509, † 1564 ἡ ἀναμορφωτάς³⁾).

Οἱ διαμαρτυρόμενοι ὡς γνησίαν καὶ αὐθεντικὴν πηγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ δέχονται μόνον τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἀποβρίπτοντες τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἔργον ἀνθρώπινον. Καὶ οἱ μὲν ἰδίως Λουθηρανοὶ ἀποβρίπτουσι πᾶν ὅ,τι ἐναντιοῦται κατ' αὐτοὺς πρὸς τὴν Γραφήν, οἱ δὲ ἰδίως Καλβινισταὶ ἀποβρίπτουσι πᾶν ὅ,τι κατ' αὐτοὺς δὲν ὀρίζεται ρητῶς ὑπὸ τῆς Γραφῆς, καὶ ἰδίως τῆς καινῆς Διαθήκης. Δογματίζουσι δὲ οἱ μὲν διαμαρτυρόμενοι ἐν γένει ὅτι μόνῃ ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔργων ἀρκεῖ εἰς σωτηρίαν, οἱ δὲ Καλβινισταὶ ἰδίως θεωροῦσι τὴν σωτηρίαν ὡς ἔργον ἀποκλειστικὸν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὅστις πρὸ αἰῶνων καὶ ἀμετακλήτως προώρισε τοὺς μὲν εἰς σωτηρίαν τοὺς δὲ εἰς ἀπώλειαν. Ἀπέβριψαν δὲ οἱ διαμαρτυρόμενοι καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μυστηρίων, ἐν οἷς καὶ τὴν ἱερωσύνην, δογματίσαντες ὅτι ἕκαστος πιστὸς δύναται νὰ ἐκτελῇ τὰ μυστήρια καὶ νὰ εἶνε ἱερεύς.

Ἡ διαμαρτύρησις, ἣτις καὶ μεταρρύθμισις καὶ ἀναμόρφωσις ἐν γένει λέγεται, ἀφ' οὗ προεκάλεσε πολλοὺς καὶ αἱματηροτάτους πολέμους πολλαχοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, διεδόθη ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας, εἰς χώρας τινὰς τῆς Γαλλίας, εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, Μ. Βρετανίαν, Δανιμαρχίαν καὶ Σουηδίαν· ὥστε ὁ μὲν παπισμὸς περιωρίσθη εἰς τὰ μεσημβρινώτερα τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ διαμαρτύρησις ἐξηπλώθη εἰς τὰ βορειότερα, ἀφ' οὗ ὅμως κατεμελίσθη, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, καὶ ὑποδιηρέθη εἰς ἀπειραρίθμους αἱρέσεις καὶ σχίσματα (μάλις ἐν Ἀμερικῇ), τῶν ὁποίων, καὶ μόναι αἱ ὀνομασίαι ἤθελον πληρῶσθαι ὀλόκληρον βιβλίον⁴⁾).

2) Noyon. 3) Réformés, Reformirte=κατὰ λέξιν ἀναμεμορφωμένοι ἢ ἀναμόρφωτοι. Ἀναμορφωτάς εἶπομεν αὐτοὺς διὰ τὸ εὐφρωνον μάλλον, ἄλλως τε καὶ μὴ ἔλλειπούσης τῆς ὑπὲρ τοῦ τύπου τούτου ἀναλογίας τῶν λέξεων: ἀναβαπτιστής, καὶ τῶν τοιούτων.

4) Αἱ ἐπισημότεραι τῶν ἐκ τῆς διαμαρτυρήσεως καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ Καλβι-

Και ὁ μὲν καθ' αὐτὸ Λουθηρανισμὸς ἐξηπλώθη ἰδίως εἰς τὰ βορειότερα τῆς Γερμανίας καὶ τὰς δύο σκανδιναυικὰς ἐπικρατείας, ὁ δὲ Καλβινισμὸς ἐκ τῆς Ἑλβετίας ὀρμηθεὶς ἐξηπλώθη εἰς χώρας τινὰς τῆς Γαλλίας, Κάτω χώρας καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, ὅπου ὁμῶς ἐτροποποιήθη οὕτως, ὥστε παρήχθη ἴδια τις ἐκεῖ ἐκκλησία, ἡ τῶν Σκωτικανῶν ἢ Πρεσβυτεριανῶν,

νισμοῦ προελθουσῶν αἵρέσεων, αἵτινες ἅπασαι σχεδὸν ἀνενέωσαν ἀρχαίας αἰρετικές πλάνας καὶ κακοδοξίας, πρὸ πολλῶν αἰῶνων καταδικασθείσας ὑπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, εἶνε:

α. ἡ τῶν Ἀναβαπτιστῶν ἢ Μεννονιτῶν, οἵτινες ἤξιον νὰ ἀναβαπτίζωσι τοὺς πιστοὺς, ὡς ἀκύρου ὄντος τοῦ βαπτίσματος τῶν νηπίων, διδάσκοντες καὶ ἀσκούντες κοινοκτημοσύνην καὶ πολυγαμίαν, καὶ οἵτινες διὰ τοῦ ξίφους καὶ τῆς φεβερᾶς ἄμα καὶ βδελυρᾶς αὐτῶν τυρανίας ἠθέλησαν νὰ ἐξαπλώσωσιν ἀπανταχοῦ τὴν αἵρεσίν των. Ἐπὶ τέλους ὁ ἐκ τῶν Κάτω Χωρῶν Μέννων Σίμωνος (γεν. 1505, † 1564) ἐδοκίμασε νὰ περιτελεῖ τὴν ἐπαναστατικὴν μανίαν τῆς αἵρέσεως, καὶ οὕτως ἐπῆλθεν ἡ αἵρεσις τῶν Μεννονιτῶν, ὑποδιαιρεθέντων εἰς πολλὰ σχίσματα, καὶ ἀπορρίπτόντων μὲν τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων, τὴν ὀρκωμοσίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀσκούντων δὲ τὴν ποδολουσίαν.

β'. Οἱ Σκωκινανοί, ἀπὸ τοῦ Πολωνοῦ αἰρεσιάρχου Φαύστου Σκωκίνου (γενν. 1539 † 1604), οἵτινες ὁμολογοῦσι μὲν τὸ θεόπνευστον τῶν γραφῶν, ἀλλ' ἀρνοῦνται τὸ τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.

γ'. Οἱ Ἀρμενιανοί, ἀπὸ τοῦ Ὁλλανδοῦ Ἀρμινίου (γενν. 1560, † 1609), ἦσαν, κυρίως εἶπεν, Καλβινισταί, ἀποκρούσαντες τὸ ἀπόλυτον περὶ χάριτος καὶ προορισμοῦ δόγμα τοῦ Καλβίνου, ἀπεσχίσθησαν, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου προήλασαν εἰς κακοδοξίας ὀλίγον ἀπεχούσας τοῦ ὀρθολογισμοῦ (rationalisme).

δ'. Οἱ Κουάκεροι, ἦτοι τρέμοντες (ἀγγλ. quakers), ὅπως ἐπεκλήθησαν σκωπτικῶς οἱ ἐκ τῆς «ἐταιρίας τῶν Φίλων», καθὼς αὐτοὶ ἑαυτοὺς ὠνόμασαν καὶ ὀνομάζουσιν. Ἀρχηγὸς τῆς αἵρέσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἄγγλος τις σανδαλοποιὸς ἐνθουσιαστῆς Γεώργιος Φῶξ († 1691). Οἱ Κουάκεροι πολλοὺς διωγμοὺς ὑποστάσαντες διασώθησαν ὁμῶς μέχρι τῆς σήμερον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, μάλιστα δὲ ἐν Ἀμερικῇ. Κατὰ τὰ ἄλλα εἶνε σχεδὸν διαμαρτυρούμενοι, διαφέρουσι δὲ μόνον κατὰ τὸ ἰδιάζον εἰς αὐτοὺς δόγμα τῆς θείας ἐλλάμψεως. Κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο ἕκαστος Κουάκερος φωτίζεται ἐσωτερικῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ περὶ πάσης ὀρθοσκευτικῆς ἀληθείας, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐλλάμψεως ταύτης ἐμπνευσις εἶνε ἡ πρώτη καὶ κυρία πηγὴ τοῦ κατ' αὐτοὺς χριστιανισμοῦ, ἡ δὲ γραφὴ βοήθημα δευτέρου λόγου ἄξιον. "Ὅθεν καὶ δὲν ἔχουσιν ἱερεῖς (οὐδὲ κατ' ὄνομα δηλ.), ἀλλ' ἕκαστος ἐμπνεόμενος κηρύττει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὅ,τι καὶ ὅπως ἐμπνευσθῆ. Ἐν τῇ πρακτικῇ βίῃ ὁμῶς οἱ Κουάκεροι εἶνε ἠθικώτατοι ἐν γένει καὶ ἐναρτετώτατοι.

των και Καθαριστων⁵). Ἡ διαμαρτύρησις ἐξηπλώθη και εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἔνεκα διαφορῶν λόγων ἐτροποποιήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τόσον πολὺ, ὥστε

3) ἡ ἐν Ἀγγλία ἐπικρατήσασα ἐκκλησία τῶν Ἐπισκοπιανῶν ἢ Ἀγγλικανῶν εἶνε ἡ μάλιστα ἀπέχουσα ἀπὸ τῆς διαμαρτυρήσεως, και δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ μεσάζων ὄρος μεταξὺ τῶν διαμαρτυρομένων και τῶν καθολικῶν. Προῆλθε δὲ κυρίως τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Ἀγγλικανοὶ δὲν ἀπέρριψαν ἐντελῶς τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας, και μάλιστα τῆς ἀρχαίας, ἐτήρησαν δὲ τὴν ἱερωσύνην μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς βαθμῶν, και τὴν ἐντεῦθεν πηγάζουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν, ἐν μέρει δὲ και τὴν περὶ τὴν τέλεσιν τῆς εὐχαριστίας ἀρχαίαν λειτουργικὴν τάξιν⁶).

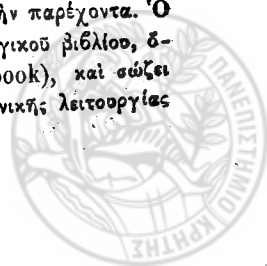
§. 37.

Ἐκ πόσων ἄρθρων συναπαρτίζεται τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, και ποῖα εἶνε ταῦτα;

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως συναπαρτίζεται ἐκ δώδεκα ἄρθρων, τὰ ὁποῖα εἶνε τὰ ἐξῆς:

5) Puritani. Οἱ πρεσβυτεριανοὶ ὑπέστησαν πολλοὺς διωγμοὺς και μεταβολὰς και ἐν Σκωτίᾳ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ ὥστε αἱ ἀνωτέρω ὀνομασίαι: Σκωτικανοί, Καθαρισταὶ και Πρεσβυτεριανοί, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσι και ὡς ἀκριβῶς ταυτόσημοι, ἀλλ' ὡς αἰρέσεις μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπέχουσαι ἐνθὲν μὲν τοῦ Καθολικισμοῦ, ἐξ οὗ ὠρμήθησαν, ἐνθὲν δὲ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατησάσης ἐπισκοπιανικῆς ἢ Ἀγγλικανικῆς «ὕψηλης ἐκκλησίας» (High Church), ἧτις και τοὺς κατεπολέμησεν. Ὡς ἀντίθετοι δὲ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, οἱ Πρεσβυτεριανοὶ και οἱ τούτοις ὅμοιοι λέγονται και μὴ συμμορφούμενοι (nonconformists), ἢ διαφωνοῦντες (dissenters).

6) Τὸ ἐπίσημον σύμβολον τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας εἶνε τὰ «τριάκοντα ἐννέα ἄρθρα», τὰ ὅπως ἔχουσι και ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ ἐν ἔτει 1562 κυρωθέντα και ἐκδοθέντα «Articuli XXXIX ecclesiae Anglicanae». Πολλὰ τῶν ἄρθρων τούτων εἶνε ἀόριστα και εἰς πολλὰς ἀντιφάσεις ἀφορμὴν παρέχοντα. Ὁ αὐτὸς λόγος και περὶ τοῦ ἐν πολλοῖς συμβολικοῦ και λειτουργικοῦ βιβλίου, δευτέρου καλεῖται «κοινὸν Εὐχολόγιον» (Common prayer book), και σώζει μέρη τινὰ ἠκρωτηριασμένα τῆς ἡδὴ προηκρωτηριασμένης λατινικῆς λειτουργίας (Πρβλ. §. 123. σημ. 8).

Ἄρθρον α'. «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων·

Ἄρθρον β'. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο·

Ἄρθρον γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα·

Ἄρθρον δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα·

Ἄρθρον ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς·

Ἄρθρον ς'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς·

Ἄρθρον ζ'. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος·

Ἄρθρον η'. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν·

Ἄρθρον θ'. Εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν, καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν·

Ἄρθρον ι'. Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν·

Ἄρθρον ια'. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν·

Ἄρθρον ιβ'. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν·.

§. 38.

Ποῖον εἶνε τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ πῶς ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξις τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν μᾶς διδάσκει;

«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.»

Τὸ πρῶτον τοῦτο ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὑπάρχει εἰς Θεός, ποιητῆς σύμπαντος τοῦ ὄρατου καὶ ἀοράτου κόσμου, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ πιστεύωμεν. Ὅτι δὲ ὁ Θεός ὑπάρχει ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ τις ἐν βλέμμα εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὸν περικυκλοῦντα ἡμᾶς κόσμον διὰ νὰ πεισθῇ ἀμέσως. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε Θεός, ποιητῆς ἡμῶν καὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου, οὔτε ἡμεῖς οὔτε ὁ κόσμος οὗτος ἤθελεν ὑπάρχει. Ἡ ὑπαρξις ἄρα τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀποδείξεως, ὡς πολὺ πλέον αὐταπόδεικτος παρὰ τὰ μαθηματικὰ ἀξιώματα, μόνον δὲ ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς ἀγυμνάστου παιδικῆς διανοίας ἐπισυνάπτομεν ὀλίγας τινὰς, καταχρηστικῶς λεγομένας, ἀποδείξεις ἐκ τῶν εὐληπτοτέρων¹⁾.

§.(39).

Ποίαις τινὰς τοιαύτας ἀποδείξεις ἔχεις ;

Ἄπλη καὶ μόνη παρατήρησις ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ περικυκλοῦντος ἡμᾶς κόσμου ἀρκεῖ νὰ μᾶς πείσῃ ἀδισταχτῶς περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀληθῶς, ἐὰν τις ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, μένει ἐκθαμβος διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν λεπτότητα τῶν διαφόρων μελῶν καὶ ὀργάνων, ὅσα τὸ συναπαρτιζοῦσι, τὴν ἀπειρον τέχνην καὶ σκοπιμότητα, μὲ τὴν ὁποίαν εἶνε συνηρημολογημένα, τὴν ἁρμονίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ ἀπειροπληθῆ ταῦτα ὄρ-

1) Ἐκ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἰδίως τῆς σχολαστικῆς, μετεδόθη καὶ εἰς τὴν θεολογίαν ἢ χρῆσις τῶν λεγομένων «ἀποδείξεων τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ», αἰτινες καὶ μετὰ τὰς σφοδρὰς (ἀλλ' ὄχι καὶ πάντως ὀρθὰς) ἐπικρίσεις τοῦ Καντίου (Kritik der reinen Vernunft σελ. 462—483, ἔκδ. Rosengrantz) ὑπάρχουσιν ὁμοῦς ἔτι ἐν χρῆσει κοινῇ. Αἱ δ' ἀποδείξεις αὗται, ἄλλως ἢ ἄλλων διαιρούμεναι καὶ ἐπωνυμούμεναι εἶνε μάλιστα αἱ ἐξῆς: ἡ ὄντολογικὴ, ἡ κοσμολογικὴ καὶ ἡ φυσικοθεολογικὴ. Οὕτε τὰς ἀποδείξεις ταύτας ἀκριβῶς, οὔτε τὴν μέθοδον αὐτῶν παρελάδομεν ἐν τῇ κειμένῳ, ἀλλ' ἐλευθέρως ἐξελέξαμεν ἐξ αὐτῶν ὅ,τι χρήσιμον καὶ συμπαραλάδομεν εἰς ὅ,τι ἐφάνη ἡμῖν σκόπιμον καὶ διδακτικὸν ἐν γένει νὰ εἴπωμεν.

γανα ἐργάζονται ἀδιακόπως ἕκαστον πρὸς τὴν ἰδίαν, καὶ ὅλα ὁμοῦ πρὸς τὴν κοινὴν τοῦ ὅλου σώματος συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν. Καὶ ὅμως τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἀριστοτέχνημα, τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἀποδεικνύεται μικρόν τι καὶ μικροῦ θαυμασμοῦ ἄξιον, ὅταν συγκριθῇ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, τῆς ὁποίας ἀπειροὶ καὶ ποικίλαι εἶνε αἱ θαυμασῖαι δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι. Εὐλόγως λοιπὸν ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν παντός, ὅστις κάμῃ μετὰ προσοχῆς τὴν ἐξέτασιν ταύτην, ἢ ἐξῆς ἐρώτησις: ἔπλασεν ἢ δύναται νὰ πλάσῃ ὁ ἀνθρωπος μίαν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἐν ἀνθρώπινον σῶμα, ἓνα ἀνθρωπον; Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἢ ἀπόκρισις εἶνε πρόχειρος, εὐκολος καὶ ἀναντίρρητος: ὁ ἀνθρωπος δὲν δύναται νὰ πλάσῃ ὄχι μόνον ψυχὴν ἢ σῶμα ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐδ' ἓνα ὄνυχα, μίαν τρίχα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Τί λοιπὸν ἔπεται ἐκ τούτου; Ὅτι ὑπάρχει ὄν τι ὑπέριον τοῦ ἀνθρώπου καὶ πάνσοφον, τὸ ὁποῖον τὸν ἔπλασε.

§. 40.

Ποῖαν ἔχεις δευτέραν ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ;

Ἐὰν στρέψωμεν τὸ βλέμμα ἡμῶν ἀπὸ τὸν ἀνθρωπον, ὅστις εὐλόγως ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων καλεῖται μικροκόσμος διὰ τὸ πλῆθος, τὴν ποικιλίαν καὶ ἀπειρίαν τῶν συναποτελούντων αὐτὸν μερῶν καὶ ὀργάνων, εἰς αὐτὸν τὸν ἀπειρομεγέθη καὶ ἀπειροποικίλον κόσμον, τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, μένομεν ἐτι μᾶλλον ἐκθαμβοί. Καὶ ἀληθῶς, τί εἶνε ὁ ἀνθρωπος παραβαλλόμενος πρὸς τὸν κόσμον, πρὸς τὸ σύμπαν; Εἷς κόκκος ἄμμου, μία σταγὼν ὕδατος εἰς τὸν ὠκεανόν! Καὶ μόνον εἰς τὸ ἀπειρον πλῆθος τῶν οὐρανίων σωμάτων, καὶ τὴν θαυμασίαν ἀρμονίαν καὶ τάξιν τῆς κινήσεως πάντων αὐτῶν ἐὰν ἀποβλέψῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἰλιγγιά. Ἄλλὰ πόση τέχνη καὶ πόση σοφία κρύπτεται καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον μόριον τοῦ κόσμου! Πόσαι δὲ θαυμασῖαι δυνάμεις ἐνεργεῖσαι συνέχουσι καὶ κινουσι καὶ διακοσμοῦσι

τὸν ἀπειρομεγέθη καὶ ἀπειροπληθῆ τοῦτον κόσμον, τὰς ὁποίας ἀδυνατεῖ καὶ νὰ ἐννοήσῃ, καὶ νὰ ἀνεύρῃ μόνον ὁ ἄνθρωπος! Καὶ ἐδῶ λοιπὸν εὐλόγως ἐπέρχεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἐρώτησις: τίς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον τοῦτον; Βεβαίως τὸν ἐδημιούργησεν Ὃν τι ἔχον ἀπειρον σοφίαν καὶ δύναμιν. Ἀλλὰ μήπως τὸ ὄν τοῦτο εἶνε ὁ ἄνθρωπος, ὅστις εἶνε τὸ τελειότερον καὶ σοφώτερον ζῶον τοῦ κόσμου; Ὅχι βέβαια, διότι ὁ ἄνθρωπος μὲ ὄλην του τὴν σοφίαν καὶ τελειότητα δὲν δύναται νὰ κατασκευάσῃ οὐδὲ ἐν πτερόν μυίας, οὐδὲ ἐν φύλλον δένδρου. Ἐπεταί ἄρα ὅτι ὑπάρχει Ὃν τι ὑπέρτερον τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπείρως σοφὸν καὶ τέλειον, τὸ ὁποῖον ἔκαμε καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον.

§. 41.

Ἐκ τίνος ἄλλου τεκμηρίου ἐποδεικνύεται τρίτον ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ;

Ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ πλεόν ἄγρια καὶ βάρβαρα, εἶχον καὶ ἔχουσι θρησκείαν τινά, ἢ θρησκευτικὴν τινα λατρείαν, ἔστω καὶ ἀτελεῖ, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη ἐπίστευαν καὶ πιστεύουσιν εἰς θεότητά τινα, εἴτε μίαν εἴτε πολλὰς. Ἀλλὰ τί ἄλλο ἀποδεικνύει τοῦτο, εἰμὴ ὅτι ἡ συναίσθησις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶνε σύμφυτος καὶ ἀχώριστος ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; Πῶς δὲ εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε ἐσφαλμένον αἶσθημα τόσον ἀπολύτως γενικὸν καὶ παγκόσμιον;

§. 42.

Ποίαν ἄλλην ἀπόδειξιν τούτου ἔχεις τέταρτον;

Τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ἀνομολογεῖ τέταρτον αὐτὴ ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἀκοίμητος οὗτος ὀφθαλμὸς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἡ ἀψευδὴς καὶ ἀδέκαστος φωνὴ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ὅταν πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, αἰσθανόμεθα χαρὰν, διότι ἡ συνείδησις ἐπιδοκιμάζει τὴν πράξιν μας· ἐξ ἐναντίας δέ, ὅταν πράττωμεν τὸ κακόν, θλιβόμεθα καὶ στενοχωρούμεθα, διότι ἡ συνείδησις ἀποδοκιμάζει τὴν πράξιν ταύτην. Πό-

θεν προέρχεται τοῦτο, εἰμὴ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ συνείδησις ἡμῶν συναισθάνεται πάντοτε ὅτι ὑπάρχει Ὁν τι ὑπέρτατον, Θεὸς δίκαιος καὶ παντοκράτωρ, τοῦ ὁποίου οὔτε τὸ ὄμμα δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ διαφύγη, οὔτε τὴν ἀνταπόδοσιν;

§. 43.

Τί ἄλλο παρατηρεῖς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν, τεκμήριον καὶ αὐτὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ;

Εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπάρχει ἔμφυτος ἡ ἐπιθυμία ἄκρου τινὸς ἀγαθοῦ, ἄκρας τινὸς εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε δύναται νὰ κορέσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅσον καὶ ἂν εὐτυχήσῃ, ὅσον καὶ ἂν εὐδαιμονήσῃ. Σύμφυτος δὲ πρὸς αὐτὴν εἶνε καὶ ἡ ἐπιθυμία ἄκρας τινὸς δικαιοσύνης, ἣτις καὶ αὐτὴ δὲν δύναται νὰ ἱκανοποιηθῇ οὐδ' ὀπωσοῦν ἐπαρκῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἡ ἠθικὴ ἄρα ἡμῶν συνείδησις συναισθάνεται καὶ γνωρίζει μυστηριωδῶς ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς αὐτῆς τὴν ὑπαρξίν ἄκρου τινὸς ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐλλείπει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἄκρας τινὸς καὶ ἀπολύτου δικαιοσύνης, ἣτις καὶ μόνη θέλει ἱκανοποίησιν τὴν ἀνάγκην ἐσχάτης τινὸς ἰσοσταθμίας τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, ἣτις ὑπάρχει τόσον βαθέως ἐβριζωμένη εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν. Ἀλλὰ τί ἄλλο εἶνε τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἡ ἄκρα αὕτη καὶ ἀπόλυτος δικαιοσύνη, εἰμὴ αὐτὸς ὁ Θεός;

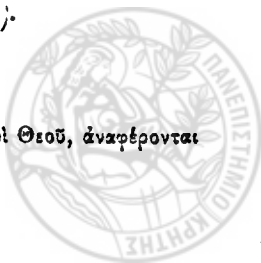
§. 44.

Τί εἶνε ὁ Θεός;

Ὁ Θεὸς δὲν εἶνε οὔτε ὕλη, διότι ἡ ὕλη ὡς νεκρὰ εἶνε ἀνίκανος νὰ πλάσῃ τὸν κόσμον, οὔτε ἡ φυσικὴ δύναμις, ἡ εἰδοποιουσα τὴν ὕλην, διότι καὶ αὕτη εἶνε ἀνίκανος νὰ πλάσῃ τὸν κόσμον, ὡς τυφλὴ καὶ ἐστερημένη νοῦ καὶ θελήσεως. Ὁ Θεὸς εἶνε, ὅ,τι εἶπεν ἡ Γραφή, πνεῦμα¹⁾, καὶ πνεῦμα καθαρὸν καὶ ἄμικτον πρὸς πᾶν ὅ,τι σῶμα καὶ ὕλη²⁾.

1) Ἰωάνν. δ'. 24, ε'. Κορ. γ'. 17, Ἐβρ. ιβ'. 4.

2) Ὁσάκις ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ, προκειμένου λόγου περὶ Θεοῦ, ἀναφέρονται

Και αὕτη μὲν εἶνε ἡ φύσις καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ· αἱ δὲ ἰδιό-
τητες αὐτοῦ εἶνε αἱ ἐξῆς: Ὁ Θεὸς εἶνε α.) ἄπειρος ἐν χρόνῳ
καὶ τόπῳ, ἤτοι ἄχρονος καὶ αἰώνιος, ἀναλλοίωτος, πανταχοῦ
παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· καὶ β.) ἄπειρος κατὰ πᾶσαν ἐν-
νοιαν, ἤτοι ἀπείρως αὐθύπαρκτος, αὐτεξούσιος καὶ αὐτοτε-
λής, ἀπειροτέλειος καὶ ἀπειράγαθος, παντοδύναμος, πάνσο-
φος καὶ πανάγιος, ἐν μιᾷ λέξει ἀρχὴ καὶ τέλος πάσης τελειό-
τητος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ³).

§. 45.

Τι σημαίνουναι αἱ λέξεις «ἓνα» καὶ πατέρα,» αἵτινες περιέχονται εἰς τὸ
πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως;

Τὸ ἄρθρον τοῦτο λέγει «πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν», καὶ ὄχι ἀ-
πλῶς «εἰς Θεόν,» διότι θέλει νὰ διδάξῃ σαφῶς καὶ ἀναντιρ-
ρήτως τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ, ὅπερ εἶνε ἐν τῶν κυριωτάτων
προσόντων αὐτοῦ¹). Εἶνε δὲ ὁ Θεὸς εἷς, διότι πᾶν ἄλλο ὄν ἐ-
κτὸς αὐτοῦ εἶνε κτίσμα, ὡς προεῖρήθη, ἀρα οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς
αὐτοῦ εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχη²).

ὦτα, ὀφθαλμοί, χεῖρες κττ. τοῦ Θεοῦ, αἱ λέξεις αὗται πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν
ὄχι κυριολεκτικῶς, ἀλλὰ μεταφορικῶς ἢ καὶ ὄλως συμβολικῶς. Διὰ τῶν ὀφθαλ-
μῶν π. χ. τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖται τὸ παντέφορον αὐτοῦ, διὰ τῶν χειρῶν τὸ παν-
τοδύναμον καὶ οὕτω καθεξῆς (Χρυσός. εἰς ψαλμ. ζ. 11, Θεοδώρητ. εἰς ψαλμ.
ριθ', Ἰ. Δαμασκην. ἔκθεσ. ὀρθοδόξου πίστεως ἀ. 11).

3) Πολυαριθμούς τοιαύτας ἰδιότητος ἀποδίδει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἡ Γραφή, καὶ
οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ὡς καὶ οἱ νεώτεροι θεολόγοι. Ἡμεῖς διὰ τὸ εὐ-
σύνοπτον συμπεριελάβομεν τὰς κυριωτέρας αὐτῶν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ σειρᾷ, ἀπο-
βλέψαντες εἰς λογικὴν τινα συστηματικότητα, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀκριβῶς, διὰ νὰ μὴ
ἀποσχοινησθῶμεν ὄλως ἀπὸ τῶν ἐπικρατησάντων ἅπασι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεολο-
γίᾳ ὄρων. Χωρὶα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων δὲν παραθέτομεν, διότι πλήρης
αὐτῶν καὶ ἡ Γραφή καὶ ἡ ἐκκλησι. φιλολογία.

1) Δευτερονομ. δ'. 35, καὶ πολλ. ἀλλ., Μάρκ. ιβ'. 29, Ἰωάν. ιζ'. 3, Ῥωμ.
γ'. 29, κλπ. Ἀθηναγόρ. πρεσβ. περὶ χριστιανῶν δ', ζ', η', ι, Κλήμ. Ἀλεξανδρ.
παιδαγωγ. ἀ. 8, στρωματ. ἐ. 11, κλπ.

2) Τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ συμπεριλαμβάνεται καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου ἐξ αὐτῶν
τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ (Tertull. Apolog. XVII. Arnob. adv. Centes II, La-

Ἡ δὲ λέξις «πατέρα» ἐκφράζει τὴν προσωπικὴν ἰδιότητα τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶνε μὲν εἷς, ἀλλὰ τρισυπόστατος³), ὁπῶς μᾶς διδάσκει τὸ ἀ. τοῦτο ἄρθρον, συνδουζόμενον μὲ τὸ β'. καὶ ἡ αἰ τρεῖς δὲ αὗται ὑποστάσεις, ἡ τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, εἶνε Θεὸς ὁ πατήρ⁴), Θεὸς ὁ υἱός⁵), Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα⁶). Τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα εἶνε μία οὐσία⁷), μία δύναμις, μία θεότης, καθὼς πάλιν ὁ εἷς Θεὸς εἶνε ἡ ἅγια Τριάς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος εἶνε ἄκτιστον καὶ ἀγέννητον⁸), καὶ ὀνομάζεται πατήρ, ὡς γεννήσας τὸν συνάναρχον αὐτοῦ Υἱὸν προ

stant. divin. instit. II. 4). Ἐπασαὶ αἱ ἰδιότητες αὗται, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ κειμένῳ, αἴρονται ὡς ἀπόλοτοι, ἅμα ὡς θελήσει τις νὰ θέσῃ δύο ἢ καὶ πλείοτους θεούς, διότι ἡ ὑπαρξὶς καὶ δευτέρου ἢ ἄλλων πολλῶν, περιορίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ χρόνον καὶ κατὰ τόπον καὶ κατὰ πᾶσαν ἔννοιαν. Εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας ταύτης, ἥτις εἶνε ἐν τῶν κυριωτάτων δογμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶχον ἤδη ὑψωθῆ καὶ ἔθνικοι τινες ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι διὰ τοῦ φυσικοῦ τῶν λόγου (Ἀθηναγόρ. πρεσβ. Χρισ. ζ' καὶ ζ', Ἰουστίν. παραινετικ. πρὸς Ἑλληνας ιη', ιθ', Tertullian. de testimonio animae I, Κλήμ. Ἀλεξανδρ. ἐ. 14, Augustin. contra Faust. XX. 40, de Civitat. Dei IV. 34, κλπ.)

3) Γενέσ. ιη' 1—3. Ψαλμ. λγ'. 6, Ἡσαΐ. ζ'. 3, καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, εἰ καὶ σκιαδῶς, Ματθ. γ'. 16, 17, κη'. 19, Μάρκ. ἀ. 10, 11, Λουκ. γ'. 21, 22, Ἰωάνν. ιδ', ιε', ις', β'. Κορ. ιγ'. 13, ἀ. Πέτρ. ἀ. 1, 2, Ἰω. ἐ. 7, πρβλ. καὶ ἅπαντα τὰ σύμβολα τῆς πίστεως, τὰ λειτουργικὰ βιβλία, καὶ ἅπαντας σχεδὸν τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, ὧν τὰ σχετικὰ χωρία διὰ τὸ δυσσυγκόμιστον πλῆθος παραλείπομεν.

4) Ἰωάνν. γ'. 16, ις'. 3, ιά. 25, Ῥωμ. ἀ. 7, ἀ. Κορ. ἀ. 3, ἡ. 6, Γαλάτ. ἀ. 3, Ἐφεσ. ἀ. 2, 3, δ'. 6, Φιλ. ἀ. 2, Κολ. ἀ. 3, 12, γ'. 17, β'. Κορ. ἀ. 3, ἀ. Πέτρ. ἀ. 3, κτλ.

5) Ματθ. κβ'. 13, 14, Ἰωάνν. ἀ. 1, 2, ἀ. Τιμ. γ'. 16, ἀ. Κορ. ἡ. 6, β'. 8, ἀ. Ἰω. ἐ. 20, Τιτ. β'. 11, 13, Ῥωμ. θ'. 4, 5, Ἐφεσ. δ'. 6, β'. Κορ. ιά. 31.

6) Ψαλμ. πδ. 8, Πράξ. ἐ. 3, 4, ἀ. Κορ. γ'. 16, ζ'. 14, β'. Πέτρ. ἀ. 21, σὺν τῇ β'. Τιμ. γ'. 16, κλπ.

7) Ἰωάνν. ἐ. 30, ιδ'. 9, 10, ἡ. 19, σὺν τῇ ιδ'. 7, ις'. 10, ις'. 15, ἐ. 17, 19, 21, 26, ι. 27, 29, ιδ'. 7, ἀ. Ἰωάνν. ζ'. 7, Ἰωάνν. ιβ'. 40, 41, Πράξ. κη'. 25, 27, θ'. 15, κβ'. 10—14, ιγ'. 2, ἀ. Κορ. β'. 10, 12, Ῥωμ. ἡ. 9, 10.

8) Διαταγ. ἀποστολ. ἡ. 41, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 49, β'. 6, Κλήμ. Ἀλεξανδρ. ερωμ. ζ'. 7, Γρηγ. Νύσσ. κατὰ Εὐνομ. ἀ. Εὐσεβ. εὐαγγ. ἀποδείξ. ἀ. 5, δ'. 4.

πάντων τῶν αἰώνων⁹⁾· τὸ δὲ δεῦτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος εἶνε ἄκτιστον¹⁰⁾ καὶ λέγεται υἱός, ὡς γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων¹¹⁾· τὸ δὲ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος εἶνε τὸ Πνεῦμα, ἄκτιστον καὶ ἀγέννητον¹²⁾, ἐκπορευόμενον δὲ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς¹³⁾. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος, Πατήρ, Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἶνε εἷς Θεός, μία Τριάς ὁμοούσιος καὶ ἀχώριστος, συλλατρευόμενα καὶ συμπροσκυνούμενα μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμέριστον λατρείαν καὶ προσκύνησιν¹⁴⁾.

§. 46.

Ἐξήγησον τὰς ἐπακολουθοῦσας λέξεις τοῦ πρώτου ἄρθρου.

Ἡ λέξις «παντοκράτωρ» ἐκφράζει τὴν ἐπὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου κυριότητα καὶ δεσποτείαν τοῦ Θεοῦ¹⁾. Ἡ δὲ παντοκρατορία αὕτη, σύμφυτος μὲ τὴν παντοδυναμίαν, εἶνε μία τῶν κυριωτάτων ιδιοτήτων τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἀπλούστατος καὶ προχειρότατος λόγος διὰ νὰ πιστεῦσωμεν εἰς αὐτόν, καὶ νὰ ὑποταθῶμεν εἰς τὸ ἅγιόν του θέλημα.

Αἱ δὲ ἐπακολουθοῦσαι λέξεις «ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὀρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων» μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ὁ ποιήσας ὅλον τὸν κόσμον, τὰ τε ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Καὶ ὀρατὰ μὲν κτίσματα εἶνε σύμπας ὁ ὕλικός κόσμος, ἀόρατα δὲ ὁ αἰθέριος κόσμος, ἦτοι οἱ ἄγγελοι.

9) Ἰω. ἀ. 18, γ'. 16, ἀ. Ἰω. δ'. 9, Ἀθανασ. κ. Ἀρειαν. β'. 4, Δαμασκην. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. ἀ. 8, 12.

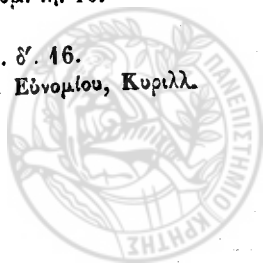
10) Ἀθανάσ. κ. Ἀρειαν. β'. 18. 11) Ἀθανασ. αὐτ. γ'. Γρηγόρ. θεολ. λόγ. κθ', Δαμασκ. αὐτ. ἀ. 8.

12) Γρηγόρ. Ναζ. λόγ. κς', Μ. Βασιλ. περὶ τοῦ ἁγ. Πνεύμ. τή. 46.

13) Γρηγ. Ναζ. λόγ. κά, κθ', Ἀθανάσ. ἐκθ. πίστ. δ'.

14) Ἰω. ε. 23, Γρηγ. Ναζ. λόγ. λζ', Κύριλλ. Ἱερ. κατηχ. δ'. 16.

1) Θεόφιλ. πρὸς Αὐτόλυκον ἀ, Γρηγόρ. Νύσσ. λόγ. β'. κ. Εὐνομίου, Κυριλλ. Ἱερ. κατηχ. η'.

§. 47.

Πῶς και διὰ τί ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον;

Ὁ Θεός¹⁾ ἔκτισε τὸν σύμπαντα κόσμον ἐν χρόνῳ²⁾ και ἐκ τοῦ μηδενός³⁾. τουτέστι πρὸ τῆς δημιουργίας οὐδὲν ὑπῆρχεν ἀπολύτως⁴⁾, ἐκ τοῦ οὐδενός δὲ τούτου και οὐκ ὄντος παρήγαγεν ὁ Θεός εἰς τὸ εἶναι τὸν σύμπαντα κόσμον διὰ μόνης τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως και σοφίας⁵⁾, διὰ μόνου τοῦ θελήματος⁶⁾ και τοῦ λόγου⁷⁾ του. Συνέπραξαν δὲ εἰς τὸ ἔργον

1) Γενέσ. ἀ. 1, ψαλμ. ρμέ'. 5, 6, Ἡσαί. β'. 5, μέ. 18, Ἱερειμ. θ'. 12, Μάρκ. ιγ'. 19, Πράξ. δ'. 24, ιζ'. 24, Ἀποκάλ. ι. 6, ιδ'. 7, Ἐβρ. γ'. 4, Ῥωμ. ἀ. 19, ἀ. Κορ. ια'. 12, Ἐφεσ. γ'. 9, Δαμασκην. ἔκθ. πίστ. ἀ. 3, August. Confess. XI. 4, de civ. Dei. XI. 4.

2) Γενέσ. ἀ. 1, Ψαλμ. ιζ'. 5, πη. 2, ρά. 26, Μάρκ. ἀ. 6, Ἰωάνν. ἀ. 1, Ἐφεσ. ἀ. 34, Κολ. ἀ. 17, Ἐβρ. ἀ. 2, Ἀθηναγόρ. πρεσβ. ις', Κυριλλ. Ἀλεξανδρείας εἰς Ἰωάνν. ς', August. de civ. Dei XI. 4, XII. 15, Confess. XI. 10.

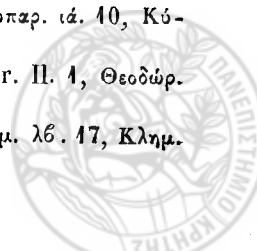
3) β'. Μακκαβ. ζ'. 28, Ἰωάνν. ἀ. 3, Ῥωμ. δ'. 17, Ἐβρ. ια'. 3, Τατιαν. πρὸς Ἑλληνας ε. Ἀθηναγ. πρεσβ. δ', ιε', ιθ', Εἰρην. adv. Haer. II. 10, IV. 20, Tertull. de praescript. haeret. 43, Ἐφραιμ ὁ Σύρ. εἰς Γένεσ. ἀ. 1, Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. δμ. β', Lactant. divin. instit. II. 9.

4) Οἱ περὶ τὸν Ἑρμογένη ἐδόξαζον, ὅτι ὁ κόσμος ἐκτίσθη ἐκ τῆς ὕλης προϋπαρχούσης αἰωνίως (Tertull. adv. Hermogenem II, Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. ε. 27). Σίμων δὲ ὁ Μάγος, Μένανδρος, Βασιλείδης, Καρποκράτης και ἄλλοι ἐδίδουσκον ὅτι ἐκ τῆς προαιωνίου ταύτης ὕλης διέπλασαν τὸν κόσμον οἱ ἄγγελοι (Tertull. de praescrip. haeret. 46, Εἰρην. κατὰ αἰρ. ἀ. 24, Εὐσεβ. ἐκκλ. ις. δ'. 7), ὁ Κήριθος ὅτι ὁ κόσμος ἐπλάσθη ὑπὸ κατωτέρας δυνάμεως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Θεοῦ (Εἰρην. adv. Haer. III. 11, August. Haer. 8), οἱ Ὀφῖται, Μανιχαῖοι και Πρισκιλλιανοὶ ὅτι ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ δαίμονος (πρβλ. ἀνωτέρω §. 35. σημ. 6, δ'). Ὁ Ὀριγένης θεώρει τὸν κόσμον ὡς συνέπειαν ἀναγκαίαν και ἀναπόφευκτον αὐτῆς τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ὅθεν και ἔλεγεν αὐτὸν προαιώνιον. Ἄπασαι αὐταὶ αἱ κακοδοξίαι κατεδικάσθησαν ἔκπαλαι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ και κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀνεφάνησαν οἱ Παυλικιανοὶ και οἱ Βογόμιλοι, ἀποδίδοντες τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου εἰς τὸν δαίμονα ἢ Σαταναῆλ (Φώτιος κατὰ Μενιχ. β'. 5, Εὐθύμ. Ζιγαθην. πανοπλ. κζ').

5) Ψαλμ. ρλδ'. 5, παροιμ. γ'. 19, ή. 23—30, Ἱερειμ. ι. 12, Εἰρην. adv. Haer. II. 2, Ὀριγέν. περὶ ἀρχῶν ἀ. 2, Εὐσεβ. Εὐαγγ. προπαρ. ια'. 10, Κύριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἰω. ις', Δαμασκ. ἔκθ. ὄρθ. πίστ. ἀ. 9.

6) Ψαλμ. ργ'. 11, ρλδ'. 6, Ἀποκάλ. δ'. 11, Εἰρ. Haer. II. 1, Θεοδώρ. ἀπορ. Γενέσ. γ', Δαμασκ. ἔκθ. β'. 2.

7) Γεν. ἀ. 3, 6, 7, 9, Ψαλμ. ρμζ'. 5, Ἀποκ. δ'. 11, Ἱερειμ. λβ'. 17, Κλημ.

τοῦτο τῆς δημιουργίας καὶ τὰ τρία ὁμοῦ πρόσωπα τῆς τρισυποστάτου θεότητος⁸⁾, ὥστε σύμπας ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς⁹⁾ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου¹⁰⁾ ἐν τῷ ἄγιῳ Πνεύματι¹¹⁾. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐδημιουργήθη ὁ αὔλος καὶ πνευματικὸς κόσμος, ἦτοι οἱ ἄγγελοι¹²⁾, δεύτερον δὲ ὁ ὕλικός, ὅστις καὶ κόσμος κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζεται¹³⁾, καὶ τρίτον καὶ τελευταῖον ὁ ἄνθρωπος, ὅστις λέγεται καὶ «μικρὸς κόσμος»¹⁴⁾, εἴτε μικρόκοσμος.

Ἔκτισε δὲ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὄχι διότι εἶχεν ἀνάγκην τινὰ αὐτοῦ¹⁵⁾, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀρκεῖ κατὰ πάντα αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ὡς ἀπολύτως αὐτοτελής, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἑαυτοῦ¹⁶⁾, καὶ διότι ὡς πανάγαθος ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν μέτοχον τῆς ἰδίας αὐτοῦ μακαριότητος¹⁷⁾ ἀναλόγως τῆς φύσεως καὶ ἀξίας ἐκάστου μέρους αὐτοῦ. Ὁ σκοπὸς δὲ οὗτος τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Κτίστου, ἢ, ὅπερ ταῦτόν, ὁ προορισμὸς τῆς κτίσεως ἢ τῶν κτισμάτων ἐκπληροῦται, διότι τὰ κτίσματα ταῦτα ἐν

παιδαγ. ἀ. 6, Βασίλ. εἰς Ἐξαήμε. ἀ, Ambros. in Hexaëmer. I. 9, Δαμασκ. αὐτ. ἀ. 2.

8) ἀ. Κορ. ή. 6, β'. Κορ. ε. 18 σὺν Ἰω. ἀ. 3, Ἐβρ. ἀ. 3, Ἐφεσ. β'. 18, Ῥωμ. ια. 36, Ἐφραίμ εἰς Γεν. ἀ. 1, Κύριλλ. Ἀλεξ. κ. Ἰουλιαν. γ', Ἐπισ. πατρ. ὄρ. δ'.

9) Πράξ. δ'. 24—28, ἀ. Κορ. ή. 6, Ἐβρ. β'. 16, Εἰρην. Haer. IV. 20, V. 17, Ἀθαν. ἔκθ. πίστ. 1.

10) Ἰω. ἀ. 3, Κολ. ἀ. 16, Ἐβρ. ἀ. 3, Ἰουστίν. Παραίν. ιε, Tertull. adv. Herm. 22, Εἰρην. adv. Haer. IV. 20, V. 18, Χρυσόστ. εἰς Ἐβρ. ὁμ. β', August. in Ps. XXXVII.

11) Γεν. ἀ. 2, ψαλμ. λδ'. 6, ργ'. 30, Ἰωδ. λγ'. 4, Βασίλ. κ. Εὐνομ. ε, Θεόφιλ. Αὐτόλ. ἀ. 7.

12) Ἰωδ λή. 7, Βασίλ. εἰς Ἐξαήμε. ἀ, Γρηγ. θεολ. λόγ. λέ, λή, Διον. Ἀρεοπ. π. θεί. ὄνομ. ε, Θεοδώρητ. ἄπορ. γραφ. ἐρώτ. δ'.

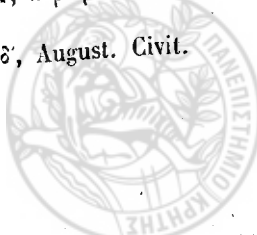
13) Μακάρ ὁμιλ. μέ, Βασίλ. ἀγ. πνεύμ. κβ'.

14) Γρηγ. Ναζ. λόγ. λή, Δαμασκ. ἔκθ. β'. 12.

15) Πράξ. ιζ'. 25—26, Θεοδώρ. ἄπορ. Γένεσ. ἐρώτ. δ'.

16) Ψαλμ. ή. θ', ργ', ριή, βί, ρλζ'. 5, Ἡσαΐ. μγ'. 7, παροιμ. ιδ'. 4, Σειράχ. ιζ'. 7, λή. 6, Πράξ. ιδ'. 16, Ῥωμ. ἀ. 20.

17) Γρηγ. θεολ. λόγ. μέ, Διον. Ἀρεοπ. π. θεί. ὄνομ. δ', August. Civit. Dei. XI. 24, Δαμασκ. ἔκθ. ὄρθ. πίστ. β'. 2.

γένει εἶνε «λίαν καλὰ»¹⁸⁾ καὶ τέλει α, ἤτοι ἀρμόδια καὶ ἐπαρκῆ εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν προορισμόν¹⁹⁾. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει ἀτελὲς καὶ κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ²⁰⁾. Μόνον τὸ ἠθικὸν κακόν, ἤτοι ἡ «ἁμαρτία», ὑπάρχει ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ ἐλευθέροις κτίσμασιν²¹⁾, ἀλλὰ τούτου πηγὴ καὶ αἰτία εἶνε ὄχι ὁ Θεός, ἀλλ' αὐτὸ τὸ λογικὸν καὶ ἐλεύθερον κτίσμα. Τὸ δὲ φυσικὸν κακόν, ἤτοι αἱ ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ παρατηρούμεναι μερικαὶ ἀτέλειαι καὶ ἐλλείψεις ἢ παρεκτροπαί, ἢ εἶνε κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀγνοοῦντας τὸ σύνολον σύστημα τῆς κτίσεως²²⁾, ἢ εἶνε ἀποτελέσματα τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, καὶ συμβαίνουσιν ἕνεκα τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ πρὸς τιμωρίαν καὶ πρὸς σωφρονισμόν ἡμῶν²³⁾.

§. 48.

Εἰπέ ὁ,τι ἀξιοσημεῖωτον γνωρίζεις περὶ τοῦ αὐλοῦ κόσμου.

Οἱ ἄγγελοι ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸ τοῦ ἀνθρώπου,

18) Γενέσ. ἀ. 4, 10, 12, 18, 21, 25, 31, Ψαλμ. ἡ, ιθ', ργ', ριή, κλπ. ἀ. Τιμ. δ'. 4.

19) Πολλοί, καὶ πάλοι (οἷον οἱ γνωστικοί, οἱ Μανιχαῖοι, οἱ περὶ τὸν Μαρκίωνα κλπ.) καὶ νῦν, ἐθεώρουν τὸν κόσμον ὡς ἄκρως ἀτελεῖ καὶ πλήρη ἐλλείψεων καὶ κακῶν, καὶ ἀπέδιδον τὴν αἰτίαν τούτου ἢ εἰς τὸν Θεόν ἢ εἰς ἄλλην τινὰ ἀντίθετον καὶ ἀντίπαλον ἀρχὴν τοῦ κακοῦ· δόξα, ἢν κατεδίκασεν ἀεὶποτε ἡ Ἐκκλησία. Ἄλλοι πάλιν ἐθεώρησαν καὶ θεωροῦσι τὸν κόσμον τόσον καλὸν καὶ τέλειον, ὥστε λησμονοῦντες καὶ ἀρνούμενοι τὸν Κτίστην, θεοποιοῦσι τὴν κτίσιν, καὶ μάλιστα τὴν ὑλικήν. Ἀμφότερα τὰ ἀντίθετα ταῦτα ἄκρα εἶνε ἐσφαλμένα, καὶ ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς ὀφείλει ν' ἀποπτῆ ἐξ Ἰσοῦ τὰς βλασφημίας ἀμφοτέρων, τῶν τε ὑλοφρόνων (materialistes) καὶ τῶν ψευδοπνευματοφρόνων (Pseudospiritualistes). Πρὸλ. Ἰ. Χρυσός. εἰς τὴν β'. πρὸς Κορ. ὁμ. ιά.

20) Ἐπιστολ. πατριάρχων ὁρ. δ'.

21) Τουτέστιν ἐν τοῖς δαίμοσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις, Ἰω. ἡ. 44, Ῥωμ. ἐ. 12.

22) August. de Genesi ad litter imperf. c. 5, Civit. Dei XI. 18.

23) Γεν. γ'. 46, 47, 18, Χρυσόστ. εἰς Γέν. ὁμ. ιζ'. 7, 9, Διον. Ἀρ. π. θεσί. ὄνομ. δ'. 48, Tertull. adv. Marc. I. 46, 25, 26, Aug. Civ. Dei XII. 5, 6, Δαμασκ. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. γ'. 29.

καὶ εἶνε πνεύματα¹⁾ αὔλα καὶ ἀσώματα²⁾, ἀφθαρτα δὲ καὶ ἀθάνατα³⁾, ἄτρεπτα κατ' οὐσίαν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ γνώμην⁴⁾, ὅθεν καὶ διεκρίθησαν ἀνέκαθεν εἰς ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς ἀγγέλους. Οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι⁵⁾, ὡς μὴ παρακολουθήσαντες τὸν Ἐωσφόρον ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ὑψίστου ἀποστασίᾳ, ἔλαχον κατὰ θείαν χάριν τὸ ἐμμόνως πρὸς τὸ κακὸν καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἀπαρέγκλιτον⁶⁾. Μεριζόμενοι δὲ εἰς διαφόρους τάξεις κατὰ τὴν πλησιέστερον ἢ ἀπώτερον τοῦ Θεοῦ στάσιν αὐτῶν καὶ τὸν φωτισμόν⁷⁾, ἔργον ἔχουσι νὰ δοξολογῶσι τὸν Θεόν⁸⁾ καὶ νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτόν⁹⁾, προνοοῦντα ἐν γένει μὲν ὑπὲρ τοῦ

1) Ματθ. ιβ'. 43, Λουκ. ἡ. 29, ι. 20, Ἐφεσ. β'. 2, ς'. 12, Ἐβρ. α. 14.

2) Λουκ. κδ'. 39, Εὐσεβ. εὐαγγ. ἀπόδ. δ', Χρυσός. εἰς ψαλμ. μέ, Θεοδώρ. εἰς ἄσμ. ἄσμ. ἡ.

3) Λουκ. κ'. 35, 36, Ἀθηναγόρ. περὶ ἀναστάσ. νεκρῶν ις', Aug. Civ. Dei X. 7, Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. α. 8.

4) Διον. Ἀρεοπ. περὶ θ. ὄνομ. δ', Δαμασκ. ἔκθ. β'. 3, 27.

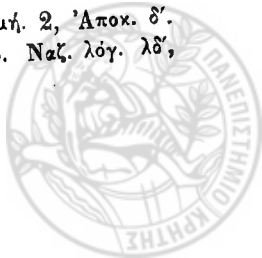
5) Ἔνιοι τούτων ἔχουσι κύρια ὀνόματα ἐν τῇ Γραφῇ. οἷον Μιχαήλ (Δαν. ιβ'. 4), ὅπερ σημαίνει: ὁμοῖος Θεῷ, Ραφαήλ (Γωβ. γ'. 17): φάρμακον Θεοῦ, Γαβριήλ (Δαν. ἡ. 16): δυνάμεις Θεοῦ κτλ.

6) Ματθ. κέ. 31, Ἐβρ. ιβ'. 22, 23, Ἀποκάλ. κβ'. 5, Βασίλ. εἰς ψαλμ. λβ', κ. Εὐνομ. γ', Ἀθαν. κ. Ἀρειαν. λόγ. α. 56, Δαμασκ. ἔκθ. β'. 3.

7) Τὴν εἰς διαφόρους τάξεις διάκρισιν τῶν πολυαριθμῶν (Δαν. ζ'. 10, Ματθ. κς'. 53, Λουκ. β'. 43, Ἐβρ. ιβ'. 22, Ἀποκ. ε. 41) ἀγγέλων μαρτυρεῖ ἀναντιφρόνητος ἐκτὸς τῶν πατέρων (Κλήμ. στρωμ. ς'. 7, 16, ζ'. 2, Κυριλλ. Ἱερ. κατ. ς'. 6, ζ'. 11, ιά. 11, ιζ. 23, Γρηγ. Ναζ. λόγ. λδ', Δαμασκ. ἔκθ. β'. 3, καὶ μάλιστα Διον. Ἀρεοπ. οὐραν. ἱεραρχ. ς'. καὶ ἄλλ.) αὐτὴ ἡ Γραφή. διακρίνουσα ἀγγέλους (ἀ. Πέτρ. γ'. 22 κλπ), ἀρχαγγέλους (ἀ. Θεοσσ. ι. 15, Ἰουδ. 9), Χερουβιμ (Γεν. γ'. 24, Ἀποκ. δ', ε, ς'), Σεραφεϊμ (Ἠσαϊ. στ'. 2, ἐξ.), Δυνάμεις (Ἐφεσ. α. 21, Ῥωμ. ἡ. 38), Θρόνους, Ἀρχάς, Ἐξουσίας καὶ Κυριότητας (Ἐφεσ. α. 21. Κολ. α. 16, Ῥωμ. ἡ. 38, Δαν. ι. 13). Ὅθεν καὶ ἡ ἐ. οἰκουμ. Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Ὀριγένην, εἰπόντα πλὴν ἄλλων, καὶ ὅτι σύμπαντες οἱ ἄγγελοι ἦσαν τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ δυνάμεως, καὶ μόνον ἀφ' οὗ τινες ἐξ αὐτῶν ἀπεστάτησαν, διεκρίθησαν εἰς τάξεις (τῆς ἐ. οἰκουμ. Συνόδου καν. β'. καὶ ιδ').

8) Ἠσαϊ. ς'. 3, Δαν. ζ'. 10, ψαλμ. ις'. 7, ρβ'. 20, ρμή. 2, Ἀποκ. δ'. 8, ζ'. 11, 12, Βασίλ. εἰς ψαλμ. κς', εἰς Ἠσαϊ ς', Γρηγόρ. Ναζ. λόγ. λδ', Θεοδώρ. ἐπιτ. θεί. δογμάτων ζ, Δαμασκ. ἔκθ. β'. 30.

9) Ψαλμ. ρά. 20.

κόσμου σύμπαντος ¹⁰⁾, ιδίως δὲ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ¹¹⁾, τοὺς ὁποίους καὶ συμβοηθοῦσι πρὸς σωτηρίαν, καὶ προφυλάττουσιν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, ὁμοῦ τε σύμπαντας καὶ καθ' ἓνα ἕκαστον.

§. 49.

Ποτά τινα ἔργα ἐξεπλήρωσαν καὶ ἐκπληροῦσιν οἱ ἄγγελοι ὡς διάκονοι τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων προνοίᾳ;

Τὰ ἔργα ταῦτα εἶνε γενικά, ἀναφερόμενα εἰς ὄλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, μερικά, ἀναφερόμενα εἰς διάφορα ἔθνη, κράτη, πόλεις καὶ κοινωνίας, καὶ μερικώτατα, ἀναφερόμενα εἰς ἄτομα. Κατὰ τὴν πρώτην ἔννοιαν οἱ ἄγγελοι ἐχρησίμευσαν ὡς τὰ κυριώτερα ὄργανα τῆς θείας Προνοίας εἰς τὴν ἐπὶ γῆς σύστασιν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς φάσεις ἢ περιόδους, ἐπιφαινόμενοι κατὰ διαφόρους σπουδαίας περιστάσεις εἰς τὰ εὐσεβέστερα πρόσωπα τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης ¹⁾ ὡς ἐξάγγελοι τοῦ θείου θελήματος, ὡς ὁδηγοὶ καὶ συμβοηθοὶ πρὸς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, ὡς προστάται καὶ ῥύσται ἀπὸ τοῦ κακοῦ, ὡς τιμωροὶ τῆς κακίας, καὶ τέλος ὡς μεσῖται μεταξὺ τοῦ Ὑψίστου καὶ τῶν ἀνθρώπων ²⁾. Κατὰ δὲ τὴν κοσμοσωτήριον ἐποχὴν τῆς θείας ἐπιφανείας οἱ ἄγγελοι συνῶδευσαν καθ' ὄλον τὸ διάστημα αὐτῆς τὸν Σωτῆρα ὡς διάκονοι καὶ ὑπηρεταὶ τοῦ θείου του θελήματος ³⁾.

Μερικῶς δὲ οἱ ἄγγελοι ἐκτελοῦσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργον ὡς

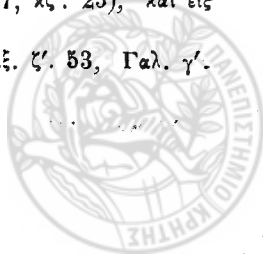
10) Ἀποκ. ζ'. 1, Ἀθηναγόρ. πρεσβ. Χριστ. ι, κδ', Εὐσέβ. εὐαγγ. προπαρ. δ'. 40, Aug. de divin. quest. LXXXIII, Ἰουστίν. πρὸς Τρύφων. διάλ. ε', Θεοδώρ. ἐπιτ. θ. δογμ. ζ'.

11) Βασίλ. εἰς ψ. λή, εἰς τὸ ή. Ἡσαΐ., Θεοφύλακτ. εἰς τὸ ή. Ματθ.

1) π. χ. εἰς τὸν Ἀβραάμ (Γεν. ιη'), εἰς τὸν Λῶτ (Γεν. ιθ'), τὸν Ἰακώβ (Γεν. κη. 12, λβ'. 1, 2), Δανιὴλ (θ'. 21), Ζαχαρίαν τὸν πατέρα τοῦ Προδρόμου (Λουκ. α. 18), τοὺς ἀποστόλους (Πράξ. α. 11, ιβ'. 7, κζ'. 23), καὶ εἰς πλείστους ἄλλους.

2) Γεν. ιγ'. 13, Δευτερον. λγ'. 2, Δαν. ιβ'. 1, Πράξ. ζ'. 53, Γαλ. γ'. 19, Ἐβρ. β'. 2, β'. Πέτρ. β'. 6, κλπ.

3) Ματθ. δ'. 11, Λουκ. κβ'. 43, Πράξ. α. 11.

προστάται και φύλακες ἐθνῶν, ἐπικρατειῶν⁴⁾, ἐκκλησιῶν⁵⁾, μονῶν, πόλεων και χωρίων, μερικῶτατα δὲ ὡς φύλακες ἑνὸς ἐκάστου ἀτόμου⁶⁾. Ὁ φύλαξ δὲ οὗτος ἄγγελος διαμένει ἀχώριστος μετὰ παντὸς Χριστιανοῦ ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς πνευματικῆς του ἀναγεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐκτὸς ἐὰν τὸν ἀποδιώξῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τῶν ἀσεβῶν και κακῶν του πράξεων⁷⁾. Πράττει δὲ οὗτος ὅ,τι ἐν γένει και οἱ ἄλλοι προστάται και φύλακες ἄγγελοι, ἤτοι σκέπει και προφυλάττει τὸν πιστὸν σωματικῶς τε και ψυχικῶς ἀπὸ πάσης βλάβης και ἐπηρείας⁸⁾, ἀναφέρει τὰς εὐχὰς και δεήσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν⁹⁾, καθοδηγεῖ και συμβοηθεῖ, θέλοντα και αὐτόν, εἰς τὸ ἔργον τῆς πίστεως και τῆς σωτηρίας¹⁰⁾, ἀποθνήσκοντος δὲ παραλαμβάνει και φέρει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς αἰωνίους μονάς¹¹⁾.

ναὶ. 20.

Ποτοὶ τινες εἶνε οἱ κακοὶ ἄγγελοι, και ποτὸν τὸ ἔργον αὐτῶν;

Οἱ κακοὶ ἄγγελοι¹⁾ ἐπλάσθησαν μὲν και αὐτοὶ ἀγαθοί, ἀλλ'

4) Δανιήλ ι. 3—21, Βασιλ. κ. Εὐνομ, γ'. Εὐσεβ. εὐαγγ. ἀπόδ. δ'. 10, Κλήμ. στρωμ. ζ'. Ἐπιφαν. αἰρέσ. νά. 34, Θεοδώρητ. ἐπιτ. θ. δογμ. ζ', Χρυσόστ. εἰς Ματθ. ὁμ. μθ', Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. β'. 3.

5) Ἀποκάλ. α. 20, Ἐπιφαν. αἰρέσ. κέ. 3, Βασιλ. ἐπιστ. σλ', Εὐσεβ. εἰς ψαλμ. η', Hilar. in Ps. CXXIV.

6) Γενεσ. κδ'. 7, 14, δ', Βασιλειῶν α. 3—16, Ψαλμ. [λγ'. 7, η'. 10, 11, Τωβ. ε. 17, 22, Ἰουδαίθ ιγ'. 20, Ζαχαρ. β'. 3, δ'. 4, ε. 5, Ματθ. ιη'. 10, Ἐβρ. α. 14, Aug. Civ. Dei XV. 14, Θεοδωρ. ἄπορ. Γεν. ἐρώτ. γ'. Hieron. Comment in Math. c. 48.

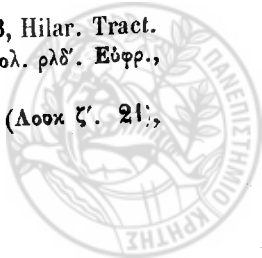
7) Βασιλ. εἰς ψαλμ. λγ', εἰς Ἠσαϊ. ε, Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. ε. August. Civit. Dei XIV, Δαμασκην. παραλειπομ ζ'.

8) Ψαλμ. η'. 10—11, Βασιλ. ὁμ. εἰς ψαλμ. λγ'. Hilar. Tractat. in Psalm. CXXXIV. 7,

9) Τωβ. ιβ'. 15—20, Ματθ. ιη'. 10, Ἀποκ. η. 3, Hilar. Comment. in Math. 18, Κύριλλ. Ἀλεξ. κατὰ Ἰουλιαν. δ', August. ad Honorat. epist. CXI. 29.

10) δ'. Βασιλ. α. 3, 15—17, Κριτ. β'. 1—6, Ζαχαρ. β', 3, Hilar. Tract. in Psalm. CXX. 1. 11) Λουκ. ις', 22, Θ. Στουδίτ. ἐπιστολ. ρλδ'. Εὐφρ., Hilar. tract. in Ps. LVII. 6.

1) Τούτους ἡ Γραφή ἀποκαλεῖ και «πνεύματα πονηρὰ» (Λουκ ζ'. 21);

ἀποσκιρτήσαντες ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλομένης αὐτῶν ὑποταγῆς καὶ συνταχθέντες μὲ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἐωσφόρον, ἀντιποιηθέντα τῆς θείας ἀρχῆς²⁾ ἐξ ὑπερφιάλου οἰήσεως καὶ ὑπερηφανίας, κατεδικάσθησαν μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον καὶ εἰς κόλασιν³⁾, ὅπου καὶ μένουσιν αἰωνίως ὡς ἀμετανόητοι⁴⁾. Οἱ κακοὶ οὗτοι ἄγγελοι, ἐχθροὶ δυσμενέστατοι τῆς θείας δυνάμεως καὶ μεγαλειότητος⁵⁾, ἔργον ἔχουσι παρεισέρποντες εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, νὰ διαστρέψωσιν αὐτὰς πρὸς τὸ κακὸν καὶ τὴν ἁμαρτίαν⁶⁾. Καὶ βιαίως μὲν οὐδένα δύνανται νὰ ἀναγκάσωσι πρὸς τὸ κακὸν ὡς μὴ ἔχοντες τοιαύτην ἐξουσίαν⁷⁾, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ θέλη-

«πνεύματα ἀνάθαρτα» (Ματθ. ι' 4), «δαίμονας» (Ματθ. ἡ' 31, Μάρκ. ε' 12, Λουκ. ἡ' 29, Ἀποκάλ. ιη' 2), «δαιμόνια» (Ματθ. ζ' 21, θ' 33, ιβ'. 24, Μάρκ. α' 34, Λουκ. ἡ' 2, Ἰω. ζ' 20, Πράξ. ἡ' 48), «διαδόλους» (Ματθ. δ' 4, Λουκ. δ' 2, Ἐφεσ. δ' 27), «ἀγγέλους τοῦ διαδόλου, τοῦ δράκοντος, τοῦ Σατανᾶ» (Ματθ. κέ. 41, Ἀποκ. β' 9). Κατ' ἐξοχὴν δὲ «διάβολος» καλεῖται ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν (ἀ. Πέτρ. ε' 8), ὅστις καὶ «πειράζων» (Ματθ. δ' 3), καὶ «Σατάν» (β'. Κορ. ιβ'. 7), ἢ «Σατανᾶς» (Ματθ. δ' 10, Μάρκ. α' 13, Λουκ. ι' 8, Ἰω. ιγ'. 27, Ἀποκ. β' 13), καὶ «Βελζεβούλ» (Λουκ. α' 15), καὶ «Βελιάλ» (β'. Κορ. γ' 15), καὶ «ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰω. ιβ'. 31), καὶ «ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ αἵρου» (Ἐφ. β' 2), «ἄρχων τῶν δαιμονίων» (Ματθ. θ' 34), «κοσμοκράτωρ τοῦ σκότους, τοῦ αἰῶνος τούτου» (Ἐφ. γ' 12, ὅθεν καὶ «ἐξουσία τοῦ σκότους» Κολ. α' 13), «Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου» (β'. Κορ. δ' 4), «ψεύστης» (Ἰω. ἡ' 44), «ἀνθρωποκτόνος ἀπ' ἀρχῆς» (αὐτόθ.), «ὁ Δράκων ὁ μέγας» (Ἀποκ. ιβ'. 9), «Ἄσμοδατος» (Τωβ. γ' 8, 17) κτλ.

2) Ἡσαΐ. ιδ'. 13, 14, Κυριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἰω. ε' Εὐσεβ. εὐαγγ. προπαρ. ζ' 16, August. qu. in V. T. qu. CXIII. de Civit. Dei XIV. 27, in Ep. ad Galat. 24.

3) β'. Πέτρ. β' 4, Ματθ. κέ. 41.

4) Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. ιδ', ιη', Ἰουστ. ἀπολ. α' 28, β' 8, August. Civit. Dei XIV. 27, Δαμασκ. ἐκθ. β' 3, 30.

5) Ματθ. ιβ'. 26—28, ιγ'. 37—39, Κολοσσ. α' 13, Ἀποκ. β' 9, 13, 24, α' Τιμ. δ' 1, β'. Κορ. δ' 4.

6) Γενεσ. γ' 1, Σοφ. Σολομ. β' 24, α' Βασιλ. κδ' 20—23, Ματθ. ιγ'. 39, Λουκ. ἡ' 12, κβ'. 2, Ἰω. β' 13, ἡ' 44, ιγ'. 2, 27, Πράξ. ἡ' 9—11, Ῥωμ. ις'. 20, β'. Θεσσαλ. β' 18, γ' 5, β'. Κορ. β' 11, δ' 4, α' 3, α' Ἰω. γ', α' Πέτρ. ἡ' 5, Ἀποκ. ιβ'. 9.

7) Ἰωβ α' 12, α' Κορ. α' 12, ι' 13, Κλήμ. στρωμ. γ' 12, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. ρμζ'. 4, Hieron. in Ecclesiast. II. 9.

σις καὶ προαίρεσις τοῦ ἀνθρώπου μένει ἐλευθέρα καὶ ἀνεπηρέαστος⁸⁾· προσπαθοῦσι δὲ μόνον νὰ παγιδεύσωσι τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ δελεάσματος τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν του οὕτως, ὥστε νὰ πράξῃ αὐτὸς τὸ κακὸν οἰκεία θελήσει⁹⁾. Συμβαίνει δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειρασμὸς οὗτος τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν (ἐνίοτε καὶ σωμάτων¹⁰⁾) κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ¹¹⁾, ὅστις πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως μεταστρέφει πολλάκις εἰς ψυχικὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ αὐτὴν τὴν σατανικὴν ἐνέργειαν, μεταχειριζόμενος αὐτὴν εἴτε πρὸς τιμωρίαν ἡμῶν καὶ σωφρονισμόν, εἴτε πρὸς ἴασιν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν παθημάτων, εἴτε πρὸς δοκιμασίαν καὶ στήριξιν ἡμῶν ἐν τῇ πίστει.

§. 51.

Πῶς ἐπλάσθη ὁ ὕλικὸς κόσμος;

Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς δημιουργίας τοῦ ὕλικου κόσμου ἡμᾶς παρέδωκεν αὐτὸς ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως. Ἐν ἀρχῇ, λέγει, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἦτοι τὸ σύμπαν¹⁾. Ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀκόμη

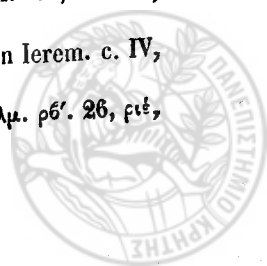
8) Ματθ. ε. 29—30, ιβ'. 34, 35, ιε. 19, ιθ. 19, κε. 41, Μάρκ. θ'. 28, ις'. 17, Ἐφεσ. ζ'. 16, ἀ. Κορ. ιβ'. 5, β'. Κορ. ιβ'. 7, Ῥωμ. ιβ'. 8—9, Γαλάτ. ε. 16, ἀ. Πέτρ. δ'. 23, Ἰακώβ. ε. 13—15, Ἰουστίν. πρὸς Τρύφ. διάλ., Ἀπολογ. β'. 6, Χρυσόστ. εἰς Γέν. ἀ. ὁμ. ζ'. 3, εἰς Ματθ. νδ'. 17.

9) Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. ις'. Ἀθηναγόρ. πρὸς κέ, Ἐρμᾶ ποιμ. β'. ἐπιτάγμ. ζ', ιβ', Κλήμ. στρωμ. δ'. 12, β'. 20, Κύριλλ. Ἱερ. κατῆχ. β'. 3, ις'. 15, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. ρμζ'. 4, August. Serm. III. in Dom. I. post. Trinit., Δαμασκ., ἐκθ. β'. 4.

10) Ματθ. ἡ. 29, ι. 1, Μάρκ. ἀ. 25, ι. 8, ζ'. 11—12, θ'. 24, 28, ις'. 17, 18, Πράξ. ε. 16, ις'. 18, Ἰουστίν. ἀπολ. β'. 6, Κλημ. ἀναγνωρ. δ'. 20, 32, Tertull. ad Scap. II. Apol. c. 23, Lactant. Institut. Divin. II. 15, IV. 27, V. 22, Κυρίλλ. Ἱεροσ. κατῆχ. ις'. 15.

11) Ματθ. ἡ. 31, Tertull. fug. in persec. c. II, Hieron. in Ierem. c. IV, Χρυσόστ. εἰς Φιλιππ. ὁμ. ε, ζ'.

1) Ἡ φράσις αὕτη, ἀπαντῶσα καὶ ἀλλαχού τῆς γραφῆς (ψαλμ. ρβ'. 26, ριέ,

άόρατος καὶ συγκεχυμένη, διότι σκότος ἐκάλυπτε τὴν ἄβυσσον· τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων. Ἀκολούθως ὁ Θεὸς εἶπε νὰ γείνη φῶς καὶ ἔγεινε τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον διεχώρισεν ἀπὸ τὸ σκότος, καὶ τὸ μὲν φῶς ἐκάλεσεν ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος νύκτα. Ταῦτα ἔγειναν τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς δημιουργίας. Τὴν δὲ δευτέραν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸ στερέωμα, καλέσας οὐρανόν. Τὴν τρίτην διεχώρισε τὴν ξηρὰν ἀπὸ τὰ ὕδατα, καὶ παρευθὺς ἐσχηματίσθησαν αἱ θάλασσαι, καὶ ἀνεφάνη ἡ γῆ, ἥτις ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἐβλάστησε πᾶν εἶδος φυτῶν. Τὴν τετάρτην ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας· τὴν πέμπτην ἐπλασε τὰ πτηνά, τὰ ἐρπετὰ καὶ τοὺς ἰχθύας· καὶ τὴν ἕκτην ἐπλασε τὰ τετράποδα καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ ἐπίλοιπα ζῶα, καὶ ἐπὶ τέλους τὸν ἄνθρωπον. Τὴν δὲ ἐβδόμην κατέπαυσεν.

Ἐκ τῆς ἱστορίας ταύτης βλέπομεν, ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου διακρίνεται εἰς δύο κυρίως μέρη²⁾. Κατὰ πρῶτον ὁ Θεὸς παράγει ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν ἄμορφον ὕλην διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ³⁾, καὶ αὕτη εἶνε ἡ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως δημιουργία, ἔπειτα δὲ διακρίνει τὴν ὕλην ταύτην, καὶ ἐξ αὐτῆς⁴⁾, ζωογονηθείσης ἤδη διὰ τοῦ Πνεύματός του⁵⁾, σχηματίζει ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν σύμπαντα τὸν ὕλικόν κόσμον⁶⁾, τὸν τε ὄργανικόν καὶ τὸν ἀνόργανον, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον.

¹ Ησαϊ. μέ. 48, κλπ.), ἔχει ταύτην τὴν ἔννοιαν, ὡς καὶ αἱ παρόμοιαι «οὐρανός,» γῆ, θάλασσά (καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς)» Ψαλμ. ρμέ. 5, 6, ριέ. 13, ρλδ'. 6, Νεεμίας θ'. 6, Πράξ. δ'). «Ὁμοίως καὶ ἡ φράσις «ὄρατὰ καὶ ἀόρατα» (Κολ. α. 16).

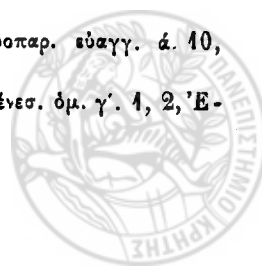
²) Ἰππόλυτ. εἰς Γενέσ. α. 6, Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. ζ', Ambros. in Hexaëmer. I. 7.

³) Ἰω. α. «Ἐβρ. α, Κολοσ. α. 18. καὶ ἀνωτέρω. §. 47. σημ. 7.

⁴) Σοφ. Σολομ. δ'. 7, Ἰουστ. ἀπολ. α. 40.

⁵) Γεν. α. 2, Ἀθηναγόρ. πρεβ. χριστ. ιθ', Εὐσέβ. προπαρ. εὐαγγ. α. 10, γ'. 11.

⁶) August. contra Manich. I. 5. 7, Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. ὁμ. γ'. 4, 2, Ἐπιφάν. ἀίρεσ. ξέ, 4, 5.

§. 52.

Πότε και πῶς ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ποίαν οὕτος κατέχει θέσιν ἐν τῇ τάξει τῆς δημιουργίας;

Ὁ Θεός, ἀφ' οὗ ἔκτισε τὸν σύμπαντα κόσμον, τὸν ἀόρατον καὶ ἄυλον πρῶτον, καὶ τὸν ὄρατὸν καὶ ὑλικὸν δεύτερον, ἔπλασεν ἐπὶ τέλους καὶ τὸν ἄνθρωπον, λαβὼν χῶμα ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καθὼς ἱστορεῖ ἡ γένεσις ¹⁾. Ἀφ' οὗ δὲ εἰσήγαγε τὸν Ἀδὰμ, ἤτοι τὸν πρωτόπλαστον τοῦτον ἄνθρωπον, εἰς τὸν παράδεισον, ἔλαβε μίαν ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ κοιμωμένου, καὶ ἔπλασεν ἐξ αὐτῆς τὴν Εὐά, ἤτοι τὴν πρώτην γυναῖκα, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀδὰμ σύντροφον καὶ συμβοηθόν, παρέδωκε δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν δεσποτείαν καὶ κυριότητα ὅλης τῆς γῆς, εὐλογήσας αὐτοὺς καὶ εἰπὼν « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτήν » ²⁾. Τοῦτο δὲ καὶ ἔγεινε, διότι ἐκ τοῦ ζεύγους τῶν πρωτοπλάστων τούτων, τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὐά, ἐγεννήθη καὶ κατάγεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ³⁾.

Ἐπλασε δὲ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός « κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ », ὡς λέγει ἡ Γραφή ⁴⁾. Καὶ τὰ μὲν ἐπίλοιπα κτίσματα ὁ Θεός ἐδημιούργησε διὰ μόνου τοῦ λόγου του· τὴν δὲ πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τοῦ τιμιωτέρου τῶν ὄρατῶν κτισμάτων, ἐπεχείρησεν αὐτὸς ὁ Θεός, διότι τὸ μὲν σῶμά του ἔπλασε λαβὼν χοῦν ἐκ τῆς γῆς δι' αὐτῶν ἀμέσως τῶν χειρῶν του, τὴν δὲ ψυχὴν ⁵⁾ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐξ αὐτοῦ τοῦ

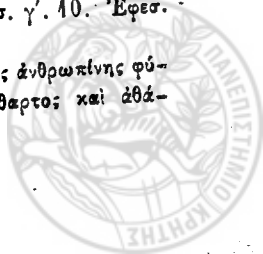
1) Γενεσ. β'. 7.

2) Γενεσ. α'. 28, β'. 8, 18, 21, 22.

3) Γεν. γ'. 20, Τωβ. η'. 8, Σοφ. Σολ. ι. 4, Πράξ. ιζ'. 26.

4) Γεν. α'. 26, 27. Πρβλ. ε'. 4, Σοφ. Σολομ. β'. 23, Κολοσσ. γ'. 10. Ἐφεσ. δ'. 24. α'. Κορ. ιά. 7, Ἰάκ. γ'. 9.

5) Δύο εἶνε κατὰ τὸν χριστιανισμὸν τὰ συστατικὰ μέρη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως : α'. τὸ ὑλικὸν καὶ φθαρτὸν σῶμα, καὶ β'. ἡ ἄυλος, ἀφθαρτος καὶ ἀθά-

ιδίου του στόματος⁶). Σημειωτέον ὅμως, ὅτι διὰ τῶν μεταφορικῶν τούτων ἐκφράσεων⁷) δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ἄλλο τι⁸), εἰμὴ τὴν περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἰδιαιτέραν φροντίδα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τὸ μὲν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὕλη, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ αὔλος καὶ ἀθάνατος⁹). Ὁ ἀνθρω-

νατος ψυχῆ· τοῦτο κηρύττει ἡ Γραφή, τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ Πατέρες, τοῦτο πρεσβεύει καὶ διδάσκει ἡ Ἐκκλησία. Ἄλλ' ἡ Γραφή μεταχειρίζεται καὶ τὴν λέξιν «πνεῦμα», ποῦ μὲν ἀντὶ τῆς λέξεως «ψυχῆ» (Γεν. μέ. 27, ψαλμ. λ'. 6, ρμῆ. 4, Λουκ. ἡ. 55, κγ'. 46, Πράξ. ιβ'. 58, κλπ.), ποῦ δὲ καὶ ἐκ παραλλήλου συναμφοτέρας τὰς λέξεις (Σοφ. ις'. 14, ἰε. 6, 11, ζ'. 2, ἡ. 19, θ'. 15. Ἡσαί. κς'. 9, Λουκ. α. 46, 47, κλπ.). Ἐκ τούτου ἐκινήθησάν τινες νὰ θεωρήσωσι τὸν ἀνθρωπον ὡς ἐκ τριῶν μερῶν συνεστῶτα, ἁ. τοῦ σώματος, β'. τῆς ψυχῆς, καὶ γ'. τοῦ πνεύματος, ὅπερ οὐ μόνον δογματικῶς ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα ἄλλον λόγον εἶνε ἐσφαλμένον· διότι ἡ μὲν λέξις «ψυχῆ», καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς φιλοσοφοῦσιν, εἶνε ἡ γενικωτέρα, ἐκφράζουσα τὴν ἀνωτέραν καὶ αὔλον μερίδα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὡς τι σύνολον καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σῶμα· ἡ δὲ λέξις «πνεῦμα» εἶνε ἡ εἰδικωτέρα, ἐκφράζουσα τὴν ἀνωτέραν ἐν γένει καὶ λογικωτέραν τῆς ψυχῆς φάσιν· τότε δὲ, ὡς ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης καὶ ἡ λέξις ψυχῆ μεταπίπτει ἀπὸ τῆς γενικῆς ἐννοίας εἰς ἄλλην εἰδικωτέραν, σημαίνουσα τὴν κατωτέραν, θυμικωτέραν, φυσικωτέραν καὶ ζωικωτέραν μοῖραν ἢ φάσιν τῆς ὅλης ψυχῆς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι εὐκόλως οὐ μόνον τὰ γενικά ἐναλλάσσονται πρὸς τὰ εἰδικά, καὶ τάνάπαλιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ παραλλήλου παρατάσσονται. Τοιοῦτόν τι συνέβη καὶ ἐν τῇ Γραφῇ, καὶ μάλιστα τὸ δεύτερον, διότι τὸ ἐκ παραλλήλου σχῆμα εἶνε, ὡς γνωστόν, σονηθέστατον εἰς τὸ γραφικὸν ὕφος. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πατράσι, μέχρις οὗ ἡ ἐκκλησία, ἀφορμὴν λαβοῦσα ἐκ τῶν Μανιχαίων καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀπολινάριον (§ 35, σημ. 16), τριχοτομοῦντων τὸν ἀνθρωπον εἰς σῶμα, ψυχὴν καὶ νοῦν, ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὴν περὶ τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων τούτων ἐλευθερίαν, καὶ νὰ ἐκφράζεται ἀκριβέστερον περὶ τῆς εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν διχοτομίας τοῦ ἀνθρώπου (Προβλ. καὶ Θεοδώρ. ἐπιτομ. θ. δογμ. ια, ἐπιστ. ρμέ, Νεμέσ. περὶ φύσ. ἀνθρώπου α, Aug. de du. anim. c. Manich.).

6) Γεν. β'. 7, Θεοφιλ. Ἀντιοχ. πρὸς Αὐτόλ. β'. 18, Γρηγ. Θεολ. λόγ. μέ, Δαμασκ. ἐκθ. β'. 12.

7) Πρβλ. §. 44. σημ. 2.

8) Ὅχι π. χ. ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε μέρος ἢ ἀπόρροια τῆς θείας οὐσίας, ὅπως ἐδόξαζον οἱ περὶ τὸν Κέρδωνα καὶ Μαρκίωνα (Χρυσ. εἰς Γέν. ὁμ. ιγ', Θεοδώρ. ἐλλ. παθ. θερ. ε, θ. δογμ. ἐπ. θ'. ἀπορ. Γεν. ἐρ. ιθ', κγ').

9) Τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς κηρύττει ἡ Γραφή, ποῦ μὲν ἐμμέσως (Γεν. κέ. 8, λέ. 29, μθ'. 29, μζ'. 4, Ἑβρ. ια. 13—16 κλπ.), ποῦ δὲ ἀμέσως (ἐκκλησ. ιβ'. 17, ψαλμ. γ'. 4, δ'. 7, ε. 15, Ματθ. ι. 28, Ἰω. ιβ'. 25, Λουκ. ις'. 22,

πος ἄρα εἶνε κτίσμα ἔξοχον ἐν τῇ δημιουργίᾳ, ὃν μεσάζον μεταξὺ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων κτισμάτων, μεταξὺ τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ ἀύλου ἢ νοεροῦ κόσμου¹⁰⁾, ἡ κορωνὶς καὶ ὁ σέφανος τοῦ ὕλικου κόσμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει διὰ τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ νοεροῦ καὶ ἀύλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει διὰ τῆς ψυχῆς¹¹⁾. εἶνε ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὴν ὁρατὴν κτίσιν πρὸς τοὺς ἀγγέλους μὲν ἀμέσως, ἐμμέσως δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν κτίστην καὶ δημιουργόν, τὸν Θεόν.

§. 53.

Τί σημαίνει τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν;

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔλαβεν ἐν γένει παρὰ τοῦ Πλάστου του τὰς πνευματικὰς¹⁾ ἐκείνας ἀρετάς, ὅσας ἔχει καὶ ὁ Θεός, ἀλλ' ὄχι τελείας οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον, ἀλλὰ καθ' ὅσον μόνον ἐσυμβιδάζοντο μὲ τὴν ἀρχὴν καὶ φύσιν αὐτοῦ, ὡς κτίσματος καὶ ὄντος πεπερασμένου. Π. χ. ὁ Θεὸς εἶνε πνεῦμα ἀπείρωσ καὶ ἀπολύτως λογικόν· ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ λόγον, ὄχι ὁμως ἀπειρον καὶ ἀπόλυτον, ἀλλὰ πεπερασμένον καὶ σχετικόν. Ὁ Θεὸς εἶνε πανάγαθος· ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε σχετικὴν τινα καὶ πεπερασμένην ἀγαθό-

23, κγ'. 43, β'. Κορ. ε. 4, Ἑβρ. ιγ'. 14, Φιλ. γ'. 20), ὁμοίως δὲ καὶ οἱ πατέρες (Ἰουστίν. ἐπιστ. πρὸς Διογένη. ζ', Ἀπολ. ἀ. 4, 17, 18, 63, περὶ ἀνάσ. νεκρ. ιά. 43, Ἀθηναγόρ. πρεσβ. κζ', Εἰρην. Haer. II. 34, V. 43, Κλήμ. στρωμ. ε. 14, Εὐσέβ. εὐαγγ. ἀπόδ. γ'. 5, προπαρ. ἀ. 4, Ἐπιφάν. αἰρέσ. μδ'. 36, Διατ. ἀποστολ. ζ'. 11).

10) Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. β'. 12.

11) Ὁθεν καὶ «μικρὸς κόσμος» (Γρηγόρ. θεολ. λόγ. λή, Δαμασκ. ἔκθ. β'. 42) καὶ «ἐπιτομή» τῶν δύο κόσμων, τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ ἀύλου (Διατ. ἀποστολ. ζ'. 34, Ἐπιφάν. αἰρέσ. ξδ'. 48, Aug. ad. Oros. II) ἐπεκλήθη.

1) Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. β'. 49, Ὀριγένη. κατὰ Κέλσου ζ'. 63, ἡ. 49, περὶ ἀρχῶν δ'. 37, Ἐπιφάν. αἰρέσ. ιγ'. Εὐσέβ. εἰς ψαλμ. ἡ. 5, Ambr. in Hexaem. VI. 8, August. de Trinit. XII. 7, de Civit. Dei XIII. 24, Γραγόρ. Νύσσ. εἰς τὸ τῆς Γενέσ. «ποιήσωμεν ἄνθρωπον».

τητα. Ὁ Θεός εἶνε παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος· ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε τὴν ἐπὶ τῶν ζώων καὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου δεσποτείαν καὶ κυριότητα. Ὁ Θεός ἐπὶ τέλους εἶνε αἰώνιος· ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ τὴν ἀθανασίαν.

§. 51.

Ποῦ ἔθισεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ τὸν ἔπλασε, καὶ ποία τις ἦτο ἡ ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰστασις του;

Ἄφ' οὗ ὁ Θεός ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον πλουσιοπαρόχως μὲ τόσα πνευματικὰ χαρίσματα, ἔθισεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸν παράδεισον, ὅπου εἶχαν ἀρχοῦσαν ἀπόλαυσιν καὶ τρυφήν καὶ αἰσωματικά του αἰσθήσεις, ἡ ὄρασις του νὰ ἐντρυφᾷ εἰς τὴν θέαν τῶν καλλονῶν τοῦ παραδείσου καὶ τῆς ὄρατῆς κτίσεως, ἡ ἀκοή του εἰς τὰ ἄσματα τῶν πτηνῶν, ἡ ὄσφρησις του εἰς τῶν ἀνθέων τὴν εὐωδίαν, καὶ ἡ γεῦσις του εἰς τοὺς γλυκεῖς χυμοὺς τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων καρπῶν¹⁾. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἐξέλθῃ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Δημιουργοῦ τέλειος ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, αἱ ἐν τῷ παραδείσῳ ἀπολαύσεις αὐταὶ ἦσαν ἄμικτοι πάσης λύπης καὶ παντός μόχθου²⁾, διότι τὰ μὲν ζῶα ὑποτασσόμενα εἰς αὐτὸν τῷ ἦσαν ἀβλαβῆ, ὅπως καὶ τὰ φυτὰ, καὶ ὀλόκληρος ἐν γένει ἡ φύσις³⁾, ἡ δὲ ἀσθένεια καὶ ὁ θάνατος οὐδεμίαν εἶχαν ἐπ' αὐτοῦ ἐξουσίαν⁴⁾. Ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερα τούτων ἦσαν τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἀπήλαυεν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐξασκῶν καὶ ἀναπτύσσων διὰ

1) Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. λδ', Tertull. adv. Marc. II. 2, Κυριλλ. Ἱερ. κατ. β'. 4, Δαμασκ. ἔκθ. β'. 2.

2) Χρυσόστ. εἰς γένεσ. ὁμ. ιζ', Μακάρ. ὁμιλ. α. 10, 11.

3) Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. γ'. εἰς γένεσ. ὁμιλ. γ', Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. ιε'. 5, August. Civ. Dei XXII, 2, Δαμασκην. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. β'. 10.

4) Σοφ. Σολομ. α. 23, Ῥωμ. ε. 12, Ἰουστίν. πρὸς Τρύφ. διάλ. ρκδ', Κλήμ. Ἄλ. στρωμ. β'. 19, Ἐφραίμ εἰς Γένεσ. β', Εἰρην. Haer. III. 20, Ἀθανασ. περὶ ἐνανθρωπ. θ. λόγου δ', August. de Civit. Dei XIII. 23.

της συνεργούσης θείας χάριτος⁵⁾ τὰς λογικὰς καὶ ἠθικὰς του
δυνάμεις, καί, τὸ πάντων κυριώτατον, εὐρισχόμενος εἰς ἄμε-
σον συγκοινωνίαν πρὸς αὐτὸ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, τὸν Θεόν⁶⁾.
Τί ἄλλο ἔμενεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰμὴ ἀπολαύων ὄλα ταῦτα
τὰ ἀγαθὰ τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ αἰσθησιν κόσμου, νὰ
ζῆ εὐτυχῆς καὶ μακάριος, δοξάζων καὶ ὑμνῶν τὸν Θεόν, τὸν
δοτῆρα καὶ χορηγὸν πάντων τούτων, συμφώνως πρὸς τὸν
προορισμὸν του⁷⁾; Δὲν ἔμενεν ἄλλο παρὰ τὴν θέλησίν του⁸⁾.
Καὶ τῶντι ὁ Ἀδὰμ ἠθέλησε τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀπήλαυσε· καὶ
πάλιν ὁ αὐτὸς Ἀδὰμ ἠθέλησε τὸ κακόν, καὶ τὸ ἀπήλαυσε διὰ
τῆς ἁμαρτίας.

§. 55.

Ποία ὑπῆρξεν ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ καὶ ποῖα τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς;

Ὁ Θεός, ἀφ' οὗ ἐπροίκισε τὸν ἄνθρωπον μὲ τόσα ὕλικὰ καὶ
πνευματικὰ ἀγαθὰ, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ μίαν ἐντολήν. Εἶπεν
εἰς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐαν, ὅτι ὄλα τὰ δένδρα τοῦ παραδεί-
σου εἶνε εἰς τὴν ἐξουσίαν των, μόνον δὲ ἀπὸ τὸν καρπὸν τοῦ
δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ δὲν πρέπει νὰ φά-
γωσι, διότι καθ' ἣν ἡμέραν πράξωσι τοῦτο, θέλουσιν ἀποθά-
νη. Ὁ Ἀδὰμ ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ τὴν ἐλαχίστην καὶ ἐλαφρο-
τάτην¹⁾ ταύτην ἐντολήν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ζῆσῃ μακάριος καὶ
ἀθάνατος, ἀλλ' ἐπίσης ἠδύνατο νὰ παραβῆ τὴν ἐντολήν ταύ-

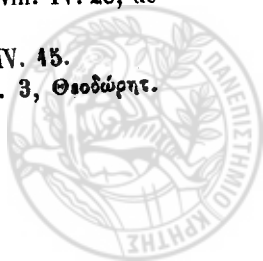
5) Tertull. adv. Marcion. II. 2, August. Civ. Dei XIV. 27, de corrept. et gratia XI. 32, Δαμασκην. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. β'. 30.

6) Σειράχ ιζ'. 6, 10, Εἰρην. Haer. IV. 38, Βασίλ. ὅτι οὐκ αἴτ. τ. κακ. ὁ Θεός, Δαμασκ. ἐκθ. β'. 30.

7) Γενεσ. α'. 26, Σειράχ ιζ'. 6—10, α. Κορ. ς'. 20, ι. 34, Ambr. epist. XLIII. 43, 49, Θεοδώρ. ἄπορ. Γεν. ἐρ. ἡ, Lactant. Instit. divin. IV. 28, de falsa Sap. III. 40.

8) Χρυσόστ. εἰς Γέν. ὁμιλ. ιζ'. 4, August. de Civ. Dei XIV. 45.

1) Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. ὁμ. ιδ'. 3, August. Civ. Dei XIV. 3, Θεοδώρητ. ἄπορ. Γραφ. Γενεσ. ἐρ. λζ'.

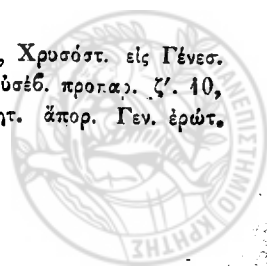
την και να δυστυχήση και αποθάνη. Τί λοιπόν εξέλεξεν; Ὁ ὄφις, ἦτοι ὁ διάβολος ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ ὄφρα²⁾, προσελθὼν εἰς τὴν Εὐαν εἶπε, Διὰ τί δὲν τρώγετε ἀπὸ τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν; Διότι, ἀπεκρίθη ἡ Εὐα, ὁ Θεὸς μᾶς διέταξε νὰ μὴ φάγωμεν ἀπὸ αὐτόν, διότι θὰ ἀποθάνωμεν. Ὅχι, ὑπέλαβεν ὁ ὄφις, ἐξ ἐναντίας, καθ' ἣν ἡμέραν φάγετε ἀπὸ τὸν καρπὸν τοῦτον, θὰ ἀνοιχθῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ σας, καὶ θὰ γείνητε ὡς θεοί, γνωρίζοντες τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν. Ἐπίεισθη ἡ Εὐα καὶ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔφαγε καὶ αὐτός. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν πρωτοπλάστων διηνοιχθήσαν τῶνόντι παρευθύς, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ ἴδωσι τὴν γυμνότητά των. Ἐρχεται ὁ Θεός, καὶ οὗτοι ὑπ' αἰσχύνης καὶ φόβου κρύπτονται. Ἐρωτῶνται διατὶ παρήκουσαν, καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ προφασίζεται τὴν Εὐαν, ἡ δὲ Εὐα τὸν ὄφιν. Τότε ὁ Θεὸς ὀργισθεὶς καταρᾶται τὸν ὄφιν, τὴν Εὐαν, τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν γῆν, καὶ ἀποδιώκει αὐτοὺς ἐκ τοῦ παραδείσου. Ἡ παρακοὴ καὶ ἡ ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων ἐπισύρει κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὴν δικαίαν ὀργὴν καὶ τιμωρίαν τοῦ Θεοῦ. Ἀπόβλητοι ἐκ τοῦ παραδείσου συναπέβαλον ἅμα καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα συναπετέλουν μέχρι τοῦδε τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ εὐδαιμονίαν των, καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν δυστυχίαν, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, ἦτοι ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

§. 56.

Διὰ τί ὁ Θεὸς ἔθεσεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, ἢ, ὅπερ ταυτόν, διὰ τί ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον δυνάμει ὑποκείμενον εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἦτοι ἐπιδεκτικὸν καὶ τοῦ κακοῦ;

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἄ-

2) Σοφ. Σολομ. β'. 24, Ἰω. ἡ. 44, Ἀποκάλ. ιβ'. 9, Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. ὁμιλ. ιε'. 2, Ἰουστίν πρὸς Τρύφων διάλ. ργ', ρκδ'. Εὐσέβ. προπαρ. ζ'. 10, August. de Genes. ad litt. imperf. XI. 29, Θεοδώρητ. ἀπορ. Γεν. ἐρώτ. λά, Δαμασκ. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. β'. 30, 134.

ξιον τῆς κατ' αὐτὸν μακαριότητος, τὴν ὁποίαν ἐμελλε νὰ ἀπολαύσῃ διὰ παντός, ἐὰν πειθόμενος εἰς τὸ θεῖον θέλημα, ἀνεδείκνυεν ἑαυτὸν ἄξιον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος, ὡς αὐτεξούσιος καὶ ἐλεύθερος, ἔπρεπε καὶ οἴκοθεν νὰ φανῇ ἄξιος τῆς θείας ταύτης ἀγάπης, καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς μακαριότητος, ὡς εἰς ἰδίαν ἐν μέρει κατάρτησιν. Πῶς δὲ ἄλλως ἦτο δυνατόν νὰ γείνη τοῦτο, εἰμὴ διὰ τῆς δοκιμασίας; Ἡ ἐντολὴ ἄρα ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ δοκιμασθῇ, καὶ δοκιμασθεὶς ἀπολαύσῃ κατ' ἀξίαν ἢ τὴν θείαν ἀγάπην καὶ μακαριότητα, ἢ τὴν θείαν ὀργὴν καὶ καταδίκην. Ἄνευ τῆς ἐντολῆς ταύτης ὁ ἄνθρωπος ἔνθεν μὲν ἤθελε ταπεινωθῆ ἠθικῶς, διότι τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ ἤθελεν ὀφείλῃ καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸν Θεόν, ὅχι δὲ ἐν μέρει καὶ εἰς ἑαυτόν, ἔνθεν δὲ, ἀπολαύσας ἤδη ἀκόπως καὶ δωρεάν, μέλλων δὲ νὰ ἀπολαύσῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τσοσαῦτα ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ ἀγαθά, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν ἐντολὴν ταύτην νὰ τὸν ἐνθυμίζῃ, ὅτι ὑπάρχει ὑπεράνω αὐτοῦ ὃν ὑπέρτατον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλει ἀπόλυτον ὑποταγὴν, εὐκόλως ἤθελεν ὑποπέσῃ εἰς τὴν οἴησιν καὶ τὴν ὑπερηράνειαν, ἣτις κατέστρεψε τὸν Ἑωσφόρον¹⁾.

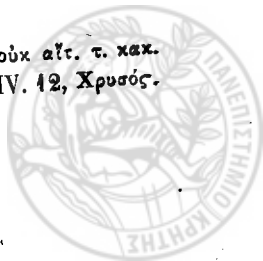
§. 57.

Ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ συνέπειαι τοῦ προπατορικοῦ τούτου ἁμαρτήματος, τοῦτέστι ποῖα ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ ποῖα μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἔκπτωσιν;

Ἄφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἤμαρτε παραβάς τὴν θείαν ἐντολήν, ἐξέπεσεν ἀπὸ τοῦ « παραδείσου τῆς τρυφῆς » εἰς τὴν φυσικὴν ταλαιπωρίαν καὶ τὸν σωματικὸν θάνατον, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ σύμπασα ἢ περὶ αὐτὸν φύσις¹⁾ συνεξέπεσε καὶ ἠχρειώθη ὑπὸ τὸ βῆρος τῆς θείας κατάρτας. Ἡ γῆ, ἀποβαλοῦσα τὴν προτέ-

1) Θεόφιλ. Ἄντιοχ. πρὸς Αὐτόλοχ. β'. 25, 34, Βασίλ. ὅτι οὐκ αἴτ. τ. κακ. ὁ Θ, August. tractat. in Ps. LXX, de Civit. Dei XIII. 20, XIV. 12, Χρυσός. εἰς Γεν. ὁμιλ. ις'. 6, Δαμασκ. ἔκθ. β'. 30.

1) Ῥωμ. ἡ. 20, 22, August. c. Iulian. V. 8.

ραν αὐτῆς ἀρετὴν, καὶ φύσσασα «ἀκάνθας καὶ τριβόλους» καὶ πλῆθος φαρμακερῶν καὶ βλαβερῶν φυτῶν²⁾, ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ βραχῆ μὲ τὸν ἰδρῶτα τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ βλασῆσῃ³⁾, τὰ πλείστα ζῶα ἀπέβαλον τὴν προτέραν αὐτῶν χειροῦθειαν ἢ καὶ ὅλως ἀπεθηριώθησαν πρὸς βλάβην καὶ κίνδυνον τοῦ ἀνθρώπου⁴⁾. οὗτος δὲ ἐξασθενήσας σωματικῶς καὶ ἐκπεσὼν ὑπέκυψεν εἰς τὴν νόσον καὶ τὴν ὀδύνην⁵⁾, εἰς τὴν ταλαιπωρίαν ἐν γένει τοῦ σώματος⁶⁾ καὶ εἰς τὸν θάνατον⁷⁾. Ἄλλ' ἢ σωματικὴ καὶ φυσικὴ αὕτη ἔκπτωσις ἦτο μικρὰ ὡς πρὸς τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν, διότι ὁ ἄνθρωπος ἀπέβαλε τὴν προτέραν αὐτοῦ διανοητικὴν καθαριότητα καὶ ἀκμὴν, καὶ ἐξέπεσεν ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ἀθωότητος καὶ ἀγιότητος, ἀπομακρυνθεὶς δὲ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔγεινε δοῦλος τῆς ἁμαρτίας, ἥτις εἶνε θάνατος πνευματικός.

§. 58.

Ἐπεξηγήσον τὴν ἠθικὴν ταύτην ἔκπτωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὄν μίκτον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ἔχει καὶ ἀντιθέτους κλίσεις. Τὸ μὲν σῶμα, ὡς χοῖκόν καὶ γῆϊνον, σπεύδει πρὸς τὰς ἀπολαύσεις καὶ ἡδονὰς τῆς σαρκὸς καὶ τῶν αἰσθησεων, ἡ δὲ ψυχὴ ἐξ ἐναντίας σπεύδει νὰ πλησιάζῃ καὶ ἐξομωθῆ διὰ τῆς ἀρετῆς ὅσον τὸ δυνατόν πλείοτερον πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ δύο αὗται κλίσεις εἶνε ἀντίρροποι καὶ ἀν-

2) Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. ιβ'.

3) Γενεσ. γ'. 17, 18, Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. ὁμιλ. ιζ'. 9.

4) Θεόφιλ. Ἄντ. Αὐτόλ. β'. 17, Θεοδώρητ. εἰς ψαλμ. ιε' 5, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. γ'. εἰς Γεν. ὁμ. γ'. 2, August. de Civit Dei XXII. 22, Δαμασκ. ἐκθ. β'. 12.

5) Γενεσ. γ'. 16 Θεόφιλ. Αὐτόλ. β'. 25, Ἐπιστολ. Πατριαρχ. ὄρ. ς'.

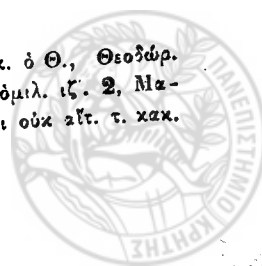
6) Γενεσ. ιζ'. 19, Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. ζ'. Tertull. adv Marcion II. 9, V. 25, Χρυσόστ. εἰς Γεν. ὁμ. ιζ'. 7, 9.

7) Γενεσ. γ'. 19, Εἰρην. Haeres. V. 22, Εὐσέβ. ἐκκλησ. ἱστορ. α. 2, Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. ιε' 5, Lact. Institut. Divin. II. 43, Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. ὁμιλ. ιζ'. 9, ις'. 6, August. de Civ. Dei XIII. 45.

τίθεται, ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ λόγου, ὅστις εἶνε ὁ ἄκρος αὐτοῦ κυβερνήτης καὶ ὀδηγός, προσπαθεῖ τὰς μὲν σωματικὰς κλίσεις, ὄχι νὰ καταλύσῃ μηδὲ νὰ νεκρώσῃ καθ' ὀλοκληρίαν, ὅπερ ἀδύνατον ἅμα καὶ ἄσκοπον, ἀλλὰ νὰ περιστείλῃ εἰς τὸ δίκαιον καὶ ἀβλαβὲς αὐτῶν μέτρον οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀντιμάχωνται μηδὲ νὰ παρακωλύωσι τὴν ψυχὴν σπεύδουσαν πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ νὰ συμβοηθῶσιν ὑποτασσόμεναι εἰς αὐτήν, καὶ διευκολύνουσαι τὴν ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐναρμόνιον ἡγεμονίαν τῆς λογικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος κατορθώσῃ τοῦτο, εἶνε ἅγιος καὶ μακάριος. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ Ἀδάμ πρὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ πτώσεως, ἁγία καὶ μακαρία¹⁾.

Ἄλλὰ ἡ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς θείας ἐντολῆς ἁμαρτία ἔθεσε πέρας καὶ τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην. Καθὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπεφάσισε καὶ ἐπραξέ τὸ κακόν, ἔπαυσε παρευθὺς ἢ ψυχικῆ ἐκείνη γαλήνη, τὴν ὁποίαν ὁ πρωτόπλαστος ἀπήλαυεν ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ ὅτε εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἀγαπᾶται ἀπὸ αὐτὸν ὡς ἅγιος, ὡς θέλων δηλονότι καὶ πράττων τὸ ἀγαθόν, καὶ ὡς ἀποφεύγων τὸ κακόν. Τὰ πάθη, ἦτοι αἱ ἀφηνιάσασαι ἐπιθυμίαι καὶ ἡδοναὶ τῶν αἰσθήσεων, ἐρριψαν ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς ἡγεμονίας τὸν λόγον, ἦτοι τὸ λογικόν, καὶ ἔλαβον αὐταὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος²⁾. Ἀπὸ τότε τὸ μὲν σῶμα καὶ αἱ αἰσθήσεις κυριεύουσι, κυριεύεται δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ ἰδίως αἱ ἀνώτεραι αὐτῆς λογικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις. Τὸ φῶς τῆς διανοίας ἐπεσκοτίσθη³⁾, καὶ ἡ θέλησις μετέβαλε ῥοπὴν καὶ διάθεσιν, ἀπομακρυνθεῖσα ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὴν πηγὴν αὐτοῦ, τὸν Θεόν, καὶ κλίνασα πρὸς τὸ κακόν καὶ τὸν πατέρα τούτου, τὸν διάβολον⁴⁾. Πρὸ τῆς πτώσεως ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκετο εἰς ἄμεσον συγκαινωνίαν

1) Πρὸλ. §. 53, §. 54. 2) Βασίλ. ὅτι οὐκ αἴ. τ. κακ. ὁ Θ., Θεοδώρ. ἄπορ. β' Παραλειπομέν. ἐρ. α. 3) Χρυσόστ. εἰς Γένεσ. ὁμιλ. ιζ'. 2, Μακρ. ὁμιλ. ιδ'. 4) Εἰρην. adv. Haer. III. 37, Βασίλ. ὅτι οὐκ αἴ. τ. κακ. ὁ Θ., Ἀθανάσ. κ. Ἀπολιναρ. β'. 6.

μέ τον Θεόν, παιδαγωγούμενος υπ' αὐτοῦ· τὸ πνεῦμά του εἶχε δύναμιν ἐξαισίαν, διὰ τῆς ὁποίας ὑψούμενον ὑπὲρ τὴν κοινὴν καὶ ταπεινὴν σφαῖραν τῶν αἰσθήσεων, εἰσεδύετο εἰς αὐτὸν τὸν ἀόρατον κόσμον καὶ ἤρχετο εἰς ἄμεσον κοινωνίαν μετὰ τον Θεόν. Ἐβλεπε τον Θεόν ἐνώπιόν του καὶ ἤκουεν αὐτὸν λαλοῦντα καὶ ἐκφράζοντα ἄμέσως τὸ θεῖόν του θέλημα. Ὁ Θεὸς τότε δὲν ἦτο ἰδέα ἀφηρημένη διὰ τον ἄνθρωπον, ἀλλὰ παρίστατο ὡς πρόσωπον ἐνώπιόν του. Μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁμως ὁ ἄνθρωπος ἀπέβαλε τὴν δύναμιν ταύτην. Ὁ νοῦς του ἐπεσκοτίσθη, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἔχασεν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του τον Θεόν, καὶ μόνον ἀμυδρά τις περὶ αὐτοῦ ἰδέα τῷ ἑναπελείφθη. Ἐν δὲ τῇ ἐπισκοτίσει ταύτῃ ἀπεπλανήθη ἔτι μᾶλλον ὀσημέραι καὶ διεφθάρη⁵⁾). Αὕτη εἶνε ἡ κατάστασις τῆς ἁμαρτίας, καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κατάστασις τοῦ Ἀδάμ μετὰ τὴν παρακοὴν καὶ πτώσιν.

59.

Πῶς μετεδόθη ἡ προπατορικὴ αὕτη ἁμαρτία εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος; Ἡ μεταβολὴ αὕτη, ὡς γίνεται δῆλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, εἶνε οὐσιώδης, διότι διεφθάρη αὕτη ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ὅθεν καὶ ἡ κατάστασις αὕτη τῆς ἁμαρτίας μετεδόθη εἰς ὅλους τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀδάμ ὡς τι μόλυσμα κληρονομικὸν καὶ ἀνιάτον¹⁾). Ἐν τῷ Ἀδάμ καὶ ἡμαρτε καὶ κατεδικάσθη ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος, διότι ὁ Ἀδάμ δὲν ἦτο ἄνθρωπός τις ἀπλοῦς, ἄτομόν τι ἀπλοῦν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πρῶτος, ὁ πρωτόπλαστος ἄνθρωπος,

5) Γεν. ς'. 11, 12.

1) Ῥωμ. ἐ. 12—19, ἀ. Κορ. ἐ. 22, Ἐφ. β'. 3, Ἰουστίν. πρὸς Τρύφων. διζλ. πῆ, August de peccat. merit. et remiss. III. 4, Iulian. II. 2) Εἰρην. Παερ. V. 16, Tertull. de testim. anim. c. 3, Χρυσόστ.. ὁμ. I. εἰς Ῥωμ. ἐ, εἰς Ἠσαΐ. ζ', Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. γ'. 16, Ἀθαν. κατ. Ἀρειαν. λόγ. ἀ. 51, 61, Διδυμ. Ἀλεξ. εἰς Ἰω. ἐ. 19, Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. ν'. 7, Ἐπιστ. Πατριάρχ. ὁρ. ς'.

ἐξ οὗ ἐμελλον νὰ γεννηθῶσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἦτο τὸ σπέρμα, ἐξ οὗ ἐμελλε νὰ βλαστήσῃ, ὡς καὶ ἐβλάστησεν, ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος²). Φέρομεν ἄρα οἱ ἄνθρωποι ὅλοι ἀνεξαίρετως τὴν κατάσασιν ταύτην μεθ' ἑαυτῶν ἐκ κοιλίας μητρὸς ἤδη, διὸ λέγει καὶ ὁ προφητάναξ. « Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου³ »).

§. 60.

Προέβλεπεν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ ἀμαρτίσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐὰν τὸ προέβλεπε, διατί τὸν ἐπλασε;

Ὁ Θεός, ὡς παντογνώστης, προγινώσκει τὰ πάντα, ἐπομένως προεγίνωσκε καὶ τὴν συνεργεία τοῦ διαβόλου παρακοῆν καὶ πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ἐκ τούτου δὲν ἔπεται καὶ ὅτι

2) Γεν. γ'. 20, ἐ. 1, 2, Γωβίτ. ἡ. 8, Σοφ. Σολ. ι. 4, Πράξ. ιζ'. 26. Ῥωμ. ἐ. 12.

3) Ψαλμ. ν'. 7. — Ὡς πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο δύο μάλιστα κακοδοξίαι ἀνεφάνησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους χρόνους, διάφοροι καὶ ἀντίθετοι. Οἱ Πελαγίανοι (πρβλ. § 35, σημ. 15.) ὠμολόγουν ὅτι ἡ κατάστασις αὐτῆ τῆς ἀμαρτίας βαρύνει ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλ' ἐθεώρουν αὐτὴν ὄχι ὡς συνέπειαν τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλ' ὡς σύμφυτον μὲ τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει (August. Gest. Pelag. c. 44, c. Julian. II. 64, de natura et gratia c. 49, κλπ). Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ διαμαρτυρούμενοι, καὶ ἰδίως οἱ Καλθινισταί, εἰδείνωσαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν κατάστασιν ταύτην, ὥστε νὰ θεωρῶσι τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀπολύτως ἀνίκανον νὰ πράξῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ κηρύττωσιν ὡς αὐτόχροημα ἀμαρτίαν πᾶν αὐτοῦ εἴτε διανοήμα, εἴτε ἀσθημα, εἴτε ἔργον (August. Confess. c. 48, Calvin. Institut. 44, 4. n. 8, 9, 2, n. 4, Luther. de serv. arbitr. ad Erasm. fol. 478, Melancthon. Loci communi. de peccat. act. et de peccat. discrimin.). Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἀπέσχευεν αἰετοῦ ἀπὸ τῶν πλημμελῶν τούτων ἄκρων, τοὺς μὲν Πελαγιανούς ἐπανειλημμένως καταδικάσατα, πρσθεύουσα δὲ ἐν γένει καὶ διδάσκουσα, ὅτι ὡς ἐκ τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡμαυρῶθη καὶ ἡχρειώθη, ἀλλ' ὄχι ὅτι καὶ τελείως ἐξηφανίσθη, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὅπως φυσικῶς, οὕτω καὶ ἠθικῶς ἐξησθένησε καὶ διεφθάρη, ἀλλ' ὄχι ὅτι καὶ τελείως ἐνεκρῶθη καὶ ἐξεμηδενίσθη (Τατιαν. πρὸς Ἑλλήν. ιγ', ιδ', λ', Μακάρ. ὁμιλ. κέ. 2, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 24, Ἀθηναγόρ. πρσβ. κδ', Κλήμ. στρωμ. β'. 4, γ'. 9, 16, δ'. 20, Κοριλλ. κατηχ. δ'. 24, Ἐπιφαν. αἰρέτ. ὁ. 3, August. Civ. Dei. XXII. 2, Ἐπιστολ. Πατριάρχ. ὁρ. ιδ').

δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν πλάσῃ ἢ, ἀφ' οὗ ἅπαξ τὸν ἐπλάσε, νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὴν παρακοὴν καὶ πτώσιν, καὶ ἰδοὺ διὰ τί. Ἐὰν ὁ Θεός, θέλων νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον μέτοχον τῆς μακαριότητός του, ἀπεκωλύετο νὰ τὸν πλάσῃ, διότι προεγίνωσκε τὴν διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ διαβόλου πτώσιν του, τότε ἤθελε νικήσῃ τὸ κακὸν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος, ὅπερ ἀντίκειται εἰς τὴν θείαν μεγαλειότητα καὶ παντοδυναμίαν. Ἐὰν δέ, ἀφ' οὗ τὸν ἐπλάσεν, ἀπεκώλυε τὴν πτώσιν του, ἔπρεπε νὰ ἐπέμβῃ προσδιορίζων οὕτως ἢ ἄλλως τὴν θέλησίν του, καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἀπατηθῇ ἀπὸ τὸν διάβολον· ἀλλὰ τότε ἤθελε παραβιασθῇ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου. Ὅ,τι ἄρα ἐγείνεν ὀρθῶς καὶ πανσόφως ἐγείνεν. Ὁ Θεὸς πλάττων τὸν ἄνθρωπον προέβλεπε μὲν τὴν δι' ἀπάτης τοῦ διαβόλου πτώσιν καὶ δυσυχίαν του, ἀλλὰ προέβλεπε καὶ τὴν ἐτι μείζονα δόξαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμελλε δι' αὐτῆς ν' ἀνέλθῃ. Ἡ ἰδέα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς θείας μεγαλειότητος ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου, καὶ ἰδίως τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἦτο ἀναμφιβόλως μεγάλη, ὑψηλή, θεία. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ μὴ πραγματοποιήσῃ ὁ Θεὸς τὴν ἰδέαν ταύτην, διότι προέβλεπεν ὅτι ὁ ὑψηλὸς αὐτῆς σκοπὸς δὲν ἐμελλε νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ πάντων; Ὅχι βεβαίως. Ἡ ἐπιχείρησις παντὸς ἀγαθοῦ δὲν πρέπει νὰ θυσιάζεται εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἡδύναντό τινες νὰ κάμωσι κακὴν χρῆσιν καὶ νὰ βλάψωσιν ἑαυτούς. Ἄλλως δὲ οὔτε ἐμελλεν οὔτε ἔπρεπε νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ κακία τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶχεν ἤδη προνοήσῃ ἐν τῇ πανσοφίᾳ Αὐτοῦ περὶ τοῦ πῶς ἐμελλε νὰ ἐγερθῇ ὁ πῶς καὶ σωθῇ ἐκ τῆς πτώσεώς του¹⁾. Ὁ Θεὸς λοιπὸν τὰ πάντα πανσόφως καὶ παναγάθως καὶ προέγνω καὶ προωκονόμησε.

§. 61.

Τί καὶ πῶς προενόησεν ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου; μᾶλλον δὲ εἶπε πρὸ τούτου τί ἔστι θεία πρόνοια;

Θεία πρόνοια λέγεται ἡ διηνηκῆς ἐκείνη ἐνέργεια τοῦ ἐν

1) Χρυσός. παρὰ Φωτ. Μυριοβιβ. κώδ. σιβ', Ambros. de Paradis. VIII. 44.

Τριάδι Θεοῦ¹⁾, διὰ τῆς ὁποίας Οὗτος συντηρεῖ μὲν τὴν ὑπαρξιν τοῦ κόσμου σύμπαντος, ὃν ἐδημιούργησε²⁾, κατευθύνει³⁾ δὲ αὐτόν, ὅλον ὁμοῦ καὶ ἕκαστον αὐτοῦ μέρος ἰδίᾳ, πρὸς τὸν προορισμόν του, ὅστις εἶνε ἢ κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἀξίαν ἐκάστου συμμεθέξις τοῦ ἀγαθοῦ⁴⁾, πρὸς ὃ, τι μὲν συντελεστικὸν εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦτο συνεργῶν, πᾶν δὲ κακὸν καὶ πρόσκομμα ἐκκόπτων ἢ μεταστρέφων καὶ διορθῶν πρὸς τὸ ἀγαθόν⁵⁾. ◡

§. 62.

Ἐκτείνεται ἡ θεία Πρόνοια ἐπὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου, καὶ πῶς ἰδίως ἐνεργεῖ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου;

Ἐὰν ὅλος ὁ κόσμος ἀποτελεῖ ἓν ὅλον, τὸ ὁποῖον τείνει νὰ ἐκπληρώσῃ ἓνα ὠρισμένον σκοπὸν, ἕκαστον δὲ κτίσμα, ἐκπληροῦν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ σκοπὸν, συντελεῖ ἅμα τὸ καθ' ἑαυτὸ κατὰ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐκτείνεται οὐχὶ μόνον ἐπὶ σύμπαντος τοῦ κόσμου, ὡς ὅλου, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑνὸς ἐκάστου

1) Ψαλμ. ργ'. 28—30, Ματθ. ε. 45, ς'. 26, 28—30, κή. 20, Ἰω. α. 9, —13, γ'. 16—17, ε. 17, ι. 16, ις'. 23, Κολ. α. 13, β'. 19, Ἐβρ. α. 20, Ἐφ. α. 22, β'. 20, α. Κορ. ιβ', 4, 6, 11, Ἀθανασ. πρὸς Σεραπ. 28, Βασίλ. κ. Εὐνομ. ε, περὶ τ. ἀγ. πν. ις', Aug. de ver. relig. VII. 43, Δαμασκην. ἔκθ. ὁρθ. πίστ. β'. 2.

2) Ἰωδ. ιβ'. 9, Ἀριθμ. ις'. 29, Σοφ. Σολ. ια. 26, Ψαλμ. ρη', Ἰωάν. α. 4, Ἐβρ. α. Κολ. α. 17, Πράξ. ιζ'. 25, Βασίλ. ἀγ. πνεύμ. ε. η. 49, Hieron ep. ad Ctesiph., Χρυσόστομ. εἰς ψαλμ. ρη'. 2, εἰς Γέν. ὁμιλ. ι. 7, August. Genes. litt. imp. V. 20, trinit. VIII. 8.

3) Ἰουδαϊθ θ'. 4, Ἰερεμ. θ'. 23, 24, ιη'. 17, Εἰρην. Haer. II. 26, III. 25, Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. α. 44, Lactant. Instit. divin. II, Θεοδώρ. εἰς Κολ. α. 17, August. libr. arbitr. I. 47. 4) Πρὸβλ. §. 47.

5) γ'. Βασίλ. θ'. 9, β'. παραλειπ. λγ'. 12—13, Νεεμ. θ'. 27, Δαν. δ'. 30, Ψαλμ. ρη'. 74, β'. Κορ. α. 9, Παροιμ. ιζ'. 3, Ῥωμ. γ'. 3, β'. Θεσσαλ. α. 4, Ἰακ. α. 2—4, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. θ'. 4, ρμδ'. 2, August. de Genes. contra Manich. I. 16, mor. Manich. II. 8, epist. CXL. ad Honor. V. 43, de Civit. Dei XI. 48, XXII, de Gen. ad litt. imperf. c. 5, Θεοδώρ. περὶ προνοίας λόγ. ς', θ'. εἰς Ῥωμ. θ'. 24, Βασίλ. εἰς ψαλμ. μή 8, Κλήμ. Ἀλεξανδ. στρωμ. α. 47.

τῶν κτισμάτων, τῶν συγκροτούντων τὸ ὅλον τοῦτο, ἀπὸ τοῦ μεγίστου μέχρι τοῦ ἐλαχίστου¹). Ἐπιμετρεῖται δὲ αὕτη εἰς ἕκαστον κτίσμα ἀναλόγως τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τάξεως, ἣν κατέχει ἐν τῷ σύμπαντι κόσμῳ²). Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι μετὰ τὸν αὔλον κόσμον ἢ περὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν εὐσεβῶν καὶ πιστῶν, πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶνε μεγάλη καὶ ἐξαιρετος, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος, ὡς προεβρέθη, εἶνε ὁ στέφανος καὶ ἡ κορωνίς τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὸν ὄρατὸν καὶ φυσικὸν κόσμον πρὸς τὸν ἀόρατον καὶ πνευματικόν. Ἐὰν δὲ ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, προκειμένου περὶ τῶν ὕλικῶν κτισμάτων, ἀποβλέπει ἀπλῶς εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν συντήρησιν καὶ ἐνέργειαν³), αἰρομένου παντὸς προσκόμματος, ὅπερ ἤθελέ ποτε παρεμπέση ἐξ ἐλλείψεως ἢ παρεκτροπῆς⁴), προκειμένου περὶ ἀνθρώπου, ἡ θεία Πρόνοια

1) Σοφ. Σολ. ς'. 8, ἡ. 4, ιδ'. 13, ιδ'. 13, ψαλμ. λγ', ργ', 27—30, ἀ. Πα-
ραλειπ. κθ'. 10—12, Ἰεζεκ. ιδ', 13, Ματθ. ς'. 26, ι. 29—31, Λουκ. ιδ'. ς',
Ῥωμ. ἡ. 28. 2) Λουκ. ς'. ιδ'.

3) Ἀμώς ε' 8, ψαλμ. ργ'. 3—4, 10—13, 14, 15, 16, ρλδ'. 4, 7, 8, ριη'.
91, ρμη'. 8, Χρυσόστ. εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. ιη'. 2, Lactant. Institut. Divin. II. 5,
Ambros. in Hexaëmer. X. 4.

4) Ὡς ἔλλειψις δύνатаι να θεωρηθῆ π. χ. ἡ ἀνομβρία, ὁ λιμός, ἡ ἀνυδρία,
ἡ ἀκαρπία καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον· ὡς παρεκτροπὴ δὲ ὁ σεισμός, ἡ θύελλα, ἡ
καταιγίς, καὶ αἱ παρόμοιαι ἀναττατώσεις τῆς ἀνοργάνου φύσεως. Ἐν δὲ τῇ ὄργα-
νικῇ φύσει ὡς παρεκτροπὴ κυρίως πρέπει νά χαρακτηρισθῆ πᾶν ὅτι νοσηρὸν καὶ
τερατώδες ἢ ἐκτρωματικὸν ἐν τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζώοις. Σημειωτέον ὁμως καὶ
ὅτι ταῦτα πάντα, ἰδίως δὲ τινα ἐξ αὐτῶν, οἷον σεισμοί, ἀνομβρία κττ., παρου-
σιάζονται ὡς ἐλλείψεις τῆς φύσεως κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον καὶ τελεολογι-
κῶς ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι ὁμως πιθανώτατα καὶ ὡς πρὸς τὸ σύ-
στημα τοῦ σύμπαντος καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Αἱ δὲ τερατολογικαὶ καὶ ἐκτρω-
ματικαὶ παρεκτροπαὶ τῆς ὀργανικῆς φύσεως ἀποδοτεῖται εἰς τὴν παρὶ τῆς φύ-
σεως αὐτῆς κακὴν καὶ ἄσκοπον χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας, εἴ τίς ποτε καὶ ἐπεμε-
τρήθη καὶ εἰς αὐτὴν (August. ad. litter. imperf. V, Serm. de div. CX. c. IV,
de Ord. I. 7). Ἄλλ' ἡ ἀπὸ μέρους τῆς φύσεως κατάχρησις αὕτη τῆς ἐλευθε-
ρίας εἶνε σχετικῶς ἐλαχίστη καὶ ἀσήμαντος, εὐκόλως παρερχομένη. Ἄλλως δὲ
ὅτι ἡ νόσος καὶ πᾶσα φυσικὴ ἔλλειψις ἢ παρεκτροπὴ, καὶ ἐν γένει τὸ φυσικὸν
κακὸν ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἔχει στενὴν σχέσιν μὲ τὴν ἠθικότητα αὐτοῦ, ἔθεν
μὲν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀμαρτίας, ἔθεν δὲ ὡς μέσον παιδαγωγίας, διδασκαλίας,
τιμωρίας, ἢ καὶ σωφρονισμοῦ, ἐβρέθη καὶ πρότερον (§. 50.)

ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ φύσιν, συνεργοῦσα εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποτρέπουσα ἀπὸ τὸ κακόν, χωρὶς ποσῶς νὰ παραβλαφθῇ διὰ τοῦτο τὸ αὐτεξούσιον ἢ νὰ παρμειωθῇ ἢ εὐθύνη αὐτοῦ.

§. 63.

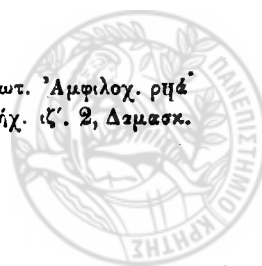
Ἄλλ' ἰδίως καὶ κυρίως ποῖον ἦτο τὸ ἔργον τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον θείας Προνοίας;

Εἶδομεν ὁποῖα τις ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς πτώσεως καὶ μετ' αὐτήν. Διὰ τῆς παρακοῆς του ὁ ἄνθρωπος εἶχε καταστῆ ἀπίρως ἐνοχος ἐνώπιον τοῦ παναγάθου ἀλλὰ καὶ δικαιοκρίτου Θεοῦ, διότι ἄπειρος εἶνε καὶ ἡ θεία μεγαλειότης, εἰς ἣν ἐξήμαρτε. Γυμνὸς τοῦ λοιποῦ τῆς θείας ἀγάπης καὶ χάριτος, ἀπόβλητος ἐκ τοῦ παραδείσου καὶ δοῦλος τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου ὁ ἄνθρωπος, εἶχεν ἀποβάλλῃ καὶ τοῦ πνεύματός του τὴν καθαρότητα, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας διετέλει εἰς ἄμεσον σχέσιν καὶ συνάφειαν μετὸν Θεόν. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὁ μὲν νοῦς του ἐπεσκοτίσθη ἔτι μᾶλλον, ὅθεν

Ἄ οὗτος λόγος καὶ περὶ τῶν ἐλλείψεων τοῦ κατ' ἄνθρωπον ἠθικοῦ κόσμου, ὅσαι ὑποπίπτουσιν εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ κρίσιν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἐν τῷ κόσμῳ π. χ. τούτῳ ἄνισος πολλάκις ἢ καὶ ὄλως ἄδικος διανομὴ τῆς εὐμερίας καὶ εὐτυχίας. Καὶ ἡ ἄλλειψις αὕτη ἀποδοτέα εἰς τὸ πλημμελὲς καὶ πεπερασμένον τῆς ἡμετέρας παρατηρήσεως καὶ κρίσεως. Πολλάκις θεωροῦμεν ὡς ἄδικον καὶ ἀσεβῆ τὸν εὐσεβῆ καὶ δίκαιον, καὶ τάνάπαλιν, λησμονοῦντες ὅτι «εἰς μόνος πάσας καρδίας ἐτάζει καὶ πᾶν ἐνθύμημα γινώσκει» (ἀ. Παραλειπομ. κη. 9), ὁ Κύριος, καθὼς καὶ κρίνομεν ὡς εὐτοχίαν τὴν δυστοχίαν, καὶ ὡς ταύτην πάλιν τὴν εὐτοχίαν, λησμονοῦντες τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ ἀποστόλου « μὴ βλασφημείσθω σὺν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ » (Ῥωμ. ιδ'. 16—17). Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Κύριος ἀνταμείβει πολλάκις τὸν δίκαιον καὶ εὐσεβῆ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅπως καὶ τιμωρεῖ τὸν ἀσεβῆ καὶ ἄδικον διὰ νὰ μὴ μείνῃ ὄλως ἁμαρτύρητος ἢ δικαιοσύνη καὶ πρόνοια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. θ'. 4), ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὔτε πᾶσα ἀρετὴ ἀνταμείβεται πάντοτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὔτε πᾶσα κακία τιμωρεῖται, διὰ νὰ μὴ μείνῃ πάλιν ἀτεκμηρίωτος καὶ ἁμαρτύρητος ἡ μέλλουσα πλήρης καὶ ἀκριβῆς κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις (Θεοδωρητ. περὶ προνοίας λόγ. θ').

καὶ ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ ἰδέα ἀπέβη ἔτι ἀμυδροτέρα, ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ μεταβαλοῦσα ῥοπήν καὶ διάθεσιν, ἐξέκλινεν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸ κακόν, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος ἀπεπλανήθη ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐξηχρειώθη. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔφερεν εἰς τὴν πλήρη ἀπώλειαν, καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἦτοι τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ ἀπολεσθῇ καθ' ὁλοκλήριαν, ἐὰν δὲν ἐσώζετο, τουτέστιν ἐὰν δὲν ἔπαυεν ἡ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας κατάσασίς του αὕτη, καὶ δὲν ἐπανήρχετο εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν κοινωσίαν. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ διπλοῦν τοῦτο ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον συνίστατο ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἦτο ἀνάγκη ἀναπόφευκτος, πρῶτον νὰ ἰκανοποιηθῇ καὶ ἐξιλεωθῇ ἡ διὰ τῆς παρακοῆς προσβληθεῖσα θεία μεγαλειότης καὶ δικαιοσύνη, καὶ δεύτερον ν' ἀναγεννηθῇ καὶ ἀναπλασθῇ ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος, σωζόμενος ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· διότι, καὶ ἐὰν ἐξιλεοῦτο ἡ θεία δικαιοσύνη, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἔλθῃ εἰς συκοινωνίαν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ ἄνθρωπος, ἄνευ τοιαύτης ἀπολυτρώσεως καὶ καθάρσεως, ὁ δούλος τοῦ σκότους καὶ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀγιότητος¹); Τοιαύτην ὁμως ἐξιλαστήριον θυσίαν νὰ προσφέρῃ καὶ τοιοῦτον ἔργον ἀπειρομέγεθες νὰ ἐκτελέσῃ δὲν ἠδύνατο ἡ ἁμαρτωλὴ καὶ ἀσθενὴς καὶ ταλαίπωρος ἀνθρωπότης. Ὅ,τι ἦτο καὶ ὅ,τι εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, ἦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ²). Πόθεν λοιπὸν εἶχε νὰ προσφέρῃ τὸν ἀπειρον τοῦτον ἐξιλασμόν; Οὐδαμόθεν. Οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἦτο δυνατόν νὰ προσφέρωσι τοιαύτην θυσίαν, διότι καὶ οὗτοι ὅ,τι ἦσαν καὶ ὅ,τι εἶχαν, ἦτο θεία δωρεά, διότι, ἐν ἄλλαις λέξεσι, καὶ οὗτοι ἦσαν κτίσματα τοῦ Θεοῦ³). Τὴν ἀπειρον ταύτην ἐξιλαστήριον θυσίαν εἷς καὶ μόνος ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ, καὶ τὸ ἀπειρομέγεθες τοῦτο ἔργον τῆς τοῦ ἀνθρώπου

1) β'. Κορ. 14—15. 2) Βασίλ. ὁμιλ. εἰς ψαλμ. μθ', Φωτ. Ἀμφιλοχ. ρηά' 4, 2. 3) Βασίλ. ἀγ. πνεύμ. ις'. Κυρίλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. ις'. 2, Διμασκ. ἔκθ. ὁρθ. πίστ. β'. 3.

ἀπολυτρώσεως καὶ ἀναπλάσεως εἰς καὶ μόνος ἠδύνατο νὰ ἐκ-
 πληρώσῃ, αὐτὸς ὁ Θεός, ἡ ἀένναος πηγὴ ἀπείρου δικαιοσύνης,
 ἀλλὰ καὶ ἀπείρου εὐσπλαγχνίας καὶ ἀγαθότητος⁴). Τοῦτο
 δὲ καὶ ἐγείνεν. Ἄφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος, ὅπως εἶχε, δὲν ἠδύνατο
 νὰ θραύσῃ οἰκοθεν τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἀνυψωθῇ
 πρὸς τὸν Θεόν, αὐτὸς ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων⁵) Θεός, κλί-
 νας τοὺς οὐρανοὺς, συγκατέβη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τείνας
 πρὸς αὐτὸν τὴν χεῖρα, τὸν ἔσωσεν ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀνύ-
 ψωσε πρὸς ἑαυτὸν. Naί, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατέβη
 ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, προσήνεγκεν ἑαυτὸν
 ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν ἐξιλαστήριον πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ
 ἀνθρώπου, ἐξηγόρασεν αὐτὸν ἐκ τῆς κατάρας καὶ τοῦ θανά-
 του, καὶ ἀναπλάσας αὐτὸν ἔσωσεν ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπο-
 κατέστησε κοινωνὸν μὲν τῆς θείας ἀγάπης καὶ χάριτος, κλη-
 ρονόμον δὲ τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ μακαριότητος⁶). Ἴδου τὸ ἐκ
 προαιωνίας βουλῆς⁷) μέγιστον ἔργον τῆς θείας περὶ τὸν ἄν-
 θρωπον προνοίας, ἔργον ὑπερφυῆς καὶ θαυμασιώτατον⁸).

§. 64.

Πότε καὶ πῶς ἐμελλε νὰ γείνη ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου
 γένους;

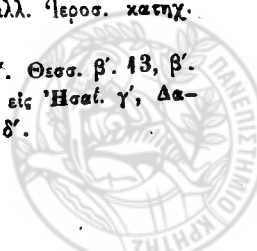
Ἡ ἐκ τῆς ἁμαρτίας σωτηρία καὶ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώ-
 που ἤθελεν εἶνε ἀδύνατος ὡς ἐκ τῆς αὐτεξουσίου φύσεως αὐτοῦ,

4) Ἡσαΐ μγ'. 25, ψαλμ. ρβ'. 3, Ἀθανασ. κ. Ἀρειαν. λόγ. β'. 67, ιά. 69,
 περὶ ἐνανθρωπ. τοῦ Θ. λόγου ζ'. 13.

5) Ἰωάνν. γ'. 16, ιά. 13, Ῥωμ. ε. 8—9, ἡ. 32, Ἐφεσ. α. 4, β'. 4—8,
 Ἐβρ. ι. 10, Τίτ. β'. 11, γ'. 4—7.

6) Ἰω. γ'. 16, ιζ'. 24, ιδ'. 46, ιη. 36, Ῥωμ. γ'. 25, Τίτ. β'. 11—12,
 44, Ἐβρ. β'. 14—15, Εἰρην. Haer. IV. 14, Ἀθανασ. ἐνανθρ. δ', Χρυσόστ.
 εἰς γεν. ὄμ. γ', ἡ, κγ'. 6, Βασιλ. ἀγ. πνεύμ. ἡ, ιά, Κυριλλ. Ἱεροσ. κατηχ.
 κδ', August. Civ. Dei X. 29.

7) Ματθ. κί. 34, Ἐφεσ. α. 4, γ'. 11, α. Κορ. β'. 7, β'. Θεσσα. β'. 13, β'.
 Τιμοθ. α. 9, α. Πέτρ. α. 20, Κολ. α. 26, Κυριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἡσαΐ. γ', Δα-
 μασκ. ἕκθ. γ'. 1. 8) Θεοδωρητ. ἑλλήν. παθημ. θεραπ. δ'.

ἐὰν προήρχετο ὅλως ἐξωθεν καὶ κατηναγκασμένη¹⁾). Ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε καὶ οἶκοθεν νὰ αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τῆς σωτηρίας, καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ αὐτὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ὥστε νὰ ἀποδεχθῆ ποτε προθύμως αὐτήν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ πρότερον διὰ μακρᾶς καὶ πολυχρονίου πείρας ὅλον τὸ μέγεθος τῆς πτώσεώς του, καὶ νὰ συναισθανθῆ ὅλας τὰς συνεπείας τῆς ἁμαρτίας του, καὶ ὅλην τὴν ἐλευσιότητα τῆς καταστάσεώς του. Ἦτο ἀνάγκη ἡ κατάστασις αὕτη νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς νοσηρᾶς ἀναπτύξεώς της, διὰ νὰ ἐπέλθῃ τότε ἐγκαίρως καὶ ὁ θεὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἰατρός, καὶ θεραπεύσῃ αὐτὴν καθ' ὀλοκληρίαν²⁾). Ἄμα δὲ ἦτο ἀνάγκη νὰ προειδοποιηθῆ ὁ ἄνθρωπος περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ μέλλοντος τούτου ἰατροῦ καὶ σωτῆρος, ἵνα διὰ μακροῦ χρόνου προπαρασκευασθῆ δεόντως πρὸς ἀποδοχὴν αὐτοῦ τε καὶ τῆς σωτηριώδους θεραπείας καὶ διδασκαλίας³⁾). Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη προπαρασκευῆς μακρᾶς καὶ πολυχρονίου, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δὲν κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰμὴ «ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων»⁴⁾, καὶ ἀφ' οὗ εἶχε φθάσῃ τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου»⁵⁾.

§. 65.

Ποία τις ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος μακρὰ αὕτη προπαρασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους;

Εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν ὁ Θεὸς προεἶπεν, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν¹⁾, ἅμα δὲ καὶ ἐσύστησε τὰς θυσίας ὡς προϋποτύπωσιν τῆς μεγάλης ἐξιλαστη-

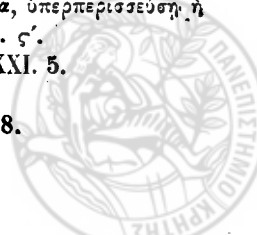
1) Γρηγόρ. Θεολ. περὶ θεολογί. ε.

2) Ἴνα, τὸ τοῦ ἀποστόλου, ὅπου «ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερισσεύσῃ ἡ χάρις» (Ῥωμ. ε. 20). Πρβλ. Θεοδώρ. ἑλλ. παθημ. θεραπ. 5'.

3) Βασιλ. ἀγ. πνεύμ. ιδ', August. in Ioan. tractat. XXXI. 5.

4) Ἐβρ. ζ. 1. 5) Γαλατ. δ'. 4.

1) Γενεσ. γ'. 15, Γαλάτ. δ'. 4, Ἐβρ. β'. 14, Ἰω. γ'. 8.

ρίου θυσίας, ἣν ἐμελλε νὰ προσφέρῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Σω-
τὴρ ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ κόσμου²). Καὶ ἀκολούθως δὲ ὁ Θεός,
ἄλλοτε μὲν ἀποκαλυπτόμενος εἰς διάφορα πρόσωπα, ἐπὶ εὐσε-
βεῖα καὶ ἀρετῇ διακρινόμενα³) ἄλλοτε δὲ ἀπειλῶν ἢ τιμωρῶν
ἢ ἐπαναφέρων εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας τοὺς ἀποπλανωμέ-
νους διὰ θαυμάτων καὶ σημείων⁴), ἐξηκολούθησε νὰ ὀδηγῇ
πάντας πρὸς τὸ ἅγιόν του θέλημα, καὶ νὰ προετοιμάζῃ αὐτοὺς
πρὸς τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν. Ἀφ' οὗ ὅμως οὔτε ὁ κατα-
κλυσμός οὔτε ἡ πρὸς τὸν Νῶε ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου ἀνανεωθείσα
διαθήκη του ἰσχυσαν νὰ ἐπιστρέψωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν
ὑπερπλεονάσασαν ἀσέβειαν καὶ κακίαν, τότε ὁ Θεὸς τοὺς μὲν
ἐπιλοίπους ἀνθρώπους ἐγκατέλειψεν, ἐξέλεξε δὲ ἐκ πάντων
τὸν Ἀβραάμ, πρὸς τὸν ὁποῖον συνέθετο ἰδίαν διαθήκην, ἣτις
καθίστα αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του ἀποκλειστικούς φύλα-
κας τῆς εἰς αὐτὸν καὶ τὸν μέλλοντα σωτῆρα πίστεως⁵). Ἐ-
κτοτε τὰ μὲν ἐπίλοιπα ἔθνη⁶ ἐβάδισαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὁδόν⁶),
ἡ δὲ παρακαταθήκη τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ μέλλοντα
Σωτῆρα πίστεως ἔμεινε διαπεπιστευμένη εἰς χεῖρας τῶν ἀπο-
γόνων τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ ἐκλεκτοῦ καὶ περιουσίου λαοῦ τοῦ
Θεοῦ. Ἐκτοτε δὲ καὶ ἡ πρὸς τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν προπα-
ρασκευὴ ὑπῆρξεν ἄλλη, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, διὰ τοὺς ἐθνικούς,
καὶ ἄλλη διὰ τὸν ἐκλεκτὸν καὶ περιούσιον λαὸν τοῦ Θεοῦ,
τοὺς Ἰσραηλίτας.

§. 66.

Ποία τις ὑπῆρξεν ἡ προπαρασκευὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ
Σωτῆρος;

Εἰς τὸν περιούσιον λαόν, ὅστις παρήχθη ἐκ τοῦ σπέρματος

2) Ἐβρ. θ'. 26, ι. 11—12.

3) Γενεσ. δ'. 6—15, ς'. 13—22, ἡ. 15, θ'. 9—12.

4) Τοιαύτη π. χ. ἡ ἀνάληψις τοῦ Ἐνώχ (Γενεσ. ε. 24), ἡ σύγχυσις τῶν
γλωσσῶν (Γενεσ. ιά. 1—10), ὁ κατακλυσμός (Γεν. ἡ), κτλ.

5) Γενεσ. ιζ'. 7—9. 6) Πράξ. ιδ'. 15.

τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ἐκλεκτοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, τοὺς Ἰσραηλίτας, ὁ Θεὸς δὲν ἔπαυσέ ποτε ἀποστέλλων ἀνδρας, οἵτινες, ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος φωτιζόμενοι, κατήγγελλον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν¹⁾. Εἰς αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν λαὸν ὁ Θεὸς ἔδωκε διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τὸν νόμον, ὄχι ὡς μέσον σωτηρίας, ἀλλὰ ὡς «παιδαγωγὸν εἰς Χριστόν»²⁾. Καὶ αἰσθητότερον μὲν καὶ ὑλικώτερον προεπαιδαγωγεῖτο εἰς Χριστόν ὁ Ἰσραηλίτης διὰ τῶν περὶ τὴν λατρείαν τύπων καὶ εἰκόνων, ἐν αἷς προδιετυποῦντο αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καὶ τὸ ἔργον του³⁾, ἠθικώτερον δὲ καὶ πνευματικώτερον διὰ τῶν λοιπῶν διατάξεων τοῦ νόμου, τὰς ὁποίας μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσῃ διὰ τὴν ἄκραν ὡς πρὸς τὴν κατάστασίν του αὐστηρότητα, ἔβλεπε καθαρώτερον ὁσημέραι τὸ βάραθρον τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀδυναμίας καὶ παρακμῆς, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε κατακρημνίσῃ αὐτὸν ἡ ἁμαρτία, καὶ συνησθάνετο ἔτι μᾶλλον τὴν ἀνάγκην τῆς σωτηρίας, λέγων τὸ τοῦ ἀποστόλου «Οἶδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστὶ· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν . . . Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δέ, ὁ οὐ θέλω

1) Πρὸβλ. §. 8.

2) «Πρὸ τοῦ ἔλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι· ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγός ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκ εἶμι ὑπὸ παιδαγωγόν ἔσμεν». Γαλάτ. 23—24.

3) Ῥωμ. β'. 28, δ'. 41, Ἑβρ. θ'. 41, 42, 44, ι. 4, Κολοσσ. β'. 17. Πρὸβλ. καὶ §. 9. Τοιαύτην προϋποτυπωτικὴν ἔννοιαν εἶχον καὶ γεγονότα τινὰ τῆς παλ. Διαθήκης, εἴτε εἰς τὸν βίον ἐνὸς προσώπου ἀναφερόμενα, εἴτε εἰς τὴν ἱστορίαν ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἡ θυσία π. χ. τοῦ Ἰσαὰκ προεικόνιζε τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τοῦ λυτρωτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ (Ἰω. ἡ. 5, 6)· ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδέκ προὑπετύπου τὴν τοῦ Χριστοῦ (Ἑβρ. ε. 6, 7. Ἰδ. καὶ §. 75)· ἡ ἐν τοῖς σπλάγχθοις τοῦ κήτους· τριήμερος διαμονὴ τοῦ Ἰωνᾶ (Ἰω. α. 47) τὴν τριήμερον ταφὴν αὐτοῦ (Ματθ. ιβ'. 40). Ὁμοίαν ἔννοιαν εἶχεν ἡ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξοδος, ὁ ἀμνός τοῦ πάσχα (ἐξοδ. ιβ'. 46, Ἰω. ιθ'. 36, α. Κορ. ε. 7), ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τὸ ἐπομβρίσαν μάννα, τὸ ἐκ τῆς πέτρας ἐκδιῦσαν ὕδωρ, ὁ χαλκοῦς ὄφις (Ἰω. γ'. 14), κτλ.

ἐγώ, τοῦτο ποιῶ, οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία . . . Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου»⁴); "Ὅσω δὲ μᾶλλον ἐπλησίαζε «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», τόσω μᾶλλον καὶ ἡ προπαρασκευὴ αὐτῆ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπέβαινε συντονωτέρα, καὶ μάλιστα ἡ διὰ τῆς προφητείας, ἐν ᾗ ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἐλάμβανεν ὁσημέραι τύπον καὶ μορφήν μᾶλλον ὠρισμένην, μέχρις οὔ ἡ μὲν θεόπνευστος γλῶσσα τῶν «βλεπόντων» προεικόνισε πιστῶς καὶ λεπτομερῶς τὸν ὁσονούπω ἐγγίζοντα Μεσσίαν⁵), ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκήρυξε διαβρῆδην πλέον ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰορδάνου ὅτι προετοιμάζει τὴν ὁδὸν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ἤδη εἶνε ὀπισθεν αὐτοῦ⁶).

(67)

Ποία τις ὑπῆρξεν ἡ προπαρασκευὴ τῶν ἐθνικῶν πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος; Ὅτι καὶ τὰ ἔθνη δὲν ἔμειναν ἀπροπαρασκευάστα ὅλως πρὸς

4) Ῥωμ. ζ'. 14—24. Πρβλ. γ'. 20. Ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐπέταττε θανατικὴν ποινὴν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ παραπτώματα, μικρὰ καὶ μεγάλα (Ἐξοδ. κá. 15, 23—25, λá. 14, λβ'. 19—20, Δευτερον. ιγ'. 5—10, ιé. 16, ιζ'. 2—5, ιθ'. 16—21, κά. 18—21, κζ', 16, κτλ). Καὶ ὁ βαρὺς οὗτος ζυγὸς τοῦ νόμου καθίστα εἰς τὸν Ἰσραηλιτὴν ἔτι μᾶλλον ἀποδεκτὴν τὴν ἔλευσιν τοῦ προσδοκωμένου Σωτῆρος, ἵνα διὰ τοῦ «νόμου τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου» (Ῥωμ. ή, 2).

5) Κατ' ἀρχάς καὶ τὸ πρόσωπον καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ Μεσσίου προδιαγράφονται ἐν τῇ Π. Δ. ἀμυδρῶς πως καὶ ἀορίστως (οἷον ἐν Γεν. ιβ'. 3, ιη 18, κβ'. 16—18, κς'. 4, κή. 14, μθ'. 10). Ἀκολούθως ἡ ἀοριστία καὶ ἀμυδρότης ἀρχίζει νὰ ἐκλείπῃ, τὰ πράγματα νὰ διευκρινίζωνται, καὶ ἡ μορφή τοῦ Σωτῆρος νὰ διασαφηνίζεται (Δευτερον. ιη. 15—18, ψαλμ. ιá, ρθ', Ἡσαΐ. ζ'. 14, ν'. 6, νγ', Ἰεζεκ. λδ', 23—31, Δανιήλ θ'. 24—27), μέχρις οὔ βαθμηδὸν ὀρίζεται ὁ χρόνος τῆς ἐλεύσεώς του (Δαν. θ'. 24—27, Ἀγγατ. β'. 6—10, Μαλαχ. γ'. 1), ὁ οἶκος καὶ ἡ πατριὰ, ἐξ ἧς μέλλει νὰ γεννηθῆ (β'. Βασιλ. β'. 16, Ἡσαΐ. ιá. 1—3, Ἰερμ. κγ'. 5—6), ὁ τόπος (Μιχαή. é. 2) καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς γεννήσεώς του (ψαλμ. οá. 10—11, Ἡσαΐ. ιá. 1—3), τοῦ βίου του (Ἡσαΐ. θ'. 1—2 κς'. 19, λé. 3—6, Ζαχαρ. θ'. 9), τοῦ θανάτου του (ψαλμ. πδ'. 11—12, μ'. 10, ψγ', 21, μή. 22, Ζαχαρ. ιá. 12—13, ιβ'. 10, Ἡσαΐ. νγ'. 7), καὶ τῆς ἀναστάσεώς του (ψαλμ. ó. 20, Ὡσηὲ ζ'. 3).

6) Ματθ. γ', 11, Μάρκ. á. 7, Λουκ. γ'. 16, Ἰωάνν. á. 27.

τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν, μαρτυρεῖ ὄχι μόνον ἡ ἁγία Γραφή¹⁾, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορία. Συνετελέσθη δὲ ἡ προπαρασκευὴ τούτων κατὰ διαφόρους τρόπους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐξῆς δύο. Ἀφ' οὗ ἡ ἀνθρωπότης, μετὰ τὴν σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν, διηρέθη εἰς πολλὰς ομάδας, ἐξ ὧν συναπετελέσθησαν τὰ διάφορα ἔθνη, ἕκαστον τούτων ἐβάδισεν ἰδίαν ὁδόν, καὶ ἐμόρφωσεν ἴδιον θρησκευμα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ψευδῶν τούτων θρησκευμάτων διεσώθησαν, ὡς ἀμυδρά τις ἀρχαίων χρόνων ἀνάμνησις, καὶ λείψανά τινά τῆς ἀρχαίας ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκείας, εἰ καὶ πολλαχῶς ἠλλοιωμένα καὶ διεφθαρμένα²⁾. Ἐκ τούτων δὲ εἶνε καὶ ἡ ἰδέα τῆς πτώσεως τῶν προπατόρων ἡμῶν, καὶ ἡ προσδοκία τοῦ μέλλοντος λυτρωτοῦ καὶ σωτῆρος, ὅστις ἐμελλε νὰ ἀνορθώσῃ ἐκ τῆς πτώσεως ταύτης τὸ ἀνθρώπινον γένος³⁾. Ἐξωγογήθη δὲ ἡ ἰδέα αὕτη προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τρόπους συνεπιμιξίας τῶν ἐθνῶν⁴⁾, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ μετεφράσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα ἡ παλαιὰ Διαθήκη⁵⁾. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ των λόγου ἔ-

1) Παράδειγμα ἔστω ἡ εὐσέβεια τοῦ Μελχισεδέκ (Γενεσ. ιε'. 18), τοῦ Ἰοῦθώρ, πενθεροῦ τοῦ Μωϋσέως (ἐξοδ. β', δ', ιγ'), ἡ περὶ Μεσσίου προφητεία τοῦ Βαλαίμ (ἰριθμ. κδ'.—κδ'), ἡ πίστις Νεεμάν τοῦ Σύρου (δ'. Βασιλ. ε'), καὶ ἡ μετάνοια τῶν κατοίκων τῆς Νινευὶ μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰωνᾶ (Ἰων. α.).

2) Ἰδ. §. 7.

3) Tacit. Annal. VI. 12, Histor. V. 13, Sueton. Nero 40, Vespasian. 4, 5. August. 94, Ἰωσήφ. Ἰουδαϊκ. πόλεμ. γ'. 14, 27, ς'. 5, 31, ζ'. 12, Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 8.

4) Οἶον τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διαμονὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν, τῶν διαφόρων περιοίκων ἀραβικῶν καὶ σημιτικῶν ἐν γένει φύλων κατὰ τὴν κατὰκτησιν τῆς Παλαιστίνης καὶ μετ' αὐτὴν (Ἰησ. Ναυ. β'. 9—11, ε. 1, Ρούθ α. 16), ἰδίως δὲ τῶν Χαλδαίων, Σύρων, Μήδων, Περσῶν, Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων (γ'. Βασιλ. θ'. 26—28, ι. 22, β'. Παραλειπ. ἡ. 47, 18, θ'. 40—44 κλπ.) Ἐτι δὲ μᾶλλον ἠῤῥησεν ἡ ἐπιμιξία αὕτη ἐπὶ τῆς Ἀσσυριακῆς καὶ Βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωτίας καὶ μετ' αὐτήν. Πρβλ. καὶ Μ. Ἄθαν. Ἐνανθρωπ. ιβ'.

5) Ἡ μετάφρασις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ 72 ἑλληνιστῶν Ἑβραίων ἐπέκεινα τῆς β'. ἑκατονταετηρίδος πρὸ Χριστοῦ. Ὀνομάζεται δὲ ἡ μετάφρασις αὕτη «τῶν ἑβδομήκοντα» καὶ ὄχι «τῶν ἑβδομήκοντα δύο», διὰ τὸ στρογγύλον τοῦ ἀριθμοῦ.

φθασαν πολλάκις εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην οἱ ἔθνη, διότι οἱ ἐπισημότεροι τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσόφων ἐκήρυξαν πολλάκις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀνίκανος νὰ γνωρίσῃ οἴκοθεν τὸν Θεόν, καὶ νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθόν, καὶ ὅτι ἄρα εἶνε ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰς ἀντίληψιν αὐτοῦ καὶ βοήθειαν⁶).

Καὶ κατ' ἄλλον δὲ λόγον προπαρασκευάζον τὰ ἔθνη πρὸς τὸν μέλλοντα σωτῆρα τὰ ψευδῆ ταῦτα θρησκευματα καὶ ἡ θύραθεν αὐτῶν σοφία, τὸν ἐξῆς. Καθ' ὅσον ὁ φυσικὸς λόγος τῶν ἔθνων ἀνεπτύσσετο καὶ ὠριμαζεν ἡ κρίσις αὐτῶν, τὰ θρησκευματα ταῦτα κατέπιπτον τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ τὸν τόπον αὐτῶν ἐπὶ τέλος κατέλαβεν ἐν μέρει⁷) παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις ἡ φιλοσοφία, ἥτις καὶ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πτώσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ καὶ ἀσεβείας, διότι καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα εἶχον ἐπὶ τέλος καταπέση ὅλα σχεδόν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου⁸), καὶ τὰ ἔθνη ἔμειναν τοιοῦ-

6) Μέλισσος, ὁ Σάμιος παρὰ Διογένη. Λαερτ. θ'. 4, Σωκράτης παρὰ Ξενοφ. ἀπομνημον. δ'. 13, καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν Ἀλκιβιάδῃ κλπ., Πλάτων ἐν Φαίδω-νι, Ἐπιμενίδῃ, ἐπολογ. Σωκράτ., Νόμ. θ', κλπ. Senec. de clement. I, 6, Ἰάμβλιχ. ἐν βίῳ Πυθαγόρ. κή. κλπ.

7) Ἐν μέρει λέγομεν, διότι τοῦτο ἀληθεύει κυρίως περὶ τῶν ἀνωτέρων καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένων τάξεων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, καὶ τῶν κατοίκων τῶν πόλεων. Ὁ δὲ ὄχλος καὶ οἱ χωρικοὶ ἐτήρουν καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν πατροπαράδοτον πολυθεϊάν ἢ δεισιδαιμονίαν ὄ-θεν καὶ τὸ ὄνομα χωρικός (paganus, γαλλ. payen) ἀπέδη ἐν τῇ Δύσει συνώ-νυμον τῇ ἐθνικῷ=μὴ χριστιανῷ (κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ χριστιανισμοῦ, τὴν συμπεριλαμβάνουσιν καὶ τὸν πρό Χριστοῦ Ἰουδαϊσμόν). Ἄλλ' ἡ δεισιδαιμονία αὕτη, ἀνταξία τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς ἀθείας, δὲν αἶρει, ὡς οἴκοθεν ἐν-νοεῖται, τὸ ἐν τῇ κειμένῳ λεγόμενον.

8) Ἡ μόνη τότε ἀκόμη ὀρθὴ μένουσα καὶ ὀπωσοῦν ἀξία λόγου φιλοσοφία ἦτο ἡ τῶν ἐκ τῆς νεωτέρας Στωϊκῆς σχολῆς. Ἀλλὰ ποῦ ἀπέληξεν ἐπὶ τέλος καὶ ἡ φιλοσοφία αὕτη; Θεωρητικῶς μὲν εἰς οἴησιν καὶ ἀλαζονίαν ἐωσφορικὴν, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν ἔτι χεῖρονα, διότι οἱ στωϊκοὶ οὗτοι ἐπὶ τέλος ἐκήρυξαν ἑαυ-τοὺς καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀνωτέρους (Senec. de provident. VI, epist. 73), πρακτικῶς δὲ εἰς τί ἄλλο, εἰμὴ εἰς τὴν αὐτοχειρίαν, τὴν ὅποιαν καὶ ἐδίδασκον (Senec. Epist. 70, 117 κλπ.), καὶ κατετόλμων πολλοὶ τινες κατὰ τοὺς χρό-νους τούτους, ὡς μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία;

τοτρόπως πλανώμενα «έν σκότει και σκιᾷ θανάτου.» Τοῦτο δὲ μάλιχα συνέβη ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας και ἐκορυφώθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου και ἐφεξῆς. Ἡ Ῥώμη εἶχε καθυποτάξῃ ὀλόκληρον τὸν τότε γνωστὸν και πολιτισμένον κόσμον, συμπεριλαμβανομένης και αὐτῆς τῆς Παλαιστίνης. Ὅπως δὲ εἶχε συνενώσῃ ὄλα τὰ ἔθνη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν τῆς σκῆπτρον, οὕτως εἶχε συγχωνεύσῃ και εἰς τὸ Καπιτώλιον ὄλας σχεδὸν τὰς θεότητας τοῦ κατακτηθέντος κόσμου. Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥώμη και μετὰ τῆς Ῥώμης ὁ κόσμος ἐπρέσβευεν ὀνόματι ὄλα τὰ θρησκευάματα, χωρὶς νὰ πρεσβεύῃ πράγματι κανὲν ἐξ αὐτῶν⁹⁾. Τῆς δὲ τοιαύτης θρησκευτικῆς πολυαρχίας και πολυθείας συνέπεια φυσικῆ και ἀναπόφευκτος ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικῆ ἀναρχία και ἀθεΐα¹⁰⁾, και ταύτης καρπὸς ἡ ἠθικῆ διαφθορά και ἐξαχρείωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἧτις και εἶχε τωόντι φθάσῃ εἰς τὸ ἔπακρον¹¹⁾,

9) Macrob. III. 9, Minucius Felix in Octavio, Παισαν. ἀ. 8, β'. 13, ζ'. 21, ι. 32, Στραβ. ιζ', Διον. Ἀλικαρν. Ῥωμ. ἱστοριολ. β'. 3, Tit. Liv. IV. 30, XXV. 4, XXIX. 40, 41, XXXIX. 46, Cicer. pro Balb. 24, de legib. II. 8, Servius ad Aeneid. VIII. 487, Valer Maxim. I. 23, κλπ.

10) και ἡ δεισιδαιμονία. Ἡ Ῥώμη μάλιστα, ὡς γνωστὸν, ἦτο «ἐπιτομή πάσης δεισιδαιμονίας». Ἐάν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐδοκίμουν ἀνατολικὰ μάλιστα τινὰ θρησκευάματα, τοῦτο ὀφείλεται μόνον και μόνον εἰς τὴν περὶ αὐτὰ ἀκόλαστον και αἰσχρὰν λατρείαν. Μάρτυς τοῦ λεγομένου ἔστω ἡ λατρεία τῆς Συρίας Θεᾶς, τῆς Ἰσιδος, κτλ. κτλ. Ἐκορυφώθη δὲ ἡ θρησκευτικῆ αὐτῆ ἀθεΐα ἡ δεισιδαιμονία (διότι ἀμφοτέρω εἶνε συμφυᾶ και συνάδελφα) εἰς τὴν ἀποθέωσιν τῶν Καισάρων, ἀποθέωσιν πλήρη και τελείαν, ἀφ' οὗ οὐτε οἱ ναοὶ, ὡς γνωστὸν, οὐτε οἱ ἱερεῖς ἔλειπον ἐκ τῆς περὶ τοὺς Καίσαρας θρησκευτικῆς ταύτης λατρείας.

11) Ἡ ἐθνικῆ διαφθορά εἶχε κατακλύσῃ ὀλόκληρον τὸν δημόσιον και ἰδιωτικὸν βίον. Ὁ γάμος εἶχεν ἀποβάλλῃ πᾶσαν ἰσρότητα και νομιμότητα, ἡ δὲ ἀγαμία εἶχε κατακυριεύσῃ τόσον τὴν κοινωνίαν, ὥστε ἡ πολιτεία ἠναγκάσθη νὰ θεοπίσῃ, εἰ και ματαίως, ὡς ἦτο ἐπόμενον, δρακοντείους νόμους κατ' αὐτῆς. Ἡ γυνή, ἡ σεμνοτάτη ἄλλοτε και αὐστηροτάτων ἠθῶν ῥωμαία δέσποινα (matrona), εἶχεν ἀποπτύσῃ πάντα χαλινὸν αἰδοῦς και σεμνότητος: τὰ θέατρα ἡ παρελθόν τὴν θεᾶν φρικώδους ἀνθρωποκτονίας, ἡ ἐχρησίμευον ὡς καταγωγή ἀκατονομάστου αἰσχρότητος: και αὐτῆ δὲ ἡ καλλιτεχνία εἶχεν ἐξαχρειωθῆ, και ἡ αἰσχρογραφία ἐπλημύρῃσε και αὐτὰς τὰς οἰκίας τῶν ἰδιωτῶν, ὅπως πλὴν ἄλ-

καὶ οὔτε ὑπῆρχέ που σωτηρία, οὔτε ἠλπίζετο¹²). Μόνον δὲ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, εἰς ὧν τὰς καρδίας εἶχε διασωθῆ ἔναυσμά τι μικρὸν φυσικῆς ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας, βλέποντες τὴν ἀνθρωπότητα βεβυθισμένην εἰς τὸν βόρβορον πάσης διαφθορᾶς καὶ ἀκολασίας, συνησθάνοντο μετὰ θλίψεως ὅτι ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ ἐγερθῆ ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τοῦ βορβόρου ἐκείνου οἴκουθεν καὶ νὰ ὀρθοποδήσῃ, ὅθεν καὶ στρέφοντες ἀπηλπισμένα βλέμματα πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπεκαλοῦντο καὶ προσεδόκων τὴν ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν ἀνωτέρας τινὸς ἀγνώστου δυνάμεως¹³).

Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου λοιπὸν εἶχε φθάσῃ, ἦτο καιρὸς πλέον νὰ ἔλθῃ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Καὶ τῶνόντι, καθ' ὃν χρόνον ὁ μὲν ῥωμαϊκὸς κόσμος, γυμνὸς τοῦ φωτὸς τῆς ἀποκαλύψεως, ἐπεκαλεῖτο ἀπελπισ καὶ ὀρμεμφύτως τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ὁ δὲ Ἰουδαϊκός, προπαρεσκευασμένος κάλλιον διὰ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρα τὴν δαδα τῆς θεοπνεύσου προφητείας, καὶ προσεδόχα ὀσονούπω τὸν Μεσσίαν, τὸν ἐπηγγελημένον αὐτοῦ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, εἰς μίαν ἀφανῆ καὶ ἄσημον γωνίαν τοῦ ἀχανοῦς ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βηθλεέμ, ἐπερατοῦτο τὸ ὑπερφυῆς καὶ ἄρρητον μυσῆριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ ἐν τῇ φάτνῃ τῶν

λων, μαρτυροῦσιν αὐτὰ τὰ ἐκ τῶν ἀντισκρίψων τῆς Πομπηίας τοιχογραφήματα. Ἡ διαφθορὰ δὲ αὕτη ἦτο κυρία ὄλων τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας ἀπὸ τοῦ δούλου καὶ ἀπελευθέρου μέχρι τοῦ συγκλητικοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἰδ. περὶ τούτου ἐν ἐκτάσει πᾶσαν ἐν γένει ἱστορίαν τῶν χρόνων τούτων τῆς Ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας.

12) Ἡ ἀπελπισία ἦτο αἰσθημα κοινότατον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (ἰδ. πλὴν ἄλλων Πλινίου τοῦ νεωτέρου epist. VII, 4, 7, 51, κλπ.), καθὼς καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ θανάτου καὶ ἡ αὐτοχειρία (Lucan. Pharsal. VI. Senec. ad Martiam Consol. 22, epist. 2, 30, 70, 77, Tacit. Annal. VI. 26, XI. 37, XVI. 26, Sueton. de Rhetor. VI, Plin. Epist. I. 42, VI. 24. Πρβλ. καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου β'. Κορ. ζ'. 40—41, « ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται » ὅπερ βεβαίως δὲν εἶνε οὐδ' ἱστορικῶς ἄσχετον πρὸς τὸν τότε κόσμον.

13) Τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ ποιηταὶ (μάλιστα ὁ Βιργίλιος) καὶ συγγραφεῖς τῶν χρόνων τούτων. Ἰδ. πλὴν ἄλλων καὶ Τάκτιον, Σουητῶνιον καὶ Ἰώσηπον ἐνθα ἀνωτέρω (σημ. 3).

ἀλόγων ἐσπαργανοῦτο ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων Ἐκεῖνος, ὅστις ἐμελλε νὰ σώσῃ τὸν κόσμον.

§, 68.

Ποῦτον εἶνε τὸ δεῦτερον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τί μᾶς διδάσκει;

Τὸ δεῦτερον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εἶνε τὸ ἐξῆς: «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.»

Μᾶς διδάσκει δὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο καὶ τὰ ἐπόμενα μέχρι τοῦ ζ', περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ α.) ὡς τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ β'.) ὡς σωτήρος καὶ λυτρωτοῦ τῶν ἀνθρώπων, καθ' ἃ προείπομεν¹⁾. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ δεῦτερον εἶνε τὸ θέμα τῶν ἐπομένων ἄρθρων, τὸ δὲ παρὸν ἄρθρον μᾶς διδάσκει ἰδίως περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τε τῆς φύσεως καὶ περὶ τῶν ιδιωμάτων τοῦ δευτέρου τούτου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος ἐβρέθησαν προλαβόντως τὰ δέοντα²⁾, ἐπισημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς ἱστορικώτερα καὶ ἐπεξηγηματικώτερα.

Τὸ δεῦτερον δηλονότι τοῦτο ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως προεκάλεσεν ἡ αἵρεσις τοῦ δυσσεβοῦς Ἀρείου, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένη συνόδος³⁾. Ὁ Ἀρειος ἔλεγεν ὅτι τὸ δεῦτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας τριάδος, ὁ Υἱός, δὲν εἶνε ὁμοούσιος, ἦτοι τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ φύσεως, μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅτι ὁ Πατὴρ ἐποίησεν αὐτόν, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ χτίσματα, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ χτίσμα τοῦτο, ὁ Υἱός, ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς «πρὸ τῶν αἰώ-

1) Ἱδ. §. 45, §. 60, §. 63. 2) Ἱδ. §. 45. 3) Ἱδ. §. 32 α), §. 35 σημ. 13.

νων », ἤτοι πρὶν ποιηθῶσιν οἱ αἰῶνες ⁴), διὰ τὸ ὅποιον καί, κατ' αὐτόν, ὁ Υἱὸς ὠνομάσθη « πρωτότοκος πάσης κτίσεως » ⁵). Ἡ βλάσφημος αὕτη αἵρεσις ⁶) κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Νικαία οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ ὁ Ἄρειος αὐτὸς ἀναθεματίσθη ὡς αἰρετικὸς. Ὅθεν καὶ πρὸς στήριξιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἡ Σύνοδος συνέταξε τὸ β'. τοῦτο ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὅποιον τὸ παρελάβομεν, δογματίσασα, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶνε « ὁμοούσιος » μὲ τὸν Πατέρα, τουτέστιν ὅτι εἶνε θεὸς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ⁷), ὅτι δὲν ἐποιήθη, ἤτοι δὲν ἐκτίσθη, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, ἀλλ' ὅτι ἐγεννήθη ⁸) ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, οἷα φῶς γεννηθὲν ἐκ φωτός ⁹),

4) Ἦτοι ὁ χρόνος, καὶ οἱ ἐν χρόνῳ ποιηθέντες κόσμοι.

5) Ἡ φράσις αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν, ἣν ἀπέδωκεν ὁ Ἄρειος εἰς τὸ χωρίον τῆς γραφῆς, ἐξ ἧς ἐλήφθη (Κολ. ἀ. 15: « ὁ ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως »), διαστρέφων αὐτό. Πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέγεται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστός, ὡς πρωτότοκος γενόμενος ἐν τῇ καινῇ κτίσει, τῇ δι' αὐτοῦ ἀναπλασθείσῃ (σ. 76). Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἀναντιρρήτος, ὅτι ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ὀλίγον κατωτέρω (Κολ. ἀ. 18) λέγει περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰ. Χριστοῦ « πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ». Πρβλ. Γρηγορ. Νύσσ. κ. Εὐνομ. λόγ. δ', Οἰκουμέν. εἰς τὸ χωρίον, σελ. 263 ἐκδ. Φαρμακδ.

6) Κατ' ἄλλον τρόπον ἤρουντο τὴν θεότητα τοῦ Ι. Χ, ὡς εἶδομεν, θεωροῦντες αὐτόν ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον, καθόλου εἶπετε, οἱ Ἐβιωνῖται καὶ οἱ περὶ τὸν Κήρινον (σ. 35, σημ. 7.), οἱ περὶ τὸν Καρποκράτην, Θεόδοτον, Ἀρτέμωνα (σ. 35, σημ. 6, ἐ. κλπ.), καὶ οἱ περὶ τὸν Σαμοσατέα Παῦλον. Οἱ δὲ μοναρχικοί, ἢ πατροπαθῆται (σ. 35, σημ. 12) ἐξέτεινον τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὸ πάθος τοῦ Υἱοῦ καὶ εἰς τὸν Πατέρα (ὅθεν καὶ ἡ ὀνομασία), καὶ εἰς ὀλόκληρον ἐν γένει τὴν Τριάδα, ἐννοοῦντες ὁμῶς τὰ τρία πρόσωπα ὡς τρεῖς ὀνομασίας μόνοι ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ τριωνύμου Θεοῦ.

7) « Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμέν » Ἰω. ι. 30. Πρβλ. Ἰω. ἀ. 1, ἡ 58, ιβ'. 9, 40.

8) Τὴν ἄχρονον καὶ ἀίδιον καὶ ἀμεσίτευτον καὶ παντὸς λόγου καὶ νοῦ κρείττονα πρόοδον τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ πατρὸς γέννησιν καλοῦσιν αἱ γραφαί, οὐχ ἵνα πάθος ὑπογράψωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸ ὁμοούσιον στήσωσιν. Ὁμοούσια γὰρ τῶντι τὰ τικτόμενα τοῖς τίκτουσι ». Ἰσιδωρ. Πηλουσ. ἐπιστ. ρμ.

9) « Ἔσται γὰρ Κύριος φῶς αἰώνιον » Ἠσαϊ. ζ'. 49 καὶ « ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου » Ἰω. ἡ. 12, πρβλ. Ἰω. ἀ. 5, 9, θ'. 5, ιβ'. 46.

καὶ ὅτι διὰ τούτου τοῦ Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ κόσμος¹⁰).

§. 69.

Ποίαν ἔννοιαν ἔχουσιν αἱ κατὰ μέρος λέξεις τοῦ β'. ἄρθρου;

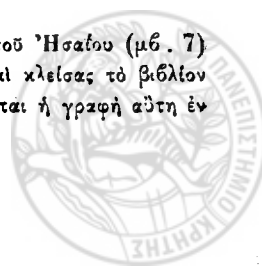
Κύριος λέγεται ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ὁ Υἱός, ὡς ἀληθινὸς Θεός, διότι ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ διὰ τούτου συνήθως τοῦ ἐπιθέτου καλεῖται ὁ Θεός διὰ τὴν παντοκρατορικὴν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Ἰησοῦς δὲ ὠνομάσθη ὁ Υἱός, ἀφ' οὗ ἐσαρκώθη, μετὰ τὴν περιτομὴν, καθ' ἣ προεῖπεν ὁ ἄγγελος¹⁾, καὶ σημαίνει ἡ ἑβραϊκὴ αὕτη λέξις σωτήρ, διότι τοῦτο καὶ ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ καὶ Λόγου, νὰ σώσῃ τὸν κόσμον. Ἡ δὲ λέξις Χριστός εἶνε ἑλληνικὴ, καὶ σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ ἑβραϊκὴ Μεσσίας, ἦτοι χρισμένος. Χριστοὶ δὲ ἐλέγοντο κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον οἱ ἱερεῖς, οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται διὰ τὴν θεόθεν αὐτῶν ἐκλογὴν, καὶ διότι χρισόμενοι ἐξ ἐλαίου ἐνισχύοντο ἄνωθεν εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας των²). Καὶ ὁ Ἰησοῦς δὲ ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν χριστόν³), διότι ἐχρίσθη ὄχι διὰ τοῦ κοινοῦ χρίσματος τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἀγίου

10) «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν». Ἰω. ἀ. 3. Πρβλ. ἐ. 26, ἡ. 12, θ'. 5, ιβ'. 46, γ'. 9, Κολ. ἀ. 17, Ἐβρ. ἀ. 2, ἀ. Ἰω. ἐ. 41.

1) Ματθ. ἀ. 21.

2) Οἱ ἱερεῖς (Ἐξοδ. κη. 41, Λευιτ. δ'. 3, 5, Ἀριθμ. λέ. 21, ἀ. παραλειπ. κθ'. 22, Δαν. θ'. 26, β'. Μακκαβ. ἀ. 49), οἱ προφῆται (γ'. Βασιλ. ιθ'. 16, Ἡσαϊ. μ. 4), οἱ βασιλεῖς (ἀ. Βασιλ. ι. 4, ι. 15, ις'. 4, 3, β'. Βασιλ. β'. 4, γ'. Βασιλ. ἀ. 39, ιθ'. 16, δ'. Βασιλ. θ'. 3, 6, 12, β'. παραλειπ. λς'. 1). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ βασιλεῖς ἐπεκαλοῦντο «χριστοὶ» ἢ «χριστοὶ Κυρίου»: (ἀ. Βασιλ. ιβ'. 3, 5, κδ'. 7, κς'. 9, ις'. 23, β'. Βασιλ. ἀ. 16, ιθ'. 22, Σοφ. Σειράχ μς'. 19, Ἡσαϊ. μ. 4).

3) Ὅτε ἀνοίξας τὴν Π. Δ. καὶ ἀναγνοῦς τὸ χωρίον τοῦ Ἡσαίου (μ. 7) «πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔειπεν ἔχρισέ με κτλ.», καὶ κλείσας τὸ βιβλίον καὶ καθίσας εἶπε πρὸς τοὺς ἀκούοντας: «Σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὤσιν ὑμῶν (Λουκ. δ'. 18).

καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς κατὰ τὸν νόμον χρισθέντας⁴). Ἐλαβε δὲ διὰ τοῦ τοιοῦτου χρίσματος ὁ Ἰησοῦς κατ' ἐξαίρετον καὶ ὑπέροχον τρόπον τὰ τρία ταῦτα μεγάλα ἀξιώματα τῆς χρίσεως, τὴν προφητείαν, τὴν ἱερωσύνην καὶ τὴν βασιλείαν⁵). Τὴν προφητείαν, διότι αὐτός, ἀνώτερος καὶ ὑπέρτερος παντὸς προφήτου, προεῖπεν οἰκοθεν καὶ ὄχι ἐξ ἀποκαλύψεως τὰ μέλλοντα, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατελθὼν ἔμεινεν ἐπ' αὐτοῦ⁶), καὶ ἐκήρυξεν εἰς πάντας τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος⁷). τὴν ἱερωσύνην, διότι ὡς μέγας ἀρχιερεὺς προσήνεγκεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ

4) « Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου » (ψαλμ. μδ'. 9). Χριστὸς καλεῖται ἦδη ἐν τῇ Π. Δ. (ψαλμ. β'. 2, Δαν. θ'. 24—27). Καλεῖται δὲ ὁ Ἰ. Χ. καὶ ἄλλως ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, οἷον « υἱὸς ἀνθρώπου » (Δαν. ζ'. 13, 14), οὕτω δὲ καλεῖ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν (Ἰω. α'. 51, γ'. 14, ε'. 27, ς'. 27, 63, Ματθ. θ'. 20, ιβ'. 32, 40, κς'. 63, Λουκ. ε'. 24, ς'. 5, 22, κτλ.), « δεῦτερος Ἀδάμ » (Ῥωμ. ε', α. Κορ. ιε'. 45), « ὁ ἐρχόμενος » (Λουκ. ζ'. 19, Ματθ. ια'. 3, Ἰω. ς'. 14), « ἐλπίς τοῦ Ἰσραὴλ » (Πραξ. κη'. 26), « παράκλησις τοῦ Ἰσραὴλ » (Λουκ. β'. 25, 26), « σωτὴρ Ἰσραὴλ » (Λουκ. β'. 10, 11), « βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ » (Ἰω. α'. 51, ιβ'. 13, Ματθ. κς'. 27), « δόξα λαοῦ Ἰσραὴλ » (Λουκ. β'. 32), « ὁ ρυόμενος » (Ἠσαϊ. νβ'. 20, Ῥωμ. ια'. 26, Ἰωβ 25), « σωτὴρ » (Λουκ. β'. 11, Πραξ. ε'. 31, ιγ'. 23, β'. Πέτρ. α'. 1, β'. 20, Τιτ. β'. 11, 13), « μεσίτης » (α. Τιμ. β'. 15, Ἐβρ. θ'. 16, ιβ'. 24), « ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς » (Πραξ. γ'. 15) « φῶς » (Ἠσαϊ. μβ'. 6, 7, μθ'. 6, ξ'. 1, Λουκ. β'. 32, Ἰω. α.), « πρωτότοκος πάσης κτίσεως » (Κολ. α'. 15, Ἐβρ. α'. 9, ψαλμ. κη'. 27), « πρωτότοκος » (Ἐβρ. α'. 6, 9, Ῥωμ. η'. 29, ψαλμ. β', ρθ', νη'. 27), « υἱὸς Θεοῦ » ψαλμ. β'. 7, β'. Βασιλ. ζ'. 14, Ματθ. γ'. 16, ις'. 46, Λουκ. α'. 34, δ'. 41, κβ'. 26, 70, Ἰω. α'. 50, Ἐβρ. α.), « ἐλεκτὸς τοῦ Θεοῦ » (Λουκ. κγ'. 35), « ἠγαπημένος τοῦ Θεοῦ » (Ἐφεσ. α'. 6, Κολ. α'. 13), « ἅγιος τοῦ Θεοῦ » (Μαρκ. α'. 24, Ἀποκάλ. γ'. 7), « Ἐμμανουὴλ » (Ἠσαϊ. ζ'. 14, Ματθ. α'. 23), « ἀνατολή » (Λουκ. α'. 78, Ζαχαρ. γ'. 8, ς'. 12), « ἥλιος τῆς δικαιοσύνης » (Μαλαχ. δ'. 2), « ἄγγελος τῆς διαθήκης » (Μαλαχ. γ'. 1), « μεγάλης βουλῆς ἄγγελος » (Ἠσαϊ. θ'. 6), « σωτήριον Θεοῦ » (Λουκ. β', Ἠσαϊ. ξδ'. κλπ.) 5) Ἐν ἑκάστῳ τῶν τριῶν τούτων ἀξιωμάτων διακρίνεται καὶ ἐπικρατεῖ ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν σταδίων, ὅσα διήλθεν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ὁ θεάνθρωπος, καθ' ἃ ἐξηγοῦμεν κατωτέρω, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀκριβῶς, διότι πάντοτε σχεδὸν ὁ χαρακτήρ ἐνὸς ἐκάστου τῶν τριῶν ἀξιωμάτων ὀρίζεται ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν δύο ἄλλων οὕτως, ὥστε καὶ τὰ τρία ὁμοῦ συναποτελοῦσιν ἀκριβῶς τὴν ἐννοίαν τοῦ Χριστοῦ ἢ Μεσσίας.

6) Ἰω. ια'. 32. 7) Δευτερον. ιη'. Ματθ. κγ'. 29, Λουκ. κδ'. 49, Κυρίλλ. Ἱεροσ. κατηχ. ς'. 11, Κυρίλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἠσαϊ. ἐνανθρωπησ. τοῦ Θ. λόγ. ιδ'.

σταυροῦ θυσίαν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου⁸⁾· τὴν βασιλείαν, διότι αὐτὸς εἶνε ὁ προκηρυχθεὶς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ τῆς χάριτος, τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς, «βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων»⁹⁾, θέλει κρίνει «ζώντας καὶ νεκροὺς» ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ αὐτοῦ βασιλείᾳ¹⁰⁾. Εἶνε δὲ Χριστὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄνομα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Σωτῆρος ἡμῶν, ὅθεν καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ὀνομάζονται χριστιανοί¹¹⁾. «Μονογενῆς» δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἀγίας Τριάδος, ὡς ὁ μόνος κατ' οὐσίαν καὶ φύσει υἱὸς τοῦ Θεοῦ¹²⁾· διότι, ἐὰν πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἀποκαλοῦνται καὶ ἄνθρωποι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ υἰότης αὕτη πρέπει νὰ νοηθῇ ὄχι κατ' οὐσίαν καὶ φύσει, ἀλλὰ θέσει καὶ κατὰ χάριν, διότι ἡ κατὰ χάριν αὕτη υἰοθεσία δίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς, ὅπως καὶ «πατὴρ» τῶν πιστῶν καλεῖται ὁ Θεός, ὅπερ πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς ὄχι κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν¹³⁾.

8) Ὡμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ Ἰσρεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· (ψαλμ. ρθ'. 4), ὅπερ ἀναφέρει εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐν Ματθ. κς'. 46, Μαρκ. ιβ'. 62, Λουκ. κβ'. 69—70. Πρβλ. Μαρκ. ις'. 9, Πράξ. β'. 33—34, ε. 31, Ῥωμ. η. 34, ἀ. Κορ. ιε. 24—28, Ἐφεσ. ἀ. 20—23, Κολ. γ'. 12, Ἐβρ. ἀ. 3—13, ε. 6, 7, 10, ζ'. 1—21, η. 1, 2, ι. 12, 13, ιβ'. 2, ἀ. Πέτρ. γ'. 22, Ἐβρ. γ'. 1, δ'. 14, 15, θ'. 11, Ἰουστίν. πρὸς Τρύφ. διάλ. λγ'. λδ'. Tertull. in Marc. IV. 9, Κλήμ. Ἀλεξ. στρωματ. ζ'. 3, Arnob. adv. gent. II. 25, Θεοδώρ. εἰς Ἐβρ. ε. 4, ζ'. 3, Πολυκάρπ. πρὸς Φιλιππησ. ιβ'. Ἐπιφάν. αἴρεσ. μθ'. 39, νε. 4. 9) ἀ. Τιμ. ς'. 15.

10) Λουκ. ἀ. 32—33, Δαν. ζ'. 12, Ἠσαϊ. θ'. 6—7, Ματθ. β'. 2, κζ'. 44—37, Μάρκ. ιε. 1—31, Ἰω. ιη. 37, Ζαχαρ. θ'. 9, Ἰω. ιβ'. 43—45, Ματθ. κά. 5—9, Ματθ. κη. 48, Ἐφ. ἀ. 21, 22, Εἰρ. Αἰρέσ. ἀ. 40, Ἰουστίν. Τρύφ. διάλ. λά, August. Tractat. in psalm. CXLIX, Θεοδώρ. εἰς ψ β'.

11) Ἦρχισε κατὰ πρῶτον ἡ ὀνομασία αὕτη ἐν Ἀντιοχείᾳ (Πράξ. ια. 26).

12) Ψαλμ. β'. 8, ρθ'. 3, Μιχαί. ε. 2, Ματθ. β'. 4—6, Ἰω. ζ'. 42, Πράξ. δ'. 24—28, ιγ'. 32—34, Ἐβρ. ἀ. 5, ε. 5, Ἰω. γ'. 13, 16, 18, Μάρκ. ια. 27, ιβ'. 1—2, Ἰωάν. ε. 16, 33, γ'. 31, 36, ιε. 24, 37, Ματθ. γ'. 17, 39, Ἰω. ι. 39, Μάρκ. ιδ'. 61, Ματθ. κά. 63, Ἰω. ιθ'. 7, Μαρκ. ἀ. 10—11, κλπ.—Οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἡ. αἰῶνος ἀναφανέντες υἰοθετηταὶ (Adoptiani) ἐβλασφήμουν διὸ ὁ Ἰ. Χ. ἦτο υἱὸς Θεοῦ ὄχι φύσει, ἀλλὰ θέσει (Γρηγορ. Ναζ. λόγ. λά. Γρηγορ. Νύσσ. κ. Ἀπολιναρ).

13) Γαλ. δ. 4, Ἐβρ. β'. 19, β'. Πέτρ. ἀ. 4.

§. 70.

Ποιον εἶνε τὸ τρίτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ ποιον τὸ αἷτιον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς διδάσκει;

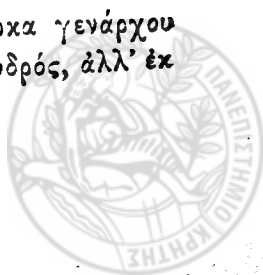
Τὸ τρίτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εἶνε τὸ ἐξῆς: «Καὶ κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα». Εἶδομεν ἀνωτέρω¹⁾ ὅτι διὰ νὰ σωθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἦτο ἀνάγκη νὰ καταβῇ αὐτὸς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ἀπολυτρώσῃ καὶ σώσῃ αὐτόν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο τῆς σωτηρίας ἦτο δυνατὸν μόνον ὑπὸ τοὺς ἐξῆς δύο ὁρους: νὰ μὴ παραβιασθῇ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἐξιλεωθῇ ἡ θεία δικαιοσύνη. Πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρώτου ὁρίου ὁ ἄνθρωπος προπαρασκευάσθη, ὅπως εἶδομεν, διὰ μακροῦ χρόνου, καί, ἀφ' οὗ διὰ τῆς διπλῆς ταύτης προπαρασκευῆς αἱ καρδιαὶ πάντων ἦσαν ἤδη εὐθετοὶ πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατέβη ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔλαβε σάρκα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, καὶ ἐνηθρώπησεν. Ἐσαρκώθη δὲ καὶ ἐνηθρώπησε, διότι ἄλλως ἦτο ἀδύνατον ἔνθεν μὲν νὰ συγκοινωνήσῃ καθ' ὀλοκληρίαν ὁ θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρεφόμενος νὰ διδάξῃ αὐτόν, ἔνθεν δὲ ἦτο ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ διδαχθῇ καὶ ἀποδεχθῇ ἐλευθέρως καὶ ἀβιάστως τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. Ἴδου ὁ σκοπὸς τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς διδάσκει τὸ τρίτον τοῦτο ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

§. 71.

Πῶς ἐσαρκώθη ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ;

Καθὼς ἡ γέννησις τοῦ Ἀδάμ, τοῦ κατὰ σάρκα γενάρχου τῶν ἀνθρώπων εἶχε προέλθῃ ὄχι ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ

1) Ἴδ. §. 63.

Θελήματος Θεοῦ, οὕτω καὶ ὁ νέος Ἀδὰμ ἔπρεπε νὰ σαρκωθῆ ἀσπόρως καὶ ἐκ θελήματος Θεοῦ¹). Ἡ ἀνθρωπότης ἔπρεπε νὰ προσφέρῃ ὅ,τι εἶχε κάλλιστον καὶ ἀγιώτατον, ἡ δὲ θεότης τὸ δημιουργικὸν αὐτῆς Πνεύμα. Ὅθεν καὶ ἡ μὲν ἀνθρωπότης ἐπρόσφερε τὴν παρθένον Μαριάμ²), ἥτις ἦτο ἐκλελεγμένη ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν καὶ εὐλογημένη ἐν γυναιξί, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπελθὼν ἐπ' αὐτὴν ἐδημιούργησεν ἐξ αὐτῆς τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν ἐνεδύθη ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Σωτὴρ. Ἐγεννήθη λοιπὸν ὁ Σωτὴρ σαρκωθείς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας³), ἥτις καὶ πρὸ τόκου καὶ ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τὸν ἦτο καὶ ἔμεινε παρθένος⁴). Τοιοῦτοτρόπως αἱ δύο φύσεις,

1) «Εἰ τοίνυν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἔσχε πατέρα ἀνθρωπον, καὶ ἐκ σπέρματος ἐγεννήθη, εἰκὸς ἂν ἦν. . . » Θεοδώρητ. ἐρανιστ. διαλ. ἀ Πρβλ. Εἰρην. Haeres. III. 24. August. Civ. Dei XXII. 8. κλπ.

2) Ἦσσί. ζ'. 14, Ματθ. ἀ. 18—22, Λουκ. ἀ. 24—35, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 49, 33, Εἰρην. Haer. III. 49, V. 19, Εὐσεβ. εὐαγγ. ἀποδ. γ'. 2, Κυρίλλ. Ἱεροσολυμ. κατήχ. 16., Χρυσόστομ. εἰς Γέν. ὁμ. μθ'. 2, August. de Symb. 5, c. Faust. XXVIII 4, Δαμασκην. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. ἀ. 2.

3) Ἡ ἐκ τῆς παρθένου σάρκωσις τοῦ Σωτῆρος ὑπῆρξε πλήρης καὶ πραγματικῆ, ὅχι δὲ φαντασίᾳ τινὶ κατὰ τοὺς βλασφημοὺς Δοκητὰς (§. 35, σημ. 5), καὶ οὔτε ἄνωθεν ἔφερε τὴν σάρκα ὁ Θεάνθρωπος, ὅπως ἐδοξάσαν δυσσεβεῖς τινες καὶ πεπλανημένοι, οὔτε διήλθε διὰ τῆς παρθένου ἀπλῶς ὡς « διὰ σωλῆνος », ὅπως εἶπαν ἄλλοι αἰρετικοί. Ἰδ. Κυρίλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. δ'. 9, Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. γ'. 64.

4) Ambros. de Institut. Virg. 8. August. de Virg. 4, Κυρίλλ. Ἱεροσ. κατήχ. 16'. 15, ὅθεν καὶ « ἀείπαις » καλεῖται παρὰ τοῖς πατράσι καὶ « ἀειπάρθενος » (Ἀθαν. εἰς Λουκ. ἀ. 38, Ἐπιφαν. αἰρ. οἰ. 5, Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. γ'. 2, κλπ.), καὶ ἀπλῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν « παρθένος » (Ἐπιφαν. αἰρ. οἰ. 8, Κυρίλλ. κατήχ. δ'. 9. l. 19). — Ἐνιοὶ παρεξηγοῦντες τὴν γραφὴν ἠρνήθησαν τὸ ἀειπάρθενον τῆς Θεομήτορος, ἀλλὰ κατεδικάζθησαν πάντοτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς βλάσφημοὶ καὶ αἰρετικοί (Ὠριγέν. εἰς Λουκ. ὁμ. ζ', Ambros. de Inst. Virg. 5, Ἐπιφαν. αἰρ. οἰ.'). Τοιοῦτοι δὲ μάλιστα αἰρετικοὶ ὑπῆρξαν οἱ περὶ τὸν Εὐνόμιον (Φιλοστοργ. ἐκκλ. ἱστορ. ς'. 2), Ἀπολιναρισταὶ τινες (Ἐπιφαν. αἰρ. οἰ. 26), οἱ περὶ τὸν Ἐλουτίδιον (Hieron. ad Helvid.), καὶ οἱ ἐκ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀντιδικομαριανιτῶν (Ἐπιφαν. αἰρ. οἰ. οἰ, August. Haeres. LVI), τὰ δὲ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν τούτων παρερμηνευθέντα χωρία τῶν εὐαγγελιστῶν εἶνε Α') τὰ ἐξῆς ῥήματα τοῦ Ματθαίου (ἀ. 18) « Μνηστευθεὶς γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῆ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὗρέθη ἐν γα-

φυσικῶς, ἀχωρίσως καὶ ἀδιαιρέτως⁵⁾ συνενωθείσαι, συναπετέλεσαν μὲν μίαν ὑπόστασιν, ἔν πρόσωπον⁶⁾, τὸν θεάν-

στρί ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου», καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ αὐτοῦ (ἀ 25) «καὶ οὐκ ἐ-
γίνωσκεν (Ἰωσήφ) αὐτὴν (τὴν Μαρίαν) ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς· τὸν πρω-
τότοκον». Ἄλλ' ἐκ τῶν χρονικῶν τούτων ὁρισμῶν «πρὶν ἢ» καὶ «ἕως οὗ»,
παρατηροῦσιν ὁρθῶς οἱ πατέρες, δὲν ἔπεται ὅτι ὁ Ἰωσήφ «συνῆλθε» καὶ «ἔγνω»
τὴν Μαρίαν μετὰ ταῦτα, ὅπως καὶ ἐκ τοῦ χωρίου π. χ. τούτου τῆς Γενέ-
σεως (ἡ 7): «Καὶ ἐξελθὼν (ὁ κόραξ, ὁ ἐκ τῆς θυρίδος τῆς κιβωτοῦ ὑπὸ τοῦ
Νῶε ἐξαποσάλει) οὐκ ἀνέσρηνεν ἕως τοῦ ζηρμάνθηαι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς γῆς»,
δὲν ἔπεται, ὅτι μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ, ὁ κόραξ ὑπέστρεψεν, ὅπερ
παράλογον καὶ ἐναντίον πρὸς αὐτὴν τὴν διήγησιν τῆς Γενέσεως (Χρυσόστ. ὁ-
μιλ. εἰς Μαθ. ἐ. 4, Ambros. de Inst. Virg. 5. Ἰσιδ. Πηλουσ. α. ἐπιστ. ιη').
Ὁμοίως καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ὁ Ἰησοῦς λέγεται «πρωτότοκος»,
δὲν ἔπεται ὅτι ἐτέχθησαν ὑπὸ τῆς Θεομητόρας καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν ἀδελφοί. Ἐν
τῇ ἀγία Γραφῇ ὡς πρωτότοκος χαρακτηρίζεται ἀπλῶς ὁ πρῶτος γεννηθεὶς,
ἤτοι ὁ πρὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἐγεννήθη ἄλλος τις, ἀδιάφορον δὲ ἂν μετ' αὐ-
τὸν θὰ γεννηθῶσιν ἢ ὅχι ἄλλοι. Ἐσημειώθη δὲ κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τοῦ εὐαγγελ-
λιστοῦ ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος, διότι ὁ νόμος (Ἐξοδ. ιγ', λδ', Λευιτ. κη', Ἀ-
ριθμ. ἡ.) διέταττεν, ὁ πρωτότοκος υἱὸς νὰ ἀφιερῶνεται εἰς τὸν Θεόν, χωρὶς
μῆτε ὁ νόμος ν' ἀποβλέψη εἰς τὸ ἂν θὰ γεννηθῶσι καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν πρωτότο-
κον, μῆτε οἱ γονεῖς οἱ ὀφείλοντες ν' ἀφιερῶσωσιν αὐτόν (Hieron. adv. Helvid.).
B') Οἱ εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουσιν «ἀδελφοὺς» καὶ «ἀδελφὰς» τοῦ Κυρίου (Μαθ.
ιβ'. 46—49, Μάρκ. ς. 3, Ἰω. β'. 47, ζ'. 3, κλπ.). Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκφράσεως
ταύτης ἐνοοῦνται ὅχι ἀδελφοὶ κατὰ γράμμα, ἀλλὰ πλησιέστατοι συγγενεῖς τοῦ
Κυρίου. Παρέμεινε δὲ ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκφράσεως ἐκ τῆς καλ. Διαθήκης,
ὅπου εἶνε συνήθης. Ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Λῶτ π. χ. ὀνομάζονται ἐν τῇ Γενέσει
(ιγ'. 8) «ἀδελφοί», ἐν ᾧ πράγματι ὁ Λῶτ ἦτο υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀβραάμ
(Γεν. ιδ'. 4 5, ιδ'. 14—16). Ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Λάβαν λέγονται ὁμοίως «ἀ-
δελφοί», ἐν ᾧ ὁ Ἰακώβ ἦτο υἱὸς τῆς Ῥεβέκκας, ἀδελφῆς τοῦ Λάβαν (Γεν. κη',
κθ', λς', λς').

5) Ὅχι δὲ καθ' ἀπλήν συνάφειαν καὶ ἐνοίκησιν τῆς ἐτέρας αὐτῶν ἐν τῇ ἐτέ-
ρα, ὅπως ἐβλασφήμουν οἱ Νεστοριανοὶ (ς. 35 σημ. 17).

6) Ὅτι αἱ δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, συνηνώθησαν εἰς μίαν μόνην
ὑπόστασιν, ἥτοι εἰς ἓν καὶ μόνον πρόσωπον, φαίνεται ἀριδῆλως ἐκ τῆς Γραφῆς,
ἥτις ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὀνομάζει ἄλλοτε «υἱὸν
Θεοῦ» καὶ ἄλλοτε «υἱὸν ἀνθρώπου», ἀποδίδουσα οὕτως εἰς αὐτόν ἄλλοτε ἰδιό-
τητας τῆς θείας καὶ ἄλλοτε ἰδιότητος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (ἀ. Κορ. β'. 8,
Πράξ. γ'. 15, Ῥωμ. ἐ. 40, Ἐβρ. ἐ. 8, Ἰω. γ'. 13, ἡ. 5—8, ἀ. Κορ. ἡ. 6,
Ἐφεσ. δ'. 5—6). Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ πατέρες, οἷον Ὀριγένης εἰς Μαθ. ὁμιλ.
ιε. 24, Hilar in ps. LII. 8, August. Epist. CCXXXVIII. 21, Θεοδώρ. ἔραν.
διάλ. β', Ἀθανάσιος. κ. Ἀρειαν. λόγ. γ'. 31, 32, 33. Ἄνευ τῆς τοιαύτης τῶν

θρωπον Ἰησοῦν, ἦτοι τὸν κατὰ πάντα τέλειον ἄνθρωπον καὶ τέλειον Θεόν⁷⁾, ἀλλὰ δὲν συνεχύθησαν, ὅπως δοξάζουσιν οἱ αἵρετικοὶ Μονοφυσῖται⁸⁾, ἔμειναν δὲ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἄτρεπτοι καὶ ἀσύγχυτοι⁹⁾. Ἐκατέρα τῶν δύο τούτων φύσεων ἐτήρησε τὰ ἑαυτῆς ἰδιώματα¹⁰⁾, ἡ θεία τὰ θεῖα καὶ ἡ ἀνθρω-

δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν συνενώσεως ἤθελεν εἶνε ἀδύνατον τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, διότι πῶς ἤθελε πάθη καὶ σταυρωθῆ ἡ ἀπαθὴς θεότης, ἐάν ἔλειπεν ἡ ἀνθρωπότης, ἢ τίς ἤθελε δώσῃ εἰς τὴν ἐξελαστήριον θυσίαν τὴν ἄπειρον αὐτῆς ἀξίαν, ἐάν ἔλειπεν ἡ θεότης;

Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ μία καὶ μόνη ἐν τῷ Ἰ. Χριστῷ ὑπόστασις τῶν δύο φύσεων τούτων εἶνε ὅχι ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ θεία, ἦτοι αὐτὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λογὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς σαρκώσεώς του ἀνέλαβε συνενώσας εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μεθ' ἧς καὶ ἔσται αἰωνίως (Ἰω. ἀ. 1, 14, 17, ἐ. 20, Φιλιππ. β'. 6, 7, Γαλ. δ'. 4, 5, Ῥωμ. θ'. 5, ἀ. 3, ἀ. Τιμ. γ'. 16, Κολ. β'. 9, Ἰγνατ. πρὸς Ἐφεσ. ζ', Tertull. adv. Praxeam 27, Ἀθαν. κ. Ἀρειανῶν λόγ. γ'. 31, 32, Γρηγόρ. θεολ. κ. Εὐνομ. λόγ. δ', Διδ. Ἀλεξ. περὶ Τριάδ. γ'. 6, κλπ.

7) Περὶ τῆς πλάνης τῶν Ἀπολιναριστῶν, δοξαζόντων, ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως προσέλαβε μόνον τὴν σάρκα καὶ τὴν ψυχὴν, ἦτοι τὴν κατωτέραν καὶ ζωϊκωτέραν μερίδα τῆς ψυχῆς, ὅχι δὲ καὶ τὸν «νοῦν», ἦτοι τὸ πνεῦμα, ἰδ. §. 35. σημ. 16. 8) Ἰδ. §. 35 σημ. 18.

9) Περὶ τῆς ἀτρέπτου καὶ ἀσύγχυτου εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐν τῷ Ἰ. Χριστῷ ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων ἰδ. Εἰρην. adv. Haeres. V. 17, Κλήμ. Ἀλεξ. Προτρεπτ. 1, Ὀριγέν. περὶ ἀρχῶν ἀ. 2, Ἀθαν. εἰς ψαλμ. κἀ. 21, κ. Ἀπολιναρ. ἀ. 16, Γρηγόρ. Νύσσο. κ. Εὐνομ. λόγ. δ', Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. μδ'. 4, πρὸς Φιλιππ. ὁμ. γ'. 3, Θεοδώρ. ἔραν. διάλ. γ'. Διὰ τὴν παραστήσασιν δὲ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον τοῦτο τῆς εἰς μίαν ὑπόστασιν συνενώσεως τῶν δύο φύσεων, εἴτε τὴν «ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν αὐτῶν», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δαμασκηνοῦ (ἐκθ. ὀρθοδ. πίστ. γ' 17), μετεχειρίσθησαν διαφορῶς εἰκόνας καὶ παρομοιώσεις, οἷον τὸν πεπυρωμένον σίδηρον, ἐν ᾧ συνεννοῦνται κατὰ περιχώρησιν τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος, χωρὶς μῆτε ὁ σίδηρος ν' ἀποβάλλῃ τὴν φύσιν αὐτοῦ μῆτε τὸ πῦρ (Θεοδώρητ. ἔρανιστ. διάλ. β'), τὴν συνένωσιν τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ φωτός (αὐτόθ., August. Epist. CXXXVII. 14), τὸ καθημαγμένον ἔριον (Λέοντ. Ἱεροσολ. κ. Νεστορ. ἀ. 22), ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἔνωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ (August. αὐτόθι).

10) Σημειωτέον καλῶς ὅτι τοῦτο ἀληθεύει, καθ' ὅσον θεωροῦμεν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀφρημένως ἑκατέραν τῶν δύο τούτων φύσεων, καὶ χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀχώριστον καὶ ἀδιαίρετον ἀμφοτέρων εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐν τῷ Ἰ. Χριστῷ ἔνωσιν. Καθ' ὅσον ὁμως θεωροῦμεν σ ο γ κ ε κ ρ ι μ ἔ ν ω σ τ ἄς δύο φύσεις, ὡς ἐνωθείσας ἀχώριστως καὶ ἀδιαίρετως εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐν τῷ

πίνη τὰ ἀνθρώπινα¹¹⁾, πλήν τῆς ἁμαρτίας¹²⁾. Ἐννοεῖται δὲ

συγκεκριμένῳ προσώπῳ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, λαμβάνει χώραν ἢ παρὰ τοῖς θεολόγοις καλουμένη «ἀντίδοσις» τῶν ιδιωμάτων κατὰ τὸν Δαμασκην. : ἔκθ. ὀρθ. πίστ. γ'. 4, κατὰ δὲ τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρ. ἐπιστ. Ι: «κοινοποιήσις» καὶ αὐτόθ. κθ': «ἰδιοποιήσις» = communicatio idiomatum), ἧτις εἶνε συνέπεια αὐτῆς τῆς εἰς μίαν ὑπόστασιν συνενώσεως τῶν δύο φύσεων. Κατὰ τὴν ἀντίδοσιν ταύτην ἐν τῷ συγκεκριμένῳ προσώπῳ τοῦ Ἰ. Χ. ἑκατέρα τῶν δύο φύσεων μεταδίδει τὰ ἑαυτῆς ιδιώματα εἰς τὴν ἑτέραν, ἢ ἀνθρωπίνῃ τὰ ἑαυτῆς εἰς τὴν θεϊαν, καὶ ἡ θεία τὰ ἑαυτῆς εἰς τὴν ἀνθρωπίνῃν. Τοιοῦτοτρόπως ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἰ. Χριστὸν ὡς θεὸν ἀνθρώπινα ιδιώματα καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον θεία ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν πατέρων (οἶον Κλημ. Ἀλεξ. εἰς ἀ. Κορ. 2, Τατιαν. πρὸς Ἑλλ. γ', Tertull. adv. Prax. XXVII, Ἀθανασ. κ. Ἀπολιναρ. ἀ. 7, Ἐπιφαν. αἰρέσ. οζ'. 26, Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. πς'. 5), καὶ τῶν ἀποστόλων. (Ἰω. γ'. 16, Πράξ. γ'. 15, κ'. 28, Ῥωμ. ἀ. 3, ἡ. 32, θ'. 5, ἀ. Τιμ. β'. 5, ἀ. Κορ. ἡ. 6, β'. 8, Ἑβρ. ἀ. 4, Φιλ. β'. 7, Γαλ. δ'. 4, κλπ.), ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ (Ἰω. γ'. 13, ἐ. 17, 21, ἡ. 40, 58, Ι. 15, 17). Καὶ τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ κάλλιστα, ὡς πάντοτε, ὁ συστηματικώτατος τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, Ἰ. Δαμασκηνός ἐν ἔκθ. ὀρθ. π. γ'. 4.

Ἐτέρα συνέπεια τῆς εἰς μίαν ὑπόστασιν συνενώσεως τῶν δύο φύσεων εἶνε καὶ ἡ ἐν τῷ Ἰ. Χ. «θέωσις τοῦ προσλήμματος τῆς σαρκός», ἧτοι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἧτις δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς ἀναιροῦσα οὔτε τὸ ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως ἕνωσιν τῆς ὑποστάσεως, οὔτε τὸ ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως διπλοῦν τῶν φύσεων. Κατὰ τὴν θέωσιν ταύτην ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσις συνενωθεῖσα μετὰ τῆς θείας ἐν τῷ Ἰ. Χ. εἰς μίαν ὑπόστασιν, δὲν ἐτρέπη ἀπὸ ἀνθρωπίνης εἰς θεϊαν, ἀλλ' ἔτελειώθη μόνον εἰς τὸν ὑπατον βαθμόν. «Χρῆ εἰδέναι, λέγει ὁ Δαμασκηνός Ἰωάννης (ἔκθ. ὀρθ. πίς. γ'. 17), ὡς οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως ἢ τροπῆν ἢ ἀλλοίωσιν ἢ σύγχυσιν ἢ σάρξ τοῦ Κυρίου τεθεωθῆαι λέγεται καὶ ὁμόθεος καὶ θεὸς γενέσθαι, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος: ὦν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη, καὶ θαρρῶ λέγειν, ὁμόθεος καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι τὸ χριστῶν, καὶ Θεὸν τὸ χριστόμενον. Ταῦτα γὰρ οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν, ἕνωσιν τοῦ καθ' ὑπόστασιν λέγω, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν φύσεων περιχώρησιν, ὧς φαμεν καὶ τὴν τοῦ σιδήρου πόρωσιν. Ὡς περὶ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν χωρὶς μεταβολῆς καὶ τροπῆς ὁμολογοῦμεν, οὕτω καὶ τὴν θέωσιν γενέσθαι τῆς σαρκὸς δοξάζομεν. Οὕτε γὰρ διότι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τῶν ὄρων ἐξέστη τῆς οἰκειᾶς θεότητος, οὔτε τῶν προσόντων αὐτῇ θεοπροπεῶν αὐχημάτων οὔτε μὴν ἡ σὰρξ θεωθεῖσα τῆς οἰκειᾶς ἐτρέπη φύσεως ἢ τῶν αὐτῆς φυσικῶν ιδιωμάτων. Μεμενῆκασι γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν αἱ τε φύσεις ἀσύμφυρτοι καὶ αἱ τούτων ιδιότητες ἀλώθητοι· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σὰρξ τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτισε διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἀκραυφειστάτην ἕνωσιν, ἧτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν, οὐδαμῶς τῶν κατὰ φύσιν ἰδίων ὑποστάσεως ἐκπτώσιν».

11) Πρὸβλ. Κυρίλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. δ'. 9.

12) Τῆς τε προαιρετικῆς (Κυρίλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. ιζ'. 6, Δαμασκην. ἔκθ.

ἐκ τούτων οἴκοθεν, ὅτι καὶ θελήσεις καὶ ἐνέργειαι ὑπῆρχον ἐν τῷ Θεανθρώπῳ δύο, ὄχι μία, ὅπως ἐδόξασαν πλανηθέντες οἱ μονοθεληταί¹³⁾, ἡ θεία καὶ ἀνθρωπίνη· ἀλλ' αὕτη, ἡ ἀνθρωπίνη¹⁴⁾, ὑπετάσσετο πάντοτε, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὴν θείαν¹⁵⁾.

§. 72

Ἐξιστόρησον διὰ βραχείων τὸν βίον τοῦ Θεανθρώπου.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετέδωκε θείαν ζωὴν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῆς θείας αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ δυνάμεως. Διὰ τῆς διδασκαλίας του ἔδειξεν, ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία συνίσταται ὄχι εἰς τὸν πλοῦτον, ὄχι εἰς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τοῦ φθαρτοῦ τούτου κόσμου, καὶ εἰς τὰς προσκαίρους καὶ ψευδεῖς ἡδονὰς τῆς σαρκός, ἀλλὰ εἰς τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον. Ἐσηλίτευσε τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τὴν ἀλαζονίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας, καὶ ἐσύστησε τὴν ταπεινώσιν, τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν πραότητα. Ἐν γένει δέ, ἀφ' οὗ ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ποία μεγάλη ἀπόσασις ὑπάρχει μεταξύ Θεοῦ καὶ διαβόλου, μεταξύ οὐρανοῦ καὶ γῆς, μεταξύ ἀρετῆς καὶ κακίας, μεταξύ ἀγιότητος καὶ ἀμαρτίας, ἐκήρυξεν εἰς πάντας τὸ εὐαγγέλιόν του, τὴν χαρμόσυνον δηλονότι ἀγγελίαν, ὅτι καταλύεται τέλος πάντων δι' αὐτοῦ τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, ἡ βασιλεία τῆς κακίας

γ'. 2) καὶ τῆς ἐκ προαιρέσεως (Ἰω. ἡ. 46, ιδ'. 30, ἀ. Ἰω. γ'. 5, ἀ Πέτρ. β'. 22, β'. Κορ. ἐ. 21, ἀ. Πέτρ. ἀ. 48, 49, Ἐβρ. δ'. 15, ζ'. 26, Ἰουστίν. Τρυφ. διάλ. ρί, Εἰρην. Haer. IV. 20, Κλημ. στρωμ. ζ'. 12, Εὐσέβ. ἀπόδ. γ'. 2, Ἀθανάστ. ἐνανθρωπ. ιζ', ιή, Χρυσός. εἰς Ἐφ. ὁμ. γ'. 3, Θεοδώρητ. ἔραν. διάλ. γ').

13) Ἰδ. §. 35, σημ. 19.

14) Ἡσαΐ. νγ'. 7, μβ'. 4, ψαλμ. ιέ. 8, κά, μδ'. 8, Λουκ. κβ'. 42, Ἰω. ἐ. 31, ζ'. 38, ἡ. 29, ι. 17, 18, Ῥωμ. ιέ. 3, Ἐβρ. ἐ. 5, 7, 8, Φιλιππ. β'. 8, Ἐβρ. β'. 13, Πράξ. β'. 25, Ἀθαν. κ. Ἀρειαν. λόγ. γ'. 35, Ambros. de Fid. II. 7, Χρυσός. εἰς Ματθ. ὁμ. πγ', Δαμασκην. ἔκθ. ὀρθ. πῆς. γ'. 14, 15.

15) Λουκ. κβ'. 42, Ἰω. ἐ. 30, ζ'. 38, κλπ., Διον. Ἀρ. ἐπίς. δ', Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. π. γ'. 19.

καὶ ἁμαρτίας, καὶ ἄρχεται ἡ οὐράνιος καὶ ἀτελεύτητος βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι κληρονόμοι τῆς βασιλείας ταύτης εἶνε πάντες, ὅσοι πιστεύσωσιν εἰς αὐτόν, καὶ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὴν δὲ θείαν αὐτοῦ ταύτην διδασκαλίαν ἐπεσφράγισε καὶ ἐκύρωσε καὶ ἐπίστωσε διὰ τῆς θείας του δυνάμεως, ἐνεργήσας θαύματα τοιαῦτα, ὥστε οἱ βλέποντες αὐτὰ νὰ ἐκπλήττωνται ὑπὸ θαυμασμοῦ, καὶ νὰ λέγωσιν «οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ». Ταῦτα δὲ πάντα ὄχι διότι δὲν ἤρκει καὶ μόνη αὐτοῦ ἡ θεία διδασκαλία εἰς τὸ νὰ ἐλκύσῃ πάντα νουνεχῆ εἰς τὴν πρὸς αὐτόν πίστιν, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ μείνῃ καὶ ἡ ἐλαχίστη πρόφασις καὶ δικαιολογία εἰς τοὺς ἀμετανοήτους καὶ ἀπίστους, «τὴν γενεὰν τὴν ἀπιστον καὶ διεσραμμένην». Δι' ὅλου δὲ τοῦ βίου του καθυπέταξε τὸ θέλημα αὐτοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐπλήρωσε πᾶσαν ἀρετὴν καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην, καὶ «ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου», παρέσχεν ἑαυτὸν τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τοῦ τελείου ἀνθρώπου¹).

§. 73.

Ποῖον εἶνε τὸ τέταρτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τί μᾶς διδάσκει;

«Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα». Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει τὸν σταυρικὸν θάνατον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐπέρανε τὴν ἀγίαν αὐτοῦ ζωὴν. Οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ πρεσβύτεροι, οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, βλέποντες ὅτι ὀσημέραι ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστευόντων εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἐξ ἐναντίας δὲ ὅτι ἡ ματαία εἰς τὸ νεκρὸν γράμμα καὶ τοὺς τύπους τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου προσήλωσις αὐτῶν ἐξηλέγγετο, καὶ ὅτι τὸ προσωπεῖον τῆς ψευδοῦς ἀγιότητος, τὴν ὁποῖαν ὑπεκρίνοντο, εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὸ πρόσωπόν των, καὶ ἀποκαλυφθῆ ἡ πνευματικὴ αὐτῶν γύμνωσις καὶ ἐλεεινότης, ἐπληρώθησαν φθόνου καὶ ἔπνεον μῖσος καὶ θάνατον κατ' αὐτοῦ.

1) Ἰδ. λεπτομερῆ ἐξισόρησιν πάντων τούτων ἐν τῇ ἱερᾷ Ἰστορίᾳ §. 185—210.

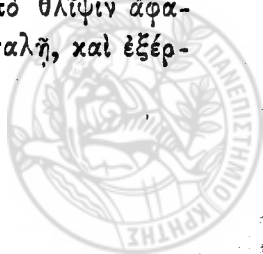
Ὁ φθόνος δὲ καὶ τὸ μῖσος τοῦτο ἀπετύφλωσαν αὐτοὺς ἐντελῶς, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀποστηθίσαντες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἴδωσιν ὑπὸ τὸ ἀνθρώπινον κάλυμμα τοῦ Ναζαρηνοῦ διδασκάλου ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον προεῖπαν οἱ προφῆται, καὶ ὁ ὁποῖος συμβολικῶς εἶχεν ὑποτυπωθῆ εἰς πᾶσαν πρᾶξιν καὶ τελετὴν ἱερὰν τοῦ παλαιοῦ νόμου. Ἐπαθον ἄρα ὅ,τι εἶπεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ¹⁾, ἐφαρμόζων εἰς αὐτοὺς τὸ τοῦ Ἡσαίου²⁾ «ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς».

§. 74.

Διηγῆθῃ ἐν συντομίᾳ τὸν κατὰ τοῦ Θεανθρώπου φθόνον τῶν Ἰουδαίων, τὴν θανατικὴν του καταδίκην, τὰ πάθη, τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφήν.

Ὁ φθόνος καὶ τὸ μῖσος τῶν Ἰουδαίων τούτων ἐξεκαύθη ἐτι μᾶλλον, ὅτε μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, πλῆθος ἄπειρον λαοῦ συβρέεσαντες ἐκ τε τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκ τῶν περιχώρων, συνώδευσαν μετὰ βαίων καὶ κλάδων τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ πώλου ὄνου, καὶ ἔκραζον «Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ Φαρισαῖοι, μὴ δυνάμενοι νὰ χωνεύσωσι τὸ πάθος των, συνήλθον, συνεσχέφθησαν καὶ ἀπεφάσισαν τὸν θάνατόν του. Ὁ δὲ Ἰησοῦς γνωρίζει ὡς Θεὸς πάντα ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος δὲν μένει ἀπαθής, ἀναλογιζόμενος δὲ τὸν ἐπονείδιστον καὶ ὀδυνηρότατον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατον, ἄλλοτε μὲν ὀλιγοψυχεῖ καὶ παρακαλεῖ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦτον λέγων, «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ», ἄλλοτε δὲ κυριεύεται ἀπὸ θλίψιν ἄφατον καὶ ὀδύνην, ἣ ὁποία δὲν δύναται νὰ κατασταλῆ, καὶ ἐξέρ-

1) Ματθ. ιγ'. 14. 2) ς'. 9.

χονται ἐκ τῶν χειλέων του αἱ μελαγχολικαὶ καὶ θλιβεραὶ αὐ-
ται λέξεις «Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου». Ἄλλ'
ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ θέλησις ὑποχωρεῖ ἐπὶ τέλος εἰς τὴν
θεῖαν, καὶ ἀποφασίζει ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως νὰ πῆ τὸ
πικρὸν ποτήριον τοῦ σταυρικοῦ θανάτου.

Ὁ Ἰησοῦς, ἄγων ἤδη τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλι-
κίας του τρώγει μετὰ τῶν μαθητῶν του τὸ τελευταῖον πάσχα,
ὅπου τελεῖται ὁ μουσικὸς δεῖπνος. Ὁ μιαρὸς καὶ ἀγνώμων μα-
θητῆς, Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, προδίδει τὸν ἀνεξίκακον διδά-
σκαλόν του, ὅστις ἀπάγεται ἐνώπιον τῶν ἀρχιερέων Ἄννα καὶ
Καϊάφα, οἵτινες μὴ ἔχοντες τί νὰ κατηγορήσωσι τὸν ἀναμάρ-
τητον, καταφεύγουσιν εἰς ψευδομάρτυρας, καὶ τὸν καταδικά-
ζουσιν εἰς θάνατον. Τὸν φέρουσιν ἔπειτα ἐνώπιον τοῦ ῥωμαίου
ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας Ποντίου Πιλάτου, διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ
τὴν θανατικὴν του καταδίκην καὶ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ. Ὁ Πιλά-
τος ἀνακρίνει τὸν ὑπόδικον, καὶ μὴ εὐρίσκων κανὲν πταῖσμα,
μηδὲ τὸ ἐλάχιστον, τὸν κηρύττει ἀθῶον. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἐ-
πιμένουσι κραυγάζοντες νὰ σταυρωθῇ, καὶ μὴ ἔχοντες πραγ-
ματικὴν τινα κατηγορίαν, καταφεύγουσι πάλιν εἰς τὸ ψεῦδος.
Ὁ Πιλάτος ἐννοεῖ τοῦτο, καὶ προσπαθεῖ μὲ διαφόρους τρόπους
νὰ τὸν ἀπολύσῃ, καὶ τέλος διὰ νὰ καταπραύνη τὴν ὀργὴν τῶν
μαιομένων κατὰ τοῦ ἀθῶου Ἰουδαίων, διατάττει ν' ἀτιμασθῇ
ὁ Ἰησοῦς. Ἀρχονται λοιπὸν αἱ σπαραξικάρδιοι σκηναὶ τῶν
σκληροτάτων παθῶν, οἱ ἐμπτυσμοί, οἱ κολαφισμοί, αἱ ὕβρεις,
οἱ δνειδισμοί, τὰ ραπίσματα, ὁ ἀκάνθινος στέφανος. Ἄλλ' εἰς
μάτην· οἱ Ἰουδαῖοι, λυσσῶντες ἐκ τοῦ πάθους καὶ ὄλως ἐξη-
γριωμένοι, ἐπιμένουσι ζητοῦντες καὶ δι' ἀπειλῶν τὸ αἷμα τοῦ
δικαίου. Ὁ Πιλάτος ἀπελπίζεται, καὶ νίπτει μὲν τὰς χεῖράς
του λέγων, «Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου,
ὕμεῖς ὄψεσθε», ἀλλὰ διατάσσει ν' ἀπαχθῇ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν
τόπον τῆς καταδίκης καὶ νὰ σταυρωθῇ. Ἀπάγεται δὲ τῶντι
εἰς τὸν Γολγοθᾶν, ὅπου καὶ σταυροῦται μετὰ δύο ληατῶν.
Ἄλλ' ὦ τῆς ἄκρας τοῦ δικαίου ἀνεξίκακίας καὶ μακροθυμίας!
καὶ σταυρούμενος, καὶ ποτιζόμενος ὄξος καὶ χολήν, συγχωρεῖ

τούς σαυρωτάς του. Ἦκουσε δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλασφημίας πολλὰς καὶ ποικίλας ὁ μακρόθυμος Ἰησοῦς, μέχρις οὗ περὶ τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, φωνήσας «τετέλεσται», παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Παρευθὺς δὲ ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ πολλοὶ νεκροὶ ἀναστάντες ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ μνημεῖα, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο. Τοιουτοτρόπως καὶ αὐτὴ ἡ ἄλογος κτίσις συνεκινήθη καὶ ἠλλοιώθη διὰ τὸ ξένον καὶ ἀνήκουστον τοῦτο καὶ σκληρότατον θέαμα, τὸν Δημιουργὸν κρεμάμενον καὶ ἀποθνήσκοντα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Πρὸς δὲ τὸ ἐσπέρας ἀποκαθελθὼν ὁ ἐσαυρωμένος καὶ καταβιβάσθεις ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου καὶ Ἰωσήφ τοῦ ἐξ Ἀριμαθαίας, ἐσαβανώθη καὶ ἐτάφη εἰς μνημεῖον καινόν¹). Τοιαύτη εἶνε ἐν περιλήψει ἡ ἱστορία τῶν παθῶν καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ²).

§. 75.

Διὰ τί ἦτο ἀνάγκη νὰ σταυρωθῇ ὁ Σωτὴρ; Δὲν ἤρκει εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου μόνη ἡ ἐνανθρώπησις καὶ ἡ διδασκαλία του;

Εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἤρκει μόνη ἡ ἐνανθρώπησις καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος, διότι δὲν ἤρκει μόνη ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου μετάνοια καὶ ἀποδοχὴ τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλ' ἔπρεπε πρὸ παντός ἄλλου νὰ ἰκανοποιηθῇ ἡ θεία δικαιοσύνη. Πῶς δὲ ἦτο δυνατόν νὰ γείνη τοῦτο; Ὁ ἄνθρωπος θανασίμως ἀμαρτῶν ἦτο ἀξίος καὶ θανασίμου τιμωρίας, ἀξίος θανάτου. Ποῖον δὲ ἦτο τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς ἐξιλεούμενος ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν πταίτην τὸ θανάσιμον πταῖσμά του; Οἱ Ἰσραηλίται ὡς τοιοῦτον μέσον

1) Σημειωτέον ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ ζωοδότου Χριστοῦ δὲν ἔπαθε τὴν ἐλαχίστην διαφθοράν, ὅπως τὰ σώματα τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, οὔτε πρὸ τῆς ταφῆς, οὔτε ἐν τῇ τάφῳ (ψαλμ. ις'. 40, Πράξ. β'. 25—32, ιγ'. 35).

2) Ἰδ. λεπτομερεῖ ἐξιζόρησιν πάντων τούτων ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἱστορίᾳ §. 210—240.

εἶχον τὴν θυσίαν. Ἐγένετο δὲ ἡ νομικὴ αὕτη θυσία ὡς ἐξῆς. Οἱ πρεσβύτεροι ἐπέθετον τὰς χεῖράς των ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ θύματος, πρὶν θυσιασθῆ, καὶ τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι τὸ θῦμα ἀνελάμβανεν ὅλας τὰς ἀμαρτίας τῶν θυόντων, οἵτινες ἦσαν αὐτοὶ ἄξιοι σφαγῆς δι' αὐτάς, ἀντικαθίστων δὲ ἑαυτοὺς διὰ τοῦ θύματος, καὶ προσφέροντες τοῦτο θυσίαν εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὅποιον ἤμαρτον, ἐξηγόραζον καὶ ἐλυτροῦντο ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ θανάτου. Ἄλλ' ἡ νομικὴ αὕτη θυσία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἦτο τύπος ἀπλοῦς¹⁾. Ἡ ἀνθρωπότης ἀμαρτήσασα εἰς αὐτὴν τὴν ἄπειρον μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε νὰ προσφέρῃ θυσίαν ἰκανοποιούσαν πράγματι τὴν θεῖαν δικαιοσύνην. Ἐπρεπε νὰ εὐρεθῆ «ἀμνός», τουτέστι θῦμα ἀ) ἄμωμον, καὶ β) ἰκανὸν νὰ «ἄρῃ τὰς ἀμαρτίας τοῦ κόσμου»²⁾. Ἀλλὰ τοιαύτην ἄμωμον καὶ ἄπειρον θυσίαν δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ προσφέρῃ ἡ ἀμρτωλὴ καὶ ἀσθενὴς καὶ πεπερασμένη ἀνθρωπότης, μόνος δὲ εἰς ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ, ὡς καὶ ἐπρόσφερεν αὐτήν, αὐτὸς ὁ μὴ γνοὺς ἀμαρτίαν, ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς. Naί, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν προσήνεγκεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν³⁾ ἐξιλαστήριον⁴⁾ πρὸς τὸν Θεὸν ἀντὶ τῶν ἀνθρώπων⁵⁾ καὶ

1) Ἐβρ. ἀ. 4—12.

2) Ἰω. ἀ. 29, Ματθ. ἡ. 17, Λουκ. κδ'. 37, Πραξ ἡ. 32.

3) Ὅτι ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἦτο θυσία, προτίπαν οἱ προφήται (ψαλμ. κδ', Ἠσαΐ. νγ'), καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Ἰ. Χριστός, χαρακτηρίζων τὸ ἐκχονόμενον αἷμά του ὡς τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης (ἐν ἀντιθέσει δηλ. πρὸς τὸ αἷμα τὸ ἐκ τῶν θυσιῶν τῆς παλ. Διαθήκης: Ματθ. κς'. 28, Πρβλ. Ἰω. ς'. 52, κλπ.), καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ (Ἐβρ. θ'. 12, 13, 14, 22, 23, 25, 26, 28, ζ'. 27, ι. 40, 42, ἡ. 3, ἀ. Κορ. ε. 7: «καὶ γὰρ τὸ πάσχα ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός»). Πρβλ. Κλημ. Ῥώμης ἀ. πρὸς Κορ. κἀ, κθ', Εὐσεβ. ἀποδ. εὐαγγ. δ'. 42, August. c. Faust. XX. 21, XXII. 47, Θεοδώρ. εἰς Κολ. ἀ. 20, Ἐφεσ. β'. 41, περὶ προνοίας λόγ. ι.

4) Ἰω. ἀ. 29, Κολ. ἀ. 20—22, Ἐφεσ. ε. 2, 25, ἀ. Κορ. ιε. 3, Ματθ. κ'. 28, ἀ. Τιμ. β'. 6, Τίτ. β'. 14, Ῥωμ. γ'. 24, 25, Γαλ. γ'. 13, ἀ. Κορ. ς'. 20, ζ'. 23, Ἀποκάλ. ἀ. 9, ἀ. Ἰω. β'. 2, Ἐβρ. ε'. 14—15, ε. 5—10, ἡ. 20, Εὐσεβ. ἀποδ. εὐαγγ. ἀ. 40, δ'. 42, Βασίλ. εἰς ψαλμ. μθ. 3, 4, August. Trinit XIII. 15, IV. 13, Θεοδώρ. περὶ προνοίας λόγ. ι. Ἐραν. διὰ γ'.

5) Ματθ. κ'. 28, ἀ. Τιμ. β'. 6, Εἰρην. Haeres. V. 16, Γρηγόρ. Ναζ. λόγ.

ὕπερ τῶν ἀνθρώπων· ἡ δὲ θυσία αὕτη ἱκανοποίησε καὶ ὑπερικανοποίησε τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, ἀ) διότι ὁ θυσιασθεὶς ἦτο ἄμωμος καὶ ἡ προσφορὰ του ὑπῆρξεν ἔργον πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἀγάπης, καὶ β') διότι ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἡ θυσία του εἶχεν ἄπειρον ἀξίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ θυσία αὕτη, ὡς ἐκ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοϊαν φύσεως καὶ ἀξίας αὐτῆς, ἐμελλε νὰ ἐπενεργήσῃ, ὡς καὶ ἐπενήργησεν, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε νὰ ἀποφασίσωσι νὰ θανατώσωσι καὶ οἴκοθεν τὴν ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν τῆς ἁμαρτίας, νὰ «σταυρώσωσι» καὶ αὐτοὶ «τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις»⁶⁾, καὶ νὰ ἀνακαινίσωσιν ἑαυτοὺς, «ἀποθνήσκοντες» μὲν «τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντες δὲ τῷ Θεῷ»⁷⁾. Ἴδου ὁ λόγος, δι' ὃν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀποθάνῃ ὁ Σωτὴρ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Διὰ τῆς θυσίας ταύτης, ἣν προσήνεγκεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, συνετέλεσε τὸ μέγα καὶ κοσμοσωτήριον ἔργον τῆς ἐξαγορᾶς καὶ ἀπολυτρώσεως⁸⁾.

κς', μβ', Κύριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἰω. ζ'. 30, Εὐσέβ. ἀπόδ. Εὐαγγ. ἀ. 10, ι. 1, Κυριλλ. Ἱεροσολ. κατηχ. γ'. 2, Θεοδώρ. εἰς Ἡσαΐ. γγ'. 5, Ῥωμ. ἀ. 17, Κολ. β'. 14, περὶ προνοίας λόγ. ι. 6) Γαλ. ε. 24. 7) Ῥωμ. ζ'. 10—11.

8) Τὰ κοσμοσωτήρια ἀποτελέσματα τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐκχυθέντος τιμίου αἵματος τοῦ Αὐτρωτοῦ ἡμῶν, ὑποδειχθέντα ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις (σημ. 2—5), εἶνε μάλιστα τὰ ἑξῆς: ἀ) ἐξάγνισις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας (ἀ. Ἰω. ἀ. 7, Ἐβρ. θ'. 13, 14, Λουκ. κδ'. 47, Τίτ. β'. 11—14, Ἐβρ. ἀ. 2, Ἀποκάλ. ἀ. 5) β') ἀπελευθέρωσις ἀπ' αὐτῆς (Ῥωμ. ζ'. 20), καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς τοῦ διαβόλου (δ'. Τιμ. β'. 26, Ἰω. ιβ'. 31, Τίτ. β'. 14, Ἐβρ. β'. 14, 15, Κολ. β'. 14, 15, ἀ. Κορ. ιε. 22), γ') ἐξαγορὰ καὶ ἀπολυτρώσις ἀπὸ τῆς κατάρτας (Γαλ. γ'. 13, ἀ. Κορ. ζ'. 20, ζ'. 28, Γαλ. ἀ. 4, ἀ. Τιμ. β'. 5, 6, Τίτ. β'. 14), δ') συνδιαλλαγὴ πρὸς τὸν Θεὸν (Κολ. ἀ. 19—22, Ῥωμ. ε. 10, β'. Κορ. ε. 19, Ἐφεσ. β'. 16), πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἐ) συνεδέθημεν διὰ νέας Διαθήκης (Ἐβρ. θ'. 15, ιβ'. 24, Ἐφ. β' 13—18), ζ') ἀπελάβομεν τὴν «εὐλοσίαν» καὶ «οἰκειότητα» αὐτοῦ (Γαλ. δ'. 4, Ἐφ. β'. 19, β', Πέτρ. ἀ. 4). Διὰ τῆς χάριτος δὲ αὐτοῦ ζ) ἀγιαζόμενοι ἐν τῇ παρόντι βίῳ (ἀ. Πέτρ. β'. 24, Ἐφεσ. ε. 25—27, Κολ. ἀ. 21—22, Τίτ. β'. 14) γινόμεθα ἢ) κληρονόμοι τῆς αἰώνιου δόξης καὶ μακαριότητος (Ἰω. γ'. 14, 15, Ῥωμ. ε. 10, Ἐβρ. β'. 10).

Ἐκτείνονται δὲ τὰ σωτήρια ταῦτα ἀποτελέσματα ἐπὶ πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους (Ἰω. γ'. 16, ἀ. Ἰω. β'. 2, δ. 14, β'. Κορ. ε. 14, Ἐβρ. β'. 9, Ῥωμ;

Διὰ ταύτης δέ, ἅπαξ καὶ διὰ παντός γενομένης, ἔπαυσαν διὰ παντός φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ αἱ ἀτελεῖς καὶ διηνεκεῖς θυσίαι τοῦ νόμου, ὡς προεικόνις καὶ προὑποτύψεις ταύτης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ, ἐκπνέων ἐπὶ τοῦ ζαυροῦ, ἐφώνησε τὸ «τετέλεσται», ἧτοι ἐτελείωσε πλέον ἢ ἀτελῆς θυσία τοῦ νόμου, καὶ ἐτελέσθη ἡ μόνη πραγματικὴ καὶ τελεία, ἡ τῆς ἑξαγορᾶς καὶ ἀπολυτρώσεως. Ἐκτοτε δὲ μάλιστα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεδείχθη «ὁ μέγας καὶ τέλειος ἀρχιερεὺς, ὁ αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος»⁹⁾, ὄχι ὅμως κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ¹⁰⁾, ἧτοι ἀπάτωρ ἐπὶ γῆς, ἀμήτωρ ἐν οὐρανῷ, ἀγενεαλόγητος, αἰώνιος¹¹⁾.

§. 76.

Ποῖον εἶνε τὸ πέμπτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τί μᾶς διδάσκει ;

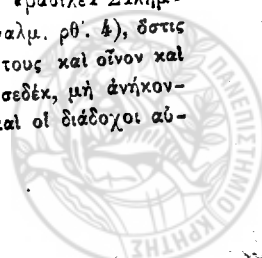
«Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς».

Ἐπισημασθέντος τοῦ ἰσχυροῦς ἀποθανῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ταφῆς

6. 18, ἀ. Τίτ. 6. 6, Κολ. ἀ. 20, Ἐφεσ. ἀ. 10, 6. 13—22), δότι ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων, ἀδίκων καὶ δικαίων, πιστῶν καὶ ἀπίστων, καὶ ἂν πάντες δὲν ἐσώθησαν ἢ δὲν θὰ σωθῶσιν, αἵτιοι εἶνε ἢ θὰ εἶνε αὐτοί, ὡς μὴ θελήσαντες (ἰδ. Χρυσός. εἰς Ἑβρ. ὁμ. δ'. 2, εἰς ἀ. Τιμ. ὁμ. ζ'. 4, Θεοδώρ. ἀπορ. Ἐξοδ. ἐρ. κβ', Ἐπιτομ. θ. δογμ. 6'), εἰς πᾶσαν ἐν γένει ἀμαρτίαν, τὴν τε προπατορικὴν (Ῥωμ. ἐ. 12, ἀ. Κορ. ιέ. 45), καὶ τὴν ἐκ προαιρέσεως, παρελθούσαν τε (Ῥωμ. γ'. 25, Ἑβρ. θ'. 45, Πράξ. ιγ'. 38, 39), καὶ μέλλουσαν (ἀ. Ἰω. 6. 4, 12, ἀ. 7, 9), καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν κτίσιν (τὴν τε αἶνον: Κολ. ἀ. 19—20, Ἐφεσ. ἀ. 10, 22, 23, Ἑβρ. ιβ'. 22—24, καὶ τὴν ὕλικήν: Ῥωμ. η. 20, 22, 49, 21, 6. Πέτρ. γ'. 10, 13) ἐκτὸς τῶν δαιμόνων ὡς ἀμετανοήτων (Ἰουδ. 6, Ματθ. κέ. 47, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 28, 6. 8, Εἰρην. αἰρέσ. ἀ. 10, Νεμέσ. περὶ φύσεως ἀνθρ. ἀ, August. Civ. Dei XIV. 27, Δαμασκ. ἐκθ. ὀρθ. πίς. 6. 3, 4, 30, τῆς ἐ. Οἰκουμ. Συνόδου, τῆς κατὰ Ὀριγένοῦς, καν. ζ').

9) Ἑβρ. θ'. 40. 10) Πρβλ. Ἑβρ. ζ'. 3.

11) Ἑβρ. ἐ. 10. Τὸν Μελχισεδέκ ἀναφέρει ἡ Γραφή ὡς «βασιλεὺς Σαλήμ» καὶ «ιερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου» (Γενέσ. ιδ'. 18, Πρβλ. ψαλμ. ρθ'. 4), ὅστις ἐξεληθὼν εἰς ὑπάντησιν τοῦ Ἀβραάμ, ἐπέσπερεν εἰς αὐτὸν ἄρτους καὶ οἶνον καὶ εὐλόγησεν αὐτόν. Ἡ βασιλεία καὶ ἱερωσύνη αὐτῆ τοῦ Μελχισεδέκ, μὴ ἀνήκοντος εἰς τὴν μετὰ ταῦτα φυλὴν τοῦ Λευί, ἐξ ἧς ὁ Ἀαρῶν καὶ οἱ διάδοχοι αὐ-

ὡς ἄνθρωπος, μετὰ μὲν τοῦ σώματος ἔμεινεν ἐν τῷ τάφῳ¹⁾ τὴν πρὸ τοῦ σαββάτου νύκτα, τὸ σάββατον ὁλόκληρον καὶ τὴν μετὰ τὸ σάββατον νύκτα, μετὰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὡς Θεός²⁾ κατήλθεν εἰς τὸν Ἄδην καὶ ἐκήρυξεν εἰς τὰς ἐκεῖ κρατουμένας ψυχὰς τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας³⁾, τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἦτο σωτὴρ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν τε πρὸ τῆς ἐλεύσεως καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ γενεῶν, πάντων δηλ. ὅσοι ἢ εἶχον πιστεύσει πρῶτερον εἰς αὐτόν, ὡς μέλλοντα νὰ ἔλθῃ, ἢ ἐπίστευσαν ἔπειτα εἰς αὐτόν ὡς ἐλθόντα ἤδη. Ἄφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως κατήργησε τὸ κράτος τοῦ Ἄδου καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς ἁγίους ἄνδρας τῆς παλαιᾶς Διαθήκης⁴⁾, ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου τὴν τρίτην ἡμέραν, ἦτοι τὴν ἐπαύριον τοῦ σαββάτου, ἡ ὁποία καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐπωνομάσθη Κυριακή, καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεώς του ταύτης ἔνθεν μὲν ἐπεσφράγισε τὴν θείαν του δύναμιν, ἔνθεν δὲ ἔδειξεν, ὅτι ὁ θάνατος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε καταδικασθῆ ἡ ἀνθρωπότης, νικηθεὶς δὲν εἶχε πλέον δύναμιν, ἐφ' ᾧ καὶ προεῖπεν ὁ προφήτης Ὡσηέ⁵⁾, «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ

τοῦ ἱερέως, ἄνευ προγόνων καὶ ἄνευ διαδόχου, προεικόνιζε τὴν ἄνευ προγόνων καὶ διαδόχων καὶ ἀγενεαλόγητον ὅλως βασιλείαν καὶ ἱερωσύνην τοῦ Σωτήρος, ὅπως ἀναπτύσσει λεπτομερῶς τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ (ἴδ. ἀνωτέρω σημ. 9, 10, 11).

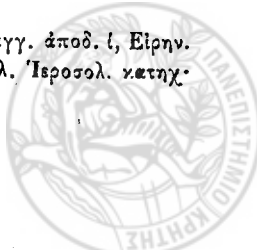
1) Τὸ σῶμα τοῦ Ι. Χ. ἐν τῷ τάφῳ «οὐκ εἶδε διαφθοράν» (§. 74, σημ. 1).

2) Τὴν σωματικὴν ἐν τῷ τάφῳ καὶ ἀσώματον πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ θεανθρώπου ψάλλει κάλλιστα ὁ ἐκ Δαμασκηνοῦ θεολόγος καὶ ποιητῆς ὡς ἐξῆς; «Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν Ἄδου δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός, ἐν παραδείσῳ δὲ μετὰ ληστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες, Χριστέ, μετὰ Πατρός καὶ Πνεύματος, πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος». (Καν. ἀναστάσ. τοῦ δ' ἡχοῦ, στιχηρ. 3 τῆς ἀ. Ὡδῆς).

3) ἀ. Πέτρ. γ'. 49, Εἰρην. Haers. IV. 12, 27, V. 34, Tertull. de anim. 55, Κλημ. Ἀλεξ. στρωματ. ς'. 6, 11, 12, Ἐπιφάν. αἰρέσ. 50'. 62, ος'. 8, Βασιλ. ὁμ. εἰς ψαλμ. μῆ. 46, Χρυσόστ. εἰς Ματθ. ὁμ. β'. 1. Ἀθανασ. κ. Ἀπολιναρ. ἀ. 13, 14, Σωκρατ. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 37, 41.

4) Ζαχαρ. θ'. 11, Χρυσόστ. εἰς Ματθ. β'. 1, Εὐσεβ. Εὐαγγ. ἀποδ. ι, Εἰρην. Haeres. IV. 12, 27, V. 34, Tertull. de anim. 55, Κυριλλ. Ἱεροσολ. κατηχ. δ'. 11, ιδ'. 19, Ἐπιφάν. αἰρέσ. 50'. 2.

5) ιγ', ιδ', ἀ. Κορ. ιε. 55.

κέντρον; ποῦ σου, Ἄδη, τὸ νίκος;» Ἐδειξε δὲ συγχρόνως κατ' ὄψιν, ὅπως αὐτὸς ἀνάστη ἐκ νεκρῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς θέλομεν ἀναστῆ μετ' αὐτὸν «τὸν πρωτότοχον τῆς κτίσεως», ἦτοι τῆς διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀνακαινισθείσης νέας πλέον κτίσεως⁶). Ἄλλως δὲ κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἔδειξε καὶ ὅτι εἶνε κύριος ζώντων καὶ νεκρῶν⁷).

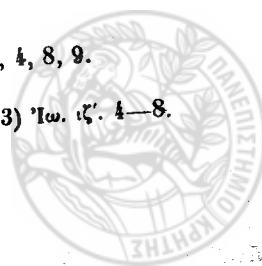
§. 77.

Ποῖον εἶνε τὸ ἕκτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τί μᾶς διδάσκει;
 «Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός.» Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀναστὰς ἐκ τοῦ τάφου ἔμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς τεσσαράκοντα ἡμέρας, ὅτε καὶ ἐφανερώθη πολλάκις πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, διαβεβαιῶνων αὐτοὺς μετὰ διάφορα σημεῖα περὶ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως. Ἐξαπέστειλε δὲ αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον ὅλον διὰ νὰ κηρύξωσι τὸ εὐαγγέλιόν του καὶ νὰ βαπτίζωσι τοὺς πιστεύοντας, ὑποσχεθεὶς δὲ νὰ καταπέμψῃ ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοὺς ἔδωκε τὴν ἀδειαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἦτοι νὰ συγχωρῶσιν ἢ μὴ ἁμαρτίας. Τέλος δὲ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως ἀνελήφθη ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν του εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός¹). Ἀναληφθεὶς δὲ μεθ' ἧς ἔφερεν ἐπὶ γῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἔδειξεν ὅτι ἡ εἶσοδος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἶνε ἐλευθέρᾳ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅτι «τὸ πρόσλημμα τῆς σαρκός», τουτέστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐθελῶσθη, μεταβληθεῖσα ἀπὸ φθαρτῆς εἰς ἀφθαρτον, καὶ ἀπὸ θνητῆς εἰς ἀθάνατον²). Διὰ δὲ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας ἔδειξε τὴν δύναμιν καὶ δόξαν, ἣν εἶχε πρὸ αἰώνων παρὰ τῷ πατρὶ³), ἥτις ὁμως ἐκρύπτετο μέχρι

6) ἁ. Κορ. ιε'. 20, 23, Ἰω. ια'. 25, ς'. 51—55, Ῥωμ. ς'. 3, 4, 8, 9.

7) Ῥωμ. ιδ'. 9, Λουκ. κ'. 37—38.

1) Ἰδ. Ἱερ. Ἱστορ. §. 246. 2) Ἰδ. §. 71, σημ. 10. 3) Ἰω. ιζ'. 4—8.

τοῦδε ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτι αὐτός, ὁ ὡς ἄνθρωπος «γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου»⁴⁾, εἶνε καὶ ὁ αἰώνιος⁵⁾ βασιλεύς.

§. 78.

Ποῖον τὸ ἔβδομον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ τί μᾶς διδάσκει;

«Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος». Μᾶς διδάσκει δὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας¹⁾ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ ταύτῃ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως²⁾. Ἐὰν κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν, καθ' ἣν ἐτέλεσε τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐφάνη ταπεινός³⁾, ἡ δευτέρα θέλει γείνη πλήρης θείας μεγαλειότητος καὶ δυνάμεως καὶ δόξης⁴⁾. Ἐὰν δὲ ἡ πρώτη ἦτο ἔργον φιλανθρώπου πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς συγκαταβάσεως καὶ εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ⁵⁾, ἡ δευτέρα θέλει εἶνε φρικώδης διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὡς ἔργον κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως⁶⁾. Ἡ δὲ δευτέρα αὕτη παρουσία τοῦ Κυρίου ἡμῶν θέλει συνοδευθῆ καὶ μὲ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου⁷⁾, καί, ἀφ' οὗ

4) Φιλ. β'. 8. 5) Λουκ. α. 33.

1) Ματθ. ις'. 27—28, κέ. 31, Μάρκ. κγ'. 26, Λουκ. κά. 27, 28, Ἰωάν. ιδ'. 3, 18, ις'. 16, β'. Κορ. ε. 1—10, β'. Θεσσαλ. α. 7—10, β'. 8, Ματθ. κδ'. 3, 27, 37, 38, α. Κορ. ιε'. 23, α. Θεσσαλ. β'. 19, γ'. 13, δ'. 15, ε. 23, β'. Θεσσα. β'. 4, Ἰάκωβ. ε. 78, β'. Πέτρ. γ'. 4, α. Ἰω. β'. 28.

2) Ματθ. ζ'. 21—23, ιά. 22—24, ιβ'. 35, 41, 42, ιγ'. 37—43, κ'. 1—16, ιδ'. 28—30, κδ', κέ, κς'. 64, Ἰω. ε. 27—30, Πράξ. ι. 42, ις'. 31, Ῥωμ. ε. 5—7, 12—16, ιδ'. 10, α. Κορ. δ'. 5, Ἀποκ. κ'. 11—15, Πουλυκαρπ. πρὸς Φιλιππ. ζ', Ἰουστίν. ἀπολ. α. 8, 52, Τρύφ. διὰλ. ριζ', ρκέ, Ἀθηναγόρ. περὶ ἀναστ. νεκρ. ιά, Κυριλλ. Ἱερ. κατηχ. ιε. 1, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. θ'. 4, Ἰσιδ. Πηλουσ. γ'. ἐπιστ. λζ', Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. θ'. 9.

3) Φιλιππ. β'. 8, Ματθ. κ'. 28. 4) Ματθ. κέ. 31, Φιλ. β'. 9—11.

5) Ἰω. γ'. 17. 6) Πράξ. ις'. 31, Ματθ. ις'. 27.

7) Ματθ. κδ'. 6, 14, Μάρκ. ιγ'. 7, Λουκ. κά. 9, α. Κορ. α. 8, κέ. 24, Ματθ. ιγ'. 40, 49, κδ'. 3, Ἑβρ. θ'. 26, α. Κορ. ι. 11, α. Τιμ. ε. 1, β'. Τιμ. β'. 4, Ἰάκ. ε. 3.

παύση ἢ ἐπὶ γῆς βασιλεία τῆς χάριτος, θέλει διαδεχθῆ αὐτὴν ἢ ἐν οὐρανοῖς ἀτελεύτητος βασιλεία τῆς δόξης⁸⁾. Τὸν ἐκ προαιωνίας βουλῆς ὠρισμένον⁹⁾ χρόνον, καθ' ὃν θέλουσι συμβῆ πάντα ταῦτα, δὲν γνωρίζομεν, διότι ὁ Κύριος ἡμῶν δὲν ἠθέλησεν ἀφανέρωσθαι τοῦτο εἰς ἡμᾶς¹⁰⁾, διὰ τὸ εἶμεθα πάντοτε ἑτοιμοὶ¹¹⁾. μᾶς ἔδωκεν ὅμως σημεῖα τινὰ καὶ γνωρίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων θέλει προεικασθῆ σαφῶς ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου. Ἐνθεν μὲν θέλει διαδοθῆ τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος εἰς ὅλον τὸν κόσμον¹²⁾, ἐνθεν δὲ θέλει πληθυνθῆ ἡ ἁμαρτία, ἢ ἔλλειψις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀδικία, ἀκολασία καὶ ἐσχάτη ἐξαχρείωσις¹³⁾. Ἡ δὲ κατάστασις αὕτη κορυφωθεῖσα διὰ τῆς σατανικῆς ἐνεργείας τοῦ μέλλοντος νὰ βασιλεύσῃ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας Ἐντιχρίστου¹⁴⁾, θέλει εἶνε πολὺ χειροτέρα τῆς τῶν Σοδό-

8) Ματθ. ιγ'. 43, Λουκ. ἀ. 33, ιγ'. 28, 29, β'. Τιμ. β'. 10, 12, δ'. 18, Ῥωμ. ἡ. 17, Χρυσόστ. εἰς ἀ. Κορ. ὁμ. λθ', Κυριλλ. Ἱεροσ. κατηχ. ιε. 26, 27, 29.

9) ἀ. Τιμ. ς'. 15. 10) Ματθ. κδ'. 42, ἀ. Θεσσ. ε. 2, Πράξ. ἀ. 7.

11) Ματθ. κδ'. 44, August. Ep. CXC VII.

12) Ματθ. κδ'. 14, κή. 49, Μάρκ. ις'. 15, Ῥωμ. ια. 25—26.

13) ἀ. Τιμ. ἀ. 1—3, Ματθ. κδ', Λουκ. ιή. 8. Ἰδοὺ ἰδίως πῶς ἀπεικονίζει τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς ἐσχάταις ταύταις ἡμέραις ὁ ἀπόστολος ἐν β'. Τιμ. γ'. 1—4. « Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις, ἐστήσονται καιροὶ χαλεποὶ, ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλατοὶ, φιλάργυροὶ, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοὶ, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροὶ, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μὶσθῶσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. Πρὸβλ. Εἰρην. Haeres. V. 28.

14) β'. Θεσσαλ. β'. 3—12, ἀ. Ἰω. β'. 48, Εἰρην. Haeres. V. 25, Tertull. praescr. 4, Εὐσεβ. εἰς Λουκ. ις'. 24, Hieron. in Psalm. LXXXIX, Θεοδώρ. ἄπορ. ἀριθμ. ἐρώτ. γ'. Lactant. Institut. divin. VII. 18, Κυριλλ. Ἱεροσολ. κατηχ. ε. 14, ιε, Δαμασκ. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. δ'. 26. — Σημειωτέον ὅτι, ὅπως οἱ Χιλιασταὶ (ἰδ. §. 35, σημ 7) ἐπλανήθησαν περὶ τὸν χρόνον τῆς συντελείας τοῦ κόσμου καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, οὕτως ἄλλοι ἐπλανήθησαν περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐντιχρίστου, ἐκλαβόντες ὡς τοῦτον οἱ μὲν ἀρχαιότεροι τὸν Νέρωνα (August. Civ. Dei XX. 3), οἱ δ' ἐν τῇ Δύσει κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς διμαρτυρομένοις, τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἢ Πάπαν (Macaire Dogmat. orthod. II. p. 739).

μων καὶ Γομόρρων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὐρανόθεν ὄλεθρος τῶν χωρῶν ἐκείνων¹⁵⁾ εἶνε μικρὸς παραβαλλόμενος πρὸς τὴν αἰωνίαν καὶ ἀτελεύτητον κόλασιν, τὴν ὁποίαν θέλουσι κληρονομήσει κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν οἱ ἀμαρτωλοὶ¹⁶⁾.

§. 79.

Ποία τις λεπτομερέστερον θέλει εἶνε ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου, καὶ ἡ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις;

Συντέλειαν τοῦ κόσμου λέγουσα ἡ Γραφή ἐννοεῖ ὄχι τὴν ἀπόλυτον καταστροφὴν τοῦ κόσμου¹⁾, ἀλλὰ τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἀνασοικεῖωσιν καὶ μεταμόρφωσιν καὶ ἀφθαρτοποιήσιν αὐτοῦ²⁾. Θέλει δὲ συμβῆ ἡ δευτέρα παρουσία καὶ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου διὰ μιᾶς καὶ ἀπροσδοκῆτως³⁾. Διὰ μιᾶς θέλει σεισθῆ μέχρι θεμελίων ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη θέλουσι σκοτισθῆ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θέλουσι σαλευθῆ⁴⁾. Τότε θέλει παρευθὺς ἡχῆσι ἡ σάλπιγξ τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος νεκρῶν θέλουσι διὰ μιᾶς ἐνωθῆ μετὰ τὰ οἰκεῖά των σώματα⁵⁾, ἀφθαρτα τοῦ λοιποῦ καὶ ἀθάνατα, τὰ δὲ σώματα τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ζώντων θέλουσι λάβῃ διὰ μιᾶς τὴν ἀφθαρσίαν ταύτην⁶⁾. Ἀμφότεροι δέ, καὶ οἱ πρὶν

15) Γενεσ. ιε. 46. 16) Ματθ. ι. 45.

1) Τοῦτο λέγοντες οἱ περὶ τὸν Ὀριγένη κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐ. Οἰκομ. Συνόδου (ἐ. Οἰκ. Συνόδ. καν. ἐ, ι, ια.)

2) Πέτρ. γ'. 40—43. Πρβλ. ἀποκάλ. ια. 4, Εἰρην. Haer. V. 36, Κυριλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. ἐ 3, Hieron. in Esai. LXV, Ἰουστίν. ἀπολ. α. 7, Ἀθηναγ. πρεσβ. κβ'. 3, Θεόφ. Ἀντιοχ. Αὐτόλουκ. β'. 37, 8, August. Civit. Dei XX. 46.

3) Ματθ. κδ'. 27, Λουκ. ιβ'. 24, β'. Πέτρ. γ'. 40.

4) Ματθ. κδ'. 29, Μάρκ. ιγ'. 24, Λουκ. κδ. 25.

5) Ἰωβ κθ'. 25—26, β'. Μακκαβ. ζ'. 9, ια. 14, ιβ'. 43, Ἰω. ια. 23, 24, 25, Πράξι. κγ'. κδ', 5, Ἰω. ἐ. 25, 28, 29, Πράξι. δ'. 2, κβ'. 15, ιζ'. 18, 32, κγ'. 6, Ἑβρ. ε'. 2, α. Κορ. ιε. 42—47. — Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἐπραγματεύθησαν πολλοὶ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, οἷον Ἰουστίνος, Ἀθηναγόρας, Τερτυλλιανός, Κλήμης, Μεθόδιος, Εὐσέβιος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Ἀμβρόσιος, Ἐφραίμ ὁ Σύρος κλπ. 6) α. Κορ. ιε. 36, 44, 53.

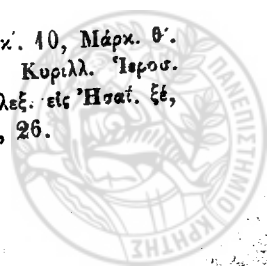
νεκροὶ καὶ οἱ τέως ζῶντες, εἴτε ἄδικοι εἴτε δίκαιοι⁷⁾, ἀνάρπα-
 σοι γενόμενοι ἐπὶ νεφελῶν, θέλουσι μεταφερθῆ ἑνάεριοι εἰς τὸν
 τόπον τῆς κρίσεως⁸⁾. Ἐκεῖ θέλει στηθῆ θρόνος⁹⁾ καὶ παρου-
 σιασθῆ ἐπὶ τέλους ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ καὶ τῇ με-
 γαλειότητι αὐτοῦ, ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὡς ἀσραπή¹⁰⁾.
 Τότε δὲ θέλουσι ταχθῆ οἱ μὲν πιστοὶ καὶ δίκαιοι ἐκ δεξιῶν, οἱ
 δὲ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τέλους
 θὰ ἀρχίσῃ ἡ κρίσις. Οὔτε μάρτυρες καὶ ἀποδείξεις, οὔτε δικη-
 γόροι καὶ ἀπολογίαί, ἀλλ' οὔτε μετάνοια πλέον ἐκεῖ καὶ συγ-
 χώρησις. Ὁ παντογνώστης καὶ καρδιογνώστης Θεὸς γνωρίζει
 ἐνὸς ἐκάστου ὄχι μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς πλέον
 ἀποκρύφους στοχασμούς, ἐπομένως δὲν ἔχει ἀνάγκη οὔτε νὰ
 ἐξετάσῃ οὔτε νὰ ἀνακρίνη τινά. Θέλει δὲ μόνον ἀπαριθμῆσθαι
 πρὸς τοὺς ἐκ δεξιῶν τὰ ἔργα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης,
 ὅσα ἔπραξαν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν θέλει πέμψῃ αὐτοὺς ἐκεῖ, ὅπου
 ἡ αἰωνία¹¹⁾ χαρὰ καὶ ἀτελεύτητος μακαριότης διὰ νὰ ἀπολαύ-
 σωσι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, « ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤ-
 κουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη »¹²⁾. Ἐπειτα δὲ
 θέλει στραφῆ πρὸς τοὺς ἐξ ἀριστερῶν, καί, ἀφ' οὗ ἀπαριθμῆσθαι
 καὶ πρὸς αὐτοὺς τὰ ἔργα τῆς ἀσεβείας καὶ ἀνομίας των, θέλει
 τοὺς ἀποπέμψῃ εἰς τὸν τόπον τῆς αἰωνίου¹³⁾ κολάσεως καὶ
 καταδίκης, ἐκεῖ ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων,
 εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς

7) Πράξ. κδ'. 15, Ἰω. ε'. 28, 29, Κλήμ. Ῥώμης πρὸς Κορινθ. κδ'. Ἰου-
 στιν. ἀπολ. ἀ. 18, 52, Ἀθανάσιος ἐνανθρωπ. ι, Κοριλλ. Κατήχ. δ'. 30, Χρυ-
 σόστ. εἰς Ἑβρ. ὁμ. ιθ'. 4. 8) ἀ. Θεσο. δ'. 15.

9) Ματθ. κέ. 31, Δανιήλ ζ'. 7, 10. 10) Ματθ. κδ'. 27.

11) Ἰω. γ'. 28, γ'. 16, Ματθ. κέ. 46, ἀ. Πέτρ. ε'. 10, Ἑβρ. ε'. 8, 9, β'.
 Κορ. δ'. 7, 8, κλπ. Θεόφιλ. Ἀντιοχ. πρὸς Αὐτόλοκ. ἀ. 14, Κλήμ. Ἀλεξ.
 στρωμ. ε'. 14, August. de Civit. Dei XXII. 30, Δαμασκην. ἐκθ. ὀρθ. πίστ.
 δ'. 27. 12) ἀ. Κορ. β'. 9.

13) Ματθ. γ'. 12, ιθ'. 8, κέ. 44, 46, Ἀποκάλ. ιθ', 11, κ'. 10, Μάρκ. β'.
 48, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 28, Εἰρην. Haeres. IV. 28, V. 27, Κυριλλ. Ἰερου-
 κατήχ. ιθ'. 19, Θεόφιλ. Ἀντιοχ. Αὐτόλ. ἀ. 14, Κυριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἠσαΐ. ζέ,
 41, Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. ηγ', August. Civ. Dei XXI. 17, 21, 26.

ἀγγέλοις¹⁴) αὐτοῦ. Ὅπως δὲ οἱ δίκαιοι θέλουσιν ἀπολάβῃ ἀνάλογον πρὸς τὴν πίστιν καὶ ἀρετὴν αὐτῶν τὴν ἀμοιβὴν¹⁵), οὕτω καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἡ κόλασις θέλει εἶνε ἀνάλογος μετὰ τὴν κακίαν καὶ ἀπιστίαν των¹⁶).

§. 80.

Ποῖον εἶνε τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τί μᾶς διδάσκει; «Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν». Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τῇ διπλῇ αὐτοῦ σχέσει πρὸς τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ πρὸς τὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν πρῶτον λόγον εἶδομεν ἀνωτέρω¹), ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα²) εἶνε τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ὅθεν καὶ «κύριον» καὶ «ἅγιον» λέγεται διὰ τὴν θεϊαν κυριαρχίαν καὶ ἀγιότητα, ὅπως κύριος καὶ ἅγιος ὁ Πατήρ, ὅπως κύριος καὶ ἅγιος ὁ Υἱός· ὅτι ἐπομένως ὡς τοιοῦτον «συμπροσκυνεῖται καὶ συνδοξάζεται» μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι οὔτε ἐκτίσθη, ὅπως τὰ κτίσματα, οὔτε ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅπως ὁ Υἱός, ἀλλ' «ἐκπορεύεται» μόνον

14) Ματθ. κβ' 31.

15) Λουκ. ιθ' 17, 20, ἀ. Κορ. γ' 8, β'. Κορ. θ' 6, Εἰρην. Haer. III. 49, Κλημ. Ἀλεξ. στρωμ. ζ' 13, Θεοδώρ. εἰς ἀ. Κορ. ιε' 41, August. Civ. Dei XXII. 30, Βασίλ. εἰς Ἡσαΐ. ια' 40, Χρυσός. εἰς ἀ. Κορ. μα' 3.

16) Λουκ. ιβ' 47, 48, κ' 47, Ῥωμ. β' 6, Χρυσόστ. εἰς Ῥωμ. ὁμ. ε, Hieron. in Math. X, August. de Baptism. IV. 49.

1) §. 45.

2) Τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπονομάζεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ παράκλητος (Ἰω. ιδ' 26, ις' 7, = συνήγορος καὶ παρτήγορος, Ἰδ. Suicer. Thes. eccles. ἐν τῇ λέξει)· ὄψωρα (Ἰω. δ' 10, κλπ.)· ἐπαγγελία (Λουκ. κδ' 49, κλπ.)· δύναμις (Λουκ. ἀ. 35, κλπ.)· χρῆσμα (ἀ. Ἰω. β' 20, κλπ.)· σφραγίς (Ἐφεσ. ἀ. 13, κλπ.), καὶ δάκτυλος Θεοῦ (Ματθ ιβ' 28. κλπ.).

«ἐκ τοῦ Πατρὸς», ὄχι δὲ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», ὅπως βλασφημοῦσιν οἱ Λατῖνοι, κατ' αὐτοὺς δὲ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι³⁾).

Τὴν δὲ δευτέραν, τὴν πρὸς τὸν κόσμον, σχέσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μᾶς ἐξηγεῖ ἡ λέξις «ζωοποιὸν καὶ ἅγιον» (ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀναφορᾷ) καὶ αἱ λέξεις «λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν». Διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Θεὸς ἐπενεργεῖ εἰς σύμπασαν ἐν γένει τὴν κτίσιν, τὴν τε αὔλον⁴⁾ καὶ τὴν ὕλικήν⁵⁾, διαμορφῶν καὶ ζωογονῶν αὐτήν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος λέγεται ἐν γένει «ζωοποιὸν»⁶⁾. Ἰδίως ὅμως τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐμπνέει καὶ ἐνισχύει τὴν πνευματικὴν ζωὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδείξωσιν ἑαυτοὺς καὶ οἴκοθεν ἀξίους τῆς θείας ταύτης χάριτος⁷⁾, φωτίζον αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἁγιάζον τὴν καρδίαν· ὅθεν οὐ μόνον «ζωοποιὸν» καὶ κατὰ τὴν ἀναφορὰν ταύτην, ἀλλὰ καὶ «ἅγιον» ἰδιαιτάτα προσωνομεῖται⁸⁾. Ὁ ἀξιωθεὶς τῆς θείας ταύτης χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑψοῦται ὑπεράνω τῆς κοινῆς σφαίρας καὶ βλέπει διὰ τοῦ νοῦς πράγματα, τὰ ὅποια οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἴδῃ καὶ κατανοήσῃ, οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀνευ τῆς ἄνωθεν ταύτης διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐλλάμψεως.

3) Ἰδ. §. 36.

4) Ἦτοι τοὺς ἀγγέλους, Ἰππόλ. ὁμ. εἰς τὴν αἴρ. Νοητοῦ ἰδ', Ἰθην. πρὸς Σεραπ. δ'. 41. 5) Γεν. ἀ. ψαλμ. ρβ'. 30, λγ'. 6, Δεμασκ. ἔκθ. ἀ. 104.

6) Χρυσόστ. εἰς Πράξ. ὁμιλ. δ'. 9, Διδυμ. Ἰθ. περὶ τριάδος δ'. 7.

7) Πρβλ. §. 24, §. 36.

8) Ὅπως καὶ τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἶνε ἅγια, οὕτω καὶ ὁ ἁγιασμός τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων εἶνε κοινὸν ἔργον αὐτῶν (Ἰω. ιζ'. 14—17, δ'. Θεσσαλ. β'. 13, ἀ. Πέτρ. ἀ. 2). Ἄλλ' ἰδίως ὁ μὲν Πατὴρ εἶνε, οὕτως εἰπεῖν, ἡ πηγὴ τοῦ ἁγιασμοῦ (Ἰω. ιδ'. 16, Βασιλ. ἀγ. πνεύμ. ις'), ὁ δὲ Υἱός, ὁ δὲ διὰ τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας καὶ ἀπολυτρώσεως καταξιώσας αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον (Ἰω. ιδ'. 16, 26, ζ'. 39, ἀ. Κορ. ἀ. 4, κλπ.), καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὁ ἴδιος καὶ κατὰ μέρος μεταδότης καὶ συντελεστής αὐτοῦ (δ'. Κορ. ιγ'. 13, ἀ. Κορ. ιδ'. 4, 11, Πράξ. β'. 3, 4, ἀ. Πέτρ. ἀ. 2, ἀ. Κορ. ζ'. 14, Ἰω. γ'. 5, 6, 7).

§. 81.

Τίνες ἐχρημάτισαν δοχεῖα ἐκλεκτά τῆς θείας χάριτος καὶ ὄργανα ἄμεσα τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Τοῦ κατὰ θείαν χάριν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτισμοῦ καὶ ἁγιασμοῦ ἠξιώθη καὶ ἀξιοῦται, καθόλου μὲν εἰπεῖν, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία¹⁾, ἰδίως ὁμως καὶ κατ' ἐξαιρετον τρόπον ἠξιώθησαν αὐτῆς οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης, οἱ προφῆται καὶ οἱ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν πεντηκοστὴν μάλιστα ἡμέραν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὅτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη ἐπ' αὐτοὺς ἐν πυρίναις γλώσσαις²⁾. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἅγιοι οὗτοι ἄνδρες εἶνε καὶ λέγονται θεόπνευστοι, καὶ αὐτοὶ καὶ πᾶν ὅ,τι συνέγραψαν ἢ ἐλάλησαν περὶ Θεοῦ καὶ περὶ παντὸς πράγματος ἀναφερομένου ἐμμέσως ἢ ἀμέσως εἰς αὐτόν, ὡς ἐμπνευσθέντες, φωτισθέντες καὶ καθοδηγηθέντες εἰς τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ ἀμέσως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁ λόγος αὐτῶν εἶνε καὶ λέγεται λόγος Θεοῦ³⁾. Ἐὰν δὲ ἐν τῷ ὀγδόῳ ἄρθρῳ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἀναφέρεται ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα «ἐλάλησε» μόνον «διὰ τῶν προφητῶν», ὅχι καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων, τοῦτο προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ συντάξασα τὸ ἄρθρον τοῦτο ἑ. οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἠθέλησε νὰ προφυλάξῃ δι' αὐτοῦ τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς ἀπὸ τῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀναφεύσεως παρά τισι καχοδοξίας, ὅτι τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης δὲν ἦσαν θεόπνευστα, παρεσιώπησε δὲ τὸ περὶ θεόπνευστίας τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν βιβλίων τῆς καινῆς Διαθήκης, ἐπειδὴ τοῦτο οὐδεὶς ἠρνεῖτο τότε οὐδὲ διημφισβῆται. Ἐπειδὴ δέ, ὡς προείπαμεν, δύο εἶνε τὰ εἶδη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ἔγγραφος, ἤτοι ἡ ἁγία Γραφή, καὶ ὁ προφορικὸς καὶ ἄγραφος, ἤτοι ἡ παράδοσις, ἔπεται ὅτι ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ πηγαὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἢ τε γραφῆ⁴⁾ καὶ ἡ

1) Ἴδ. κατωτέρω §. 82. 2) Πράξ. ἀ. 5, β'. 1. 3) Ἴδ. §. 12.

4) Πράξ. ἀ. 16, γ'. 18, 21, δ'. 25, κή. 26, Ἑβρ. ἀ. 1, γ'. 7, ζ'. 3, θ'.

παράδοσις"), εἶνε θεόπνευστοι. Οὔτε δὲ ἡ ἀγία καὶ πολύτιμος αὕτη τῆς ἐκκλησίας παρακαταθήκη, ἡ παράδοσις, (ἥτις πηγάζει μὲν καὶ ἐκ προτέρων τῆς χάριτος χρόνων, ἐκ τῆς παλαιᾶς δηλ. διαθήκης, ἀλλ' ἰδίως ἀρχὴν καὶ σύστασιν λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, μετεδόθη διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν), ἀντίκειται πρὸς τὴν ἀγίαν γραφὴν, οὔτε αὕτη πρὸς τὴν παράδοσιν, μόνον δὲ συμπληροῖ ἀμοιβαίως ἡ μία τὴν ἄλλην, διότι τὸ μὲν γράμμα τῶν γραφῶν ζωοποιεῖται διὰ τῆς παραδόσεως, ἡ δὲ γνησιότης τῆς παραδόσεως δοκιμάζεται πρὸς τὴν ἀγίαν γραφὴν.

Ἐντεῦθεν γίνεται κατάδηλον ὅτι πλανῶνται καὶ βλασφημοῦσιν οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἀρνούμενοι τὴν θεοπνευστίαν τῆς παραδόσεως καὶ δεχόμενοι ὡς λόγον Θεοῦ μόνον τὴν ἀγίαν Γραφὴν. Ἡ δυσσεβὴς αὕτη αἵρεσις ἐξελέγχεται οὐ μόνον ἐξ αὐτῆς τῆς παραδόσεως, ἥτις ὑπάρχει ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς λόγος Θεοῦ ἀνέκαθεν ὑπ' αὐτῆς⁶⁾, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἐν ἧ ὁ ἀπόστολος Παῦλος οὐ

8, ι. 15, 16, Ματθ. ε. 19, κς'. 54, Λουκ ιη. 31, κδ'. 26, 44, Ἰω. ιγ'. 48, Ματθ. κς'. 42, Μάρκ. ις'. 36, β'. Τιμ. γ'. 15, 16, β'. Πέτρ. α. 19, 20, 24, β'. Βασίλ. κγ'. 2, ψαλμ. μγ'. 2, ἐξοδ. δ'. 12, ιζ'. 44, κδ'. 7, λδ'. 27, Ἀριθμ. λγ'. 1, 2, Δευτερον. κη. 58, λα. 19, Ἰερεμ. λ'. 2, λς'. 2, Ματθ. ι. 19, 20, κη. 48, α. Κορ. β'. 13, ζ'. 40, Μάρκ. ιγ'. 11, Λουκ. ις'. 44, 42, Κλημ. Ῥώμης α. Κορινθ. μέ, Ἰουστίν. Τρύφων. διάλ. κθ', λβ', λγ', ριβ', Εἰρην. Haeres. V. 20, Τατιαν. Ἑλλην. ιβ', Θεόφιλ. Ἀντιοχ. Αὐτόλοκ. β'. 9, 14, γ'. 14, 13, 41, Tertull. adv. Marcion. III. 3, Κλήμ. Ἀλεξανδρ. στρωματ. β'. 2, προτρεπτ. θ', Ὀριγέν. περὶ ἀρχ. δ'. 1, 6, κατὰ Κέλσ. η. 9, 2, 7, 17, Ἰππόλ. αἰρ. Νοητ. ιά. Lactant. Instit. divin. V. 2, VI. 21, VII. 4, V. 4, 2, IV. 20, Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. ε. 28, ζ'. 13, εἰς ψαλμ. α. 3, β'. 9, Βασίλ. εἰς ψαλμ. κθ'. 2, Ἀθανάτ. εἰς ψαλμ. προοιμιακ., Χρυσόστ. εἰς β'. Τιμόθ. ὁμιλ. θ'. 4, εἰς Γαλ. α. 7, Hier. in Ecclesiast. XI. 2, in Zaccar. IV, August. de Civit. Dei XI. 3, Κυριλλ. Ἀλεξ. κ. Νεστορ. β'. 7, Θεοδώρ. ἑλλην. παθημ. θεραπ. γ'.

5) Ἰδ. §. 40. Πρὸλ. καὶ Πολυκαρπ. Φιλιππ. θ', Εἰρην. Haer. III. 4, Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. ζ'. 47, 48, Tertull. de Coron. milit. III, praescr. XV, Βασίλ. ἀγ. πνεύμ. κθ'. 1, Γρηγόρ. Ναζ. λόγ. λδ', Χρυσόστ. εἰς β'. Θεσσαλ. ὁμ. δ'. 12, εἰς β'. Τιμ. ὁμ. γ'. 4, Ἐπιφάν. αἰρ. οβ'. 3, ξά. 6, August. c. Julian. VI. 5.

6) Εἰρην. Haeres. III. 4.

μόνον ὁμολογεῖ τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ῥητῶς, ἀλλὰ καὶ συνιστᾷ τὴν ἀπαρασάλευτον τήρησιν αὐτῆς⁷⁾).

§. 82.

Τίνες μετὰ τοὺς προφῆτας καὶ ἀποστόλους ἐχρημάτισαν ὄργανα τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ θέλει μένη εἰς τὸν αἰῶνα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὁδηγοῦν αὐτὴν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν¹⁾. Ἔπεται ἄρα ὅτι ἡ καθόλου ἐκκλησία, ἡ φύλαξ τῶν γραφῶν καὶ τῆς παραδόσεως, δὲν λανθάνεται ὡς τοιαύτη²⁾

7) « Ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, αἱ ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν » β'. Θεσσαλ. β'. 15. Πρβλ. γ'. 16, ἀ. Κορ. ια'. 2, Γαλ. ἀ. 14, κτλ. Τί ἄλλο μαρτυρεῖ διαβρῆθην ὁ ἀπόστολος ἐν τούτοις εἰμῆ ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ καὶ διάκρισις μεταξὺ τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἦτοι μεταξὺ τῆς γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως; — Ἄλλ' ἐκτός τούτου οἱ διαμαρτυρόμενοι οὐδὲν ἀναγνωρίζουσι κῆρος εἰς πᾶσαν ἐν γένει τῆς Γραφῆς ἐπίσημον ἑρμηνείαν, διατεινόμενοι, ὅτι ἡ Γραφή, καθ' ὅσον ἀποβλέπει τὰς σωτηριώδεις αὐτῆς διδασκαλίας, εἶνε οἴκοθεν φανερά εἰς πανταδήποτε. Τί δὲ νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς ἔτι χειρόνος πλάνης τῶν Κουακέρων (§. 36, σημ. 2. δ'), οἵτινες ὄχι μόνον τὴν παράδοσιν ἀρνοῦνται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Γραφὴν δὲν ἀποβίδουσι ὅσον ὀφείλεται κῆρος, δοξάζοντες ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια ἐμπνέεται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν οὕτως, ὥστε ἡ ἁγία Γραφή κατανατᾷ δι' αὐτοῦ ἀπλοῦν μόνον βοήθημα, ἀπλοῦς σχολιαστής τῶν ἐμπνευσμάτων αὐτῶν; Ἄγνοοσι καὶ οἱ υἱοὶ οὗτοι τῆς κακοδοξίας, ὅτι ἡ θεία χάρις φωτίζει ἕνα ἕκαστον κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας αὐτοῦ πίστεως καὶ ἁγιότητος, ὅπως εἶπε ῥητῶς ὁ Σωτὴρ λαῶν περὶ τῶν ταλάντων, ἦτοι αὐτῆς τῆς θείας χάριτος, ὅτι « τῶ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ » (Ματθ. κέ. 29). Τίς λοιπὸν ἔσται ὁ ἀληθῶς καὶ καθ' ὁλοκληρίαν θεόπνευστος, ἀπ' οὗ ὅλοι θὰ νομιζῶσιν ἑαυτοὺς τοιοῦτους; Ἐκ δὲ τοῦ χάους τούτου καὶ τῆς συγχύσεως ποία εἶνε δυνατὸν νὰ προέλθῃ ἐνότης πίστεως; Οὐδεμία, ὅπως μᾶς διδάσκει αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῶν διαμαρτυρομένων ἐν γένει, καταμελισθεῖσα εἰς ἀπειράριθμα σχίσματα καὶ αἵρέσεις, ὧν αἱ πλεῖστα παρεξέκλιναν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντικρυς ἀπάρησιν τῆς θεότητος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ.

1) Ἰω. ιβ'. 15, ις'. 13.

2) Εἰρην. αἵρέσ. ἀ. 1, III. 2, 4, Tertull. praescr. 2, 36, August. ad Bonifat. 12, Cyprian. Epist. XXXV, Ἀθανάστ. κ. Ἀρειν. δ'. 35, Βασίλ. εἰς

καὶ εἶνε θεοφώτιστος, ὁσάκις ὀλόκληρος συνερχομένη διὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς, ἀποφαίνεται περὶ τῶν θείων ἀληθειῶν. Τοῦτο δὲ μάλιστα γίνεται ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, ὅπου ἡ καθόλου ἐκκλησία δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ πλανηθῆ ἐκλέγουσα τὸ ψεῦδος ἀντὶ τῆς ἀληθείας, διότι τὰ ἐν αὐτῇ παρὸν καὶ ἐνεργοῦν ἅγιον Πνεῦμα φωτίζει καὶ καθοδηγεῖ αὐτὴν ἀπαλλάττον πάσης πλάνης³).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς διὰ τῶν Συνόδων περὶ τῶν θείων ἀληθειῶν ἀποφαινομένης καθόλου Ἐκκλησίας, ὄργανα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐχρημάτισαν κατὰ δεύτερον λόγον ἐν τῇ ὀρθοτομήσει τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας⁴), οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὅσοι, κατὰ τοὺς πρώτους μάλιστα τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας, οὐ μόνον διὰ τοῦ εὐσεβοῦς παραδείγματός των καὶ τῆς θεαρέστου αὐτῶν πολιτείας συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόδοον τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν σοφῶν καὶ ἱερῶν αὐτῶν συγγραφῶν ἐπρομάχησαν ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τῶν δογμάτων, ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς δηλονότι ἐρμηνείας καὶ διδασκαλίας τοῦ θείου λόγου. Διακρίνονται δὲ οἱ πατέρες οὗτοι τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας εἰς τρεῖς μάλιστα τάξεις. Πρῶτοι εἶνε οἱ λεγόμενοι ἀποστολικοὶ πατέρες, οἱ σύγχρονοι τῶν ἀποστόλων, ἤτοι Κλήμης ὁ Ῥώμης, Βαρνάβας, Ἐρμᾶς, Ἰγνάτιος, Πολύκαρπος, Παπίας καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Δεύτεροι ἔρχονται οἱ ἀπολογηταί, ὀνομασθέντες οὕτως, διότι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ὑπερασπίσθησαν τὴν ἀλήθειαν τῶν θείων δογμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν Ψου-

ψαμ. νθ'. 4, Ἐπιφάν. ἀρῆς. οἷ. 14, Κυριλλ. κ. Νεστοριαν. γ'. 1, Ἰσίδωρ. Πηλουσιώτ. ἐπιστολ. σλή.

3) Ματθ. κη'. 20, ἰθ'. 20, Ἰω. ιδ'. 6, ις'. 13, Ἐπιστολ. Πατριαρχ. ὄρ. ιβ., Γρηγόρ. Ναζ. λόγ. κά, ἐπιστολ. νέ, οβ', πδ', ρλγ', Βασιλ. ἐπιστ. ριδ', August. epist. LIV, ad Jan. 1, τῆς γ'. οἰκουμ. Συνόδου καν. ζ', Ambros. Epist. XXXII, Νικηφόρ Πατριαρχ. Κ]πόλ. παρὰ Fabric. Bibl. Graec. vol. VI, p. 166.

4) Εἰρην. Haer. III, 3, Θεοδώρ. ἱστορ. ἐκκλ. ε. 9, τῆς δ', ε' καὶ ζ'. οἰκουμ. Συνόδ. καν., August. ad Iul.

δαίων καὶ κατὰ τῶν ἐθνικῶν, ἦτοι τῶν εἰδωλολατρῶν. Οἱ πατέρες οὗτοι εἶνε οἱ ἐξῆς: Ἰουστίνος, Ἀθηναγόρας, Θεόφιλος Ἀντιοχείας, Εἰρηναῖος καὶ ἄλλοι. Ἀκολουθοῦσι τρίτον οἱ μεγάλοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Κύριλλος, Ἀμβρόσιος, Ἱερώνυμος, Αὐγουστίνος, καὶ ἄλλοι. Τὰ συγγράμματα τῶν ἀγίων καὶ ἱερῶν τούτων ἀνδρῶν δὲν ἔχουσι τὸ κῦρος εἰς ἴσον βαθμὸν πρὸς ὅσα ἐδογματίσαν καὶ ἐκανόνισαν αἱ Σύνοδοι, διότι καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου Πνεύματος δὲν ἤξιώθησαν εἰς ἴσον βαθμὸν, εἶχαν ὅμως τὴν χάριν ταύτην οἱ ἅγιοι οὗτοι ἄνδρες εἰς βαθμὸν ὑπέρτερον παντός ἄλλου ἀτόμου. Ὅθεν μετὰ τὰς συνόδους, αἵτινες ἀντιπροσωπεύουσιν ὁλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν, οἱ ἅγιοι οὗτοι ἄνδρες εἶνε τὰ κατ' ἐξοχὴν ὄργανα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὅθεν καὶ θεοφόροι⁵⁾ πατέρες κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζονται.

5) Ταῦτα λέγοντες δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ὡς θεοφόροι νοοῦνται οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ὄχι ἀπλῶς εἶπειν ἐν παντὶ ὅ,τι συνέγραψαν, διότι ἐξ αὐτῶν πολλοὶ συνέγραψαν καὶ περὶ ἀντικειμένων ἀλλοτρίων πρὸς τὸν χριστιανισμόν καὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἀληθείας, οἷον περὶ γραμματικῆς, φιλοσοφίας, ἀστρονομίας, ποιήσεως, ἱστορίας, μουσικῆς κτλ., ἀλλ' ἐν οἷς μόνον συνέγραψαν περὶ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἀληθειῶν. Καὶ ταῦτα δὲ τὰ συγγράμματα δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς ἀλάνθαστα πάντα καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλὰ μόνον ὅσα καὶ καθ' ὅσον συμφωνοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν διδασχθεῖσαν μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, πρεσβευομένη δὲ καὶ διδασχομένη ὑπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, διότι οὗτοι καὶ μόνον οὗτοι, ἦτοι οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἡ καθόλου ἐκκλησία, εἶνε ἀλάνθαστοι κατὰ τὴν αὐστηράν καὶ ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ πατέρες μὲν τινες τῆς ἐκκλησίας ἐλανθάσθησαν ἀντικρως ἐν πολλοῖς τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ὅθεν καὶ συνοδικῶς κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας (ὡς π. χ. ὁ Ὀριγένης, ἰδ. §. 31). ἄλλοι δὲ ἐξέφρασαν ἰδέας ἀτομικὰς μὴ ἀναγνωρισθείσας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ὡς ἀληθείας τῆς πίστεως. Οὕτε λοιπὸν αἱ ἀτομικαὶ αὗται ἰδέαι πολλῶν πατέρων πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς κανὼν τῆς ὀρθοδοξίας ἐν γένει, οὔτε πάλιν ὅ,τι περιέχεται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἐκπεσόντων τῆς ὀρθοδοξίας ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων εἶνε συλλήβδην καὶ ἀπλῶς εἶπειν ἐσφαλμένον καὶ κακόδοξον. Παράδειγμα ἔστω αὐτὸς πάλιν ὁ Ὀριγένης, περὶ οὗ ὀρθότατα εἴρηται τὸ τοῦ Κασσιδώρου «Ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo pejus.» (Fabric. Bibliothec. Graec. vol. V. p. 214). Πρὸς ἐν γένει August. epist. CXLVII ad Fortun.

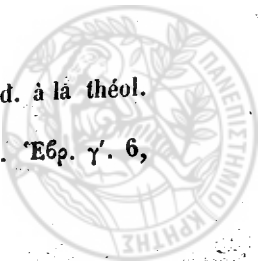
§. 83.

Κατὰ τίνα λόγον ἐνεργεῖ ἡ θεία χάρις διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ εἰς τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας, καὶ ποῖα εἶναι τὰ χαρίσματα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

Ὅ κατὰ θείαν χάριν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτισμὸς καὶ ἁγιασμὸς ἐπενεργεῖ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως καὶ εἰς τὰ κατὰ μέρος μέλη τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέλη ταῦτα εἶνε πολλὰ καὶ διάφορα, πολλὰ καὶ διάφορα εἶνε καὶ τὰ εἶδη τῆς εἰς αὐτὰ ἐνεργουμένης θείας χάριτος καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἢ, ἐν ἄλλαις λέξεσι, πολλὰ καὶ διάφορα εἶνε τὰ χαρίσματα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐὰν δὲ ἕκαστος ἡμῶν δὲν δύναται φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ ἔχη παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὅλα τὰ χαρίσματα, ὅσα ἔχει ἡ ὀλομέλεια τῆς ἐκκλησίας, ἐὰν δὲν δυνάμεθα ὅλοι νὰ γείνωμεν ἀπόστολοι καὶ προφῆται, οὐδὲ Ἀθανάσιοι καὶ Χρυσόσομοι ἐν τῇ κατανοήσει καὶ ἐξηγήσει τοῦ θείου λόγου, ὅχι τόσον διότι δὲν ἔχομεν τὴν σοφίαν ἐκείνων, ἀλλὰ διότι στερούμεθα ὄσσην πίστιν καὶ ὅσον ζῆλον εἶχαν οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, δὲν ἔπεται καὶ ὅτι μένομεν ὅλως ἀπόκληροι τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐὰν μόνον ἔχωμεν ἀπλῶς πίστιν ἐνεργουμένην δι' ἀγάπης. Ὅχι. Τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπεσχέθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς πιστούς¹⁾, ὥστε ὅλοι ἀνεξαιρέτως, ὅσοι ἐπιστεύσαμεν καὶ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν, δυνάμεθα νὰ γείνωμεν κοινωνοὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν ἔχωμεν πίστιν ἀληθῆ καὶ μεταλαμβάνωμεν ἐν πίστει καὶ εὐλαβείᾳ τῶν ἱερῶν μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μέγιστον καὶ ἀναγκαιότατον εἰς σωτηρίαν μετὰ τὸ βάπτισμα εἶνε ἡ θεία εὐχαριστία. Ἀλλὰ ἡ χάρις αὕτη ἐνεργεῖ κατὰ διά-

15, c. Faust. VII, Ambros. Epist. XLVII, καὶ Macaire Introd. à la théol. orth. §. 141.

1) ἀ. Κορ. γ'. 46, ε'. 49, β'. Κορ. ε'. 16, Ἐφεσ. β'. 21. Ἐβρ. γ'. 6, ἀ. Πέτρ. β'. 5.

φερον τρόπον εις ένα ἕκαστον, ἐκλέγουσα τὸ ἕκαστῳ ἄρμοδιώτερον καὶ σωτηριωδέστερον²⁾. Ὅθεν καὶ τὰ εἶδη τῶν χαρισμάτων, τὰ ὁποῖα ἢ δωροῦνται ἢ δωρηθέντα ἅπαξ ἐνισχύονται καὶ κρατύνονται παρὰ τοῖς πιστοῖς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἶνε διάφορα, καθὼς καὶ ὁ βαθμὸς, εἰς τὸν ὁποῖον δωροῦνται. Καὶ ὁ μὲν προφήτης Ἑσαίας³⁾ ἀπαριθμεῖ ἑπτὰ τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, α') πνεῦμα φόβου Θεοῦ, β') πνεῦμα γνώσεως, γ') πνεῦμα ἰσχύος, δ') πνεῦμα βουλήs, ε') πνεῦμα συνέσεως, ς') πνεῦμα σοφίας, καὶ ζ') πνεῦμα Κυρίου. Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι τὰ ἐξῆς εἶνε οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, «ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια».†

§. 84.

Ποῖον εἶνε τὸ ἔννατον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ ποῖα τις εἶνε ἡ ἔννοια τῆς ἐκκλησίας, περὶ τῶν προσόντων τῆς ὁποίας μᾶς διδάσκει;

Τὸ ἔννατον ἄρθρον λέγει «εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν», καὶ μᾶς διδάσκει ποῖα εἶνε τὰ προσόντα τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν. Ἀλλὰ πρὶν εἰπῶμεν περὶ τῶν προσόντων τούτων, ἀνάγκη νὰ λαλήσωμεν περὶ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας.

Ὅ,τι εἶνε ὁ Χριστιανισμὸς¹⁾ ὡς ἀφηρημένη ἔννοια, τοῦτο εἶνε ἡ ἐκκλησία ὡς πρᾶγμα συγκεκριμένον. Ἡ ἀπ' ἀρχῆς βουλή τοῦ Θεοῦ ἦτο νὰ καταστήσῃ μίαν πνευματικὴν βασιλείαν²⁾, τῆς ὁποίας βασιλεὺς μὲν νὰ εἶνε αὐτός, μέλη δὲ οἱ

2) Καὶ οὕς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δευτέρων προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις· εἶτα χαρίσματα ἱερέων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες διδασκαλοὶ, μὴ πάντες δυνάμεις, μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἱερέων: μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσιν; κ. ἄ. Κορ. ιβ'. 28 3) ἰά. 1, 2, 3.

1) Ἴδ. §, 8, §. 3, καὶ ἰδίως §. 25.

2) Ἡ βασιλεία αὕτη ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ λέγεται παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ βα-

εἰς αὐτὸν πιστεύοντες. Ἄλλ' ἡ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου ἀνέκοψε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θείου βουλεύματος, προϋποτύπωσις δὲ τῆς τοιαύτης πνευματικῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἦτο, ὡς προείπαμεν³), τὸ θεοκρατικὸν βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ, τὸ «βασίλειον ἱεράτευμα», ὅπου, κυρίως εἰπεῖν, βασιλεὺς ἦτο αὐτὸς ὁ Θεός, κυβερνῶν τὸν λαὸν διὰ τοῦ νόμου. Ἄλλ' ἡ ἐν τῷ Ἰσραήλ αὐτῆ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἦτο σκιά μόνον καὶ τύπος, ἤρχισε δὲ κυρίως νὰ πραγματοποιηῆται μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος, ἔτι δὲ κυριώτερον μετὰ τὴν εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, καὶ ἔκτοτε ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον, καὶ θέλει ἐξακολουθήσῃ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Καὶ ἐκ τούτων μόνον γίνεται ἤδη δῆλον, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἔχει πολλὰς καὶ διαφόρους σημασίας⁴). Κατὰ γενικωτάτην ἔννοιαν, ἐκκλησία λέγεται τὸ σύνολον τῶν πιστῶν ἐν γένει, καὶ περιλαμβάνει πάντας τοὺς πιστεύσαντας καὶ βαπτισθέντας εἰς Χριστὸν μετὰ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ, ὡς καὶ πάντας τοὺς πι-

σιλεία τῶν οὐρανῶν » (= ἐκκλησία: Ματθ. 16'. 47, 50 καὶ ἐξ. = χριστιανισμός: Ματθ. 17'. 24, 31, 33, 44, 45, 46, 52 = ἡ χώρα τῆς μελλούσης μακαριότητος, καὶ αὐτὴ ἡ μακαριότης: Ματθ. 1'. 3, 10, 12. 4, 4, 10'. 23, 24), « βασιλεία τοῦ Θεοῦ » δὲ παρὰ τοῖς λοιποῖς Εὐαγγελισταῖς (= ἐκκλησία: Μάρκ. 8'. 26, 30, Λουκ. 17'. 48, 20 = ἡ μελλούσα μακαριότης: Ἰω. 7'. 3, 5), καὶ « βασιλεία τοῦ Χριστοῦ » (= ἡ μακαριότης: Ἐφ. 1'. 5, 6'. Πέτρ. 4 11).

3) Ἰδ. §. 8, §. 9, §. 65.

4) Ἡ ἐκκλησία ἔχει καὶ ἄλλας ἐκτός τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἐκδοχάς, γενικωτέρας τε καὶ μερικωτέρας. Κατὰ γενικωτάτην ἔννοιαν ἡ ἐκκλησία περιλαμβάνει σὺμπᾶσαν τὴν περὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους «λογικὴν κτίσιν». (Ἐφεσ. 4. 40, 20—23, Ἐφεσ. 16'. 22—23, Κολ. 4. 18, 20, August. Enchir. 56, de Civitate Dei X. 7). Δευτέρα ἔρχεται ἡ ἀνωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ, ἣτις καὶ εἶνε ἡ συνήθως γενικωτέρη. Μερικώτερον δὲ διαιρεῖται ἡ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐκκλησία εἰς τὴν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης (Πράξ. 7'. 37), ὑποδιαρομένην εἰς τὴν πατριαρχικὴν καὶ νομικὴν, καὶ εἰς τὴν τῆς καινῆς Διαθήκης, καὶ ἔτι μερικώτερον ἐκκλησία λέγεται ἡ στρατευομένη ἐκκλησία τῆς καινῆς Διαθήκης. Κατὰ συνεκδοχὴν δὲ ἐκκλησία λέγεται καὶ τὸ σύνολον τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ἦτο

στεύσαντας εἰς αὐτὸν πρὸ τῆς σαρκώσεως⁶⁾, εἴτε ὑπὸ νόμον, εἴτε πρὸ τοῦ νόμου. Διαιρεῖται δὲ ἡ ἐκκλησία αὕτη εἰς τὴν ἐπὶ γῆς καὶ εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς· καὶ ἡ μὲν πρώτη λέγεται βασιλεία τῆς χάριτος ἡ ἐκκλησία στρατευομένη, καθότι σπεύδουσα πρὸς τὴν σωτηρίαν, καὶ πολεμοῦσα ἐστὶ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, εὐρίσκεται τρόπον τινὰ ἐν στρατείᾳ· ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ἐν οὐρανοῖς, λέγεται καὶ βασιλεία τῆς δόξης ἡ ἐκκλησία θριαμβεύουσα καὶ ἐκκλησία «πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων»⁶⁾. Αἱ δύο αὗται ἐκκλησῖαι ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς ἀλλήλας· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει καὶ νὰ συγχέωμεν αὐτάς, ἀλλὰ νὰ διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων ἀκριβῶς, ὡς οὐσιωδῶς διαφόρους⁷⁾.

Κατ' ἄλλην μερικωτέραν ἔννοιαν, ἥτις εἶνε καὶ ἡ ἐπικρατεστέρα, ἐκκλησία λέγεται ἡ μετὰ τὴν σάρκωσιν καὶ στρατευομένη, ἥτοι τὸ σύνολον τῶν ἰδίως χριστιανῶν, ὅσοι ζῶσιν ἐστὶ ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας. Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐκκλησίας λαλοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα.

§. 85.

Ποία τις λεπτομερέστερον εἶνε ἡ ἐκκλησία αὕτη, ποία τις ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς, καὶ πῶς ἐκτελεῖται;

Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐθεμελιώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ

ὁ κληρὸς (Ματθ. ιθ'. 15—19 μετὰ τῶν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὑπομνημάτων τοῦ Χρυσόστ., Αὔγουστίνου, Κοπριανοῦ καὶ Θεοφυλάκτου. Πρβλ. καὶ Εὐθ. Ζιγαβην. εἰς τὸ χωρ. σελ. 366, ἔκδ. Φαρμακδ.), τελευταῖον δὲ κατὰ μετωνομίαν καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς (Suicer. Thes. eccles. I. 1053).

5) Ἐβρ. ιά. 2, 33, Χρυσόστ. εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. ι. 4, August. in Psalm. XIII, XXXVI, XXXVII, Ἐπιφάν. αἰρέσ. α. 5, Εὐσεβ. ἱστ. ἐκκλ. α. 4.

6) Ἐβρ. ιβ'. 24. Τῆς θριαμβευούσης ἐκκλησίας μέλη δὲν εἶνε φυσικῶς τῶν λόγων ἅπαντες ὅσοι ζῶντες ἐλογίζοντο μέλη καὶ τῆς στρατευομένης, ἀλλ' ὅσοι ἐκ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐκρίθησαν ἄξιοι τούτου, καὶ καθ' ὅσον μόνον ἐκρίθησαν. Πρβλ. §. 89.

7) Ἐπιστολ. πατριαρχ. δρ. ι.

Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ¹⁾, ὅστις, ἀφ' οὗ κατ' ἀρχὰς συνεκρότησεν αὐτὴν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων²⁾, ἐξαπέστειλεν ἔπειτα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ ἔργον των, διδάσκοντες τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ βαπτίζοντες τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν³⁾. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἀπόστολοι, διασκορπισθέντες τῆδε κακεῖσε, συνέζησαν πολλὰς ἐκασταχοῦ ἐκκλησίας⁴⁾, οἱ δὲ διαδεχθέντες παρὰ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐντολὴν ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τοῦτο μέχρι τῆς σήμερον. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη βαθμηδὸν ἡ καθόλου ἐκκλησία, περιλαμβάνουσα ἀπάσας τὰς κατὰ μέρος. Ἡ ἐκκλησία αὕτη λέγεται καὶ σῶμα Χριστοῦ⁵⁾, τοῦ δὲ σώματος τούτου κεφαλὴ μὲν εἶνε αὐτὸς ὁ Χριστός, εἰς δὲ ἕκαστος τῶν πιστῶν μέλος αὐτοῦ. Ἡ ἐκκλησία αὕτη προώρισαί μὲν καὶ μέλλει νὰ συμπεριλάβῃ ὄχι μόνον ἓνα λαόν, ὅπως ἡ νομικὴ ἐκκλησία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν ἀνεξαιρέτως, σύμπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος⁶⁾. πρᾶγματι δὲ σήμερον περιλαμβάνει πάντας καὶ μόνους⁷⁾ τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας καὶ βαπτισθέντας εἰς Χριστόν, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς καὶ γλώσσης⁸⁾, εἴτε δικαίους, εἴτε ἀδίκους⁹⁾, ἀποκλείει δὲ καὶ ἐκ-

1) ἀ. Κορ. γ'. 11, Ματθ. ις'. 18, Ἰω. ι. 14, 16, ις'. 21.

2) Ἰω. ις'. 13, Ματθ. ιη'. 17, Πράξ. κ'. 28.

3) Ματθ. κη'. 18—20.

4) ἀ. Κορ. ἀ. 2, ις'. 19.

5) ἀ. Κορ. ιβ'. 13, 14, 27, Ἐφεσ. δ'. 4, ἀ. 22, 23, β'. 13—16, γ'. 6, δ'. 12, 15, 16, ε. 25—30, ἀ. Κορ. ι. 17, Κολ. ἀ. 19, 24, γ'. 15.

6) Μάρκ. ις'. 15, Ματθ. κη'. 19. 7) Ἰω. γ'. 5.

8) ἀ. Κορ. ιβ'. 13, Πράξ. β'. 44.

9) Ματθ. ιγ'. 24, 47, κβ'. 2, κέ. 4, 33, ιη'. 15, ς'. 12, β'. Τιμ. ἀ. 10, ἀ. Ἰω. ἀ. 8. Ἀποκ. β'. γ'. Cyprian. Epist. ad Maxim., Ambros. Resurrect. II. 448, Hieron. in Ps. XXXIX. 13, Θεοδώρητ. εἰς ψαλμ. λθ'. 13. Διὰ τοῦτο καὶ κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας οἱ Δονατισταὶ καὶ οἱ Νοσοταῖνοι, οἱ ἀξιοῦντες, ὅτι ἡ ἐκκλησία πρέπει νὰ συγκροτῆται ὅλη ἐξ ἁγίων (Ἰδ. β. 35, σημ. 8). Τὴν κακοδοξίαν ταύτην ἀσπάζονται καὶ σήμερον ἐν μέτρῳ τῶν διαμαρτυρομένων τινές. Ἄλλ' ὅταν τὸ πλῆρωμα τῆς ἐκκλησίας εἶνε ἄγιον, τότε πρὸς τί ἡ ἐκκλησία, πρὸς τί ὁ ἁγιασμός, τὰ μυστήρια, ἡ σωτηρία;

βάλλει ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς μόνον τοὺς ἐξωμότας¹⁰⁾, τοὺς αἰρετικούς¹¹⁾, καὶ τοὺς σχισματικούς¹²⁾.

Ἡ ἐκκλησία ἄρα εἶνε ὄλον τι ἐνιαῖον καὶ οὕτως εἰπεῖν ὀργανικόν. Ἡ κεφαλὴ συγκοινωνεῖ πρὸς ὄλον τὸ σῶμα καὶ πρὸς ἓν ἕκαστον μέλος αὐτοῦ, συγκρατοῦσα καὶ πληροῦσα χάριτος καὶ ἰσχύος πάντα τὰ μέλη, ταῦτα δὲ ἀνταποδίδουσιν εἰς αὐτὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, συνδεόμενα πρὸς ἀλληλα καὶ διὰ τῆς ἀγάπης. Ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ δὲ ταύτῃ σχέσει καὶ δι' αὐτῆς ἐκπληροῦται ὁ σκοπὸς τῆς ἐκκλησίας, ὅστις εἶνε ἢ διὰ τοῦ εὐαγγελίου τῆς χάριτος συντήρησις καὶ προαγωγή τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας. Ὁ δὲ σκοπὸς οὗτος τῆς σωτηρίας δὲν ἐκπληροῦται ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄνευ αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δι' αὐτῆς¹³⁾. Τὰ μέσα δέ, δι' ὧν ἐνεργεῖται ἡ ἀμοιβαία αὕτη σχέσις, καὶ πραγματοποιεῖται ὁ σκοπὸς τῆς ἐκκλησίας, εἶνε τρία, α) ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ¹⁴⁾, β) ἡ τέλεισις καὶ κοινωνία τῶν μυστηρίων¹⁵⁾, καὶ γ) ἡ κυβέρνησις τῆς ἐκκλησίας¹⁶⁾. Ὡς ὄργανα δὲ τῆς σχέσεως ταύτης, ἦτοι

10) Καν. ἀποστόλ. ζβ', τῆς ἀ. οἰκουμ. Συνόδ. ιά, τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἀ, β', γ', δ', Μ. Βασιλ. μέ, ογ'.

11) Γαλατ. ἀ. 7, 8, Τίτ. γ'. 10, 11, ἀ Ἰω. β'. 19, Ἰουστίν ἀπολ. ἀ. 26, πρὸς Τρύφ. διάλ. λέ, λς', π'. Ambros. in Luc. IV. 9, Tertull. praescr. 37, Ἀθανάσ. κ. Ἀρειαν. λόγ. ἀ. 2, Χρυσόστ. εἰς πρᾶξ. ὁμ. λγ'. 4, Βασιλ. εἰς ψαλμ. μή. 7, August. de v. relig. V. 9, Tertull. de Carn. Christ. 15.

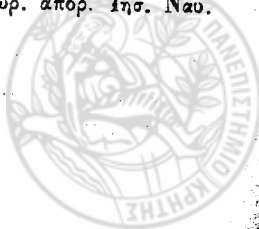
12) Ματθ. ιη. 17, Καν. τῆς ἐν Λαοδικ. λγ'. Μ. Βασιλ. Ἀμφιλόχ. ἀ. 4, Cyprian: Epist. LXIX. 8, Χρυσόστ. πρὸς Ἐφεσ. ὁμ. θ'. 5, August. de un. baptism. 9.—Ἐν γένει δὲ ἡ καθόλου ἐκκλησία δυνάμει τῆς ἐξουσίας τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν (Ματθ. ιη. 17, 18) δύναται νὰ ἀποβάλλῃ καὶ πάντας ἐν γένει, ὅσους νομίση ἐπάναγκες νὰ ἐκκόψῃ ἐκ τῆς ὀλομελείας τῶν πιστῶν (καν. ἀποστόλ. θ', ι, κέ, ζέ, τῆς ἐν Ἀγκύρ. δ', εἰς γ', ἡ, θ', τῆς ἐν Ἀντιοχ. β', Γρηγορ. τοῦ Νεοκαισαρ. ἡ, θ', ι, τοῦ μ. Βασιλ. πδ', πέ, κτλ., ἀ. Κορ. ε. 6, Ματθ. γ. 12.

13) Εἰρην. Haer. III. 24, V. 20, ἀ. 43, Cyprian. Epist. LXXIII, Hieron. in Ioel III. 4, in Ezech. VII. 5, in Amos. IV. 7, Θεοδώρ. ἄπορ. Ἰησ. Ναυ. ἐρώτ. β', Κυριλλ. Ἱεροσ. κατήχ. ιη. 28.

14) ἀ. Τιμ. σ'. 20. Τίτ. β'. 13

15) ἀ. Κορ β'. 12—16, ἀ. Τιμ. β. 1—2.

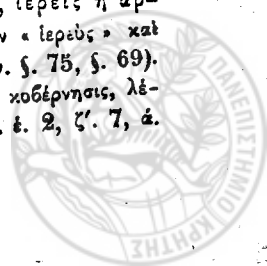
16) Πρᾶξ. ιβ'. 28, ἀ. Πέτρ. ε. 4—2.

λειτουργοὺς τῆς τριπλῆς ταύτης διακονίας, ἐγκατέ-
 στησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ Ἰ. Χριστὸς¹⁷⁾ τοὺς προεστῶτας ἢ
 ἄρχοντας αὐτῆς· τοιοῦτοι δὲ ἦσαν κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἀπόστο-
 λοι, κατόπιν δὲ μέχρι σήμερον οἱ διαδεχθέντες τοὺς ἀποστό-
 λους ἐπίσκοποι, καὶ οἱ ἐκαστοῦ ἀντιπροσωπεύοντες αὐτοὺς
 πρεσβύτεροι. Κατὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον καὶ τὸ πλήρω-
 μα τῆς ἐκκλησίας διακρίνεται εἰς τὸν κληρὸν ἢ τοὺς κλη-
 ρικούς¹⁸⁾, καὶ εἰς τοὺς ἐπιλοίπους ἐκτὸς αὐτῶν λαϊκούς.

17) Λουκ. ς'. 13, Ἰω. ιε'. 16, Ματθ. κη'. 19—20, Λουκ. κβ'. 19, Ματθ.
 ιη'. 18, Μάρκ. ις'. 15, Ἐφεσ. δ'. 14, Λουκ. ι. 16, Πράξ. ιγ'. 2, θ'. 15, β'.
 Τιμ. β'. 2, Τίτ. α'. 15, Κλήμ. Ῥώμης Κορινθ. μβ', μδ', Ἰγνάτ. Μαγνησ. γ',
 ς', ζ', Εἰρην. Παερ. III. 3, II. 4, 5, IV. 26, Cyprian Epist. XXV, XXVII, Εὐ-
 σεβ. ἱστορ. ἐκκλ. γ'. 4, εἰς ψαλμ. πζ'. 35, εἰς Ἠσαϊ. α'. 27, θ'. 14, ια'. 6, 7,
 Χρυσόστ. εἰς β'. Τιμ. ὁμιλ. β'. 2, εἰς β'. Κορ. ὁμ. ιε'. 4, ιη'. 3, Ambros. Com-
 ment. in Ep. I. ad Cor., de Offic. ministr. II 24, Hieron. Dial. c. Lucifer.
 4, August. c. Epist. Parmen. I. 3.

18) Κληρὸς εἶτε κληρονομία ἐκαλεῖτο μεταφορικῶς ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς
 (Δευτερον. δ'. 20, θ'. 29, ψαλμ. λβ', ιβ', καὶ Θεοδώρ. εἰς τὸ χωρίον τοῦτο:
 «Ἐκλεκτός λαὸς κληρονομία Θεοῦ προσαγορευόμενος· πάλαι μὲν ὁ Ἰουδαϊκός,
 μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκλεγείς καὶ τῆς πίστεως τὰς ἀκίνας δεχόμε-
 νος»). Κληρὸς ἐκάλεσε καὶ ὁ Πέτρος τὰς κατὰ μέρος χριστιανικὰς ἐκκλη-
 σίας ἢ κοινότητες (ἀ. Πέτρ. ε'. 3). Ἡ λοιπὸν κληρὸς ὠνομάσθη ἔπειτα κατὰ
 συνεκδοχὴν ἢ διδάσκουσα καὶ τελουσα τὰ μυστήρια καὶ κυβερνώσα μερὶς τῆς
 ἐκκλησίας (ὅποσον περίπου συνέβη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν: ἐκκλησία) ἢ, ὅπερ
 καὶ πιθανώτερον, ἀφ' οὗ διὰ κληρὸν ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
 προσευξαμένων τῶν ἀποστόλων, ὁ ἀπόστολος Ματθίας (Πράξ. α'. 23, 26), τὸ
 ἔργον τῶν κληρικῶν ἰθεωρήθη ἔπειτα ὡς τοιοῦτος ἐξ ἁγίου Πνεύματος «κλη-
 ρὸς διακονίας» (Πράξ. α'. 25), καὶ κληρικοὶ οἱ ἐξ ἁγίου Πνεύματος λαχόν-
 τες τὸν κληρὸν τοῦτον τῆς ἀποστολικῆς διακονίας (Πρόβλ. καὶ Suiceri thes.
 eccles. I. σελ. 111). Καὶ καθ' ὅσον μὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τὸ πρῶ-
 τον τῶν τριῶν ἔργων τῆς ἀποστολικῆς ταύτης διακονίας, ἢ διδασκαλία, οἱ κλη-
 ρικοὶ λέγονται καὶ διδάσκαλοι (κατὰ τὸ ἀ. Κορ. ιβ'. 28, Ἐφεσ. δ'. 2, 41,
 καὶ καθ' ὄν λόγον ἐκαλεῖτο διδάσκαλος καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ: Ματθ. η'. 19,
 κγ'. 8, κλπ.)· καθ' ὅσον δὲ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τὸ δεύτερον, τὸ περὶ
 τῆν τέλει τῆς ἀναιμάκτου θυσίας καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, ἱερεῖς ἢ ἄρ-
 χιερεῖς (κατὰ τὰ: Ἀποκάλ. α'. 6, ε'. 10, καὶ καθ' ὄν λόγον «ἱερεὺς» καὶ
 «ἀρχιερεὺς» κατ' ἐξάρτητον λόγον ἐχρημάτισεν ὁ λοιρωτὴς ἡμῶν. ζ. 75, ζ. 69).
 καθ' ὅσον δὲ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τὸ τρίτον ἔργον, ἢ κοβέρνησις, λέ-
 γονται ποιμένες μὲν αὐτοὶ μεταφορικῶς (κατὰ τὸ β'. Βασιλ. ε'. 2, ζ'. 7, α.

§. 86.

Ποῖα εἶνε τὰ προσόντα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ ἕνατον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως;

Τὰ προσόντα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο εἶνε τέσσαρα: «μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολική».

ἀ) Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶνε μία, διότι συναποτελεῖ ἐν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν, καὶ συνέχεται διὰ μιᾶς πίστεως, τῆς εἰς Χριστόν Ἰησοῦν¹⁾.

β) Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἅγια ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, καὶ ὡς ἐκ τῶν μέσων, δι' ὧν ἐπιδιώκει τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἐκκλησία εἶνε ἅγια, διότι ἠγιασθη καὶ ἁγιάζεται διὰ τῆς σωτηρίου διδασκαλίας, καὶ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων²⁾. Δὲν αἴρε-

Παραλειπ. ιά. 2, ιζ'. 6, Μιχαί. ε. 2, ψαλμ. β'. 9, κβ'. 4, Ματθ. β'. 6, Πράξ. κ'. 28, κς'. 31. Ἰω. ι. 7, 15, 16, κά. 16, 17, Πράξ. ή. 28, ἀ. Πέτρ. β'. 25, ε. 2, καὶ καθ' ὃν λόγον ἐκαλεῖτο «ποιμὴν» αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν: Ματθ. κή. 31, Ἰω. ι. 11, 14, ή. 28, 29, ἀ. Πέτρ. κ'. 2), «ποίμνιον» δὲ ὁμοίως: οἱ λαϊκοὶ (κατὰ τὰ Λουκ. ιβ'. 32, Πράξ. ἀ. 28, 29, ἀ. Πέτρ. ε. 2).

1) Ματθ. ις'. 15, ιή. Ἰω. ι. 16, ιε, Ἐφεσ. ε. 25, 26, 27, 32, ἀ. Κορ. ιβ'. 12, ι. 9, Ἐφεσ. β'. 6, ε. 23, Κολ. ἀ. 18, 24, γ'. 15, Ἐφ. β'. 21, 22, ἀ. Τιμ. γ'. 15, Κλήμ. Ἀλεξ. παιδαγ. ἀ. 6, στρωμ. ζ. 17, Tertull. praescr. XX, Cyprian. Epist. XL, Κλήμ. Ῥωμ. Κορινθ. ἀ. 46, Εἰρην. αἰρέσ. ἀ. 40, Ἰγνάτ. Σμυρν. ἀ, Ἰουστίν. Τρυφων. διάλ. μβ', ζγ', ρις', Εὐσ. εἰς ψαλμ. λθ'. 43, Hilar. in ps. CXXI. 5, Trinit. VII. 4, VIII. 7, 13, Ἐπιφάν. αἰρέσ. λἀ. 31, August. in ps. XXVI, Θεοδώρ. εἰς ψαλμ. ης'. 8. Ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην μεταπίπτοντες οἱ διαμαρτυρούμενοι ἐδίχασαν καὶ τὴν μίαν ἐκκλησίαν εἰς δύο, εἰς ἀόρατον καὶ ὄρατὴν (ecclesia visibilis καὶ eccl. invisibilis), κατὰ συνέπειαν ἐν μέρει ἐτέρας πλάνης, ὅτι ἡ ἐκκλησία συγκροτεῖται ἐκ μόνων τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων. Τὴν διαίρεσιν ταύτην ἀσπάζονται οἱ ἀναμορφωταὶ (Confess. Helvet. II. c. 17, Cnsfess. Scot. art. 16, Cateh. Genev. p. 481, Calvin. Instit. IV, 1. 7), ἐν ᾧ οἱ μὲν Λουθηρανοὶ παρέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αὐτὴν ἐν σιωπῇ (Ἰδ. π. χ. Melanchth. Loci. I. p. 283), οἱ δὲ ἀγγλικοὶ ῥητῶς ἀποκρούουσιν αὐτήν, κηρύττοντες τὴν ἐκκλησίαν ὄρατὴν (Articul. Anglic. XIX).

2) Ἐφ. β'. 19—22, ε. 25—27, Τίτ. β'. 14, Κολ. ἀ. 22, Ἐβρ. ζ'. 26,

ται δὲ ἡ ἀγιότης τῆς ἐκκλησίας ἐκ τοῦ ὅτι μέλη τινὰ αὐτῆς δὲν εἶνε ἅγια, ὅπως πρεσβεύουσι τῶν διαμαρτύρομένων τινές³), διότι ἐπ' αὐτῷ τούτῳ συνεσῆθη καὶ ἡ ἐκκλησία, νὰ ἀγιάζη τοὺς ἔχοντας χρεῖαν ἀγιασμοῦ, ἤτοι τοὺς μὴ ἀγίους, ἐπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, ἵνα τοὺς μὴ ἀγίους ἀγιάσῃ⁴).

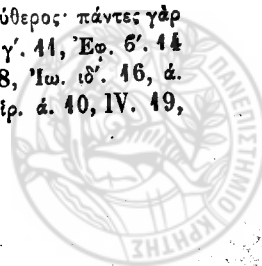
γ') Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶνε καθολικὴ ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, ὅστις εἶνε νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἄνευ διακρίσεως τόπου καὶ χρόνου, φυλῆς καὶ γλώσσης, ἡ τάξεως καὶ καταστάσεως, ἤτοι πάντας τοὺς ὀτεδήποτε καὶ ὀπουδήποτε πιστούς⁵).

Ῥωμ. ἡ. 14—17, Ἐφεσ. δ'. 12, Ἰω. ιζ'. 17—19, Ἐφεσ. ε. 26, Γαλ. α. 6—9, α. Κορ. ια. 20—22, ς'. 11, Ἐβρ. ι. 10, Πράξ. ἡ. 32, α. Κορ. ς'. 19, Ῥωμ. α. 7, α. Πέτρ. α. 15—16, Ἐρμ. ποιμ. α. ὄρασ. α. 3, Θεοφιλ. Ἀντ. Αὐτόλ. ια. 14, Εὐαῆ. εἰς Ἡσαϊ. ξβ'. 5, Ἐπιφαν. αἰρ. νθ'. 4, August. de baptis. c. Donat. V. 17, Κυριλλ. κατηχ. ιθ'. 52, Κυριλλ. Ἀλεξ. νβ'. 4.

3) οἱ πρεσβεύοντες τὸν εἰς ὄρατὴν καὶ ἀόρατον διχασμὸν τῆς ἐκκλησίας (Ἰδ. ἀνωτ. σημ. 1.), ἀνανεοῦντες οὕτω τὴν ἀρχαίαν αἵρεσιν τῶν Νοβατιανῶν καὶ Δονατιστῶν (ς. 35, σημ. 8). Ὅτι δὲ καὶ πρακτικῶς ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν οἱ αἰρετικοὶ οὗτοι ἀνένεωσαν τὰ αἰοχῆ ἐκεῖνων, τῶν ἀρχαιοτέρων (οἷον οἱ Ἀναβαπτισταὶ καὶ ἄλλοι), μαρτυρεῖ ἡ τε ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ γενικὴ ἱστορία.

4) Ὅτι ἡ τοιαύτη πλάνη ἀντιμάχεται ἀντικρὸς πρὸς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ θεμελιωτὴς αὐτοῦ ἐν οἷς λέγει «οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν» (Ματθ. θ. 13, Πρβλ. α. Τίτ. α. 15, Μάρκ. β'. 17, Λουκ. ε. 31, 32, α. Ἰω. γ'. 15), καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς, δι' ὧν παρομοιάζει τὴν ἐκκλησίαν νῦν μὲν πρὸς ἀγρὸν πλήρη σίτου καὶ ζιζανίων (Ματθ. ιγ'. 22—30), νῦν δὲ πρὸς τὸν γάμον τοῦ βασιλέως, εἰς δὲν προτεκλήθησαν πονηροὶ τε καὶ ἀγαθοὶ (Ματθ. κβ'. 2—14), ἄλλοτε πρὸς τὰς δέκα παρθένους, ὧν αἱ μὲν πέντε ἦσαν φρόνιμοι, αἱ δὲ πέντε «μωραὶ» (Ματθ. ι' κέ 1—13), καὶ ἄλλοτε πρὸς τὴν ποίμνην τῶν ἀπροβάτων καὶ ἐρίφων» (Ματθ. κέ. 31—33). Πρβλ. Θεοδώρητ. εἰς ψαλμ. λθ'. 13, Hieron. in Eccles. II. 7, August. Epist. CCVIII. 6, Civ. Dei. 4, 35, Retract. II. 48. Ἰδ. καὶ ἀνωτέρω ς. 85, σημ. 9. Διαφέρει δὲ ἡ περίπτωσις, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν ς. 85 σημ. 10, 11, 12.

5) «Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Γαλ. γ'. 28, Πρβλ. Κολ. γ'. 11, Ἐφ. β'. 14—16, Μάρκ. ις', 15, 18, Ματθ. κη. 19, 20, Πράξ. α. 8, Ἰω. ιδ'. 16, α. Κορ. ια. 26, Ἰω. ιθ. 36, Πολοκαρπ. Σμυρν. ἡ, Εἰρην. αἰρ. α. 40, IV. 49,

δ') Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἀποστολική, διότι φυλάττει ἀμετατρέπτως ὅσα παρὰ τῶν ἀποστόλων παρέλαβε, τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῶν καὶ τὴν κατὰ διαδοχὴν μετάδοσιν τῆς ἱερωσύνης διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, ἥτις εἶνε ἡ βᾶσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας⁶⁾.

§. 87.

Τίς ἐκ τῶν λεγομένων ἐκκλησιῶν εἶνε ἡ ἀληθής;

Ἐκ τῶν λεγομένων ἐκκλησιῶν ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἶνε, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων ἐξάγεται¹⁾, ἐκείνη, ἥτις α) τηρεῖ ἀλώβητον τὴν διδασκαλίαν, β') τελεῖ προσηκόντως τὰ μυστήρια, καὶ γ') διοικεῖται κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν συνόδων²⁾. Τοιαύτη δὲ δὲν εἶνε οὔτε ἡ ῥω-

Κυριλλ. κατηχ. ιή. 23, Θεοδώρ. εἰς ψ. μζ'. 4, August. Epist. LII, Χρυσός. Ἐφ. ὁμ. η. 2, Ἐδρ. ὁμ. κβ. 3, Ambros. in Luc. VII. 94.

6) Ἐφεσ. δ'. 14, β'. Θεσσαλ. ι. 15, Εἰρην. Haer. III. 3, IV. 83; Tertull. de Coron. mil. II. Praeser. XXXII, Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. ζ'. 17. Hilar. Trinit. VII. 7, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. μδ'. 13.

1) Ἰδίως ἰδ. §. 85, σημ. 14, 15, 16.

2) Ἡ ἀπλουστερά ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἤθελεν εἶνε νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκείνη ἡ ἐκκλησία εἶνε ἡ μία καὶ ἀληθὴς, ἥτις ἔχει τὰ ὑπὸ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὀριζόμενα προσόντα, «μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολική.» Ἀλλὰ τὰ προσόντα ταῦτα ἰδιοποιῶνται ἐν μέρει ἢ καθόλου ἅπασαι σχεδὸν αἱ ὑπάρχουσαι ἐκκλησίαι, καὶ τότε τίς ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἀληθεύει καὶ ἰδιοποιεῖται αὐτὰ εὐλόγως καὶ δικαίως;

Ὁ διάστημα; Ῥώσσο; θεολόγος Μακάριος, ἀποβάλλων (Introduct. à la Théol. orthod. σελ. 566 ἐξ.) τὸ κριτήριον τῶν ἐν τῷ συμβόλῳ προσόντων, ὅπερ συνήθως μεταχειρίζονται οἱ δυτικοὶ θεολόγοι, ὡς μὴ γενικὸν καὶ παρὰ πᾶσιν ἀναγκαιῶς ἀποδεκτόν, καθὼς καὶ τὸ σύνθετος κριτήριον τῶν διαμαρτυρομένων, ὅτι «ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία εἶνε ἐκείνη, ἥτις διατηρεῖ τὸ ἀκραιφνὲς κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τελεῖ ὀρθῶς τὰ μυστήρια» διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, προβάλλει ἴδιον κριτήριον τὸ ἐξῆς: «Ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία εἶνε ἐκείνη, ἥτις διατηρεῖ πρᾶγματι τὴν ἀλάθαστον διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας ἀναλλοίωτον, καὶ μένει πιστὴ εἰς αὐτὴν κατὰ πάντα». Θεωρεῖ δὲ τὸ κριτήριον τοῦτο ὡς ἀνώτερον πάσης ἀντιρρήσεως καὶ κατ' ἀνάγκην ἀποδεκτόν παρὰ παντός χριστιανοῦ, εἴτε ὀρθοδόξου, εἴτε ἑτεροδόξου. Ἀλλὰ, νομίζομεν, οὐδὲ τὸ κριτήριον τοῦτο ἔχει τὴν ἐπιθυμητὴν ταύτην γενικότητα καὶ ἀναγκαιότητα, διότι ἰδοὺ ἔρ-

μαϊκή οὔτε ἡ διαμαρτυρομένη, διότι καὶ αἱ δύο δὲν ἐτήρησαν

χονται εὐθὺς οἱ διαμαρτυρόμενοι, οἵτινες, ὡς γνωστόν, δὲν ἀποδέχονται τοιαύτην οἰκουμενικὴν ἐκκλησίαν, στηριζομένην ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὕπερ ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς οὗτος ἀναγκάζεται νὰ εἴπῃ κατωτέρω (σελ. 371), εἰ καὶ πλαγίως πως. Ὡς τεκμήριον καὶ γνώρισμα τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἀληθοῦς ἐκκλησίας ἐθέσαμεν τοὺς ἐν τῷ κειμένῳ τρεῖς ὄρους συνφθὰ πρὸς ὅσα προαναπτύχθησαν, διότι οὗτοι εἶνε καὶ οἱ συναποτελοῦντες αὐτὸ τὸ ἔργον, τὸν σκοπὸν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἐκκλησίας, ἥτοι τοῦ ἐνεργεῖα καὶ συγκεκριμένου χριστιανισμοῦ, ὡς προείπαμεν.

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἀνακριθῇ καὶ ἐπὶ τὸ ἱστορικώτερον διὰ τῶν ἐξῆς ἀπλουστάτων σκέψεων, τὰς ὁποίας, ὡς στηριζομένας ἐπ' αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, θέλει εὐκόλως παραδεχθῆ πᾶς ἀπαθὴς καὶ ἀμερόληπτος χριστιανός, εἴτε ὀρθόδοξος εἴτε ἐτερόδοξος. Αὐτὴ ἡδὴ ἡ ἀγία Γραφή μᾶς διδάσκει, ὅτι οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ ἐσύστησαν διαφόρους ἐκκλησίας ἢ χριστιανικὰς κοινότητας εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ῥώμην, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδαξαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν διὰ λόγου καὶ διὰ γραφῆς, θέσαντες αὐτὰς ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν καὶ κυβέρνησιν τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων. Μετὰ τοὺς ἀποστόλους τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξηκολούθησεν ὄχι μόνον ἐντὸς ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Αἱ κατὰ μέρος χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἢ κοινότητες ἐπληθύνθησαν ἔτι μᾶλλον, καὶ διὰ νὰ ἐκριζώνεται πᾶσα ἀφορμὴ διχονοίας καὶ αἰρέσεως, οἱ ἐπίσκοποι τῶν γειτονευουσῶν ἐκκλησιῶν συνήρχοντο εἰς σύνοδον, ὅπως καὶ οἱ ἀπόστολοι, διὰ νὰ ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀναφροσμένην ψευδοδιδασκαλίαν καὶ νὰ ἀποφαίνωνται ἐν γένει περὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῶν τοπικῶν τούτων συνόδων διτηρήθη ἡ ἐνότης τῆς χριστιανικῆς πίστεως, αἱ δὲ κατὰ μέρος ὑπάρχουσαι πολλαὶ ἐκκλησίαι συναπετέλουν μίαν κοινὴν καὶ καθόλου ἢ καθολικὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ τὰς τοπικὰς συνόδους ταύτας ἐπῆλθαν αἱ οἰκουμενικαί, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον καὶ ὁ σκοπὸς ἦτο κατ' οὐσίαν ὁ αὐτός, ἀλλὰ γενικώτερος καὶ καθολικώτερος, δι' αὐτῶν δὲ ἐκρατύνθη ἔτι μᾶλλον ἢ μία καθόλου ἐκκλησία. Τοιοῦτοτρόπως διτηρήθη ἡ ἐνότης καὶ καθολικότης τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 1054 μ. Χ., ὅτε ἡ μία αὕτη καθόλου ἐκκλησία ἐδιχάσθη εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. Ταῦτα πάντα εἶνε γεγονότα, τὰ ὁποῖα κηρύττει ἡ ἱστορία, καὶ οὐδεὶς ἀρνείται αὐτά, εἴτε παπιστὴς εἴτε διαμαρτυρόμενος εἴτε ὀρθόδοξος.

Μετὰ τὸν διχασμὸν ὁμοῦς τοῦτον διχάζονται καὶ αἱ γνώμαι. Ὅτι καὶ μετὰ τὸ 1054 μ. Χριστὸν ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἶνε μία καὶ μόνῃ, ὅχι δύο ἢ πλειότεραι, τοῦτο ὁμολογοῦσι πάντες. Ἄλλὰ τίς αὐτῆς; ἡ δυτικὴ ἢ ἡ ἀνατολική; Ἐδῶ ἀρχίζει ἡ διχογνωμία, καὶ οἱ μὲν δυτικοὶ ὡς τοιαύτην θεωροῦσι τὴν δυτικὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, κηρύττοντες ὡς σχισματικούς τοὺς ἀνατολικούς· οἱ δὲ ἀνατολικοὶ ὡς τοιαύτην θεωροῦσι τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, κηρύττοντες ὡς αἰρετικούς τοὺς δυτικούς. Τίς ἐκ τῶν δύο ἀλη-

ἀλώβητον τὴν διδασκαλίαν, καινοτομήσασαι περὶ ἄλλα τε

θεοὶ· καὶ τίς πλανᾶται; Καὶ τοῦτο ἃ διδάξῃ ἡμεῖς αὐτὴ πάλιν ἡ ἀπαθὴς καὶ ἀμειρόληπτος ἱστορία, ὅπερ καὶ εὐκολώτατον.

Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία καυχᾶται, ὅτι ἐτήρησε μέχρι τῆς σήμερον ὁμοίαν καὶ ἀπαράλλακτον τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅποیان παρέλαθεν αὐτὴν παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐπὶ αὐτοὺς οἰκουμενικῶν Συνόδων, χωρὶς νὰ ἐκκλίνη ποτὲ μέχρι σήμερον κατὰ ἓν ἰσῶτα ἢ μίαν κεραίαν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας καὶ πατροπαραδότου ταύτης πίστεως. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία καὶ οὐδεὶς ἀρνεῖται αὐτὴν, οὔτε διαμαρτυρόμενος, οὔτε δυτικὸς, οὔτε ἀνατολικός· ἡ δὲ ἀνατολικὴ ἐκκλησία προκαλεῖ πανταθὴποτε νὰ ἐξελέγξῃ αὐτήν, ἐὰν ἐξέκλινε καὶ κατ' ἐλάχιστον. Δύναται νὰ εἴπῃ τοῦτο καὶ ἡ δυτικὴ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία; Βεβαίως ὄχι. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ καὶ ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐνόθευσε πολλάκις καὶ πολλαχῶς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, καὶ διὰ νὰ παραλλίπωμεν τὰ μικρότερα καὶ ἐλαφρότερα, ἀναφέρομεν τὰς νοθεύσεις καὶ καινοτομίας αὐτῆς, ὅσαι ἠλλοίωσαν αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς πίστεως ταύτης, ὅσων τὴν παραχάραξιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως διὰ τῆς προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ οὐνοῦ», τὴν νόθευσιν τοῦ βαπτίσματος διὰ τῆς ἐπιχύσεως, τῆς εὐχαριστίας διὰ τῶν ἀζύμων, κτλ. κτλ. κτλ., περὶ ὧν ἐκάστων ἔγεινεν ἢ θέλει γείνη λόγος, εἰ καὶ ἀκροθιγῶς, ἐν τῇ παρουσίᾳ κατηχῆσαι. Πολλὰς δὲ τῶν νοθεύσεων τούτων καὶ παραχάραξεων ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατετόλμησεν ἐν γνώσει καὶ χάριν ἐγκοσμίων λόγων καὶ συμφερόντων, ὅπως διδάσκει ἡ ἀψευδὴς ἱστορία. Ἐκαινοτόμησε δὲ καὶ περὶ τὰ τῆς διοικήσεως ἡ ἐκκλησία αὕτη συγκεντρώσασα ὅλην αὐτῆς τὴν ἐξουσίαν εἰς ἓν καὶ μόνον πρόσωπον, τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἢ Πάπαν, τὸν ὀποῖον ἀνεκέρυξε καὶ κεφαλὴν ὁρατὴν τῆς ἐκκλησίας, ἐσχάτως δὲ καὶ ἀθέτησεν αὐτὸν. Ὅπως δὲ καταπατήθη ἔτι μᾶλλον τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἀθετήθη καθ' ὅλοκληρίαν αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ κεφαλὴ αὕτη τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἔγεινε καὶ κεφαλὴ πολιτικοῦ κράτους, καὶ περιεδλήθη κοσμικὴν ἐξουσίαν! Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία δὲν ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἦτο μέχρι τοῦ 1054 μ. Χ. μία καὶ καθόλου. Ἀλλὰ τότε τίς ἐξέκολλουσε καὶ μετὰ τὸ 1054 ἔτος νὰ εἶνε μία καὶ καθόλου, ἐπομένως καὶ ἡ ἀληθὴς ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, αὐτὴ ἡ δυτικὴ, ἡ πολλάκις μετὰ τὸ 1054 καινοτομήσασα, ἢ ἡ ἀνατολικὴ, ἡ οὐδὲ κατὰ ἓν ἰσῶτα ἠλλοιώσασα ἔκτοτε μέχρι σήμερον τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως; Ἡ ἀπάντησις εἶνε εὐκολή.

Ἔρχεν ἤδη ἐκκλίνη ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μιᾷ καὶ καθόλου ἐκκλησίᾳ ἀρχαίας καὶ πατροπαραδότου πίστεως ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, ὅτε ἀρχομένου τοῦ 15^{ου} αἰῶνος ἀπεσκίρτησαν ἀπ' αὐτῆς οἱ διαμαρτυρόμενοι, διχασθέντες ἔπειτα καὶ αὐτοὶ εἰς Λουθηρανούς ἢ Εὐαγγελικούς, καὶ ἀναμορφωτὰς ἢ Καλθινιστὰς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ μετέπειτα ὑπεδιχάσθησαν καὶ υποδιηρέθησαν πολλάκις καὶ ἐπανειλημέως. Μήπως λοιπὸν ἡ μία καὶ μόνη, ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἶνε ἡ τῶν διαμαρτυρομένων τούτων; Βεβαίως ὄχι, καὶ ἰδοὺ διατί. Δὲν ἀναφέρομεν τὰς πολλὰς καὶ πολυεῖδεις καινοτομίας, ὅσαι κατετόλμησαν οἱ διαμαρτυρομέ-

πολλά, και περί τήν διδασκαλίαν τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου

νοι οὔτοι, ἀφ' οὗ μάλιστα παρέλαβον και ὄσας εἶχεν ἤδη τολμήσῃ ἡ Ῥωμαϊκὴ σχεδὸν πάσας, ὅτι ἀπέβριψαν ἀσεβῶς και αὐθαιρέτως τὰ πλεῖστα τῶν μυσηρίων, και ὅτι κατήργησαν τὴν τάξιν τῶν ἀρχόντων τῆς ἐκκλησίας, ἀπονείμαντες τὸ ἀζίωμα τοῦ ἱερέως εἰς ὕλον τὸν λαόν. Δὲν ἀναφέρομεν ὅτι ὡς πηγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποδεχόμενοι μόνον τὴν Γραφήν, ἀπηνήθησαν τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας, ἀπολακτίσαντες τοιοιουτοτρόπως αὐτὴν τὴν χεῖρα, ἐξ ἧς παρέλαβον τὴν Γραφήν, και ἀπειθόντες πρὸς αὐτὴν τὴν Γραφήν, ἦτις συνιστᾷ ῥητικῶς ὡς πηγὴν τῆς πίστεως τὴν παράδοσιν. Παραλείπομεν πάντα ταῦτα και ἀναφέρομεν τὸ ἐξῆς και μόνον ἱστορικὸν γεγονός. Τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἡ ὑπαρξις χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐπισήμου διαμαρτυρητέως, ἧτις ἔλαβε χώραν τῇ 19 Ἀπριλίου 1529. Πρέπει λοιπόν, ἀφ' οὗ, ὡς προείπαμεν, ἡ ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἶνε μία κατὰ τὴν ὁμόφωνον ὁμολογίαν ὄλου τοῦ κόσμου, και αὐτῶν τῶν διαμαρτυρομένων, πρέπει, λέγω, νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ μία και μόνη ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία πρὸ μὲν τῆς 19 Ἀπριλίου 1529 οὐδ' ὑπῆρξεν ὄλως, ἤρχισε δὲ ἀπὸ τῆς κοσμοσωτηρίου ἐκείνης ἡμέρας και ἐφεξῆς, και ὅτι ἄρα ὁ βλος και ἡ διδασκαλία, τὰ πάθη και ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος, τὸ κήρυγμα και οἱ ἀγῶνες τῶν ἀποστόλων, τὰ αἱματὰ και οἱ ἄθλοι τῶσων μαρτύρων, ὁμολογητῶν, πατέρων και διδασκάλων, ἔμειναν νεκρὰ και ἄκαρπα δεκαπέντε ὄλους αἰῶνας, και ἔμελλον νὰ καρποφορήσωσι διὰ τὴν ἀνθρωπότητα τῶσων ἀργά, ἀπὸ τῆς 19 Ἀπριλίου 1529, διὰ τοῦ Γερμανοῦ Λουθήρου και τοῦ Γάλλου Καλθίνου; Ὁ Ἰ. Χριστὸς ἄρα ἐξαποστέλλων τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸ κήρυγμα ἐψεύσθη ὑποσχθεὶς πρὸς αὐτοὺς ὅτι θέλει μεῖνῃ μετὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ «πάσας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», ἀφ' οὗ κατὰ τοὺς διαμαρτυρομένους ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία μόνον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ και τῶν ἀποστόλων ὑπῆρξεν ἀληθὴς και γνησία, μετὰ δὲ ταῦτα ἐνοθεύθη και ἐξέλιπεν, ἐνεγενήθη δὲ πάλιν αἴφνης και διὰ μιᾶς ἐπὶ Λουθήρου και Καλθίνου και δι' αὐτῶν; Εἶνε βλασφημία εἰς τὸν Σωτῆρα και Λυτρωτὴν ἡμῶν, βλασφημία εἰς αὐτὴν τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, τὸ νὰ φρονεῖ τις και νὰ λέγῃ ταῦτα!

Ἄλλ' ὄχι και μυριάκις ὄχι! Ἡ μία και μόνη ἀληθὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ὑπάρχει διηνεκῶς και ἀδιακόπως ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τῆς σήμερον, και ἡ ἐκκλησία αὕτη εἶνε ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ, ὁμοίως αὕτη και μόνη ἐτήρησεν ἀλώθητον και ἀπαραχάρακτον μέχρι σήμερον τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅποιαν παρέλαβεν αὕτην παρὰ τῶν ἀποστόλων και τῶν Συνόδων, και θέλει διατηρήσῃ αὕτην ἀλώθητον και ἀπαραχάρακτον μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καθὼς ὑπεσχέθη τὸ ἀψευδὲς στόμα τοῦ Σωτῆρος. Ὅτι δὲ ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐπαξίως ἔλαχε θεοθεν τὴν κοπιώδη και πολύμοχθον ἀλλὰ και ὑψηλὴν και μεγάλην και τρισένοδοξον ταύτην ἀποστολήν, μαρτυρεῖ ὄλόκληρος αὐτῆς ἡ ἱστορία. Πρῶτῃ ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐτάχθη ὑπὸ τὴν κοσμοσωτήριον τοῦ Σταυροῦ σημαίαν· αὕτη ἤνοιξε πρῶτῃ τὰς πόλεις και τὰς κώμας τῆς εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀποστόλους τοῦ ἐσταυρωμένου· αὕτη προσήνεγκεν εἰς τὸν Χρι-

Πνεύματος ἐναντίον τῆς ἁγίας Γραφῆς, καθὼς εἶδομεν³⁾. Καὶ αἱ δύο δὲν ἐκτελοῦσι τὰ μυστήρια προσηκόντως (ἡ διαμαρτυρομένη μάλιστα καὶ ἀπέβαλέ τινα ἐξ αὐτῶν), διότι καὶ αἱ δύο π. χ. ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος εἰσήγαγον τὴν δι' ὕδατος ἐπίχυσιν καὶ τὸ ῥάντισμα, ἐν τῷ μυστηρίῳ δὲ τῆς εὐχαριστίας μεταχειρίζονται ἄζυμον ἀντὶ ἐνζύμου ἄρτου, καὶ ἡ μὲν ῥωμαϊκὴ ἀπείργει τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐναντίον τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἣτις διαβρῆδην λέγει «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες»⁴⁾, ἡ δὲ διαμαρτυρομένη κατήργησεν ὀλοτελῶς τὴν τέλεσιν τῆς εὐχαριστίας ὡς ἀναίμακτου θυσίας, ἐπομένως καὶ τὴν λειτουργίαν. Καὶ αἱ δύο ἐκαινοτόμησαν περὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, καθ' ὅσον ἡ μὲν ῥωμαϊκὴ παρεξηγοῦσα τοὺς πρὸς τὸν Πέτρον λόγους τοῦ Σωτῆρος, περιώρισεν ὅλην τὴν δύναμιν εἰς ἓν πρόσωπον, τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης ἢ Πάπαν, τὸν ὁποῖον ἀνεγνώρισε καὶ ὡς ὀρατὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας, ἐσχάτως δὲ ἀνεκήρυξε καὶ ἀλάναστον, ἐν ᾧ ἀλάναστος εἶνε μόνον ἡ καθόλου ἐκκλησία, ἐκπροσωπούμενη δι' οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ δὲ διαμαρτυρομένη παρερμηνεύουσα ὁμοίως ὅσα περὶ τῆς κοινῆς ἱερωσύνης ἀναφέρει ὁ Πέτρος⁵⁾ καὶ ὁ Ἰωάννης⁶⁾ ἐν τῇ ἀποκαλύψει, κατήργησε τὴν τάξιν τῶν ἀρχόντων τῆς ἐκκλησίας, τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, καὶ ἔδωκε τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἰς

στὸν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ὅ,τι εἶχε πολυτιμότατον, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῆς, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν διάπυρον ζῆλόν τῆς. Αὐτῆς οἱ ἄθλοι καὶ οἱ ἀγῶνες, αὐτῆς τὰ αἵματα καὶ οἱ στέφανοι, αὐτῆς οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἀπολογοῦνται, αὐτῆς οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ποιμένες. Αὐτὴ κατέβαλε τὸ φρύαγμα τῶν αἰρέσεων διὰ τῶν συνόδων τῆς, αὐτὴ ἐστήριξε καὶ ἐκραταίωσε τὴν πίστιν! Αὐτὴ ὑπέμεινε καὶ ὑπομένει ἄχρι τῆς ὥρας ταύτης ὅσα καὶ ὅποια οὐδεμία ἄλλη ἐκκλησία ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ χωρὶς νὰ θυσιάσῃ ποτὲ εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τοὺς ἀρχοντας τοῦ κόσμου ἐν ἰῶτα ἢ μίαν κεραίαν ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς πατροπαρεδότου ἀποστολικῆς καὶ θείας διδασκαλίας. Εἰς αὐτὴν ἄρα καὶ μόνην ἐφαρμόζονται τὰ προσόντα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ ἀληθής, ἡ «μία ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία».

3) §. 36, §. 80. 4) Ματθ. κς'. 27, Μάρκ. ιδ'. 24, Ἰω. ς'. 53, Ματθ. ις'. 16. 4. Κορ. 4. 23.

5) 4. Πέτρ. β'. 9. 6) Ἀποκάλ. 4. 6, 4. 19, κ'. 6.

ἄλλον τὸν λαόν. Μόνη ἄρα ἀληθῆς ἐκκλησία εἶνε ἡ «μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολική» ἐκκλησία τῶν ἀνατολικῶν Χριστιανῶν, διότι ἐν αὐτῇ μόνῃ ἐτηρήθησαν τὰ πάντα ἅγνὰ καὶ ἀναλλοίωτα, ὅπως παρεδόθησαν παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων, ὅθεν καὶ δικαίως ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐπικαλεῖται ὀρθόδοξος.

§. 88.

Ποῖον εἶνε τὸ δέκατον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ τί μᾶς διδάσκει;

«Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Τὸ βάπτισμα εἶνε τὸ κυριώτατον τῶν μυστηρίων, καὶ εἷς τῶν κυριωτάτων ὄρων τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τούτου, ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, θέλει γείνη λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης Κατηχήσεως, ἐνταῦθα λέγομεν μόνον, ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο προσετέθη εἰς τὸ σύμβολον οὐ μόνον χάριν τῶν βαπτιζομένων, οἵτινες μέλλοντες νὰ βαπτισθῶσιν ὤφειλον ν' ἀπαγγείλωσι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἕκαστον μέλος τῆς ἐκκλησίας ἔπρεπε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῶν αἰρετικῶν βαπτίσματα νὰ «ὁμολογῇ ἐν βάπτισμα», τὸ μόνον ἀληθές καὶ κύριον, ὅπως καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς αἱρέσεις ἀπεδέχετο «μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν».

§. 89.

Ποῖον εἶνε τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ τί ἔχεις νὰ προσθέσῃς εἰς τὸ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν;

Τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν», καὶ μετὰ τοῦ δωδεκάτου ἄρθρου συναποτελεῖ τὴν ἑλπίδα τοῦ χριστιανοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς λοιποῖς ἄρθροις πιστεῦω, ἔγεινεν ἐδῶ χρῆσις τοῦ ῥήματος προσδοκῶ. Ἡ ἀνάστασις δὲ τῶν νεκρῶν, περὶ ἧς ὁμιλεῖ τὸ ἄρθρον τοῦτο, θέλει λάβῃ χώραν¹⁾, κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὅτε καὶ μόνον θέλουσιν ἀπολάβῃ πλήρη τὸν μισθὸν αὐτῶν καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, ἐφ' ᾧ καὶ

θέλει γείνη ἡ συνένωσις τῶν ψυχῶν μετὰ τῶν οἰκείων σωμάτων, ὅπως καὶ αὐτά, ὡς συναγωνισθέντα μετὰ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ ἐπὶ γῆς βίῳ, συναπολάβωσι τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν μισθοποδοσίαν¹⁾. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐσχάτης ταύτης ὀριστικῆς, πλήρους καὶ γενικῆς, λαμβάνει χώραν ἐκάστοτε καὶ μερικὴ τις κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις, ἐπερχομένη μετὰ τὸν θάνατον ἐκάστου ἀτόμου, ἤτοι μετὰ τὸν ἐκάστοτε ἀποχωρισμὸν μιᾶς ἐκάστης ψυχῆς ἀπὸ τοῦ οἰκείου σώματος. Ἡ ψυχὴ μεταφερομένη ἀπὸ τοῦ ὕλικου εἰς τὸν αὔλον κόσμον ἀνακρίνεται ὑπὸ τῶν αὔλων πνευμάτων, ἀγαθῶν τε καὶ πονηρῶν, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς ἢ κακῶν πράξεων ἢ μεταφέρεται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου ἀπολαμβάνει κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκείας ἀρετῆς τὰ προοίμια, οὕτως εἰπεῖν, τῆς μελλούσης μακαριότητος, ἢ μεταφέρεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου ἀναλόγως τῆς ἐπιβαρυνούσης αὐτὴν ἀμαρτίας ἀπολαμβάνει τὰ προοίμια τῆς μελλούσης ἀτελευτήτου κολάσεως. Δύνανται δὲ νὰ συντελέσωσι μεγάλως εἰς ἐλάφρυνσιν τῆς προοιμιώδους ταύτης κολάσεως τῶν ἀμαρτωλῶν, ὅσοι μετενόησαν μὲν ζῶντες, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν καὶ ἔνεκα τοῦ ἐπελθόντος θανάτου νὰ ἐπιδείξωσι καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας των, αἱ ὑπὲρ αὐτῶν δεήσεις τῶν ζώντων, καὶ μάλιστα ὅταν συνδέωνται μὲ τὴν προσφορὰν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ²⁾, καθὼς καὶ αἱ ἀγαθοεργίαι αἱ γινόμεναι εἰς μνημόσυνον αὐτῶν³⁾.

1) Ἁθῆν. αγόρ. ἀναστάς. νεκρ. κέ, ιή, κ', Tertull. Resurrect. XIV, Apolog. c. XLVIII, Test. anim. c. IV, Κυριλλ. κατηχ. ιή. 49, Γρηγόρ. Νύσσο. εἰς ἀνάστ. Χριστ. λόγ. γ'. Ἐπιφάν. αἰρέσ. ζδ'. 72, Ambros. praeser. II. 52, Εἰρην. Haer. II. 29, V. 32, Γρηγόρ. Ναζ. λόγ. ε', Διονύσιος Ἀρεοπ. ἱερ. ἐκκλ. ζ'. 3, August. Gen. litt. imp. XII. 35.

2) Ἰάκ. ε'. 16, ἀ. Τιμ. β'. 1, Ἐφεσ. ζ'. 18, 19. Πρβλ. καὶ πάσας τὰς λειτουργίας, καὶ Κυριλλ. Ἱεροσ. μυσταγ. ε'. 40, Χρυσόστ. πρὸς Φιλ. ὁμ. γ'. 4, Πράξ. ὁμ. κá. 3, August. CLXXII, Ἐπιφάν. αἰρ. ó. 3. κλπ.

3) Μητροπ. Κριτόπουλ. ὁμολογ. κτλ. κ'. σελ. 147, Δοσιθ. πατριάρχ. ὁμολογ. κτλ. κεφ. ιή.— Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία διδάσκει τὴν ἐν Ἄδου ὑπαρξίν «καθαρτηρίου πυρός» (ignis purgatorius), ἐν ᾧ κολάζονται αἱ ψυχαὶ τῶν

§. 90.

Ποῖον εἶνε τὸ δωδέκατον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τί μᾶς διδάσκει;

«Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν».

Τὸ ἄρθρον τοῦτο μᾶς διδάσκει τὴν προσδοκίαν τῆς μελλούσης ζωῆς, ἣτις θέλει εἶνε πλήρης μακαριότητος διὰ τοὺς δικαίους, πλήρης δὲ βασάνων καὶ κολάσεων διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ἀμφότεροι δέ, καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, θέλουσιν ἀπολάβῃ κατὰ διαφόρους βαθμοὺς τὴν μακαριότητα ταύτην καὶ τὴν κόλασιν, ἀναλόγως τῆς πίστεως ἢ ἀπιστίας, καὶ τῶν καλῶν ἢ κακῶν αὐτῶν ἔργων. Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι πλήρεις φωτός καὶ χαρᾶς ἀτενίζοντες κατὰ πρόσωπον τὴν θείαν μεγαλειότητα θέλουσιν ἀπολάβῃ μετὰ πάντων τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀγγέλων ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην¹⁾, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ θέλουσι διάγῃ μετὰ τῶν λοιπῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τῶν διαβόλων μακρὰν τῆς θείας μεγαλειότητος καὶ τοῦ φωτός, εἰς τὸ σκότος καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, πλήρεις θλίψεως καὶ ὀδύνης²⁾.

διὰ τοῦ θανάτου ἀποκλυθέντων νὰ ἐπιδείξωσιν ἐν τῇ βίῳ τούτῃ καρποὺς ἀξίους τῆς ἑαυτῶν μετανοίας, ἵνα ἱκανοποιηθῶσιν διὰ τῆς κολάσεως ταύτης τὴν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν προσβληθεῖσαν θείαν δικαιοσύνην, ἀποκαθαρθῶσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀπαλλαγθέντες τῆς κολάσεως εἰσέλθωσιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἡ διδασκαλία αὕτη (Concil Trident. Sess. VI, justificat. can. 30, Sess. XXV, purgat., Catech. Rom. I. 6, 3), ἀνατείνουσα αὐτάς τὰς βέβαιαις τοῦ περὶ ἀπολυτρώσεως δόγματος, εἶνε ὅλως ἐσφαλμένη, ὅπως θέλομεν ἴδῃ κατωτέρω §. 109). Πρβλ. καὶ Μητροφάν. Κριτοπούλ. ὁμολ. κερ. ἡ. σελ. 149.

1) ἀ. Κορ. ιγ'. 12, ιθ'. 41, 49, ἀ. Ἰω. γ'. 2, κλπ.

2) Ματθ. κβ'. 41, Ἀποκάλ. κ'. 13, Μάρκ. θ'. 47, κλπ.

ΒΙΒΛΙΑΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ,

ΙΕΡΟΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ.

§. 91.

Ποῖον εἶνε τὸ ἀντικείμενον τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἱερᾶς κατηχήσεως;

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἱερᾶς κατηχήσεως μᾶς διδάσκει περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, ὅσαι συγκροτοῦσι τὴν χριστιανικὴν λατρείαν, καὶ τῶν ὁποίων κέντρον οὐσιῶδες καὶ σπουδαιότατον εἶνε τὰ μυστήρια, δι' ὧν μεταδίδεται καὶ ἐνεργεῖ εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ θεία χάρις.

§. 92.

Τί λέγεται μυστήριον, καὶ ποῖα τις ἡ ἔννοια καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ;

Μυστήριον¹⁾ λέγεται πρᾶξις ἱερὰ, ἐνεργουμένη δι' ὕλικῶν μέσων καὶ ὑποπίπτουσα εἰς τὰς αἰσθήσεις, διὰ τῆς ὁποίας

1) Ἡ λέξις παρὰ τὸ μύω — μύεω, ὅθεν μύστης, μυστικός κτλ. Μυστήριον λέγεται ἐν γένει τὸ ἀπόβρητον καὶ ἀπόκρυφον, μάλιστα δὲ ἡ ἀπόβρητος θρησκευτικὴ διδασκαλία ἢ τέλεσις. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἔννοιαν παρελήφθη ἐκ τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν γραφικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἡ λέξις, καὶ σημαίνει καθόλου μὲν πᾶσαν ἐν γένει διδασκαλίαν ἢ δόγμα χριστιανικόν, ὡς ἀπόβρητον μὲν καὶ ἀπόκρυφον διὰ τὸν ἀμύητον, ἀκατάληπτον δὲ καὶ ὑπερφυῆς καὶ ἀπίστευτον διὰ τὸν μὴ πιστεύοντα μηδὲ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος φωτιζόμενον. Οὕτω λέγεται μυστήριον π. χ. ἡ σάρκωσις καὶ ἐνανθρώπησις τοῦ θεοῦ Λόγου (ἀ. Τιμόθ. γ'. 16, κλπ.), καὶ πᾶν ἄλλο ὑπερφυῆς δόγμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἰδικώτερον ὁμῶς λέγονται τὰ ἑπτὰ μυστήρια, καὶ εἰδικώτατα μυστήριον (καὶ μάλιστα πληθυντικῶς μυστήρια) λέγεται ἡ θεία εὐχαριστία, καὶ ἐτι μᾶλλον αὐτὰ τὰ ἅγια δῶρα, ἧτοι τὸ ἄχραντον σῶμα, καὶ τὸ τιμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Πρὸλ. καὶ Schleussner ἐν τῇ λ., καὶ Suicer. Thesaur. ecclesiast. II. p. 381 sq.

ὁ μετέχων αὐτῆς μετὰ πίστεως ἀξιοῦται τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀγιάζεται διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ γίνεται ζῶν καὶ ἐνεργὸν μέλος τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Τὸ μυστήριον ἄρα εἶνε ἀναγκαιότατον εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ συντήρησιν τῆς τε ἐκκλησίας καθόλου καὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν αὐτῆς ἰδίᾳ. Ὅπως δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὄν σύνθετον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ζῆ καὶ ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κατ' ἀμφοτέρα, καὶ οὔτε ἡ ὑπαρξίς καὶ συντήρησις τῆς ψυχῆς εἶνε δυνατὴ ἐνταῦθα ἄνευ τῆς ὑπάρξεως καὶ συντηρήσεως τοῦ σώματος, οὔτε τὰνάπαλιν· οὔτω καὶ ἡ ἐν τῇ στρατευομένη ἐκκλησία καὶ τοῖς ζῶσιν αὐτῆς μέλεσι πραγματικὴ ἐνέργεια τῆς ζώσης πίστεως εἶνε ἀδύνατος ἄνευ τελετῶν τινῶν ἱερῶν, ὑλικῶν τε ἅμα καὶ πνευματικῶν, ὁποῖαι μάλιστα εἶνε τὰ μυστήρια.

§. 93.

Τί εἶνε ἡ θεία χάρις, τῆς ὁποίας μετέχει διὰ τῶν μυστηρίων ὁ πιστός, καὶ πῶς ταῦτα εἶνε σωτηριώδη;

Θεία χάρις εἶνε καὶ λέγεται ἡ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεία εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐπενέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ἰσχυρὰ καὶ ῥιζικὴ τις ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴ τῆς ψυχῆς. Διὰ τῆς ἐπενεργείας ταύτης παύει ὁ βίος τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀρχεται ὁ κατὰ Θεὸν βίος, νεκροῦται καὶ θάπτεται ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, καὶ ἐγείρεται ὁ νέος, ὁ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ λοιποῦ δὲν ἀνήκει εἰς ἑαυτόν, ἀλλ' εἰς τὸν Σωτῆρα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπίστευσε, καὶ διὰ τοῦ Σωτῆρος κοινωνεῖ πρὸς αὐτόν τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸν εἶχε χωρίσῃ ἡ ἁμαρτία¹⁾.

Ἐπειδὴ δὲ ἄνευ τῆς θείας ταύτης χάριτος, ὅπως εἶδομεν, ἀποβαίνει ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, αὕτη δὲ ἐνεργεῖ διὰ τῶν μυστηρίων, ἔπεται ὅτι ταῦτα εἶνε ἀπαραίτητα εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἀληθῶς, πῶς ἄλλως εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναγεννηθῇ π. χ. ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ

1) «Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰμὴ δι' ἐμοῦ». Ἰω. ιδ'. 6.

ἄνθρωπος καὶ συνδιαλλαχθεὶς νὰ συγκοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεόν, ἄνευ τοῦ βαπτίσματος²⁾, ἄνευ τῆς εὐχαριστίας³⁾ καὶ ἄνευ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, τὰ ὁποῖα τὰ μὲν οὕτως τὰ δὲ ἄλλως συντελοῦσιν, ὅπως θέλομεν ἴδῃ, καὶ εἶνε ἀπαραίτητα εἰς σωτηρίαν;

§. 94.

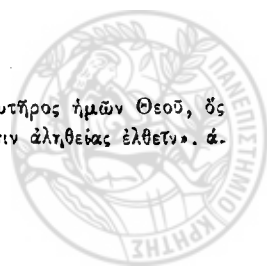
Ἐνεργεῖ ἡ θεία χάρις ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως διδάσκουσιν οἱ Καλβινισταί;

Ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν εἶνε ἀποκλειστικῶς ἔργον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἥτις συνεργεῖ μόνον ἐνισχύουσα τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δηλονότι, ἐξησθενημένος ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας, ἀφ' οὗ λάβῃ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐνισχύεται καὶ ἐνισχυόμενος προάγεται εἰς τὴν πίστιν οἴκοθεν, δέχεται τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, καὶ ἀποφασίζει νὰ μεταβάλλῃ ζωὴν. Διὰ τοῦτο εἶνε βλάσφημος ἡ δόξα τῶν Καλβινιστῶν, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶνε μόνον καὶ ἀποκλειστικὸν ἔργον τῆς θείας χάριτος⁴⁾. Ἐὰν ἡ δόξα αὕτη ἠλήθευεν, ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς ὄχι μόνον ἀπλῶς ἐξησθενημένον ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄλως νεκρόν. Τοιαύτη ὁμως ὑπόθεσις ἤθελε φέρῃ εἰς ἄτοπον ἔτι μεγαλύτερον, διότι τότε ἤθελεν ἀναφυῆ τὸ ζήτημα, διατί ὁ Θεὸς δὲν ἐπενεργεῖ εἰς πάντας ἐπ' ἰσῆς τοὺς ἀνθρώπους σωτηριωδῶς διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ; Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς ἄλλους μὲν προώρισεν εἰς σωτηρίαν, ἄλλους δὲ εἰς ἀπώλειαν; Τοῦτο δοξάζουσι τῶντι οἱ Καλβινισταί, ὡς εἶδομεν, διὰ τοῦ περὶ προορισμοῦ ἀπολύτου αὐτῶν δόγματος. Ἀλλ' οὐδὲν τούτου ψευδέστερον²⁾ καὶ μᾶλλον ἀντικείμενον εἰς τὴν

2) Ἰδ. § 96. 3) Ἰδ. §. 103.

1) Ἰδ. §. 24, §. 36.

2) «Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθεῖν». ἀ. Τιμ. β', 3.

δικαιοσύνην και ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ἡ δόξα λοιπὸν αὐτῆ και διὰ τὸν λόγον τοῦτον, και διότι τὸν μὲν Θεὸν καθιστᾷ αἷτιον τοῦ κακοῦ, ἀναιρεῖ δὲ ὅλως τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου, εἶνε βλάσφημος και ἀξιοκατάχρητος³⁾.

§. 95.

Πόσα εἶνε τὰ μυστήρια, και τίνες τῶν ἑτεροδόξων διαφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν;

Τὰ μυστήρια εἶνε ἑπτὰ, ἤτοι α) τὸ βάπτισμα· β) τὸ χρῖσμα ἢ ἁγιον μύρον· γ) ἡ εὐχαριστία· δ) ἡ μετάνοια ἢ ἑξομολόγησις· ε) ἡ ἱερωσύνη· ς) ὁ γάμος, και ζ) τὸ εὐχέλαιον.

Ὅτι τὰ μυστήρια εἶνε ἑπτὰ, και οὔτε πλείοτερα οὔτε ὀλιγώτερα, μαρτυρεῖ αὐτῆ ἡ Γραφή, ἣτις δὲν λέγει μὲν ῥητῶς τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ, ἀλλ' ἀναφέρει ὁμως ῥητῶς αὐτὰ καθ' ἕκαστα τῆδε κάκεισε, και μόνον αὐτά, οὔτε δὲ πλείοτερα οὔτε ὀλιγώτερα¹⁾. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ὁμοίως και αὐτῆ ἡ ἀρχαιοτάτη και σεβαστῆ παράδοσις, καθὼς και οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας²⁾, και αὐταὶ δὲ αἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τῆς καθόλου ἔκπαλαι, ὡς εἶδομεν, ἀποσχισθεῖσαι ἐκκλησίαι, ἡ τῶν Ἀρμενίων³⁾, π. χ. και ἡ τῶν Κοπτῶν⁴⁾, οἵτινες ὁμολογοῦσι και τελοῦσι μέχρι σήμερον ἑπτὰ τὰ μυστήρια, και οἵτινες βεβαίως δὲν ἤθελον μιμηθῆ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν, ἐὰν αὐτῆ ἐνόθευε τὸν ἀριθμὸν τῶν μυστηρίων, ἅτινα παρέδωκαν και ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὴν οἱ ἀπόστολοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐκ τῶν ἀναντιρρήτων τούτων και ἱστορικῶν γεγονότων γίνεται πασι-

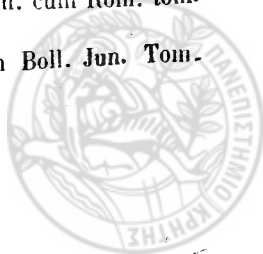
3) Ἰδ. §. 24, §. 36, και ἐπιστολ. πατρ. ὁρ. γ'.

4) Ἰδ. κατωτέρω τὰς εἰς ἕν ἕκαστον τῶν μυστηρίων παραπομπάς.

2) Ὅμοίως.

3) Concil. Armeniorum ἐν ἔτει 1342, και Conc. Armen. cum Rom. tom. III. p. 439.

4) Dissert. de Coptis, Jacobitis Sect. III. n. 486 in Boll. Jun. Tom. V. p. 440, Renaudot. Perpétuité, tom. V. p. I. c. IX.

φανές και κατάδηλον τὸ μέγεθος τῆς δυσσεβοῦς τολμηρίας τῶν διαμαρτυρομένων, οἵτινες ἀπέβριψαν πέντε ὄλα ἐκ τῶν μυστηρίων τῆς ἐκκλησίας, και δὲν ἐκράτησαν οὐδ' ὁμολογοῦσι μυστήρια ἄλλα, εἰμὴ τὸ βάπτισμα και τὴν εὐχαριστίαν, και ταῦτα δὲ πλημμελῶς και δυσσεβῶς τελοῦντες, ὡς θέλομεν ἴδῃ ἐν τοῖς ἐξῆς.

§. 96.

Τί εἶνε τὸ βάπτισμα;

Τὸ βάπτισμα εἶνε τὸ πρῶτον και μέγιστον τῶν μυστηρίων, ἡ θύρα, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῆς ὁποίας και μόνης ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ¹⁾, και νὰ γείνη μέλος αὐτῆς²⁾, συγκοινωνὸς τῆς ἐν αὐτῇ θείας χάριτος και συγκληρονόμος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου ὁ Χριστιανός, ὁ πιστεύσας εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καθαρίζεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας³⁾, και ἀναγεννᾶται ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθαρὸς και πλήρης τῆς θείας χάριτος, ἀπεκδεδυμένος μὲν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τῆς ἁμαρτίας, ἐνδεδυμένος δὲ τὸν νέον ἄνθρωπον τῆς χάριτος, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ βαπτιζόμενος εἶνε νήπιον, καθαρίζεται ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος μόνον, ὡς μὴ ἔχων ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας ἰδίας προαιρετικὰς ἁμαρτίας. Ἐὰν δὲ εἶνε ἀνεπτυγμένος κατὰ τὴν ἡλικίαν, καθαρίζεται και ἀπὸ τὴν προπατορικὴν και ἀπὸ τὰς ἰδίας αὐτοῦ προαιρετικὰς ἁμαρτίας⁴⁾. Κατ' ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιπτώσεις ὁ βαπτιζόμενος ἀναγεννᾶται ἀπὸ τοῦ βίου τῆς ἁμαρτίας, ὅςτις ἐτάφη εἰς τὸ ὕδωρ, εἰς νέον βίον τὸν χριστια-

1) « Ἐὰν τις μὴ γεννηθῇ ἐξ ὕδατος και πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ » Ἰω. γ'. 5, Μάρκ. ις'. 16, Τίτ. β'. 57, ἀ. Πέτρ. γ'. 21.

2) Γαλ. γ'. 26, 27, 28, ἀ. Κορ. ιβ'. 13, Πράξ. β'. 41, Ῥωμ. ζ'. 3—4.

3) Πράξ. β'. 38, ἀ. Πέτρ. γ'. 21.

4) Πράξ. β'. 38, κδ'. 16, Ἐβρ. ι. 22, ἀ. Κορ. ζ'. 11, Ῥωμ. ἡ. 4, Τίτ. γ'. 3, Ἐφεσ. ε. 26, 27, ἀ. Πέτρ. γ'. 21, Ἐπιστολ. πατριαρχ. ὄρ. ις'.

νικόν, και ἀποκαθίσταται εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθωότητα και ἀναμαρτησίαν, τὴν πρὸ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ⁵). Διὰ τοῦτο και τὸ βάπτισμα λέγεται λουτρὸν παλιγγενεσίας. Καὶ οἱ μὲν ἐνήλικες ὀφείλουσι πρὸ τοῦ βαπτίσματος ν' ἀποκηρύξωσι τὸν Σατανᾶν, διότι αὐτὸς ἦτο και εἶνε ὁ αἴτιος και ἀρχὴ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα δὲ νὰ ἀπαγγείλωσι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, διότι ὁ βαπτιζόμενος ὀφείλει πρῶτον νὰ κατηχηθῆ και νὰ πιστεύσῃ και ἔπειτα νὰ βαπτισθῆ⁶). Ἐὰν δὲ ὁ βαπτιζόμενος εἶνε νήπιον, ταῦτα πάντα πράττει ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἀνάδοχος, ὅστις πιστὸς ὢν και ὀρθόδοξος, ὀνομάζεται οὕτω, διότι ἀναδέχεται τὴν ἐγγύησιν και ὑποχρέωσιν νὰ κατηχήσῃ τὸν βαπτιζόμενον, ἅμα φθάσαντα εἰς ἡλικίαν ἀρμοδίαν πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο, και νὰ τὸν στηρίξῃ εἰς τὴν πίστιν⁷), ἐὰν οὗτος εἴτε δι' ἀμέλειαν τῶν γονέων, εἴτε και δι' ὀρφανίαν πρόωρον, ἤθελε κινδυνεύσῃ νὰ μείνῃ ἀκατήχητος και ἀστήρικτος εἰς αὐτήν. :

§. 97.

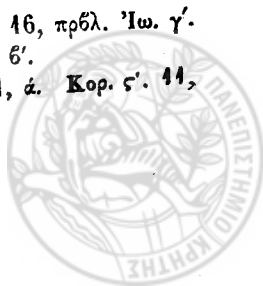
Πῶς τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος;

Τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τελεῖται ὡς ἐξῆς: Φέρεται ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῆ ἐνώπιον τοῦ ἱερέως, ὅστις ἐξορκίζει ἀπὸ αὐτὸν τὸν Σατανᾶν, τὸν κύριον τῆς ἀμαρτίας και τῶν ἀβαπτίστων ἀμαρτωλῶν¹). Ἀκολούθως ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾷ τὸν μέλλοντα νὰ βαπτισθῆ ἢ τὸν ἀνάδοχον ἀντ' αὐτοῦ, ἐὰν ἀποτάσσεται μὲν

5) « Ἄλλ' ἀπελούσθητε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ και ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ». ἀ. Κορ. γ'. 11, πρβλ. ἐν γένει και Ἰουστίν. πρὸς Τρύφ. διὰ λ. μδ'. Κλήμ. Ἀλεξ. παιδαγ. γ'. 6, Θεόφ. Ἀντιοχ. πρὸς Αὐτόλκ. β'. 16, Ambros. de Sacram. III. 17, Θεοδώρ. ἐπιτομ. θ. δογμ. ιη. κλπ.

6) « Ὁ πιστεύσας και βαπτισθεὶς σωθήσεται » Μάρκ. ις'. 16, πρβλ. Ἰω. γ'. 18, 36, ιβ'. 47. 7) Διονύσ. Ἀρεοπαγ. Ἐκκλ. Ἱεραρχ. β'.

1) Ἐφεσ. β'. 2, 6, γ'. 12, Ἰω. ιβ'. 3, ιδ'. 30, ις'. 11, ἀ. Κορ. γ'. 11, Κολ. γ'. 6, Τίτ. γ'. 3.

τὸν Σατανᾶν, συντάσσεται δὲ μὲ τὸν Χριστόν· καὶ ἀφ' οὗ οὗτος ἀποκριθεὶς καταφατικῶς ἀπαγγεῖλη τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἀγιάζει τὸ ἐν τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρα ὕδωρ²⁾, λέγων τὰς ἐπὶ τούτῳ εὐχὰς. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῆ γυμνωθῆ εἰς σημεῖον τοῦ ὅτι ἐξεδύθη τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ χρισθῆ ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου μὲ ἔλαιον³⁾, βαπτίζει αὐτὸν ὀλόκληρον ὁ ἱερεὺς⁴⁾ τρίς κατ' ἐπανάληψιν⁵⁾ ἐντὸς τοῦ ὕδατος⁶⁾, ἀφ' οὗ εἶπη πρὸ μὲν τῆς πρώτης καταδύσεως τὸ « Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. Ἀμήν »·

2) Ἰω. γ'. 5, ἡ. 36, 38, ἰ. 47, 48, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 73, Κυριλλ. κατηχ. γ'. 2, Βασίλ. ἀγ. πνεύμ. ἰε, Aug. in Ioan. Tract. XV. 4, Δαμασκην. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. δ'. 9. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀναμιχθῆ ἄλλη τις ὕλη εἰς τὸ βάπτισμα, ὅπως διατείνονται δυτικαὶ τινες, ἢ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πᾶν ἄλλο ῥευστὸν κατὰ τὸν Λούθηρον (Macaire Dogmat. II. p. 385). 3) Ἀποστολ. διατ. ζ'. 22.

4) Τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος δύναται νὰ τελεσθῆ μόνον ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ἐπίσκοπος (ὅπως καταδηλοῦται ἐκ τῶν ἀποστολ. κανόνων μζ', μθ', ν', ἀποστολ. διατ. γ'. 41, Ἰγνατ. πρὸς Σμυρν. ἡ, Tertull. de baptism. XVIII, Διονύσ. Ἀρεοπ. ἐκκλησ. ἱεραρχ. β'. 41, Ἐπιφαν. αἰρέσ. ζ'. 34, ὀβ'. 3, 7, Hilar. in Ps. LXVII. 32, August. de Civ. Dei XXII. 48). ὅχι δὲ διάκονος (ἀποστολ. διατ. ἡ. 28, Ἐπιφαν. αἰρ. πθ'. 4), εἰμὴ ἐν ἀνάγκῃ (Tertull. bapt. XVIII, Κυριλλ. κατήχ. ιζ'. 3, Θεοδώρ. ἄπορ β'. παραλ. ἐρ. ἀ.), ὅπως καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ δύναται νὰ βαπτισθῆ καὶ κοσμικός, ἀνὴρ ἢ γυνὴ (Tertull. bapt. XVIII, Hier. adv. Lucifer. c. 4, Ἐπιστολ. πατριαρχ. ὄρ. ις'. Δοσιθέ. πατριαρχ. ὁμολ. ις', Μητροφάν. Κριτοπούλ. ὁμολ. σελ 87). Ἐὰν δὲ τὸ οὕτω βαπτισθῆ νήπιον ἐπιζήση, θέλει ἀναγνώσῃ ἀκολούθως ὁ ἱερεὺς τὰς εὐχὰς τοῦ βαπτίσματος.

5) Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου, τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν (ἀποστολ. καν. ν'. Κυριλλ. μυσταγωγ β'. 4, Γρηγόρ. Νύσσ. κατηχητ. λογ. λε').

6) Μόνον τοῦτο εἶνε τὸ ἀληθές βάπτισμα. Οὕτως ἐβαπτίσθη αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Προδρόμου (Ματθ. γ'. 16, Μάρκ. ἀ. 5, Ἰω. γ'. 83), οὕτως ἐβάπτισον οἱ ἀπόστολοι (Πράξ. ἡ. 37, 38). Μόνον δὲ τοιοῦτον ὂν τὸ ἀληθές βάπτισμα ἡδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὡς «ἀντίτυπον» τοῦ κατακλυσμοῦ (ἀ. Πέτρ. γ'. 19, 21), ὡς «λουτρὸν ὕδατος» καθαρτικόν (Ἐφέσ. ἐ. 26, Τίτ. γ'. 5), ὡς τάφος, εἰς τὸν ὅποσον «συνετάφημεν» τῷ Χριστῷ «διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον» (Ῥωμ. ζ'. 6, Κολ. β'. 12). Ἰδ. καὶ Διον. Ἀρεοπ. ἐκκλ. ἱεραρχ. β'. 7, Tertull. adv. Prax. XXVI, de Coron. milit. III, Γρηγόρ. Νύσσ. λόγ. κατηχ. λε, Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. ζ'. 43, August. in Ioan. tract. LXXX.

πρὸ δὲ τῆς δευτέρας καταδύσεως « Καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀμήν »· πρὸ δὲ τῆς τρίτης « Καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν » 7). Μετὰ τοῦτο ὁ νεοφώτιστος χρίεται μὲ ἅγιον μύρον ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἐνδύεται λευκὸν σταυροφόρον χιτῶνα, ὅστις δεικνύει τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀποκαθαρθέντος ἐκ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας, καὶ περιάγεται κύκλῳ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας κρατῶν ἀμέσως ἢ διὰ τοῦ ἀναδόχου λαμπάδα ἀνημμένην, εἰς σημεῖον τῆς πνευματικῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πνευματικοῦ φωτισμοῦ, ὅθεν καὶ ὁ νεοστὶ βαπτισθεὶς καλεῖται νεοφώτιστος.

§. 98.

Εἶνε σωτηριῶδες τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων, ἀφ' οὗ ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας ἰμοιοῦται καὶ τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς πίστεως;

Ὅτι τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων εἶνε σωτηριῶδες 1), ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ περιτομὴ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτις ἀντικατεστάθη ἐν τῇ Καινῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος 2), ἐτελεῖτο τὴν ὀγδόην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν 3), ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀποστολοὶ ἐβάπτισον ἐνίοτε καὶ ὀλοκλήρους οἰκογενείας, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπῆρχον καὶ μικρὰ παιδιά 4), καὶ τελευταῖον ἐκ τοῦ ὅτι τὸ βάπτισμα δὲν ἐνεργεῖ μόνον ὡς ἐκ τῆς πίστεως τοῦ βαπτιζομένου, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἄλλως δὲ τὴν ἔλλειψιν πίστεως παρὰ τῷ νηπίῳ ἀναπληροῖ ἡ τῶν γονέων καὶ τοῦ ἀναδόχου, ὅστις καὶ ὠρίσθη ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἵνα παρέχη αὐτὸς ἀντὶ τοῦ βαпти-

7) Ἀποστολ. καν. v', Tertull. adv. Prax. XXVI, Χρυσόστ. εἰς Ἰω. ὁμ. κέ. 2, Ambros. de sacram. II. 7, Hieron. ad Lucif. 4, Βασίλ. ἁγ. πνεύμ. ιέ', κ'.

1) Ὅπως ῥητῶς ἀποφαίνονται καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας: Εἰρην. Haeres. V. 15, Cyprian. Epist. LIX. ad Fid., τῆς ἐν Κερθαγένῃ Συνόδου καν. ρ' (ρκα), August. de Genes. ad litter. imp. X. 23, Κλήμ. Ἀλεξ. παιδαγ. γ'. 11, Ἰσιδ. Πηλουσ, γ'. ἐπιστ. ρμη. Πρὸλ. ἀποστ. διατ. ζ'. 15.

2) Κολ. β'. 11.

3) Γενέσ. ιζ'. 12, Λευϊτ. ιβ'. 3, Λουκ. β'. 21, Ἰω. ζ'. 22, Φιλιππ. γ'. 5, Κολ. β'. 11, 12, Γαλ. γ'. 27, 29.

4) Πραξ. ις'. 14—15, ἁ. Κορ. ἁ. 16.

ζομένου νηπίου τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν περὶ κατηχήσεως αὐτοῦ καὶ στηρίξεως εἰς τὴν πίστιν ἐγγύησιν καὶ εὐθύνην⁵⁾).

§. 99.

Πῶς λέγεται ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως «ἐν» τὸ βάπτισμα;

Ἐν λέγεται ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τὸ βάπτισμα¹⁾ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν, καθ' ὃν λόγον μία λέγεται ἐν τῷ αὐτῷ συμβόλῳ καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία· λέγει δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος «Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα»²⁾. Ἡ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος «σφραγίς» μένει διὰ παντός ἀνεξίτηλος ἀπὸ τοῦ βαπτισθέντος καὶ «ἄθραυστος»³⁾, καὶ ἐὰν ἤθελεν ἐξοκεῖλη οὗτος μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ εἰς τὰ μέγιστα τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ αὐτὴν τὴν ἐξωμοσίαν⁴⁾. Ὅπως δὲ ὁ ἄνθρωπος ἅπαξ μόνον γεννᾶται φυσικῶς, οὕτω καὶ ἅπαξ μόνον ἀναγεννᾶται πνευματικῶς ἐν τῷ «λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας», διὸ καὶ τὸ μὲν βάπτισμα οὐδέποτε ἐπαναλαμβάνεται, ἡ δὲ ἐκκλησία συνωδᾷ πρὸς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς διατάξεις τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Συνόδων κατεδίκασε μὲν καὶ καταδικάζει τοὺς ἀναβαπτιστὰς παντός τόπου καὶ χρόνου ὡς αἰρετικούς, ἀνεγνώρισε δὲ καὶ

5) Διονύσιος Ἀρεοπ. ἐκκλ. ἱεραρχ. ζ'. 3, Tertull. de baptism. XVIII. August. de lib. arbitr. III. 23, Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. ιδ'.

1) Μόνον τὸ «βάπτισμα τοῦ αἵματος», ἧτοι ὁ ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως μαρτυρικός θάνατος δύνάται νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄνευ τοῦ βαπτίσματος κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας, στηριζομένην ἐπὶ τῶν: Ματθ. ι. 32, ἡ. 36, ι. 30, ιε. 25, ε. 16, Ἰω. ιε. 13—14, κλπ. Ἰδ. καὶ Cypr. epist. LXXVIII, Κυριλλ. κατηχ. γ'. 6, Μ. Βασιλ. ἀγ. πνεύμ. ις, Tertull. baptism. XVI., Ambros. in Ps. CXVIII. 14, Χρυσόστ. εἰς Λουκιαν. μάρτ. 6', Διδυμ. Τριᾶδ. ιά, ιβ', August. Civit. Dei XVI. 7, Δαμασκ. ἐκθ. δ'. 9.

2) Ἐφεσ. δ'. 5.

3) Πρὸς τὸν ἀποστόλ. διαταγ. γ'. 16, Ἐρμᾶ ποιμ. γ'. παραβ. θ'. 16.

4) Ἐπιστ. πατρ. ἑρ. ις', Χρυσός. εἰς ἁ. Κορ. ὁμ. γ'. 7, Hieron. in Ephes. I. 13, Θεοδώρητ. εἰς Ἐφρ. ζ'. 6, Δαμασκ. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. δ'. 9.

αναγνωρίζει πάντοτε τὸ βάπτισμα καὶ αὐτῶν τῶν ἄλλως αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν, ἐὰν ἐτελέσθη ἴδιον κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν Συνόδων, αἵτινες ῥητῶς καὶ σαφῶς ὀρίζουσιν αὐτὸ ὡς γινόμενον διὰ τριῶν καταδύσεων καὶ ἀναδύσεων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁵⁾. Πᾶσαν δὲ ἀντιβαπτίσματος ἀληθοῦς οἰκονομικὴν καὶ εἰκονικὴν ἀπόπλυσιν ἢ ἀπόνιψιν ἢ ῥάντισιν οὔτε ἀνεγνώρισέ ποτε οὔτε ἀναγνωρίζει ἡ ἐκκλησία ὡς βάπτισμα, μένουσα πιστὴ εἰς τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς προσερχομένους ἐξωθεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ἐὰν μὲν ἐδέχθησαν ἅπαξ τὸ ἓν καὶ μόνον ἀληθὲς βάπτισμα, δὲν ἀναβαπτίζει, χρίει δὲ μόνον μὲ ἅγιον μύρον⁶⁾, εἰ δὲ μὴ, βαπτίζει ὡς μὴ βαπτισθέντας⁷⁾.

§. 100.

Κατὰ τί διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ βάπτισμα αἱ ἑτερόδοξοι ἐκκλησίαι;

Ἐν ᾧ τὸ βάπτισμα εἶνε ἓν, οὕτινος τὴν τέλεσιν σαφέστατα ὤρισε καὶ ἡ Γραφὴ καὶ ἡ παράδοσις καὶ αἱ σύνοδοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὡς εἶδομεν, ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατήργησε τὸ διὰ τριπλῆς καταδύσεως βάπτισμα, ὅπερ διετήρει μέχρι τοῦ ἰδ'. αἰῶνος, καὶ εἰσήγαγεν ἔκτοτε ἀντὶ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἐπίχυσιν ὕδατος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου¹⁾. Ὅτι

5) Τῆς α'. οἰκουμ. Συν. καν. ἡ, τῆς β'. οἰκουμ. καν. ζ', τῆς δ'. οἰκουμ. ἡ, τοῦ Μ. Βασιλ. καν. α'.

6) Τῆς β'. οἰκουμ. Συνόδ. καν. ζ', τῆς ἐν Λαοδικ. καν. ζ'.

7) Τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. καν. ἡ, τῆς β'. οἰκουμ. καν. ζ', τῆς δ'. οἰκουμ. ἡ, Δαμασκ. ἐκθ. δ'. 9.

1) Ἀντὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπετράπη πάλαι ἡ ἐπίχυσις αὕτη κατ' ἐξάφρῃσιν καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ διὰ τοὺς ἐκ νόσου κληνῆρεις μόνον (Tertull. de poenit. VI, Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστ. ζ'. 43, August. in Ioa. Tractat. LXXX), καὶ τοῦτο δὲ ὅχι ἄνευ δυσκολιῶν πολλῶν καὶ διαταγῶν (Cyprian. Epist. LXXVI). Παράδοξος ὁ Klee, εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων δυτικῶν θεολόγων, ἀναγνωρίζει τὸ διὰ καταδύσεων βάπτισμα ὅχι μόνον ὡς τὸ ἀρχαῖον, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ σύμφωνον μὲ τὴν ἁγίαν Γραφήν (Dogmatik ἐκδ γ'. τόμ. γ'. σελ. 429), τὴν δὲ ἐπίχυσιν ὡς

δὲ τοῦτο εἶνε καινοτομία μεταγενεστέρα τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, δὲν ἀρνοῦνται παραδόξως οὐδ' αὐτοὶ οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως²⁾. Οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι ἀπεμακρύνθησαν ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ἐνός, καὶ μόνου ἀληθοῦς βαπτίσματος, εἰσαγαγόντες τὸ ῥάντισμα³⁾. Μόνη ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία ἐτήρησε τὸ διὰ καταδύσεως, ἀν καὶ μιᾶς, βάπτισμα εἰς τὰ νήπια, ἐπιτρέπουσα τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπίχυσιν ὕδατος κατὰ τοὺς Λατίνους μόνον εἰς τοὺς ἐφήβους. Ἡ ἀγγλικανικὴ ἄρα ἐκκλησία εἶνε ἡ μᾶλλον τῶν λοιπῶν πλησιάζουσα πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἥτις μόνη ἐτήρησεν ἀπὸ τοῦ Ἰ. Χ. καὶ τῶν ἀποστόλων μέχρι σήμερον τὸ ἓν καὶ μόνον ἀληθὲς βάπτισμα.

§. 101.

Τί εἶνε τὸ χρίσμα ἢ ἅγιον μύρον;

Τὸ χρίσμα¹⁾ εἶνε μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου χρισθέντων μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν κυριωτέρων μελῶν καὶ αἰσθητηρίων τοῦ βαπτισθέντος μετ' ἁγίου μύρον ὑπὸ τοῦ ἱερέως, μεταδίδεται εἰς αὐτὸν τὸ πνευματικὸν μύρον, ἧτοι τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δι' ὧν ἐνισχύεται καὶ προκόπτει ἡ πνευματικὴ ζωή. Ὅπως μετὰ τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ κατῆλθεν ἐπ'

εἰσαχθεῖσαν κατόπιν διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν μεταβληθέντων(!) χρόνων (αὐτόθ. σελ. 130). Καὶ οὗτος δὲ ὁ Λέων Ἀλλάτιος ἀναγνωρίζει ὡς γνήσιον καὶ ἔγκυρον μόνον τὸ διὰ καταδύσεων βάπτισμα (U. E. cons. III. 42).

2) Ἰδ. σημ. 1. 3) Winer Symbolik σελ. 133, Anm. 2, ἐκδ 6'.

1) Χρίσμα κυρίως εἶνε αὐτὸ τὸ μυστήριον ὡς τελετὴ ἱερὰ, « ἅγιον μύρον » δὲ ἡ ὕλη, ἧς γίνεται χρῆσις ἐν τῇ τελετῇ. Λέγεται δὲ τὸ αὐτὸ καὶ «σφράγισμα» καὶ «σφραγίς» (Κλήμ. Ἀλεξ. στρωματ. β'. 3, Κυριλλ. κατηχ. ιβ'. 33), καὶ «δωρεά» ἢ «δόσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (Ἰσίδ. Πηλουσ. ἀ. ἐπιστ. υν'). Ὁθεν καὶ ὁ ἱερεὺς χρίων τὰ διάφορα μέρη τοῦ βαπτισθέντος λέγει «σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν». Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ «βεβαίωσις» (Ἀποστολ. διατ. γ'. 47)=confirmatio (Ambros. de Init. c. VII. κλπ.). Καὶ τοὺς τρεῖς τούτους δρους μεταχειρίζεται ὁ ἀπόστολος ἐν β'. Κορ. ἀ. 21—22: «ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστόν, καὶ χρίσας ἡμᾶς Θεός, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν».

αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἀφ' οὗ ἐβάπτισον, ἐπέθετον ἐπὶ τοῦ νεοφωτίστου τὰς χεῖρας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης ἐξεχέοντο ἐπὶ τὸν πιστὸν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος²). Οἱ δὲ διάδοχοι τῶν ἀποστόλων εἰσήγαγον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τὴν χρῆσιν τοῦ ἁγίου μύρου³), κατασκευαζομένου ἐκ ποικίλων καὶ εὐωδῶν ὕλων, εἰς σημεῖον τῆς ποικιλίας καὶ τῆς πνευματικῆς εὐωδίας τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἁγιάζει δὲ καὶ διανέμει τὸ μύρον εἰς τὰς διαφόρους ἐκκλησίας ὁ κορυφαῖος τῶν ἱεραρχῶν. Ὅπως δὲ τὸ βάπτισμα, οὕτω καὶ τὸ χρίσμα ὁ Χριστιανὸς λαμβάνει ἅπαξ μόνον⁴).

§. 102.

Κατὰ τι διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος αἱ ἑτεροδοξοὶ ἐκκλησίαι;

Μέχρι τῆς ιγ'. ἑκατονταετηρίδος ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐτέλει τὸ χρίσμα, ὅπως καὶ ἡ ἀνατολική, εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα. Ἄλλ' ἐκτοτε ἐκαινοτόμησεν αὐθαιρέτως καὶ ἐναντίον τῆς Γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία, καὶ ἀποχωρίσασα τὸ χρίσμα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τελεῖ μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ τὸ παιδίον φθάσῃ εἰς ἡλικίαν 7—12 ἐτῶν, διὰ τοῦ ἐπισκόπου μόνον, ὅχι καὶ τοῦ ἱερέως, ὀνομάζουσα αὐτὸ ἰδιαιτέρως βεβαίωσιν¹). Τὴν καινοτομίαν ταύτην προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία μὲ τὸ ὅτι ὁ διὰ τοῦ χρίσματος λαμβάνων τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρέπει νὰ εἶνε ἐνήλιξ διὰ νὰ ἐννοῆ²).

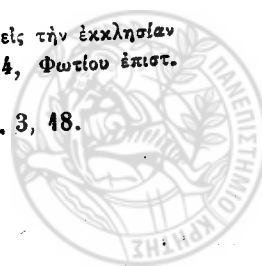
2) Πράξ. ἡ. 14—16.

3) Τῆς β'. οἰκουμ. Συνόδ. καν. ζ', τῆς γ'. οἰκουμ. καν. ιε', τῆς ἐν Λαοδικ. καν. ζ', μή, Διονυσ. Ἀρεοπαγ. ἱεραρχ. ἐκκλησ. δ'. 1, Cyprian. Epist. ad Jan. LXX, Κοριλλ. Ἱεροσολ. κατήχ. ιη'. 33.

4) ἐκτός ὅταν ὁ βαπτισθεὶς ἐξομώσας προσέλθῃ πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν August. c. Lit. Petil. II. 43, Ornat. Sch. Donator. VII. 4, Φωτίου ἐπιστ. ἐγκ. β'.

1) Ἰδ. ἀνωτέρω §. 101. σημ. 1

2) Catech. Rom. II. 3, 48.

Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο, ἀποκρινόμεθα, ἠλήθευεν, ἔπρεπε κατὰ μείζονα λόγον νὰ ἀναβάλῃ εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην. καὶ τὸ βάπτισμα, ὅπερ ὁμως δὲν πράττει.

Ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία διετήρησεν, ἐναντίον τῶν λοιπῶν διαμαρτυρομένων³⁾, τὸ μυστήριον τῆς βεβαίωσεως, ἀλλὰ κατὰ τὴν καινοτομίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, ἦτοι ἀποχεωρισμένον ἀπὸ τὸ βάπτισμα καὶ τελούμενον μόνον διὰ τοῦ ἐπισκόπου· ἀντικατέστησε δὲ μόνον τὴν χρῆσιν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν.

§. 103.

Τί εἶνε τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας, καὶ ποία τις ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

Ἡ εὐχαριστία εἶνε μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπὸ τὸ αἶσθητὸν εἶδος τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου μεταλαμβάνομεν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐσύστησεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καθ' ἣν παρεδόθη νύκτα ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, ὅτε συνέφαγε τὸ τελευταῖον μὲ τοὺς μαθητάς του. Ἴδου δὲ πῶς διηγεῖται τὸν μυστικὸν τοῦτον δεῖπνον ἐκτὸς τῶν εὐαγγελιστῶν¹⁾ ὁ ἀπόστολος Παῦλος²⁾: «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ἣν παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε ἕως οὔ ἂν ἔλθῃ». Οὕτω

3) Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ιζ'. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς ἡ βεβαίωσις εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν διαμαρτυρομένων, ὅχι ὁμως ὡς μυστήριον, ἀλλ' ὡς ἀπλῆ τις καὶ ὄχι ἀναγκαῖα τελετὴ (Winer. Symbol. σελ. 461).

1) Ματθ. κς'. 26, Μάρκ. ιδ'. 22, Λουκ. κβ'. 19.

2) ἀ. Κορ. ιά. 23.

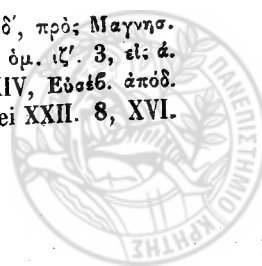
παρέλαβον οἱ ἀπόστολοι παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν εὐχαριστίαν³⁾, παρὰ δὲ τῶν ἀποστόλων παρέλαβεν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία καὶ διακρατεῖ μέχρι σήμερον.

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶνε τὸ πάντων μέγιστον καὶ ἱερώτατον κατὰ τοὺς ἑξῆς μάλιστα δύο λόγους· ἀ) ὡς μυστήριον ἡ εὐχαριστία ὑπερέχει πάντων τῶν λοιπῶν, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ μεταλαμβάνοντες αὐτὸ τὸ πανάχραντον σῶμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, συνενούμεθα καὶ συγκοινωνοῦμεν ἀμέσως με αὐτόν, ὅπως μᾶς διεβεβαίωσεν αὐτὸς ἐκεῖνος λέγων, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐν αὐτῷ»⁴⁾, καὶ καθ' ὅσον ἄνευ τῆς θείας ταύτης με τὸν Χριστὸν κοινωνίας εἶνε ἀδύνατον νὰ σωθῇ ὁ Χριστιανὸς καὶ νὰ τύχῃ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὅπως ῥητῶς μᾶς ἐδίδαξε περὶ τούτου αὐτὸς πάλιν ὁ Κύριος ἡμῶν λέγων, «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»⁵⁾. Ἀλλὰ τὸ μυστήριον τοῦτο β') εἶνε συγχρόνως καὶ θυσία ἐξιλαστήριος πρὸς τὸν Θεόν, τελουμένη εἰς ἀνάμνησιν τῆς πράγματικῶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τελεσθείσης, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, αὐτὴ ἐκείνη ἢ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσία τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν, ἐπαναλαμβανομένη ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ ἀναιμάκτως διὰ τοῦ ἱερέως⁶⁾· διότι καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁρατῶς

3) Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω πᾶς τις ἔννοεῖ, τὸ μυστήριον τοῦτο λέγεται εὐχαριστία μὲν διὰ τὴν ἐν τῇ μυστικῇ δείπνῃ εὐχαριστίαν τοῦ Σωτῆρος, μετὰ ἡ ψεις δὲ ἢ μετὰδοσις καὶ κοινωνία, διότι ἐν τῇ μυστηρίῳ τούτῃ μεταδίδει ὁ ἱερεὺς καὶ μεταλαμβάνουσιν ἢ κοινωνοῦσι πάντες αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· εἶ δὲ καὶ «δεῖπνον Κυριακόν» (Χρυσός εἰς ἀ. Κορ. ὁμ κζ'). «δεῖπνον μυστικόν» καὶ «θεῖον» (Ἱππολυτ. εἰς Παροιμ. θ', 4), «τράπεζα δεσποτικῆ» (Θεοδώρ. εἰς ἀ Κορ ιά. 20). Ὁμοίως καὶ «ἄρτος Κυριακός—ἐπουράνιος—ἐπιούσιος, ποτήριον εὐλογίας, σῶμα Χριστοῦ—Κυριακόν—σωτήριον, αἷμα Χριστοῦ—τίμιον, ποτήριον ζωῆς—σωτήριον» κτλ.

4) Ἰω. ζ'. 56. 5) Ἰω. ζ'. 53.

6) ἀ. Κορ. ι. 18—21, Ἑβρ. ιγ'. 10, Ἰγνάτ. πρὸς Φιλαδ. δ', πρὸς Μαγνησ. ἡ, πρὸς Ἐφεσ ε, Εἰρην. Haer. IV. 17, Χρυσόστ. εἰς Ἑβρ. ὁμ. ιζ'. 3, εἰς ἀ. Κορ. ὁμ. κδ'. 4, Ἰερωσ. γ'. 4, ζ'. 4, Tertull. de or. XIV, Εὐσέβ. ἀποδ. εὐαγγ. ἀ. 10, ἐ. 3, Ιστορ. ἐκκλ. ι. 8, August. de Civit. Dei XXII. 8, XVI.

ἅπαξ διὰ παντός τυθείς καὶ ὁ ἐν τῇ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ ἀοράτως ἐκάστοτε θυόμενος εἶνε εἷς καὶ ὁ αὐτός, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστός⁷). Καὶ ἀμέσως μὲν ἐπενεργεῖ ἡ θεία χάρις ἢ ἐκ τῆς εὐχαριστίας ὡς μυστηρίου εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας, ἐμμέσως δὲ ἢ ἐκ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ὑπὲρ ὧν αὕτη τελεῖται μερικῶς, τῶν μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας συμπαραστώτων ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ, καὶ ἐν γένει ὑπὲρ πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, ζώντων τε καὶ τεθνεώτων⁸).

Ἐὰν λοιπὸν τὸ βάπτισμα εἶνε ἡ πνευματικὴ ἡμῶν ἀναγέννησις, ἡ εὐχαριστία εἶνε ἡ πνευματικὴ ἡμῶν τροφή καὶ συντήρησις. Ὅπως δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γεννηθῆ ἀλλὰ καὶ νὰ τραφῆ καὶ νὰ συντηρηθῆ φυσικῶς, οὕτω καὶ εἰς τὸν Χριστιανὸν δὲν ἀρκεῖ ἡ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἀναγέννησις, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ τρέφεται καὶ συντηρῆται πνευματικῶς διὰ τῆς εὐχαριστίας⁹), οὐ μόνον μεταλαμβάνων τῶν ἀχράντων μυστηρίων τετράκις τοῦλάχιστον κατ' ἔτος, ἀλλὰ καὶ παρευρισκόμενος πάντοτε μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν λειτουργίαν, ἐν ᾗ τελεῖται ἡ ἀναιμάκτος θυσία.

§. 104.

Ἐπὶ ποίους ὄρους ἐνεργεῖ σωτηριῶδῶς ἢ ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας θεία χάρις;

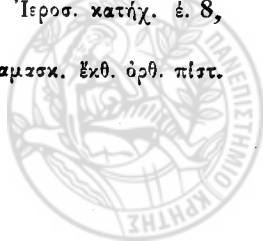
Ὅσον ἐξαιρετικὴ εἶνε ἢ ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας σωτηριώδης χάρις, ὅταν ὁ πιστὸς μεταλαμβάνῃ αὐτοῦ ἀξίως,

22, XVIII. 20, Κλημ. Ἀλεξ. στρωμ. δ'. 25, Ἀθαν. κ. Ἀρειαν. ιά, Θεοδώρ. εἰς Μαλαχ. α' 11, εἰς ψαλμ. ρθ'. 4.

7) Ambros. in Ps. XXVIII. 25, August. Civ. Dei X. 20, Χρυσόστ. εἰς 6'. Τιμ. ὁμ. 6'. 4, Γρηγόρ. Νύσσ. εἰς ἀνάστ. Χριστ. λόγ. α', Θεοδώρ. ἡ. 5.

8) Ambros. de Coron. III, monogam. IX, Κυριλλ. Ἱεροσ. κατῆχ. ε. 8, 10, Χρυσόστ. εἰς α. Κορ. μ. α. 5.

9) Ἰω. ζ'. 56, 58, Χρυσόστ. εἰς Μαθ. ὁμ. δ'. 9, Δαμασκ. ἐκθ. ὀρθ. πίστ. δ'. 13, Ἰουστίν. ἀπολ. α. 65.

ἄλλο τόσον φοβερὰ καὶ φρικώδης εἶνε ἡ ψυχικὴ ζημία τοῦ Χριστιανοῦ, ὅταν κοινωνήσῃ αὐτοῦ ἀναξίως: «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου»¹⁾). Πρὶν λοιπὸν προσέλθῃ τις εἰς τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, πρέπει νὰ δοκιμάσῃ ἑαυτὸν κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἀποστόλου: «Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω»²⁾), τουτέστι νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀνακρίνῃ ποία τις εἶνε ἡ πνευματικὴ του κατάστασις, ἐὰν σώζεται ἐν αὐτῷ ζῶσα καὶ ἀκμαία ἡ πίσις, τὴν ὁποίαν ὠμολόγησε καὶ ὑπεσχέθη ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ βαπτίσματος, ἢ ἐχαλαρώθη καὶ ἠφανίσθη, ἐὰν ἐπομένως ἐκαρποφόρησε τὴν καρποφορίαν τῶν καλῶν ἔργων, ἢ τοῦναντίον ἔμεινε νεκρὰ καὶ ἄκαρπος. Ἐὰν ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ πίσις ἡμῶν ἐνεκρώθη ὀλοτελῶς καὶ ἐξηφανίσθη, ἢ δὲ καρδία ἡμῶν ἐπώρῳθη καὶ εἶνε ἀνεπίδεκτος μετανοίας, μακρὰν ἀπὸ τὰ μυστήρια. Ἐὰν ὁμως ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀποδειχθῇ ὅτι ἡμάρτομεν μὲν, ὅτι παρέβημεν εἰς πολλὰ τὰς θείας ἐντολάς, καὶ ὅτι εἴμεθα ἄξιοι τῆς δικαίας ὀργῆς καὶ τιμωρίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ταύτας συναισθανόμεθα μετὰ λύπης εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου, καὶ ὅτι ἔχομεν σφραγὶν καὶ ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ μεταβάλωμεν ἑαυτοὺς, νὰ ἐκκλίνωμεν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν σωτήριον δρόμον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, τότε ὀφείλομεν νὰ ἐξομολογηθῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν πάσας καὶ ὀλοκλήρους εἰς τὸν ἱερέα, νὰ ἐπικαλεσθῶμεν δι' αὐτοῦ τὴν θεῖαν εὐσπλαγχνίαν, ὃ δὲ ἱερεὺς σταθμίζων τὰ ἁμαρτήματα, καθὼς καὶ τὴν συντριβὴν καὶ μετάνοιαν ἡμῶν, ἢ θέλει μᾶς ἐπιτρέψῃ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, ἢ θέλει παρατείνῃ τὸν χρόνον τῆς μετανοίας καὶ δοκιμασίας, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους συμπληρωθέντος τοῦ ἔργου τῆς ἡμετέρας μετανοίας καὶ κριθέντες ἄξιοι, προσέλθω-

1) ἁ. Κορ. ια. 29. 2) ἁ. Κορ. ια. 28.

μεν καὶ κοινωνήσωμεν τῶν μυστηρίων μετὰ φόβου Θεοῦ, ἀφ' οὗ πρότερον εἶπωμεν ἐκ βάθους καρδίας τὸ «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὃν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Τότε οὐ μόνον αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν συγχωροῦνται διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ συνενωθέντες μετ' αὐτοῦ διὰ τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου, ἐνισχυόμεθα μὲν εἰς τὰ ἔργα τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, θωρακιζόμεθα δὲ κατὰ τῶν πειρασμῶν τοῦ ἀρχεκάκου πατρὸς τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.

§. 105.

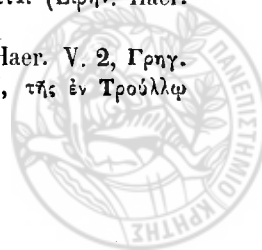
Ἐπὶ τίνος καὶ πῶς τελεῖται ἡ εὐχαριστία;

Τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ ἱερέως ἢ τοῦ ἐπισκόπου¹⁾ δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ, καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἢ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τῆς ἐκκλησίας, ἥτις διὰ τοῦτο λέγεται καὶ «βωμὸς» καὶ «θυσιαστήριον», διότι ἡ εὐχαριστία εἶνε μυστήριον ἅμα καὶ θυσία, ἡ δὲ τέλεσις τῆς ἀναιμάκτου ταύτης θυσίας εἶνε τὸ κέντρον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἱερουργίας ἢ λειτουργίας, ἥτις εἶνε καὶ ἡ κυριωτάτη τελετὴ τῆς ἐκκλησίας. Μόνον δὲ ἐν ἀνάγκῃ δύναται νὰ τελεσθῇ ἡ θεία εὐχαριστία καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ «ἀντιμνησίου», ἐὰν τοῦτο εἶνε καθιερωμένον δι' ἐγκαινίων. Πρὸς τέλεσιν δὲ τοῦ μυστηρίου τούτου ὁ ἱερεὺς μεταχειρίζεται οἶνον²⁾ ἐρυθρὸν καὶ καθαρὸν, ὃν ἐγγέει μετὰ ὕδατος³⁾ εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ ἄρτον

1) Διον. Ἀρεοπ. ἐκκλ. ἱερ. γ'. 3, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 65, Βασιλ. ἐπιστ. 117, Χρυσόστ. Ἱερωσύν. γ'. 4, 5, Ἐπιφάν. αἰρ. οθ', τῆς ἐν Νικαίᾳ ἀ. Συνόδ. καν. 11, τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ καν. ἀ, τῆς ἐν Νεοκασίᾳ καν. θ., τῆς ἐν Γάγγρ. καν. δ', τῆς ἐν Λαοδικ. καν. νή.

2) Ὅχι ὕδωρ, ὅπως ἔπραττον οἱ Ἐβραῖοι καὶ Ἐγκρατῆται (Εἰρην. Ηαερ. V. 1, Κλημ. παιδαγ. 6. 2).

3) Ἀποστ. διατ. ἡ. 12, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 66, Εἰρην. Ηαερ. V. 2, Γρηγ. Νύσσε. λόγ. κατηχ. λζ', τῆς ἐν Καρθαγ. συνόδ. καν. μς', τῆς ἐν Τρούλλῳ καν. λδ'.

ἐκ σίτου⁴) ἐνζυμον, ἀφ' οὗ δὲ ἐν τῇ λειτουργίᾳ ἐπικαλεσθεὶς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εὐλογήσῃ τὰ ἅγια δῶρα, μεταβάλλεται ὁ μὲν ἄρτος εἰς τὸ ἄχραντον σῶμα, ὁ δὲ οἶνος μετὰ τοῦ ὕδατος εἰς τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶνε δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη πραγματικὴ μετουσίωσις, εἰ καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες αἰσθανόμεθα διὰ τῆς γεύσεως ἄρτον καὶ οἶνον, κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν, ἐπειδὴ ἤθελεν εἶνε δύσκολος εἰς ἡμᾶς ἡ κατ' αἴσθησιν γεῦσις σαρκὸς καὶ αἵματος⁵).

§. 106.

Κατὰ τί διαφέρουσιν αἱ ἑτερόδοξοι ἐκκλησίαι ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας;

Καὶ τὸ μέγιστον τοῦτο καὶ ἀγιώτατον τῶν μυστηρίων ἡ λατινικὴ ἐκκλησία δὲν ἀφήκεν ἀκαινοτόμητον, διότι ἀπὸ τοῦ ἰ. αἰῶνος εἰσήγαγεν ἀντὶ τοῦ ἐνζύμου ἄρτου τὸν ἄζυμον, ὅστις βαθμηδὸν καὶ αὐτὸς μετεβλήθη καὶ μετεσχηματίσθη εἰς ὕλην ἀξίαν νὰ ὀνομάζεται πᾶν ἄλλο ἢ ἄρτος. "Οτι ἡ χρῆσις τοῦ ἀζύμου εἶνε καινοτομία μεταγενεστέρα, τοῦτο ὁμολογοῦσι πολλοὶ τινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δυτικῶν θεολόγων¹). ὅτι δὲ εἶνε ἐναντία τῆς Γραφῆς, τοῦτο μαρτυρεῖ αὐτῇ αὕτη ἡ Γραφή, ἥτις προκειμένου περὶ τῆς εὐχαριστίας, οὐδαμοῦ ἀναφέρει ἄζυμα, ἀλλὰ ἄρτον²). Δὲν ἦτο δὲ δυνατόν καὶ νὰ ἀναφέρῃ ἡ νὰ ἐννοῇ ἄζυμα, διότι ὁ Κύριος ἡμῶν ἐτέλεσε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὴν εὐχαριστίαν, ὡς γνωστόν, πρὸ τοῦ ἐβραϊκοῦ πά-

4) Εἰρην. Haer. V. 3, τῆς ἐν Καρθαγ. Συνόδ. καν. μς', Cyprian Epist. LXIII, Χρυσόστ. εἰς Ματθ. ὁμ. πς'. 2.

5) Ἰω. ς'. 27—68, Ματθ. κς'. 26, Μάρκ. ιδ'. 22, Λουκ. κβ'. 49, Κυριλλ. κατηχ. λζ', Ambros. de Fid. IV. 40, Δαμασκ. ἔκθ. ὀρθ. πίστ. δ'. 43, Θεοφύλακτ. εἰς Ἰω. ς', εἰς Μάρκ. ιδ', Εὐθ. Ζιγαβ. εἰς Ματθ. κς'. 28.

1) Sismond. Disquisit. de azymo. 1651, Cotelerius: Monum. eccles. Graecae II. 108, 138, Bingham. origin. Eccles. XV. 2, Klein. Hist. eccles. I. p. 430, κλπ.

2) Ματθ. κς' 26, Μάρκ. ιδ' 22, κδ' 30, 35, Ἰω. ς' 35, 44, 48, 51, 58, κἀ. 43, κλπ.

σχα³), ὅτε καὶ μόνον ἤρχιζεν ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων⁴). Δι' ἄρτου δέ, καὶ ὄχι δι' ἀζύμου, ἐτέλουν τὴν εὐχαριστίαν καὶ οἱ ἀπόστολοι⁵), καὶ ἐξ αὐτῶν παρέλαβε τὴν χρῆσιν τοῦ ἄρτου καὶ ἡ καθόλου ὀρθόδοξος ἐκκλησία καὶ διετήρησε μέχρι σήμερον⁶). Ἄλλη καινοτομία τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας περὶ τὸ μυστήριον τοῦτο εἶνε, ὅτι ἐν τῇ ἱερουργίᾳ ὁ ἱερεὺς δὲν ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν νὰ ἀγιάσῃ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, οὐδ' εὐλογεῖ αὐτά, ὅπως παρέλαβε καὶ πράττει ἀνεκαθεν ἡ καθόλου ἐκκλησία, ἀλλ' ἀναφέρει μόνον ἀπλῶς καὶ οὕτως εἰπεῖν ἱστορικῶς τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεσποτικὰ ῥήματα: «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου», καὶ «τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου», καὶ πιστεύει ὅτι δι' αὐτῶν καὶ δεικνυόμενα μόνον τὰ ἅγια δῶρὰ ἡγιάσθησαν καὶ ἐμετουσιώθησαν. Τὸ μέγεθος τῆς πλάνης ταύτης ἐννοεῖ τις ἅμα ὡς ἀναλογισθῆ, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἀγιασμοῦ οὐ μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ διηνεκῆ παράδοσιν καὶ πράξιν τῆς καθόλου ἐκκλησίας⁷) ἀντίκειται, ὡς προείπαμεν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οὐσιώδη καὶ κύριον ὅρον τῆς τελέσεως παντός ἐν γένει μυστηρίου, ὅτι ὁ ἱερεὺς ὀφείλει νὰ εὐχθῆ ἐπικαλούμενος ἄνωθεν τὴν θείαν χάριν καὶ εὐλογῶν τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ ὕλην. Ἄλλ' ἐκτός τούτων ἡ λατινικὴ ἐκκλησία ἐκαινοτόμησε καὶ κατ' ἄλλα, οὐ μόνον ἀποκωλύουσα τὰ μικρὰ παιδία ἀπὸ τῆς ἀγίας κοινω-

3) Ἰω. ιγ'. 1, 14, 28, κλπ. Πρβλ. καὶ αὐτοὺς τοὺς παπιστὰς Maldonat. in Matth. XXIV. 2, Petav. de doctrin tempor. XII. 15, Natalis Alex. Diss. XI. in Saec. XI. et XII.

4) Ἐξοδ. ιβ'. 8, Λευιτ. κγ'. 5—6.

5) Πράξ. β'. 22, 42—46, κ'. 7, ἀ. Κορ. ι. 16, ια. 21.

6) Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 66, Εἰρην. Haer. IV. 18, Κυριλλ. μυσταγ. δ'. 1—6, Ambros. de Sacr. IV. 4.

7) Ἰδ. τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἐν γένει ἀπάσαις τὰς λειτουργίας ὄχι μόνον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀποσχισθειῶν ἀπ' αὐτῆς κατὰ τὴν ἀνατολήν. Πρβλ. καὶ Εἰρην. Haer. IV. 24, Ὁριγένης. κ. Κέλσου ἡ, Κυριλλ. μυσταγ. ἀ 7, γ'. 3, ἐ. 7, Βασίλ. ἀγ. πνεύμ. πρὸς Ἀμφιλ. κζ', August. de Trinit. III. 4, Epist. CXLIX. ad Paulin. II. 16, Γρηγόρ. Νύσσ. κατηχητ. λόγ. λζ'. κλπ.

νίας⁸⁾, ἣτις ἐπετρέπετο ἀνέκαθεν ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ⁹⁾, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ λατινικῇ μέχρι τοῦ 16'. αἰῶνος¹⁰⁾, ἀλλὰ, ὅπερ ἔτι σπουδαιότερον, ἀπὸ τοῦ 16'. τούτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἀπεχώλυσε διὰ παντός τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐναντίον τῆς ῥητῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν λέγοντος, «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες»¹¹⁾, προβάλλουσα λόγους γελοίους καὶ ἀναξίτους πάσης προσοχῆς¹²⁾. Τὴν καινοτομίαν ταύτην δὲν ἀρνοῦνται οὐδ' αὐτοὶ οἱ παπισταί¹³⁾· ἡ δὲ δικαιολόγησις αὐτῆς, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ οἱ πιστοὶ ἔφερον οἶκαδε ἢ πρὸς ἀποδημίας ἅγιον ἄρτον μόνον, ἢ ὅτι μετελάμβανον τούτου οἱ ἀσθενεῖς, εἶνε ἐσφαλμένα, διότι ὁ ἅγιος οὗτος ἄρτος ἦτο διάβροχος καὶ ἐκ τοῦ τιμίου αἵματος¹⁴⁾, ὅπως τοῦτο γίνεται, ὡς γνωστόν, καὶ σήμερον ἔτι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ¹⁵⁾.

8) Concil. Trident Sess. XXI. can. IV. Διονύς. Ἄρεσπ. ἐκκλ. ἱερ. ζ'. 14, Cyprian testim. III. 25, August. de peccat. merit. I. 20, Εὐαγγ. ἐκκλ. ἱστ. δ'. 36.

9) Ἀποστολ. διατ. ἡ. 13. 10) Κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ καρδινάλιου Bona: Rer. liturg. II. 19, §. 2. 11) Ματθ. κζ'. 27, Μάρκ. ιδ'. 23.

12) οἷον ὅτι εἶνε κίνδυνος νὰ ἐκχυθῇ τὸ τιμιόν αἷμα (ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ αὐτός κίνδυνος καὶ διὰ τὸ ἄχραντον σῶμα), ὅτι πολλαχοῦ εἶνε δυσσεύρετος ὁ οἶνος, ὅτι εἰς τινὰς ἀπαρέσκει ἡ γεῦσις τοῦ οἴου, κττ.

13) Bona Rer. liturg. II. c. 8. §. 4, c. 49, §. 3.

14) Baronius: Annales eccles. tom. V. ad. ann. CCCCIV.

15) ἐν ἧ οὔτε ὁ μεταδιδόμενος εἰς τοὺς ἀσθενεῖς προηγιασμένος οὗτος ἄρτος εἶνε ἀδιάβροχος ἐκ τοῦ τιμίου αἵματος, οὔτε ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου ποτηρίου ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετὰδοσις τοῦ τιμίου αἵματος εἶνε ἄνευ τοῦ ἀχράντου σώματος.

Συντομίας χάριν παρελείψαμεν ἐν τῷ κειμένῳ τὸ ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐπιτρέπει ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας πολλάς ἱεραρχίας, οὐ μόνον αὐθημερὸν ἀπὸ πρωῆς μέχρι μεσημβρίας, καὶ συγχρόνως ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ ἐν ταῖς λατινικαῖς ἐκκλησίαις ὑπάρχουσι σχεδὸν πάντοτε πολλὰ θυσιαστήρια, ἀλλὰ καὶ κατ'ἐπανάληψιν ἐπὶ τοῦ οὐτοῦ θυσιαστηρίου (Schmidt Liturg. I. σελ. 263 ἐξ.). Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία δὲν ἐπιτρέπει τὰς τοιαύτας, ὅλως ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν φρικτὴν ἱερότητα τῆς θείας μυσταγωγίας ἀκοσμίας· ὅθεν καὶ ἐν ἐκάστῃ ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει συνήθως ἓν καὶ μόνον θυσιαστήριον. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπαγορεύει πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ χρῆσιν ἄλλης γλώσσης παρὰ τὴν λατινικὴν Consil. Trident. Sess. XXII. c. 8). Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἀπ' ἐναντίας, εἰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα εἶχε καὶ ἔχει

Ἡ αὐθαίρετος αὕτη καινοτομία τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας δὲν ἔμεινεν οὐδ' αὐτὴ ἀσυντελής εἰς τὴν ἀπ' αὐτῆς ἀποσχίρτησιν τῶν διαμαρτυρομένων, οἵτινες καὶ ἀποκατέστησαν πάντες τὴν ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη μετάδοσιν τῆς θείας κοινωνίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς, διὰ τὴν παρ' αὐτοῖς ἔλλειψιν τῆς ἱερωσύνης, ἡ τέλεισι τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας παρ' αὐτοῖς ἀποβαίνει φυσικῶ τῷ λόγῳ πλημμελής καὶ ἄσκοπος. Μόνη δὲ ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία, ὡς τηρήσασα τὴν ἱερωσύνην, τελεῖ καὶ τὴν εὐχαριστίαν διὰ τοῦ ἱερέως ἢ ἐπισκόπου. Δογματικῶς ὁμοῦς ἀπεπλανήθησαν μᾶλλον ἢ ἤττον εἰς κακοδοξίας ἅπασαι ἐν γένει αἱ ἐκκλησῖαι τῶν διαμαρτυρομένων, διότι οἱ μὲν Λουθηρανοὶ ἀρνοῦνται τὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ μετουσίωσιν, καὶ πρεσβεύουσι τὸν ἐναρτισμόν¹⁶⁾, ἤτοι συνύπαρξιν τινα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου μετὰ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου¹⁷⁾. οἱ δὲ Καλβινισταὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὴν εὐχαριστίαν ἀπλὴν τινα εἰκονικὴν καὶ συμβολικὴν ἔννοιαν καὶ ἀξίαν¹⁸⁾. Ἀλλὰ ἡ φοβερωτάτη πασῶν καινοτομία εἶνε, ὅτι οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀπέβριψαν καθ' ὀλοκληρίαν τὴν εὐχαριστίαν ὡς ἀνάιμακτον θυσίαν, ἐπομένως δὲν ἔχουσι καὶ λειτουργίαν¹⁹⁾, ὅπως δὲν ἔχουσι καὶ

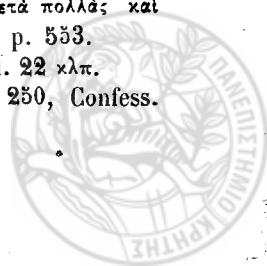
μόνη τὸ δικαίωμα τοιαύτης προνομιακῆς ἀποκλειστικότητος, διότι ὑπῆρξε τὸ ἀρχαιότατον, ἐπισημότατον καὶ τελεσφορώτατον ὄργανον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπέτρεψεν ὁμοῦς ἀείποτε τὴν χρῆσιν καὶ ξένων γλωσσῶν, ὅπου ἦτο ἀνάγκη, συμφώνως πρὸς τὴν κλήσιν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῆς, ὡς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐδ' ἐξώκειλέ ποτε εἰς τοιαύτην περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπικρατήσαντος ἰδιώματος ἀπολυτοπροσύνην. Μὲ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν συμφωνοῦσιν ὡς πρὸς τοῦτο καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι (Apol. Aug. Confess. p. 250, Conf. Helv. II. c. 22, Articuli. Anglic. XXIV).

16) Αὕτη εἶνε ἡ παρὰ τοῖς σχολαστικοῖς θεολόγοις ἤδη ἀπὸ τῆς ἰδ' ἑκατοντ. ἐπινοηθεῖσα «impanatio».

17) ἀκριβέστερον δὲ εἶπετὶ τὴν «ἐν τῷ ἄρτῳ. σὺν τῷ ἄρτῳ καὶ ὑπὸ τῷ ἄρτῳ» ὑπαρξίν τοῦ Κυριακοῦ σώματος καὶ αἵματος («in, cum, et sub pane et vino»), ὅπως διετήρησε τὸ δόγμα τοῦτο ὁ Λούθηρος μετὰ πολλὰς καὶ σκανδαλώδεις ἐριδὰς καὶ διαμάχας. Πρβλ. αὐτοῦ Catech. maj: p. 553.

18) Calvin. Instit. IV. 47, 40, Confess. Helvet. I. articuli. 22 κλπ.

19) Confess. August. p. 23, Apolog. Confess. August. p. 250, Confess. Helv. II. c. 24, Articuli. Anglic. XXXI. κλπ.

ιερωσύνην, ἥτις ἀληθῶς ἀποβαίνει περιττὴ ὄλως μετὰ τοιαύτην φρικώδη καινοτομίαν, ἀνατρέψασαν αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

§. 107.

Ποῖον εἶνε τὸ τέταρτον μυστήριον;

Τὸ τέταρτον μυστήριον εἶνε ἡ μετάνοια ἢ ἐξομολόγησις, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μετανοήσας ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ ἐξομολογηθεὶς ἐνώπιον τοῦ ἱερέως¹⁾ τὰς ἁμαρτίας του, ἐπικαλεῖται τὴν θεϊαν εὐσπλαγχνίαν καὶ λαμβάνει διὰ τοῦ ἱερέως παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπανερχόμενος οὕτως εἰς τὴν προτέραν ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα κατὰστασίην του²⁾. Δίδουσι δὲ τὴν ἄφεσιν ταύτην οἱ ἱερεῖς ἐντολῇ καὶ ἀδείᾳ τῶν προϊσταμένων ἐπισκόπων, διότι μόνον οὗτοι, ὡς διάδοχοι τῶν ἀποστόλων, ἔλαβον τὴν ἐξουσίαν τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου.

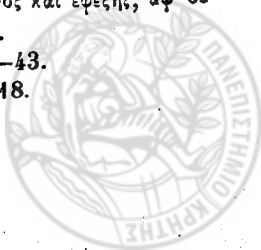
Ἡ ἐξομολόγησις καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ ἦτο συνήθης³⁾, καὶ ἐν τῇ καινῇ διατάσσεται παρὰ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος⁴⁾, «Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε». Ὅθεν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐτέλουν τὸ μυστήριον τοῦτο⁵⁾ καθ' ἣν εἶχον λάβῃ ἀδειαν παρὰ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ νὰ συγχωρῶσιν ἁμαρτίας⁶⁾. Ἐκ τούτου δ' ἔπεται ὅτι μόνον ὁ ἱερεὺς, καὶ ἱερεὺς ὀρθόδοξος, ἔχων τὴν περὶ τούτου κανονικὴν ἀδειαν τοῦ ἐπισκόπου, ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας.

1) Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρχον δύο τρόποι ἐξομολογήσεως, ὁ δημοσία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰ καὶ ἀκριβῶς εἶπεν ὁ τρόπος οὗτος οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὑποχρεωτικός, καὶ ὁ ἰδίᾳ πρὸς τὸν πνευματικὸν πατέρα. Ἡ δ' ἐκκλησία κατὰ συγκατάβασιν παρέβλεψε τὸν πρῶτον, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 8. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἀφ' οὗ τὸ μυστήριον ἐκτελεῖται κατ' οὐσίαν καὶ διὰ τοῦ δευτέρου.

2) Ἰω. κ'. 23, Λουκ. ιη'. 13, 14. ιθ'. 7—9, κγ'. 42—43.

3) Μάρκ. α'. 5. 4) Ἰάκ. ε'. 16. 5) Πράξ. ιθ'. 18.

6) Ματθ. ιη'. 18, Ἰω. κ'. 22.

§. 108.

Ποία εἶνε ἡ σημασία τοῦ μυστηρίου τούτου, καὶ πῶς πρέπει νὰ προερχώ-
μεθα εἰς αὐτό;

Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶνε ψυχωφελέστατον καὶ σωτηριωδέ-
στατον, συστηθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν¹⁾, καὶ ἐξακολου-
θεῖ τελοούμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων
μέχρι σήμερον²⁾. ἀλλ' ὁ μετέχων αὐτοῦ ὀφείλει νὰ μετανοή-
σῃ εἰλικρινῶς καὶ μετὰ συντριβῆς καρδίας³⁾, νὰ ἀποφασίσῃ δὲ
σταθερῶς καὶ ἀμεταθέτως νὰ μὴ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὸ αὐτό, ὡς ὁ
κύων ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα⁴⁾, καὶ τότε ἐπικαλούμενος μετὰ
πίστεως τὸ θεῖον ἔλεος⁵⁾, λαμβάνει πραγματικὴν καὶ παρὰ
τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐντραπῶμεν τὸν
ιερέα, ἀφ' οὗ ἁμαρτάνοντες δὲν ἐφοβήθημεν τὸν Θεόν, ὅστις
βλέπει καὶ γνωρίζει ὄχι μόνον τὰς φανεράς πράξεις, ἀλλὰ καὶ
αὐτοὺς τοὺς κρυφίους διαλογισμοὺς ἡμῶν, ὡς «ἐτάζων καρ-
δίας καὶ νεφρούς», ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὸν πνευ-
ματικὸν πατέρα ὀλόκληρον καὶ ἀπροκάλυπτον τὴν ἀλήθειαν,
διὰ νὰ γνωρίσῃ οὗτος ὡς πνευματικὸς ἰατρός τὸν χαρακτῆρα
καὶ τὸ εἶδος τοῦ ψυχικοῦ νοσήματος, καὶ μεταχειρισθῇ τὰ κα-
τάλληλα θεραπευτικὰ φάρμακα⁶⁾, δίδων εἰς ἡμᾶς τὰς ἀναγ-
καίας συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας, ἢ ἐπιβάλλων τοὺς ἀναγκαίους
πνευματικοὺς «κανόνας» ἢ «ἐπιτίμια»⁷⁾. Ὀφείλομεν δὲ νὰ ἐξ-

1) Ἰω. κ'. 21—23, Ματθ. ις'. 15, ιη' 17, 18.

2) Ἀποστολ. δ.ατ. 6. 11—12, Ἀποστ. καν. 6⁶⁾, Cyprian. de laps. 28,
29, Χρυσόστ. ἱερωσ. γ'. 4, 5, Tertull. de poenit 12, Lactant. divin. Instit.
IV. 30, August. Civ. Dei XX. 9, Κυριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἰω. κ'. 23.

3) Λουκ. ιε'. 48, 49, ιη'. 13, β'. Κορ. ζ'. 10, Λουκ. ζ'. 48, α. Πέτρ. δ'. 8,
Cyprian. de laps. XXV, Βασίλ. εἰς Ἡσαΐ. ιε', Χρυσόστ. εἰς β'. Τιμ. ὁμιλ. ζ'. 3.

4) Ματθ. γ'. 7, 8, Πράξ. γ'. 19, Ἀποκάλ. β'. 5, Βασίλ. εἰς Ἡσαΐ. α. 14,
Ambros. poenit. II. 5.

5) Πράξ. ι. 43, δ'. 12, Ἑβρ. ζ'. 25.

6) Tertull. poenit. X. Cyprian. de laps. XXVIII, XXIX.

7) Οἷον προσθέτους νηστείας, προσευχάς, γονυκλισίας, ἐλεημοσύνας, ἀποχὴν
ἀπὸ τῆς ἀγίας κοινωνίας ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον χρόνον, κττ. (Ἀποστολ.

ομολογώμεθα, ὄχι μόνον ὁσάκις ἁμαρτήσαντες μετανοήσωμεν καὶ ἔχωμεν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μᾶς ἐλεήσῃ, ἀλλὰ καὶ ὁσάκις μέλλομεν νὰ κοιωνήσωμεν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, διὰ νὰ μάθωμεν παρὰ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς, ἐὰν ἡ πνευματικὴ ἡμῶν κατάστασις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσέλθωμεν εἰς αὐτὰ ἢ ὄχι.

§. 109.

Κατὰ τί διαφέρουσιν αἱ ἑτερόδοξοι ἐκκλησίαι ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας ἢ ἐξομολογήσεως;

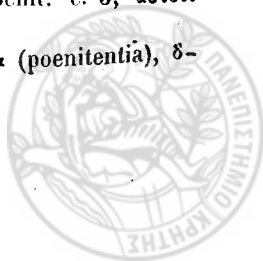
Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐξέκλινε τῆς εὐθείας ὡς πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ μυστηρίου τούτου, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν ἐξ αὐτῆς συνεπειῶν. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὑποδιαίρουσα εἰς τρία τὸ ἐν καὶ μόνον τοῦτο μυστήριον τῆς μετανοίας ἢ ἐξομολογήσεως¹⁾, καὶ παρεξηγοῦσα τοὺς πνευματικούς «κανόνας» ἢ «ἐπιτίμια», ὅσα ἡ καθόλου ἐκκλησία συμφώνως πρὸς τὴν γραφὴν καὶ τὴν παράδοσιν ἐπέβαλεν ἀνέκαθεν εἰς τοὺς μετανοοῦντας πρὸς σωφρονισμόν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν αὐτῶν, ἐπιβάλλει αὐτὰ ὡς αὐτὸ τοῦτο ποινὰς καὶ τιμωρίας²⁾ πρὸς ἰκανοποίησιν τῆς ἐκ τῶν πράξεων τοῦ ἁμαρτήσαντος προσβληθείσης θείας δικαιοσύνης³⁾. Ἡ βλάσφημος αὕτη

διατ. β'. 16, 18, 41, Εἰρην. αἰρέσ. ἀ 13, III. 4, Tertull. poenit. VI. 7. 10, Cyprian. Epist. VII, LII), πρὸς σωφρονισμόν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ μετανοοῦντος (ἀ. Κορ. ἐ. 15, β'. Κορ. β'. 7, Χρυσόστ. εἰς β'. Κορ. ὁμ. δ', τῆς ζ'. οἰκουμ. Συνόδ. καν. ρβ', τῆς ἀ. οἰκουμ. καν. ιβ', τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ καν. ἐ. τῆς ἐν Καρθαγένῃ καν. νβ', τοῦ μ. Βασιλείου καν. γ'), ὄχι ὁμῶς καὶ τιμωρίας ἢ ποινὰς, ὅπως διδάσκει ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία (Cons. Trident. Sess. XIV. c. 8), πρὸς ἰκανοποίησιν (!) τῆς προσβληθείσης θείας δικαιοσύνης. Πρβλ. §. 109.

1) εἰς συντριβὴν, ἐξομολόγησιν καὶ ἰκανοποίησιν (contritionem, confessionem et satisfactionem): Concil. Trident. Sess. XIV. poenit. c. 3, αὐτόθι can. 4, Catech. Roman. II. 5, 24.

2) Εἰ καὶ τηρεῖ κατὰ τύπον μόνον τὸ ὄνομα μετάνοια (poenitentia), δὲ περ. ὡς εἰκός, προσέλαβε τὴν ἐννοιαν τῆς τιμωρίας.

3) Concil. Trident. Sess. XIV. c. 8.

διδασκαλία ἀνατρέπει αὐτὰς τὰς βάσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον οὐδεμία ἀνθρωπίνη πράξις εἶνε δυνατὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν ἱκανοποίησε καὶ ὑπερίκανοποίησεν ἄπαξ καὶ διὰ παντός ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ κόσμου εἷς καὶ μόνος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ⁴).

Ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ αὐτὴ ἐκκλησία ἐκδίδει διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης ἀφέσεις συγχωρητηρίους τῶν ἐπιτιμιῶν καὶ κανόνων, ὅσους, καθ' ἃ προείπαμεν, ἐπέβαλεν, ἀρυσμένη τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔνθεν μὲν ἐκ τοῦ «δεσμεῖν καὶ λύειν», τοῦ θεόθεν δοθέντος αὐτῇ, ἔνθεν δὲ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν ὑπερίκάνων ἀξιωμασιῶν⁵) τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων, ὃν αὐτὴ διακατέχει. Ἐὰν δὲ ὁ μετανοῶν ἀποθάνῃ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐπιτιμιῶν τούτων, αἱ συγχωρητήριοι αὐταὶ ἀφέσεις τοῦ πάπα ἀπελευθεροῦσιν⁶) αὐτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ καθαρτηρίῳ πυρὶ κολάσεων⁷). Πάντα ταῦτα εἶνε ἐσφαλμένα καὶ ἀντιχριστιανικά. Ἐν πρώτοις, παρατηροῦμεν, ἡ ἀξιωμασία τῶν ἀγίων ἢ ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν, ὅσον μεγάλη καὶ ἂν εἶνε, εἶνε ὅλως ξένη πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Ἰ. Χριστοῦ παγκόσμιον καὶ ὑπερίκανον ἀξιωμασίαν, τὴν μόνην πηγὴν, ἐξ ἧς πᾶσα ἄρσις καὶ ἄφεςις ἀμαρτιῶν. Ἄλλ' ἢ ἐκ τῆς ἀξιωμασίας ταύτης δυνάμει τοῦ «δεσμεῖν» καὶ «λύειν» ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας ἐνεργεῖ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας καὶ ὑπὸ τοὺς ἐν αὐτῷ τηρητέους ὄρους, ὡς τοὺς μόνους σωτηριώδεις, καθ' ἃ εἶδομεν, ἦτοι τὴν ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ μετὰ ζώσης πίστεως μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν⁸). Ἄλλὰ μὴν ταῦτα πάντα εἶνε πράγματα ἄγνωστα μὲν εἰς τὸν Πά-

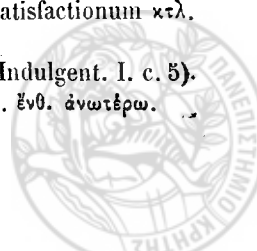
4) 18. § 75. Πρὸβ. καὶ τὴν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἀπάντησιν τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου ἐν Act. theolog. Wirtemberg. p. 87, 89. sq.

5) Thesaurus meritorum εἶτε thes. superfluentium satisfactionum κτλ. 18. Bellarmin. de Indulgent. I. 1, 2, κτλ.

6) Εἰ καὶ ἐμμέσως: per modum suffragii (Bellarmin. de Indulgent. I. c. 5).

7) Concil. Trident. Sess. XXV. de Indulg., Bellarmin. ἐνθ. ἀνωτέρω.

8) 18. §. 107, §. 108.

παν, τὸν ἐκδίδοντα τὰς ἀφέσεις, ἄχρηστα δὲ εἰς τοὺς διὰ χρημάτων ἢ ἄλλου ἀνταλλάγματος λαμβάνοντας αὐτὰς ἁμαρτωλοῦς. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἢ εἶνε ὁ ἐπιβληθεὶς κανὼν τῆς μετανοίας προσωρινός, μὴ ἔχων συνεπείας μετὰ θάνατον, καὶ τότε ἢ ἀφesis εἶνε ματαία καὶ ἄχρηστος· ἢ ἰσχύει καὶ μετὰ θάνατον, καὶ τότε πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἀπαλλάξῃ καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τῆς ἐξ αὐτοῦ κολάσεως τὸν ἁμαρτωλὸν ἢ ἀφesis τοῦ Πάπα, ἀφ' οὗ ἐν τῷ ἄδη οὐκ ἔστι μετάνοια, μόνον δ' ἐκ τῆς μετανοίας καὶ διὰ τῆς μετανοίας ἢ ἀφesis τῶν ἁμαρτιῶν⁹⁾;

Αἱ περὶ τὴν πώλησιν τῶν παπικῶν τούτων ἀφeseων ἀναιδεῖς καταχρήσεις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κλήρου ὑπῆρξαν, ὡς μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία, ἢ κυριώτερα ἀφορμὴ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀποσχίρτησιν τῶν διαμαρτυρομένων, οἵτινες ἐξ ἀντιδράσεως, ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον μεταπίπτοντες εἰς τὸ ἄλλο, ἀπέβριψαν ἐντελῶς τὴν μετάνοιαν ὡς μυστήριον, ἐτήρησαν δὲ αὐτὴν οἱ μὲν Καλβινισταὶ ὡς ἀπλοῦν ψυχωφελές ἔργον¹⁰⁾, οἱ δὲ Λουθηρανοὶ ὡς τελετὴν ὑποχρεωτικὴν πρὸ τῆς μεταλήψεως¹¹⁾.

§. 110.

Ποῖον εἶνε τὸ πέμπτον μυστήριον;

Τὸ πέμπτον μυστήριον εἶνε ἡ ἱερωσύνη. Ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθέτων τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν ἐκλεχθέντα ὑποψήφιον, καὶ ἐπικαλούμενος τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μεταδίδει ὡς ὄργανον αὐτοῦ εἰς αὐτὸν τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης, τῆς ὁ-

9) Ἐκτὸς δὲ τούτων ὁ σχολαστικὸς ἄμα καὶ τυραννικὸς τρόπος τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ ἡ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴ τῆς συμπτωτικῆς (casuistique) τῶν Ἰησουϊτῶν, ἧτις ἔνθεν μὲν ὑπερῆυξσε τὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα κατ' ἀρχὴν, ἔνθεν δὲ μεταβάλλει αὐτὰ ἐν τῇ πράξει κατὰ βούλησιν εἰς ἐλαφρότατα παρραπτώματα, εὐκόλως δι' ἀξιωμαθῶν τινῶν ἔργων (opera meritoria) συγχωρούμενα, ἔδωκαν ἀφορμὴν, καὶ εὐλόγως, εἰς πολλὰς κατὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἐξομολογητηρίου κατακραυγὰς, καὶ εἰς τὴν ρίζοσπαστικὴν ἐν τῇ περὶ τῶν ἔργων δόγματι ἀντίδρασιν τῶν διαμαρτυρομένων.

10) Aug. Conf. p. 12, 27, κλπ.

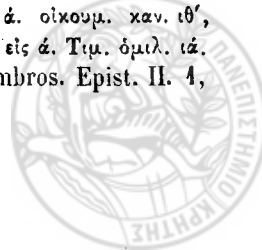
11) Conf. Helv. II. 14, κλπ.

ποίας ἡ διακονία εἶνε τριπλῆ: τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, ἡ τέλεισι τῶν μυστηρίων, καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς ἐκκλησίας.

Τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης εἶνε ἓν, ἀλλ' οἱ βαθμοὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶνε τρεῖς, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Τὸ χάρισμα τοῦτο λαβόντες παρὰ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι μετέδωκαν ἀλληλοδιαδόχως διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν¹⁾ εἰς τοὺς μέχρι σήμερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Καὶ πλῆρες μὲν τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης ἔχουσιν ἀμφότεροι, ὅ,τε ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος· ἀλλὰ μόνον ὁ ἐπίσκοπος δύναται νὰ μεταδώσῃ τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης εἰς τὸν πρεσβύτερον καὶ διάκονον²⁾, ἐν ᾧ ὁ πρεσβύτερος δὲν δύναται νὰ μεταδώσῃ περαιτέρω αὐτό. Ὅμοίως διαφεύγει τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ ἁγίου μύρου, ἡ ἐγκαινιάσις ναῶν, ἡ ψῆφος ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, ἡ ἐξέλεξις καὶ κρίσις τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἡ διοίκησις τῆς ὅλης τοπικῆς ἐκκλησίας κτλ. Ὅχι πλῆρες ἔχει τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης ὁ διάκονος, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται μὲν νὰ τελέσῃ τὰ μυστήρια, βοηθεῖ ὁμως καὶ ὑπηρετεῖ τὸν ἱερέα καὶ τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὸ νὰ τελῇ αὐτά, καθὼς δεικνύει καὶ αὐτὴ ἡ λέξις διάκονος. Τοιοῦτος δὲ ὑπῆρχεν ὁ διάκονος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἀποστολικῶν χρόνων. Ὅπως δὲ τὸ βάπτισμα εἶνε ἓν, οὐδ' ἐπαναλαμβάνεται, οὕτω καὶ ἡ ἱερωσύνη εἶνε μία, καὶ ἅπαξ μεταδοθεῖσα μένει ἀνεξάλειπτος ἀπὸ τοῦ εἰς ὃν μετεδόθη, ὅπως καὶ ἡ χειροτονία ἢ προχειρίσις, γενομένη ἅπαξ

1) ἀ. Τιμ. δ'. 14, ε. 22, β'. Τιμ. α'. 5, Πράξ. σ'. 6, Ἀποστολ. διατ. ἡ. 16, τῆς ἀ. οἰκουμ. Συνόδ. καν. δ', ιθ', τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ καν. ιγ', τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ καν. ι, τῆς ἐν Χαλκηδόνι καν. σ', τῆς ἐν Καρθαγένῃ λς', νθ', ρ', Διον. Ἀρεοπαγ. ἱερ. ἐκκλ. δ'. 2, ε. 11, Εὐτέβ. ἱστορ. ἐκκλ. σ'. 43.

2) β'. Τιμ. α'. 6, Πράξ. ιδ'. 22, 23, σ'. 4, Τιτ. α'. 5, ἀ. Τιμ. ε. 22, διατάξ. ἀποστολ. γ'. 20, ἡ. 28, 46, τῆς ἐν Καρθαγ. καν. ζ', τῆς ἀ. οἰκουμ. καν. ιθ', τῆς ἐν Ἀντιοχ. καν. θ', τῆς ἐν Χαλκηδ. καν. β', Χρυσόστ. εἰς ἀ. Τιμ. ὁμιλ. ια. 1, Ἐπιφάν. ο.ε. 4, Hieron. Epist. ad Evagr. LXXXV, Ambros. Epist. II. 4, Ἀθαν. κ. Ἀρειαν. ιδ'.

δὲν ἐπαναλαμβάνεται, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔγεινε κανονικῶς, ἔστω καὶ ὑπὸ ἑτεροδόξων³⁾).

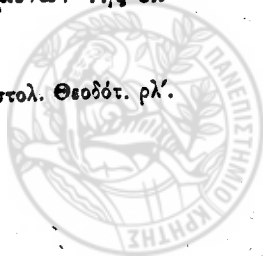
§. 111.

Ποία τις εἶνε ἡ σημασία τῆς ἱερωσύνης;

Τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης εἶνε τὸ τιμιώτατον ἅμα καὶ ὑψηλότατον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅθεν ἡ ἐκλογή καὶ προχειρίσις τοῦ ὑποψηφίου εἶνε ἔργον πολλῆς προσοχῆς καὶ περισκέψεως, διότι ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐμπιστεύεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ σεμνοῦ τούτου ἀρχοντος καὶ ἐκλεκτοῦ αὐτῆς, ὅ,τι ἔχει ἀνεκτίμητον ἀγαθόν, αὐτὰς τὰς ψυχὰς τῶν λογικῶν τῆς προβάτων, τὰ ὅποια ὁ ἱερεὺς μέλλει νὰ ὀδηγήσῃ εἰς νομὰς σωτηρίου διὰ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ πνευματικῆς διακονίας. "Ὅθεν καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπαιτεῖ ἅπαντας μὲν ἐν γένει τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, ὑγιεῖς καὶ ἀρτίους κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀμέμπτους κατὰ πάντα καὶ ἀνεπιλήπτους, σώφρονας, ὑπερέχοντας τῶν ἄλλων κατὰ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος, πλήρεις φόβου Θεοῦ, ἀόκνους δὲ καὶ ἀγρύπνους περὶ τὴν φυλακὴν καὶ τήρησιν τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης, ἧτις ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτούς. Ἀπαιτεῖ ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ εἶνε κατὰ τὸν ἀπόστολον⁴⁾) «τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίσει, ἐν ἀγνεΐᾳ». Ἄλλ' ἂν ἡ ἐκκλησία ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν λειτουργῶν τοῦ ὑψίστου τούτων πλήρη συναισθήσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνετέθη εἰς αὐτούς, εὐλόγως ὀφείλουσι καὶ τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας νὰ συναισθάνωνται τοῦτο καὶ νὰ προσφέρωσι τὴν ἀνήκουσαν μετὰ σεβασμοῦ τιμὴν εἰς τὰ πρόσωπα ταῦτα. Δὲν δικαιολογεῖ ὁμως οὔτε ἡ ἑλλειψίς τοῦ ἀνήκοντος σεβασμοῦ ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν τὴν ὁποιανδήποτε περὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἑλλειψίν τῶν προΐσταμένων τῆς ἐκ-

3) Τῆς ἀ. οἰκουμ. Συνόδ. καν. ἡ, Οριθ. I. 44, Βασιλ. ἐπιστολ. Θεοδότ. ρλ'.

4) ἀ. Τιμόθ. δ'. 22.

κλησίας· οὔτε τάνάπαλιν ἢ ἔλλειψις τούτων δικαιολογεῖ τὴν ἔλλειψιν σεβασμοῦ, ὃν ὀφείλει πᾶς εὐσεβὴς εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ τὸν ἱερόν χαρακτήρα, ὃν φέρει πᾶς λειτουργὸς τῆς ἐκκλησίας.

§. 112.

Κατὰ τί διαφέρουσιν αἱ ἑτερόδοξοι ἐκκλησῖαι ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης;

Οἱ μὲν διαμαρτυρόμενοι ἀπέβριψαν τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, καὶ ἀνέθεσαν τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων εἰς λαϊκοὺς τινας, οἵτινες ἀναλαμβάνουσιν ἐπαγγελματικῶς τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς καὶ τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν, καὶ ὀνομάζονται ἱερεῖς, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, διότι οὐδαμῶθεν παρέλαβον τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης. Ἡ δὲ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία, εἰ καὶ δογματικῶς ἀπεπλανήθη, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ διαμαρτυρόμενοι, ἀποκλείσασα τὴν ἱερωσύνην ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων, ἐν τῇ πράξει ὁμως ἐτήρησε τὴν κανονικὴν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν προχείρισιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς πηγάζουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν.

Ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία δὲν ἀφῆκεν οὐδὲ τὸ μυστήριον τοῦτο ἀκαινοτόμητον, διότι, ἐν ᾧ ἡ καθόλου ἐκκλησία ὤρισε τὴν ἀγαμίαν ὡς ὑποχρεωτικὴν μόνον διὰ τὸν ἐπίσκοπον, ἰδίως ἀπὸ τοῦ ζ'. αἰῶνος¹⁾, τοὺς δὲ ἱερεῖς καὶ διακόνους ἀφῆκεν ἀ-

1) Εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προχειρίζοντο τέως κατὰ προτίμησιν οἱ ἀγαμοὶ, ἀλλὰ δὲν ἀπεκλείοντο διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἔγγαμοι (ἀ. Τιμ. γ'. 2, 4, τῆς ἐν Καραθ. Συνόδ. καν. γ'. δ'. κλπ.). Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῆς συζύγου των, ἐὰν λόγος τοῦ χωρισμοῦ τούτου ἦτο ἡ ἐγκράτεια, καὶ ὄχι βδελυγμὸς πρὸς τὸν γάμον (ἀποστολ. καν. νά), ὃν ἐδίδασκον πλάνοι τινὲς καὶ ψευδοδιδάσκαλοι (ἀ. Τιμ. δ'. 1—3, Εἰρην. ἀρ. ἀ. 27, 31, Κλήμ. Ἀλεξ. στρωμ. ζ'. 12, κλπ.), καὶ ἔπραττον τοῦτο συνήθως ἐκόντες (Σωκράτ. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 22), πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τούτου ἀτόπων ἢ ἐν Τρούλφ οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὤρισε ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀγαμίαν τῶν ἐπισκόπων «οὐκ ἐπ' ἀθετήσει ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς νενομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθευμένη» (καν. ιβ').

νέκαθεν μέχρι σήμερον ἐλευθέρους τῆς ὑποχρέωσης ταύτης²⁾, ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ὑπέβαλεν εἰς αὐτὴν ἅπαντας ἐν γένει τοὺς κληρικούς, καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ὑποδιακόνους³⁾.

§. 113.

Ποῖον εἶνε τὸ ἕκτον μυστήριον, καὶ ποῖα τις ἡ σημασία αὐτοῦ;

Τὸ ἕκτον μυστήριον εἶνε ὁ γάμος. Ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ, ἀφ' οὗ οἱ δύο μελλόνυμφοι ὁμολογήσωσιν ἐνώπιον τοῦ ἱερέως καὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ ἀπόφασιν νὰ συζευθῶσι, τηροῦντες ἀμοιβαίαν τὴν συζυγικὴν πίσιν, εὐλογεῖ τὸν δεσμὸν τοῦ γάμου ὁ ἱερεὺς, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτοὺς εἰρήνην, ἀγάπην καὶ εὐτεχνίαν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἐν φόβῳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου ἀνατροφῆς τῶν τέκνων τῶν, τῶν μελλόντων μελῶν τῆς ἐκκλησίας.

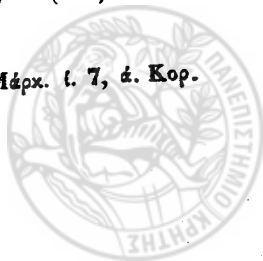
«Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν», λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος⁴⁾. Τὸ μέγεθος δὲ καὶ ἡ ἱερότης τοῦ μυστηρίου τούτου γίνεται καταληπτὴ, εὐθὺς ὡς ἀναλογισθῶμεν ἔνθεν μὲν ὅτι, ὅπως ἄνευ τῆς ἱερωσύνης, οὕτω καὶ ἄνευ τοῦ γάμου ἡ ὑπαρξίς τῆς ἐκκλησίας εἶνε ἀδύνατος· ἔνθεν δέ, ὅτι ὁ γαμικὸς δεσμὸς, ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ καθιερωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς συνάψεως τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας, πρὸς οὓς εἶπεν «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς»²⁾, ἀνυψώθη ἐν τῇ Καινῇ εἰς ὄλως πνευματικὸν μυστήριον, συσχε-

2) οὐ μόνον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέψασα τὸν ἀπὸ τῆς σοζύγου αὐτῶν μετὰ τὴν προχείρισιν χωρισμὸν (ἀποστολ. καν. κς', τῆς ἐν Νεοκαισαρ. καν. α', τῆς α. οἰκουμ. καν. γ', τῆς ς'. οἰκουμ. καν. γ' καὶ ς'), ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς καταδικάσασα τοὺς ὅσοι τῶν λαϊκῶν ἤρνοθοντο νὰ μεταλάβωσι τῆς θείας κοινωνίας ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐγγάμων ἱερέων (τῆς ἐν Γάγγρ. καν. δ'. κλπ.).

3) Concil. Rom. (ἐν ἔτει 743) can. 1, 2, Concil. August. (952) can. 1, 44, 46, 47, 49, Conc. Later. I. (1123) can. 40.

4) Ἐφεσ. ε. 32.

2) Γεν. α. 28. Πρὸβλ. καὶ Γεν. β'. 24, Ματθ. ιβ'. 5, Μάρκ. ι. 7, α. Κορ. ς'. 16, Ἐφ. ι. 31.

τισθεις πρὸς αὐτὸν τὸν ὄλως πνευματικὸν καὶ μυστικὸν σύνδεσμον τοῦ Χριστοῦ ὡς νυμφίου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς νύμφης. Ὁ γάμος ἄρα εἶνε δεσμὸς θεοσύστατος³⁾ καὶ ἱερώτατος, ἀνερχόμενος εἰς αὐτὴν τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελειωθεὶς δὲ πνευματικῶς καὶ μυστικῶς ὑπὸ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ εἰς μυστήριον μέγα καὶ ἱερώτατον, ὅθεν καὶ ἀδιάλυτος⁴⁾ μὲν ἐν ὅσῳ ἐκάτερος τῶν συζύγων τηρεῖ «τὴν κοίτην ἀμίαντον»⁵⁾, ἀποκλείων δὲ πᾶσαν πολυγαμίαν⁶⁾. Οὕτως ἁγιασθεὶς ὁ γάμος καὶ καθιερωθεὶς ὑπάρχει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων⁷⁾ μέχρι τῆς σήμερον.

§. 114.

Ποιοὶ εἶνε οἱ ὄροι, ἐφ' οἷς συνέρχονται ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ εἰς γάμου κοινωνίαν, καὶ ποτὰ τὰ ἀμοιβαῖα αὐτῶν καθήκοντα;

Οἱ συνερχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν πρέπει νὰ εἶνε χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καὶ μὴ συγγενεῖς, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἱμομιξίας· ὀρίζουσι δὲ οἱ κανόνες τῆς ἐκκλησίας λεπτομερῶς τὸν βαθμὸν τῆς συγγενείας μέχρι τοῦ ὁποίου δὲν ἐπιτρέπεται ὁ γάμος¹⁾. Ἀφ' οὗ δὲ συνέλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν ὀφείλου-

3) Ἰδ. ἀνωτέρω σημ. 2, καὶ Λευίτ. κ'. 40, Δευτερ. ζ'. 44, κβ'. 29, κή. 11, ἀ. Κορ. ιά. 9, 11, 12, ἀ. Τιμ. δ'. 1—2, Εἰρην. αἰρ. ἀ. 28, Κλημ. Ἀλεξ. στρωμ. γ'. 6, Χρυσ. εἰς Γεν. ὄμ. κἀ. 4.

4) Ματθ. ιθ'. 3—8, Μάρκ. ι. 2—12, Λουκ. ιή. 18, ἀ. Κορ. ζ'. 10—11, Ῥωμ. ζ'. 2—3, Ἰουστίν. ἀπολ. ἀ. 6, Κλημ. Ἀλεξ. στρωμ. β'. 23, γ'. 11, Βασίλ. Ἑξαήμερ. ζ'. 5, Ἐπιφαν. αἰρ. ιθ'. 4, 6, Κοριλλ. Ἀλεξ. εἰς Μαλαχ. κή, Θεοδώρ. εἰς ἀ. Κορ. ζ'. 11.

5) Ματθ. ιθ'. 9, ἐ. 32, τῆς ἐν Νεοκαισ. καν. ή, τῆς ἐν Καρθαγ. ριέ, Βασίλ. θ', κἀ, μθ', μή, τῆς ζ'. οἰκουμ. πζ'.

6) Γεν. β'. 22—24, Ματθ. ιθ'. 4—6, ἀ. Κορ. ζ'. 2—4, Ἐφεσ. ἐ. 23, Ἐρμᾶ ποιμ. β'. ἐπιτ. δ'. 4, Χρυσόστ. εἰς Τιτ. ὄμ. ι, Ἐπιφαν. αἰρ. μή. 9.

7) Ἐφεσ. ἐ. 22, 24, 25, 31, 33, ἀ. Κορ. ζ'. 39, Ἰγνάτ. ἐπιστ. Πολυκάρπ. ζ', Βασίλ. ὁμιλ. εἰς Ἑξαήμερ. ζ', Ambros. Epist. ad Vig. XIX, XXIII. 7, Tertull. ad uxor. II. 9, praeser. 40, adv. Marcion. V. 18, Κλημ. παιδευ. γ'. 2, στρωμ. γ'. 21, Χρυσόστ. εἰς Γενεσ. ὄμ. μή. 6, August. de Gen. ad litt. imp. IX. 7.

1) Τῆς ζ'. οἰκουμ. Συνόδοιο καν. λέ, νδ', τῆς ἐν Νεοκαισαρ. καν. β', Βασίλ.

σιν ἀμοιβαίαν πίστιν, διὰ νὰ τηρηθῆ «τίμιος» ὁ γάμος αὐτῶν καὶ ἡ «κοίτη ἀμίαντος» κατὰ τὸν ἀπόστολον²⁾. Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα ὡς τὸ ἴδιον σῶμα³⁾, συγκαταβαίνων καὶ οἰκονομῶν φρονίμως τὰς ἀδυναμίας της⁴⁾· ἡ δὲ γυνὴ νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸν ἄνδρα ὡς κεφαλὴν⁵⁾, νὰ βοηθῆ αὐτὸν εἰς ὅ,τι δύναται⁶⁾, φροντίζουσα ἰδίως περὶ τῆς συντηρήσεως τῆς οἰκίας, νὰ συμμορφώνεται δὲ πάντοτε πρὸς τὰς ὀρέξεις τοῦ ἀνδρὸς καὶ νὰ ὑπομένῃ μετὰ πραότητος τὰς παραφοράς του, ἐὰν ὀργίζεται⁷⁾. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ γυνὴ ὀφείλει ὄχι μόνον νὰ θηλάσῃ τὰ τέκνα της, ἀλλὰ καὶ ὁμοῦ μετὰ τὸ φυσικὸν γάλα νὰ τὰ ποτίσῃ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ τὰ ἀναθρέψῃ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Οὐδὲν δὲ ἄλλο προπαρασκευάζει εἰς τὸν μέλλοντα βίον τὴν εὐσέβειαν τόσον, ὅσον ἡ ἐκ παιδὸς ἀνατροφή φιλοστόργου καὶ εὐσεβοῦς μητρός.

§. 115.

Κατὰ τί διαφέρουσιν αἱ ἑτεροδοξαὶ ἐκκλησίαι ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου;

Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία θεωρεῖ τὸν γάμον ὡς ἀπολύτως ἀδιάλυτον, ὅθεν καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει διαζύγιον πληρεσ¹⁾, ἐναντίον τῆς ῥητῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου²⁾, τὴν ὁποίαν παρεξηγεῖ. Οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι θεωροῦσι μὲν τὸν γάμον ὡς θεοσύστατον, ἀλλ' ὄχι καὶ ὡς μυστήριον³⁾· τὴν δὲ ἐκκλησιαστικὴν τοῦ γάμου εὐλογίαν θεωροῦσιν ὡς ἔθιμον ἀξιοπύρητον μὲν ἀλλ' ὄχι καὶ ἀναγκαῖον.

καν. κγ', σή, κζ'. 2) Ἑβρ. ιγ' 4. 3) Ἑφ. ε. 28. 4) ἀ. Πέτρ. γ' 7.

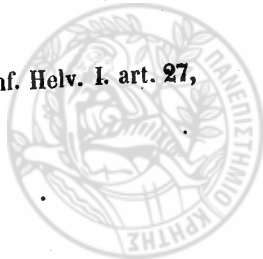
5) Ἑφ. ε. 22. 6) Γεν. β' 18, ἀ. Κορ. ια' 9, ἀ. Τιμ. β' 13.

7) Ἑφ. ε. 33, ἀ. Πέτρ. γ' 2.

1) Concil Trident. Sess. XXIV. can. 7, Catech. Rom. II. 8, 20, Bellarmin de sacr. matrimonio c. 11—17.

2) 18. ἐνωτέρ. §. 113 σημ. 5.

3) Conf. August. p. 33, sp. Catech. Rom. p. 455, Conf. Helv. I. art. 27, II. c. 29.

§. 116.

Ποῖον εἶνε τὸ ἔβδομον μυστήριον;

Τὸ ἔβδομον μυστήριον εἶνε τὸ εὐχέλαιον· Ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ, χρισμένου τοῦ ἀσθενοῦς μεῖ ἐλαιον, ἐπικαλεῖται ὁ ἱερεὺς τὴν θεῖαν χάριν, ἣτις θεραπεύει τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἀσθενείας.

Καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐτέλουν οἱ ἀπόστολοι, οἵτινες λαβόντες τὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον¹⁾. Ὅθεν καὶ συνισᾶται λεπτομερῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου²⁾.

§. 117.

Κατὰ τί διαφέρουσιν αἱ ἑτεροδόξοι ἐκκλησίαι ὡς πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου;

Καὶ περὶ τὸ μυστήριον τοῦτο ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐκαινοτόμησε, διότι ἐναντίον τῶν ῥητῶν καὶ σαφῶν λέξεων τοῦ ἀποστόλου¹⁾, τελεῖ τὸ εὐχέλαιον παρὰ τοῖς Λατίνοις ὁ ἱερεὺς ὄχι ὡς εὐχέλαιον ἀλλ' ὡς ἔσχατον χρῆσμα²⁾· ὄχι ὑπὲρ οὐτινοςδὴποτε ἀσθενοῦς, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ τοῦ πνέοντος τὰ λοιπὰ ὡς ἐφόδιον πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν³⁾. Ἡ καινοτομία αὕτη εἰσῆχθη εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὅπως μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ καθολικοὶ θεολόγοι καὶ συγγραφεῖς⁴⁾, ἐναντίον τῆς Γραφῆς, τῆς παραδόσεως καὶ τῶν

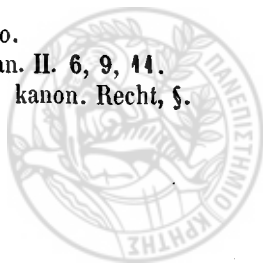
1) Μάρκ. ζ'. 13.

2) «Ἀσθενεὶ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεὶ αὐτόν ὁ Κύριος κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεπονηκώς, ἀφιθήσεται αὐτῷ»: Ἰάκ. β. 14—15. Πρὸς Χρυσόστ. ἱερῶσ. γ'. 6, Κυριλλ. Ἀλεξ. εἰς Μάρκ. ζ'. 13.

1) Ἰδ. ἀνωτέρω §. 116, σημ. 2. 2) extrema unctio.

3) Concil. Trident. Sess. XIV. c. 4, 2, 3, Catech. Roman. II. 6, 9, 11.

4) Chardon ἐν Curs. Theol. compl. Tom. XX, Walter kanon. Recht, §. 349.

πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι ἀπέρριψαν δολοτελῶς καὶ τοῦτο τὸ μυστήριον⁵⁾.

§. 118.

Ποιοὶ τινες εἶνε οἱ καθόλου ὅροι τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων;

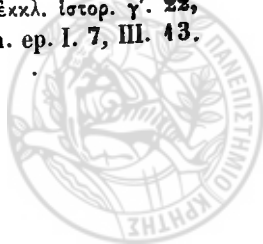
Ὁ τρόπος, καθ' ὃν πρέπει νὰ τελῶνται τὰ μυστήρια, συμπεραίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας καὶ τῆς φύσεως αὐτῶν. Τὰ μυστήρια, καθὼς εἶδομεν, εἶνε φύσεως μικτῆς, ὕλικὰ καὶ αὔλα, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, σωματικὰ καὶ πνευματικὰ· αὔλα μὲν καὶ ἀόρατα καὶ πνευματικὰ ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐνεργούσης θείας χάριτος, καὶ τῆς πίστεως καὶ εὐλαθείας τῶν κοινωνῶν· ὕλικὰ δὲ καὶ ὁρατὰ καὶ σωματικὰ ὡς ἐκ τῆς ὕλικότητος τῶν μέσων καὶ τῶν πράξεων, δι' ὧν ἐπενεργεῖ ἡ θεία χάρις εἰς αὐτούς. Ἡ τέλεισις ἄρα τῶν μυστηρίων, ἐκτὸς τῆς πίστεως ἐν γένει καὶ εὐλαθείας τῶν τελούντων καὶ μετεχόντων, ἧτις εἶνε ὁ ὑπὲρ πάντας ἀναγκαῖος καὶ ἀπαραίτητος ὅρος, ἀπαιτεῖ καὶ τόπον τινὰ ἀρμόδιον καὶ ἐπίτηδες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καθιερωμένον, καὶ χρόνον τινὰ ὠρισμένον, καθ' ὃν νὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ ὁ μέλλων νὰ τελέσῃ τὰ μυστήρια, καὶ μάλιστα τὴν θείαν ἱερουργίαν, ἱερεὺς, καὶ οἱ μέλλοντες νὰ κοινωνήσωσιν αὐτῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Ἄνευ δὲ τόπου καὶ χρόνου ἀρμοδίου καὶ ὠρισμένου πᾶσα μυσταγωγία ἀποβαίνει ἀδύνατος. Καὶ ὡς τόπος μὲν τοιοῦτος ὠρίσθη ἀνέκαθεν¹⁾ ὁ ἱερὸς ναός, ὡς χρόνος δὲ ὠραὶ τινες ὠρισμέναι πάσης ἡμέρας ἐν γένει, ἀλλ' ἰδίως τῆς Κυριακῆς, ἧτις διὰ τοῦτο καὶ φέρει, ἀπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἀποστολικῶν χρόνων²⁾, τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς ἰδίως ἀφιερωμέ-

5) Apol. Aug. Confess. p. 204, Conf. Helv. II. c. 49, Conf. Wintemb. p. 424 sq.

1) Ἄπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἀποστολικῶν χρόνων: ἀ. Κορ. ια'. 18, ιδ'. 19, 28, 33, 34, 35, γ'. Ἰω. 6, Χρυσόστ. εἰς ἀ. Κορ. ὁμ. λς', Κλημ. Ῥωμ. ἀ. πρὸς Κορινθ., Ἰγνάτ. πρὸς Μαγνησ., πρὸς Φιλαδέλφ., Εὔσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 22, ζ'. 40, Ὠριγέν. εἰς Γεν. ὁμ. ι, εἰς Λευίτ. ὁμ. ιθ', Cyprian. ep. I. 7, III. 43.

Πρὸβλ. καὶ τῆς ἐν Γάγγρα καν. ε. καὶ ς'.

2) Ἀποκάλ. ἀ. 10.

νη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀνάμνησιν καὶ τιμὴν αἰω-
νίαν τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστά-
σεως³⁾, ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς ὠνομάζετο τὸ πάλαι συνωνύ-
μως σχεδὸν κυριακόν⁴⁾.

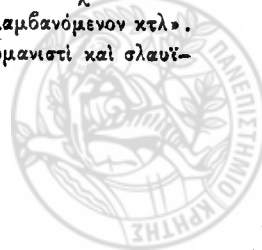
§. 119.

Ἀπαιτεῖται ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις καθ' ὃν χρόνον τελοῦνται τὰ μυστήρια;
Ἄφ' οὗ ὁ ἱερεὺς καὶ οἱ πεισοὶ συνέλθωσιν εἰς τὸν ναόν, πρέ-
πει νὰ προσευχηθῶσι πρὸς τὸν Θεόν, πρῶτον μὲν εὐχαριστοῦν-
τες καὶ δοξολογοῦντες αὐτὸν δι' ὅσα ἀγαθὰ τοὺς ἐπεδαψίλευ-
σεν, ἔπειτα δὲ παρακαλοῦντες νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἀμαρτίας
των καὶ νὰ καταξιώσῃ αὐτοὺς τῆς θείας του χάριτος. Ὅτι δὲ
πρέπει νὰ προσευχώμεθα, μᾶς τὸ ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡ-
μῶν καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ διὰ τε τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ πα-
ραδείγματός των εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους περιστάσεις, ἐκ
τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν μίαν καὶ μόνην. Τὴν ἑσπέραν, καθ' ἣν
ἔμελλε νὰ παραδοθῇ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, πρὶν τελέσῃ τὸν μυστι-
κὸν δεῖπνον, ἐτέλεσεν εὐχαριστίαν, ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἐδίδαξε
τοὺς μαθητάς του, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ὅπου ἐπὶ
πολλὰς ὥρας προσηύχετο καὶ αὐτὸς, παρεκίνει δὲ εἰς τοῦτο καὶ
τοὺς μαθητάς του, λέγων, « Ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε¹⁾ ».
Δεύτερον παράδειγμα ἔστω αὕτη ἡ πρώτη ἐν Ἱεροσολύμοις
χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ συγχροτουμένη ἀκόμη ἐκ τῶν ἀπο-

3) « Τὴν δὲ Κυριακὴν καλουμένην ἡμέραν, ἣν Ἑβραῖοι πρώτην τῆς ἑβδομά-
δος ὀνομάζουσιν, Ἕλληνες δὲ ἔλεψ' ἀνατιθέασιν, καὶ τὴν πρὸ τῆς ἑβδομάδος ἐ-
νομοθέτησε (Κωνσταντῖνος ὁ μέγας) δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων
σχολὴν ἄγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαίς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν. » Σωζόμεν.
ἐκκλ. ἱστορ. ἡ.

4) Τῆς ἐν Νεοκαισαρ. καν. ἐ. καὶ ιγ', τῆς ἐν Λαοδικ. κή, τῆς ἐν Τρούλλων
οδ'. Ἴδε καὶ Βαλ. σημ. εἰς τοῦτον, καὶ Ζωναρᾶν λέγοντα « Πολλαχὸς τὸ τοῦ
κυριακοῦ ὄνομα εὑρηται ἐν τοῖς κανόσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας λαμβανόμενον κτλ. ».
Κυριακὸν ὀνομάζεται καὶ μέχρι σήμερον ἡ ἐκκλησία γερμανιστὶ καὶ σλαβι-
στὶ, ὡς γνωστόν.

1) Ματθ. ιγ'. 33.

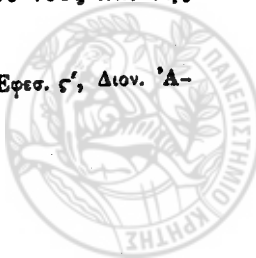
στόλων, τῆς μητρὸς τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν λοιπῶν γυναικῶν καὶ συγγενῶν. Τί ἐπραττον οὗτοι, ἀφ' οὗ ἀνελήφθη ὁ Θεάνθρωπος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὑποσχεθεὶς νὰ καταπέμψῃ ἐπ' αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα μετ' ὀλίγον; Συνελθόντες αὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει»²). Ἐὰν λοιπὸν ὁ Σωτὴρ μέλλων ἐντὸς ὀλίγου νὰ τελέσῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐξιλαστήριον θυσίαν, τῆς ὁποίας μυστικὴ καὶ ἀναίμακτος προϋποτύπωσις ἦτο ὁ μυστικὸς δεῖπνος, προσευχήθη, ἐὰν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι, μέλλοντες μετ' οὐ πολὺ νὰ λάβωσι τὸ πανάγιον Πνεῦμα, προσεκαρτέρουν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, πόσω μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα ἡμεῖς οἱ ὅλως ἀπέχοντες τῆς ἀγιότητος ἐκείνων, ὅσάκις συνεργώμεθα καὶ συναποτελοῦμεν τὴν ἐκκλησίαν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας πρόκειται νὰ τελεσθῶσι τὰ ἄχραντα μυστήρια, δι' ὧν ἀπεκδεχόμεθα τὴν θείαν χάριν; Ἡ προσευχὴ λοιπὸν καὶ ἡ δέσεις εἶνε ὄρος ἀπαραίτητος καὶ οὐσιώδης τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τελέσεως τῶν μυστηρίων³).

§. 120. ✕

Συνάδει πρὸς τὸν πνευματικὸν χαρακτήρα καὶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας ἡ σύγχρονος καὶ ὁμοθυμαδὸν ἔκφωνος προσευχή, καὶ τί λέγεται ἀκολουθία, τελετή, λειτουργία καὶ λατρεία;

Ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέσεις πολλῶν ὁμοῦ, γεγωνυῖα τῇ φωνῇ προσευχομένων καὶ δεομένων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ χρόνῳ, πολλῶν ὁμοῦ ἢ αἰνούντων καὶ δοξολογούντων τὸν Θεόν, ἢ ἐπικαλουμένων ἐκφώνως τὴν θείαν αὐτοῦ χάριν καὶ ἀντίληψιν, ὅπως γίνεται εἰς πολλὰς συναγωγὰς καὶ ναοὺς ἀπίστων ἢ αἰρετικῶν, εἶνέ τι ἄκροσμον καὶ ἀσυμβίβασον πρὸς τὸν πνευματικὸν χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἅμα δὲ καὶ παρακωλύει τὴν εἰς τὸν Θεὸν προσήλωσιν τοῦ νοός καὶ τῆς

2) Πράξ. ἀ. 14. 3) Βασιλ. ἀγ. πνεύμ. κζ', Ἰγνάτ. Ἐφεσ. ς', Διον. Ἀρεοπ. ἐκκλ. ἱεραρχ. δ'. κλπ.

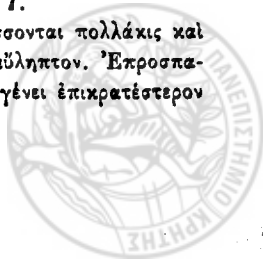
καρδίας τῶν ἐκκλησιαζομένων¹⁾· ἄνευ δὲ τῆς προσηλώσεως ταύτης ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ ἡ προσευχή, ἀλλὰ καὶ ψυχικῆς βλάβης πρόξενος γίνεται²⁾. Ἀνάγκη ἄρα νὰ κανονισθῇ καὶ ρυθμισθῇ δεόντως καὶ σκοπίμως ἡ σχέσις τῆς προφορικῆς καὶ νοεῶς προσευχῆς, νὰ ὀρισθῇ δὲ καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν προσευχῶν καὶ δεήσεων, καὶ τὰ πρόσωπα, ἅτινα θὰ ἐκτελῶσι νοερῶς ἢ ἐκφώνως καὶ ἀπὸ μέρους πάντων τὴν δοξολογίαν καὶ τὸν αἶνον, ἢ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν δέησιν.

Ταῦτα πάντα ἐκανόνισε καὶ ἐρρύθμισεν ἀνέκαθεν λεπτομερῶς καὶ ὡς ἄριστα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία μετὰ τῆς ἀρμοδιωτάτης καὶ ἱεροπρεπεστάτης εὐταξίας. Ὅθεν καὶ τὸ σύνολον μὲν τῶν εὐχῶν καὶ ὕμνων, ὅσοι χρησιμεύουσιν εἰς τὸ τριπλοῦν ἔργον τῆς χριστιανικῆς προσευχῆς, ἤτοι τὴν δοξολογίαν, τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν δέησιν, ὀνομάζεται ἱερὰ ἀκολουθία, ὡς ἐκ τῆς ἀσυγχύτου ταύτης καὶ συνακολούθου εὐταξίας· τὸ δὲ σύνολον τῶν ἱερῶν πράξεων, καὶ ἰδίως τῶν περὶ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, ἱεροτελεσία, ἢ ἱεροπραξία, ἢ λειτουργία³⁾. Ἀλλὰ ἰδίως ἱεροουργία, ἢ θεία μυσταγωγία, καὶ μάλιστα ἱερὰ λειτουργία, λέγεται τὸ σύνολον τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεων καὶ ὕμνων, ὡς καὶ τῶν ἱεροπραξιῶν, ὅσαι συνοδεύουσιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας. Τὸ δὲ σύνολον ἐν γένει τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν ἅμα καὶ τελετῶν λέγεται λατρεία.

1) «Αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι οἴκοι προσευχῶν λέγονται, ὅθεν καὶ οἱ προσευχόμενοι παρακαλεῖν τὸν Θεὸν ὀφείλουσι μετὰ δακρύων καὶ ταπεινώσεως, οὐ μὴν μετὰ ἀτάκτου καὶ ἀναιδοῦς σχήματος» Βαλααμ. εἰς τὸν ο.έ. τῆς ἐν Τρούλλῃ.

2) «Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῆ στόματι αὐτοῦ, καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ εἰδόνταί με.» Ἡσαίας παρὰ Ματθ. ι. 8 Πρὸς. Ἰεζεκιήλ γ'. 34, Μάρκ. ζ'. 6, 7.

3) Οἱ ὄροι οὗτοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ἐναλλάσσονται πολλάκις καὶ πολλαχῶς κατὰ μετωνυμίαν καὶ συνεκδοχὴν φυσικὴν καὶ εὐληπτον. Ἐπροσπαθήσαμεν νὰ διακρίνωμεν καὶ ὀρίσωμεν αὐτοὺς κατὰ τὸ ἐν γένει ἐπικρατέστερον τῶν σημειομένων.

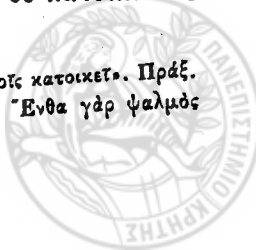

§. 121.

Κατὰ τί ἐν γένει διακρίνεται ἡ χριστιανικὴ λατρεία;

Ἡ χριστιανικὴ λατρεία, ὅπως καὶ ἡ πίστις, τῆς ὁποίας εἶνε ἡ ἐξωτερικὴ ἐκφρασις, εἶνε ὅλως πνευματικὴ, καὶ ὡς οἶόν τε καθαρὰ ἀπὸ πάσης ὕλικότητος. Δὲν ἔχει θυσίας ζώων, αἵματα ταύρων καὶ μόσχων, ὅπως εἶχον οἱ ἐθνικοί, καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἡ μία δὲ καὶ μόνη θυσία αὐτῆς εἶνε ὅλως ἀναίμακτος καὶ ὑπερφυῆς. Ἡ χριστιανικὴ λατρεία ἔχει εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων, ἀλλ' εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας ἀπονέμεται ὄχι λατρεία, ἀλλὰ προσκύνησις μόνον καὶ τιμὴ, ἥτις καὶ αὐτὴ ἀποδίδεται ὄχι εἰς τὴν ἔνυλον εἰκόνα, ἀλλ' εἰς τὸ πρωτότυπον αὐτῆς, χρησιμεύουσι δὲ μόνον αἱ εἰκόνες εἰς πρόχειρον ἀνάμνησιν τῶν εἰκονιζομένων ἀγίων. Ἐν γένει δὲ εἴ τι ὑπάρχει ἐν τῇ λατρείᾳ ταύτῃ ὕλικόν, ἔχει τὴν ἱερότητα ὄχι οἰκοθεν, ἀλλ' ἐκ τινος θρησκευτικῆς ἐννοίας, τῆς ὁποίας εἶνε σύμβολον, καὶ ἡ ὁποία καθ' ἑαυτὴν εἶνε τι ὅλως πνευματικόν. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ἱερατικὰ ἄμφια καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ ἔχουσι τοιαύτην πνευματικὴν σημασίαν. Διὰ τοῦτο ἡ χριστιανικὴ ἐν γένει λατρεία ὀνομάζεται λογικὴ καὶ πνευματικὴ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις εἶπεν εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν, ὅτι «πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν»¹⁾). Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ναὸς τῶν Χριστιανῶν δὲν θεωρεῖται ὡς ἡ καθ' αὐτὸ καὶ μόνιμος κατοικία τοῦ Θεοῦ, ὅπως παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς καὶ πολλοῖς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς τόπος ἱερός ἀφιερωμένος εἰς τὴν συνάθροισιν τῶν πιστῶν, εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ προσευχὴν καὶ τὴν τέλεσιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων· διότι ὁ Θεὸς δὲν κατοικεῖ ἐντὸς ναῶν χειροποιήτων²⁾, ἀλλ' εἶνε πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν³⁾. Ἰδίως δὲ κατοικεῖ εἰς

1) Ἰω. δ'. 24. 2) «Ὁ Θεὸς οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ». Πράξ. ιζ'. 24. 3) «Σὺ ποίησον ἐκκλησίαν τὸ δωμάτιόν σου. Ἐνθα γὰρ ψαλμὸς

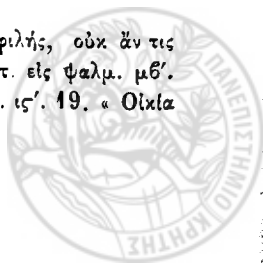
τὴν καρδίαν τῶν «ἀληθῶν αὐτοῦ προσκυνητῶν», ὅσοι προσκυνούσιν αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ὁ καθ' αὐτὸ λοιπὸν ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει εἶνε αὐτὸς ὁ πιστός, καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησία, ἤτοι ἡ ὀλομέλεια τῶν πιστῶν. Ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος ἀποτρέπων τοὺς Κορινθίους ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ναῶν, λέγει πρὸς αὐτούς, «Ἵμεῖς ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος». Ἴδου ὁ καθ' αὐτὸ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ ὁ «εὐκτήριος οἶκος» ὀνομάζεται ἐκκλησία. Καὶ τῶντι ὁ ναὸς τῶν χριστιανῶν εἶνε αὐτὴ ἡ ἐκκλησία, ἤτοι ἡ ὀλομέλεια αὐτῶν.

§. 122.

Ἐκ τῆς πνευματικότητος τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἔπεται καὶ ὅτι οἱ χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι ναοὺς;

Ἐκ τοῦ ὅτι ἡ χριστιανικὴ λατρεία εἶνε πνευματικὴ δὲν ἔπεται καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἢ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ καὶ ναοί. Σκοπὸς τῶν προῤῥηθέντων εἶνε μόνον νὰ δειχθῇ, ὅτι ὁ οὐσιώδης καὶ καθ' αὐτὸ χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ὅπως καὶ τοῦ ναοῦ τῶν χριστιανῶν, εἶνε πνευματικὸς. Ἀλλὰ ἡ λατρεία, ὅσον πνευματικὴ καὶ ἂν εἶνε, ἀποβαίνει ἀδύνατος ὡς τοιαύτη ἐν τῷ ἐνύλῳ καὶ σωματικῷ τούτῳ κόσμῳ ἄνευ περιβλήματος ὑλικοῦ καὶ αἰσθητοῦ, ὡς προσῤῥέθη. Αὐτὰ τὰ μυστήρια, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, εἶνε ὁ πυρὴν τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἔχουσιν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην τοῦ ὑλικοῦ καὶ αἰσθητοῦ τούτου μέρους. Ὅθεν καὶ ὁ ναὸς, ὡς ὁ τόπος ὁ καθιερωμένος εἰς τὴν τέλει τῶν μυστηρίων καὶ ὡς τὸ δρατὸν κέντρον τῆς ὅλης λατρείας, καὶ αὐτῆς ἐν γένει τῆς ἐκκλησίας, εἶνε ἀναγκαῖος καὶ ἀναπόφευκτος. Καὶ τὰ μὲν μυστήρια, καὶ μάλιστα ἡ εὐχαριστία, δὲν δύναται

καὶ εὐχὴ καὶ προφητειῶν χορεία καὶ διάνοια τῶν φρόντων θεοφιλῆς, οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὴν σύνοδον ταύτην προσειπὼν ἐκκλησίαν»: Χρυσόστ. εἰς ψαλμ. μβ'. Πρβλ. Θεοφύλακτ. εἰς Ῥωμ. ις'. 5, καὶ Θεοδώρητ. εἰς Κορ. ις'. 19. «Οἶκία ἐκκλησία ἐστὶ μικρά»: Χρυσόστ. εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 4.

νά τελεσθῶσι προσηκόντως ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τόπῳ καθιερωμένῳ πρὸς τοῦτο, ἦτοι ἐν τῷ ναῷ. Καὶ ἄλλα δὲ τοῦ χριστιανικοῦ βίου καθήκοντα, δυνάμενα νὰ ἐκπληρωθῶσι κατ'οἶκον ἢ ἀλλαχοῦ, ἐκπληροῦνται τελειότερον καὶ τελεσφορώτερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Παντοῦ π. χ. καὶ πάντοτε ὁ χριστιανὸς δύναται καὶ ὀφείλει νὰ προσευχηθῆ, ἀλλὰ καθὼς εἶνε συνήθως περιεσπασμένος εἰς μυρίας βιωτικὰς φροντίδας καὶ διαλογισμούς, ποῦ ἀλλοῦ δύναται νὰ εὔρη τόπον ὅλως ἀπερίσπαστον καὶ κατάλληλον εἰς τὸ νὰ ἀνουψώσῃ καὶ προσηλώσῃ νοῦν καὶ καρδίαν πρὸς τὸν Θεόν, παρὰ εἰς τὸν ἱερὸν ναόν; Παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ χριστιανὸς ὀφείλει ν' ἀκούῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τοὺς αὐτοὺς καὶ ἄλλους ἀκόμη λόγους, ποῦ ἀλλοῦ δύναται νὰ ἔχη ἄφθονον, πλήρη καὶ δωρεὰν τὴν πνευματικὴν ταύτην τροφήν εἰμὴ ἐν τῷ ναῷ; Τὸ δὲ κυριώτατον, ποῦ ἀλλοῦ δύναται ἢ νὰ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἢ κωλυόμενος νὰ ἀκούσῃ καὶ τὰς λοιπὰς μὲν ἀκολουθίας, μάλιστα δὲ τὴν θείαν καὶ ἱερὰν λειτουργίαν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἱερᾷ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ λαμπρότητι, ἣτις εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ κατανύξῃ βαθέως καὶ τὴν πλέον πεπωρωμένην καρδίαν τοῦ χριστιανοῦ, νὰ ἀνουψώσῃ αὐτὴν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νὰ πληρώσῃ αὐτὴν εὐωδίας πνευματικῆς καὶ θείας χάριτος; Ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ πάντων τῶν λοιπῶν καθηκόντων καὶ ἀναγκῶν τοῦ Χριστιανοῦ. Ὁ ναὸς εἶνε τὸ κέντρον καὶ ἡ ἐξέσις, ἐξ ἧς μεταδίδεται τὸ φῶς τῆς πίστεως εἰς ἅπασαν τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, εἶνε ἡ καρδία, ἐξ ἧς κυκλοφορεῖται εἰς τὰ μέλη αὐτῆς ἡ ζωὴ ἢ θερμαίνουσα καὶ ζωογονοῦσα πρὸς ἔργα ἀγαθὰ καὶ βίον θεοφιλεῖ καὶ θεάρεστον. Ὁ ναὸς δὲν εἶνε ὁ μόνος, ὁ καθ' αὐτὸ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ὅπως προανεπτύχθη· ἀλλ' ὅπου ὅμως ὁ ναὸς, ὁ ὕλικός καὶ χειροποίητος, εἶνε ἔρημος καὶ ἄφωνος, ἐκεῖ ἔσο βέβαιος ὅτι καὶ ἡ ἀχειροποίητος καρδία τοῦ ἀνθρώπου πρὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ εἶνε ναὸς τοῦ Θεοῦ. ☩

§. 123.

Εἰς πόσα μέρη διαιρεῖται ὁ Χριστιανικὸς ναός, ποῦ τοῦ ναοῦ τελεῖται ἡ λειτουργία, καὶ εἰς πόσα μέρη διαιρεῖται αὕτη;

Ὁ χριστιανικὸς ναός, ὅστις κατὰ μετωνυμίαν, ὡς εἶδομεν, λέγεται καὶ ἐκκλησία, ἐγκαινιάζομενος ὑπὸ ἐπισκόπου δι' ἰδιαιτέρας ἐπὶ τούτῳ τελετῆς, διαιρεῖται ἄλλως ὑπ' ἄλλων, κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἢ κατασκευῇ καὶ διαίρεσις αὐτοῦ ἦτο διάφορος ὀλίγον τῆς σημερινῆς. Καθόλου εἰπεῖν ὁ ναός διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, τὸν πρόναον ἢ νάρθηκα¹⁾, τὸν καθ' αὐτὸ ναόν²⁾, ὅπου ὁ ἄμβων³⁾, καὶ τὸ ἅγιον βῆμα, τὸ καὶ κυρίως ἱερόν⁴⁾, οὗ ἐν τῷ μέσῳ ἴσταται ἡ ἁγία τράπεζα⁵⁾ ἐφ' ἧς καὶ τελεσιουργεῖται ἡ ἀναίμακτος θυσία, αὕτη δὲ εἶνε, ὡς προείπαμεν, τὸ περιεχόμενον καὶ ὁ

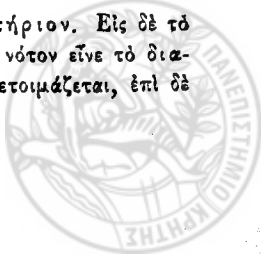
1) Ἄλλοτε προηγεῖτο τοῦ νάρθηκος καὶ τέταρτον μέρος, τὸ προπύλαιον, ὅπερ καὶ προαύλιον καὶ πρόθυρον ἐλέγετο, ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο πρόναος· σήμερον δὲ κοινῶς ὀνομάζεται νάρθηξ αὐτὸ τὸ προπύλαιον. Εἰς τὸν πρόναον ἴσταντο τὸ πάλαι οἱ κατηχούμενοι. Ὑπεράνω δὲ τοῦ νάρθηκος εἶνε ὁ γυναικωνίτης, ὅπου ἴστανται αἱ γυναῖκες, ἀποκεχωρισμένοι ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν.

2) Ὁ καθ' αὐτὸ ναός ἔχει ἐκατέρωθεν τὸ βόρειον καὶ νότιον κλίτος. Συγκοινωνεῖ δὲ ἡ μᾶλλον συνεκοινῶνει ὁ καθ' αὐτὸ ναός μὲ τὸν νάρθηκα διὰ τῆς ὠραίας πύλης, ἡ δὲ νάρθηξ μὲ τὸ προπύλαιον διὰ τῆς μεγάλης πύλης.

3) ἀπὸ τοῦ ὀποῦ ἀναγινώσκειται ὑπὸ τοῦ διακόνου τὸ εὐαγγέλιον, καὶ κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

4) Ὅπως «τὰ ἅγια τῶν ἁγίων» ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος ἀπεχωρίζοντο διὰ τοῦ παραπετάσματος, οὕτω καὶ τὸ ἀνάλογον μέρος τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, ἦτοι τὸ ἱερόν ἢ ἅγιον βῆμα, διαχωρίζεται ἀπὸ τοῦ καθ' αὐτὸ ναοῦ διὰ τοῦ εἰκονοστασίου. Ἐχει δὲ τὸ ἱερόν τρεῖς ἁγίας πύλας, ἐκ τῶν ὀποίων ἡ μεσαία, ἡ συγκοινωνοῦσα μὲ τὸν καθ' αὐτὸ ναόν, εἶνε καὶ ἡ μεγαλοπρεπεστέρα, αἱ δὲ ἐκατέρωθεν πρὸς τὸ βόρειον καὶ νότιον κλίτος συγκοινωνοῦσαι λέγονται πλάγια. Ἄλλοτε ὅμως καὶ αἱ τρεῖς πύλαι τοῦ ἁγίου βήματος ἔφερον πρὸς τὸν καθ' αὐτὸ ναόν. Εἰς τὸ ἅγιον βῆμα προσέρχονται μόνον οἱ κληρικοὶ καὶ ὄσοι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἱερὰν ὑπηρεσίαν· ἐν δὲ τῷ καθ' αὐτὸ ναῷ ἴσταται ὁ λαός, χοροστατοῦσιν οἱ ψάλται, καὶ ἴσταται ὁ ἐπίσκοπος, ἐὰν ὑπάρχη, εἰς ἴδιον ἐπὶ τούτῳ θρόνον δεξιᾶ.

5) Ἦτις, ὡς εἶδομεν, λέγεται καὶ βωμὸς καὶ θυσιαστήριον. Εἰς δὲ τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τοῦ ἱεροῦ εἶνε ἡ πρόθεσις, τὸ δὲ πρὸς νότον εἶνε τὸ διακονικόν ἢ μηνσατόριον. Καὶ ἐν μὲν τῇ προθέσει προετοιμάζεται, ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης τελεσιουργεῖται ἡ ἀναίμακτος θυσία.

σκοπὸς τῆς λειτουργίας, ἣτις εἶνε ἡ ἐπισημοτάτη καὶ κυριωτάτη τελετὴ τῆς ἐκκλησίας, τὸ κέντρον ἐν γένει τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

Ἡ λειτουργία διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, α) τὴν προσκομιδὴν ⁶⁾, ἐν ἣ προπαρασκευάζεται τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας, καὶ ἣτις ἀπεικονίζει τὸν ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ προσδοκώμενον Μεσσίαν· β) τὴν λειτουργίαν τῶν κατηχομένων, ἣτις ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ἱερέως «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν», καὶ ἣτις ἀπεικονίζει τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὀνομασθεῖσα οὕτως, ἐπειδὴ ἄλλοτε ἐπετρέπετο ἡ ἐν τῷ ναῶ παρουσία καὶ τῶν κατηχομένων ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς λειτουργίας· καὶ γ) τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν, ἣτις εἶνε καὶ ἡ καθ' αὐτὸ λειτουργία, τῆς δόξας ἢ ἀκρόασις καὶ θεωρία δὲν ἐπετρέπετο ἄλλοτε εἰς τοὺς κατηχομένους, οἵτινες καὶ ἐξήρχοντο, ἅμα τοῦ διακόνου ἐκφωνήσαντος τὰς λέξεις: «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μή τις τῶν κατηχομένων· ὅσοι πιστοί»⁷⁾. Ἐν τῇ λειτουργίᾳ δὲ

6) Οὕτως ὀνομασθεῖσαν, διότι κατ' αὐτὴν συνήθως οἱ Χριστιανοὶ προσκομίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον μέλλοντα νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς εὐχαριστίας· ὅθεν καὶ ὁ προσφερόμενος οὗτος ἄρτος λέγεται ἐν γένει προσφορά. Ἐν τῇ προσκομιδῇ ὁ ἱερεὺς, ἀφ' οὗ μνημονεύσῃ τὰς προφητείας καὶ προτυπώσεις, ἐν αἷς προεικονίζετο ὁ Μεσσίας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, λαμβάνει ἐκ τοῦ μέσου τῆς προσφορᾶς τὴν μερίδα, ὅση εἶνε ἀναγκαία εἰς τέλος τοῦ μυστηρίου, καὶ ἀποθέτει ἐπὶ τοῦ δίσκου· ἔπειτα λαμβάνει καὶ ὅσον μέρος τοῦ οἴνου χρειάζεται, τὸ ὅποσον ἐγγχεί εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἀφ' οὗ ἀναμίξῃ εἰς αὐτὸ καὶ ὕδωρ, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ αἵματος καὶ ὕδατος, ὅπερ ἐξεχύθη ἐκ τῆς ἀχράντου πλευρᾶς τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ διότι ὁ οἶνος, ὃν μετεχειρίσθη ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐν τῇ μυστικῇ δειπνῇ, ἦτο κραμα. Συγχρόνως δὲ ὁ ἱερουργῶν μνημονεύει ὄλην τὴν ἐκκλησίαν, δοξάζει τοὺς δοξασθέντας ἁγίους, εὐχεται ὑπὲρ τῶν πιστῶν, ζώντων καὶ τεθνεώτων, καὶ ὑπὲρ τῶν προτενεχόντων τὰς προσφοράς μετὰ πίστεως καὶ ζήλου. Ὀνομάζεται δὲ ὁ ἄρτος καὶ ἄμνος, διότι εἰκονίζει τὸν θυσιασθέντα Ἰ. Χριστόν, ὅπως προεικονίζεν αὐτὸν ἐν τῇ Διαθήκῃ ὁ ἄμνος τοῦ πάσχα.

7) Ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Ἰακώβου ἡ ἐκφωνήσις αὕτη προηγείται τῆς ἄλλης:

(ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ.)

ταύτη, παριστώση αὐτὸ τὸ κοσμοσωτήριο ἐργον τῆς ἐξαγορᾶς καὶ ἀπολυτρώσεως, τελεσιουργεῖται ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, κεκαλυμμένης μὲ τὸ εἰλητὸν ἢ ἀντιμήνσιον, αὐτὴ ἢ ἀναίμακτος θυσία, δι' ἧς ὑπερφυῶς καὶ ἀρρήτως τελειοῦται καὶ ἐπισφραγίζεται ἰδίως μὲν ἡ ὄλη λειτουργία, καθόλου δὲ τὸ σύνολον τῶν ἀκολουθιῶν, καὶ ὁ ὅλος διάκοσμος τῆς χριστιανικῆς λατρείας⁸).

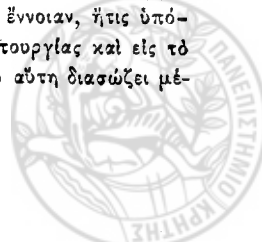
§. 124.

Ποταί εἶνε αἱ καθημεριναὶ ἀκολουθίαι, καὶ ποτα τὰ συστατικὰ αὐτῶν μέρη;
Αἱ καθημεριναὶ ἀκολουθίαι, καθόλου εἰπεῖν, εἶνε ἑπτὰ, ὁ ἑ-

« τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν », ἐφ' αἷς, ἐξεληθόντων τῶν κατηχομένων, ἐκλείοντο αἱ θύραι.

8) Λειτουργία σημαίνει προσέτι ὄχι μόνον γενικῶς τὴν καθόλου ἐκκλησιαστικὴν ἢ ἱερατικὴν διακονίαν καὶ ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μερικῶς καὶ κατὰ μετωνυμίαν τὸ σύνολον τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεων καὶ αἰτήσεων τοῦ ἱερέως μετὰ τοῦ διακόνου ἢ ἄνευ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τῶν ὕμνων τῶν χοροστατούντων ψαλτῶν ἢ ἄνευ αὐτῶν, ὅσοι συνοδεύουσι τὴν λειτουργίαν ὡς ἱεροτελεσίαν. Ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν ἐν χρήσει ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιοτάτη λειτουργία, ἡ τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου· μετ' αὐτὴν δὲ ἐπεκράτησεν ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Αἱ δύο αὗται ἐν χρήσει μέχρι σήμερον λειτουργίαι δὲν διαφέρουσιν εἰμὴ ἐπουσιωδῶς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἀπὸ τε ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ σεβασμιωτάτης, τῆς τοῦ Ἰακώβου. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τελεῖται καὶ ἄλλη λειτουργία « ἡ τῶν προηγιασμένων » διαφέρουσα ἀπὸ τῆς καθ' αὐτὸ λειτουργίας κατὰ τὸ ὅτι ἐλλεῖπει ἀπ' αὐτῆς ἡ ἀναίμακτος θυσία, γίνεται δὲ ὑπὸ τοῦ ἱερέως χρῆσις τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, τοῦ ἐν προηγουμένη τινὶ καὶ κυρίως λειτουργίᾳ προαγιασθέντος. Ἡ λειτουργία αὕτη τελεῖται κατὰ πᾶσαν τετάρτην καὶ παρασκευὴν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοσιῆς, κατὰ τὴν « λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων », ἧτις φέρει μὲν τὸ ὄνομα Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἀλλ' εἶνε ἄγνωστον ἂν τφόντι εἶνε ἔργον αὐτοῦ. Τοιαύτην λειτουργίαν λέγεται ὅτι εἶχε συντάξῃ καὶ ὁ ἀπὸστολος Μάρκος (Ἰδ. Γαβριὴλ μητροπολ. Νοβογορδ. Τελεουργ. §. 247 ἐφεξ.).

Ἡ λατινικὴ ἐκκλησία, ὅπως ἐκαινοτόμησεν ἀθαιρέτως περὶ τὸ μυστήριο τῆς εὐχαριστίας, οὕτως ἐκολόθωσε καὶ ἠκρωτηρίασε καὶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν, ὥστε μόλις πλέον δύναται τις νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτήν. Ἡ λατινικὴ λειτουργία ἀπέβαλε κατὰ μέγα μέρος τὴν εἰκονικὴν καὶ συμβολικὴν ἔνοιαν, ἧτις ὑπόκειται εἰς ἕνα τῶν τριῶν μερῶν τῆς ὀρθοδόξου λειτουργίας καὶ εἰς τὸ ὅλον αὐτῆς, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἱεροπρεπὲς ὕψος καὶ κάλλος, ὅπερ αὕτη διασώζει μέχρι σήμερον.

σπερινός, τὸ ἀπόδειπνον, τὸ μεσονυχτικόν, ὁ ὄρθρος, ἡ πρώτη ὥρα, ἡ τρίτη, ἡ ἕκτη καὶ ἡ ἑνάτη. Ἐκ τούτων δὲ αἱ κυριώτεραι ἀκολουθίαι, εἰς τὰς ὁποίας συνέρχονται καὶ οἱ λαϊκοὶ τακτικῶς, εἶνε ὁ ἔσπερινός, ψαλλόμενος πρὸς τὸ ἔσπερας, καὶ ὁ ὄρθρος, ψαλλόμενος τὸ πρωί, καὶ προηγούμενος ἀμέσως τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν κυρίων τούτων καὶ τακτικῶν ἀκολουθιῶν καὶ τελετῶν, καθὼς καὶ τῶν περὶ τὴν τέλεσιν τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἕκτακτοι, οἷον ἡ περὶ τὴν κηδείαν νεκρώσιμος ἀκολουθία καὶ τελετή, ἡ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐγκαινίασιν τοῦ ναοῦ, κτλ.

Εἶνε δὲ τρία κυρίως τὰ μέρη, ὅσα συγκροτοῦσιν ἐν γένει πᾶσαν ἀκολουθίαν: α) ἀναγνώσματα, ἧτοι περιχοπαὶ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς· β') εὐχαί, δεήσεις καὶ αἰτήσεις ἀπαγγελλόμεναι μυστικῶς ἢ καὶ ἐκφώνως αἱ μὲν εὐχαὶ συνήθως ὑπὸ τοῦ ἱερέως, αἱ δὲ δεήσεις καὶ αἰτήσεις συνήθως ὑπὸ τοῦ διακόνου· γ') διάφοροι ὕμνοι ψαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, οἵτινες ἴστανται ἐκατέρωθεν καὶ κατὰ τὸ ἄνω, πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου, μέρος τοῦ καθ' αὐτὸ ναοῦ. Καὶ αἱ μὲν εὐχαί, ὡς καὶ αἱ δεήσεις καὶ αἰτήσεις, περιέχονται ἐν τῷ Εὐχολογίῳ, καὶ εἶνε αἱ πλεῖσται αἱ αὐταὶ κατὰ πᾶσαν ἀκολουθίαν· ποικίλλουσι δὲ τὰ ἀναγνώσματα καὶ οἱ ὕμνοι¹⁾.

1) Οἱ ὕμνοι ψαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διπλοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, εἶνε ποικίλοι καὶ ἔχουσι διαφορὰς ὀνομασίας, αἱ ὅποσαι χαρακτηρίζουσι ἢ τὸ περιεχόμενον ἢ τὸ μουσικὸν εἶδος αὐτῶν, ἢ ἄλλα αὐτῶν περιστατικά. Καὶ γενικῶς μὲν οἱ ὕμνοι οὗτοι λέγονται τροπάρια «ὡς πρὸς τοὺς εἰρμούς τρεπόμενα καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μέλους πρὸς ἐκείνους ποιούμενα» (Ζωναρ. εἰς τοὺς ἀναστασ. κανόνας τοῦ Δαμασκηνοῦ), ἰδίως δὲ καλοῦνται τοιοῦτοτρόπως οἱ ὕμνοι ἐκεῖνοι, ὅσοι παρακολουθοῦσι τὸ μέλος ἰδίου τινὸς ὕμνου, ὅστις διὰ τοῦτο καλεῖται ἰδιόμελον, ἢ εἰρμός, ὅταν ὁ ἰδιόμελος οὗτος ὕμνος προτάσσεται ὡς βᾶσις εἰς μίαν ἐκάστην ἐκ τῶν ὑψῶν, αἵτινες συναπαρτίζουσι τὸν κανόνα, ψαλλόμενον ἐν τῇ ὄρθρῳ. Ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου δὲ αὐτῶν τὰ τροπάρια ὀνομάζονται τριαδικὰ μὲν ὅσα ὕμνουσι τὴν ἁγίαν τριάδα, δοξαστικὰ δὲ ὅσα δοξολογοῦσι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰ. Χριστόν, ἀναστασιμα ὅσα ἐξυμνοῦσι τὴν τριήμερον αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, θεοτοκία, ὅσα ἐξυμνοῦσι τὴν Θεοτό-

Τὰ ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἀναγνώσματα εἶνε σπανιώτερα, καὶ συνήθη μὲν τὰ τῶν ψαλμῶν, οἵτινες εἶνε ἀχώριστοι ἀπὸ πᾶσαν σχεδὸν μεγάλην ἀκολουθίαν, σπανιώτερα δὲ τὰ ἐκ τῶν προφητῶν καὶ ἄλλων βιβλίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, τὰ ὁποῖα ἀναγινώσκονται συνήθως ἐν τῷ ἑσπερινῷ. Τὰ δὲ ἐκ τῆς καινῆς Διαθήκης ἀναγνώσματα εἶνε ἀχώριστα ἀπὸ τὰς πλείστας ἀκολουθίας· καὶ ἐν μὲν τῷ ὄρθρῳ ἀναγινώσκεται περι-

κον κτλ. Περιέχονται δὲ οἱ ὕμνοι εἰς τέσσαρας μάλιστα συλλογὰς, τὴν Παρακλητικὴν, τὸ Τριψῆδιον, τὸ Πεντηκοστάριον καὶ τὰ Μηναῖα. α) Ἡ Ὁκτώηχος, ἥτις συμπληρωμένη λέγεται παρακλητική, περιέχει κυρίως ὕμνους εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ κανόνων τριαδικῶν. Εἶνε δὲ διηρημένη εἰς ὀκτὼ ἤχους μουσικῶς, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἀναλογεῖ εἰς μίαν ἐκάστην ἑβδομάδα· ὅθεν καὶ ἡ παρακλητικὴ ἐπαναλαμβάνεται περιοδικῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφ' οὗ συμπληρωθῆ ὁ κύκλος τῶν ὀκτὼ ἤχων ἢ ἑβδομάδων. β) Τὸ Τριψῆδιον ψάλλεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ ἑσπερινοῦ τοῦ πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου σαββάτου, οὕτως ὀνομασθὲν ὡς ἐκ τῶν τριῶν ψόδων τῶν ἐν αὐτῷ Κανόνων κατὰ Νικηφόρον τὸν Κάλλιστον (ἐν τῇ α. Συναξαρίῳ τοῦ Τριψῆδιου)· τὸ δὲ περιεχόμενον τοῦ Τριψῆδιου ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλα μὲν γεγονότα τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Διαθήκης, κυρίως δὲ εἰς τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. γ) Τὸ πεντηκοστάριον ψάλλεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πάντων, καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναφέρεται κυρίως μὲν εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἰδίως δὲ καὶ εἰς τὰ κατὰ πᾶσαν μετὰ τὸ Πάσχα Κυριακὴν καὶ ἐν τῇ διαστήματι τούτῳ μνημονευόμενα γεγονότα τῆς Καινῆς Διαθήκης. δ) Τὰ μνηαῖα εἶνε δώδεκα, κατὰ τοὺς δώδεκα μῆνας τοῦ ἐνιαυτοῦ· ἐκάστη δὲ ἡμέρα ἐκάστου μηνὸς ἔχει ἰδιαιτέραν ἀκολουθίαν ἑσπερινοῦ καὶ ὄρθρου, ὕμνουσαν ἰδίως τὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἑορταζόμενον ἅγιον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μὲν ἐυχολόγιον, ἔχον ὡς κέντρον ἱερῶτατον τὰς ἀκολουθίας τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ τελετῶν εἶνέ τι στερεὸν καὶ μόνιμον, καὶ ἀνήκει κυρίως εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸ ἱερόν· περὶ δὲ τοῦ εὐχολογίου ἐτάχθη ἡ κινητὴ τετρακτὺς τῆς παρακλητικῆς, τοῦ τριψῆδιου, τοῦ πεντηκοσταρίου καὶ τῶν μνηαίων, ἥτις ἀνήκει κυρίως εἰς τοὺς ψάλτας καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ ἀγίου βήματος ἐκκλησίαν. Ποῖα δὲ μέρη ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων ἑσματικῶν βιβλίων ψάλλονται εἰς τὸν ἑσπερινόν καὶ τὸν ὄρθρον ἐκάστης ἡμέρας, τοῦτο ἐξήρηται μὲν ἐκ τῆς συμπύσεως τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἑορτῆς, κανονίζει δὲ ἴδιον βιβλίον τῆς ἐκκλησίας. τὸ λεγόμενον τοπικόον. — Ἰδιαιτεραὶ συλλογαὶ παρὰ ταύτας εἶνε τὸ θεοτοκόκιον, περιέχον τὰ θεοτοκία· τὸ εἶρμολόγιον, περιέχον τοὺς εἶρμους ὄλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τοὺς ἐγκατεσπαρμένους τῆδε κακίᾳ τῶν ἀνωτέρω προμνημονευθεισῶν τεσσάρων συλλογῶν, καὶ τὸ ἀγιασματάριον. Ἄλλον

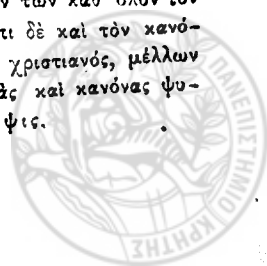
κοπή τις τοῦ εὐαγγελίου, ἥτις καὶ λέγεται Ἐωθινὸν εὐαγγέλιον, ἐν δὲ τῇ λειτουργίᾳ τῶν κατηχουμένων ἀναγινώσκειται μετὰ τὸ τρισάγιον πρῶτον μὲν περικοπή τις τῶν πράξεων, ἢ τῶν ἀποστολικῶν ἐπιστολῶν ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου, ἢ καὶ οὐτινοσδήποτε λαϊκοῦ, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ διακόνου ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἢ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκ τῶν βημοθύρων περικοπή τις ἐξ ἐνὸς τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων.

§. 125.

Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἱεροπραξιῶν δὲν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ συστατικὰ τῆς χριστιανικῆς λατρείας;

Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ σώζονται κατὰ παράδοσιν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ ἔθιμά τινα ἢ συνήθειαι ἀχώριστοι ἀπὸ τῆν χριστιανικὴν λατρείαν. Αἱ συνήθειαι αὗται, εἰ καὶ δὲν ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὰ δόγματα τῆς πίστεως, εἰ καὶ πολλῶν ἐξ αὐτῶν τὸν λόγον εἰναιδύσκολον νὰ ἀνεύρωμεν σήμερον, διότι πηγάζουσι κυρίως ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως τῆς ἐκκλησίας, συνεδέθησαν ὁμως καὶ συνεφύησαν πρὸς τὸν ὅλον διάκοσμον τῆς χριστιανικῆς λατρείας τοιουτοτρόπως, ὥστε εἶνε ἀδύνατον ν' ἀποχωρισθῶσιν ἐξ αὐτοῦ. Αἱ συνήθειαι ἄρα αὗται καθιερώθησαν κατὰ γράμμα, καὶ εἶνε πάσης τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἄξια. Τοιαύτη κατὰ παράδοσιν συνήθεια π. χ. εἶνε ἡ ἐν καιρῷ τῆς θείας λατρείας διὰ λυχνιῶν καὶ λαμπάδων φωταφία εἰς σημεῖον τῆς θερμῆς ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ ἀγάπης· ἢ διὰ λιβά-

προορισμὸν κοινότερον ἔχει τὸ ὠρολόγιον, τὸ ὅποσον κυρίως περιέχει τὰς εὐχάς, τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους, ὅσοι συναπαρτίζουσι τὴν ἀκολουθίαν τῶν ὥρων (Ἰδ. ἀνωτέρω §. 124), ὅπως πρέπει νὰ λέγη ἢ ψάλλῃ αὐτὰς κατ' ἴδιαν ἕκαστος Χριστιανός, ὡς καὶ τὸ κοντάκιον καὶ ἀπολυτίκιον τῶν ἁγίων καὶ τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν τῶν καθ' ὅλον τὸν ἑνιαυτὸν, μετὰ τοῦ οικείου ἑορτολογίου καὶ μηνολογίου, ἔτι δὲ καὶ τὸν κανόνα καὶ τὰς εὐχάς, ἃς ὀφείλει νὰ λέγη κατ' ἴδιαν ἕκαστος χριστιανός, μέλλων νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν ἁγίαν μετάληψιν, καὶ ἄλλας τινὰς εὐχάς καὶ κανόνας ψυχωφελεῖς. Ἐπιτομή δὲ τοῦ Ὁρολογίου εἶνε ἡ ἱερὰ Σύνοψις.

νου θυμίας εις ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, καὶ εἰς σημεῖον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφερομένης προσευχῆς· τὸ νὰ στρεφώμεθα προσευχόμενοι πρὸς ἀνατολὰς· τὸ νὰ κατασημαινώμεθα διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ· τὸ νὰ φέρωσιν οἱ ἱερεῖς ἰδιαιτέραν στολὴν, καὶ μάλιστα ὅταν τελῶσι τὰ μυστήρια, καὶ πάντα ἐν γένει, ὅσα παρέλαβεν ἀνέκαθεν καὶ διαφυλάττει μετὰ σεβασμοῦ ἡ ἅγια τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία.

ΒΕΡΑΞ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ,

ΗΘΙΚΟΝ.

§. 126.

Ποῖον εἶνε τὸ ἀντικείμενον τοῦ τρίτου μέρους τῆς ἱερᾶς κατηχῆσεως;

Τὸ τρίτον μέρος τῆς ἱερᾶς κατηχῆσεως μᾶς διδάσκει ποῖα εἶνε τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται ἠθικόν. Τὸ ἀντικείμενον ἄρα τοῦ τρίτου μέρους τῆς κατηχῆσεως δὲν εἶνε οὔτε ἡ πίστις τοῦ χριστιανοῦ, οὔτε ἡ περὶ τὸν Θεὸν λατρεία, διὰ τῆς ὁποίας φανερώνεται ἡ πίστις αὕτη, ἀλλὰ ὁ θεῖος νόμος, πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ κανονίσωμεν τὰς πράξεις ἡμῶν καὶ ὀλόκληρον τὸν βίον· ἦτοι ἡ διπλῆ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη, εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως συγκεφαλαιοῦται ὁ θεῖος νόμος, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀγάπης ταύτης ἐκπηγάζοντα καθήκοντα.

§. 127.

Ἄρκει εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ Χριστιανοῦ τὸ ἐκ τῆς συνειδήσεως ἠθικόν κριτήριον τῶν καλῶν καὶ κακῶν πράξεων;

Ποῖα εἶνε τὰ καλὰ καὶ ποῖα τὰ κακὰ ἔργα, τοῦτο διδάσκει ἐν μέρει καὶ αὐτὸ τὸ φυσικὸν αἶσθημα, τὸ ὁποῖον εἶνε βαθέως ἐγκεχαραγμένον εἰς τὴν καρδίαν παντὸς ἀνθρώπου, καὶ τοῦ πλέον ἀπίστου ἢ ἀμαθοῦς. Τὸ ἔμφυτον δὲ τοῦτο εἰς τὸν ἄνθρωπον ἠθικὸν αἶσθημα λέγεται συνείδησις¹⁾. Πᾶσα πράξις,

1) Ῥωμ. β'. 14.

ἥτις ἀρέσκει καὶ προξενεῖ χαρὰν εἰς τὴν συνειδήσιν, λέγεται ἀγαθή, ὁ δὲ θέλων καὶ πράττων τὸ ἀγαθὸν ἐνάρετος, ὅπως καὶ ἡ ἔμπρακτος αὐτοῦ προαίρεσις ἀρετή. Ἀπ' ἐναντίας δὲ πᾶσα πρᾶξις, ἡ ὁποία προξενεῖ δυσἀρέσκειαν καὶ λύπην εἰς τὴν ψυχὴν, λέγεται κακή, ὁ δὲ θέλων καὶ πράττων τὸ κακὸν κακός, καὶ ἡ ἔμπρακτος αὐτοῦ προαίρεσις κακία. Ἀλλὰ τὸ διὰ τῆς φυσικῆς ταύτης συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἠθικὸν κριτήριον εἶνε φύσει ἀτελές, ὅθεν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἐκ τοῦ κριτηρίου τούτου τὴν σωτηρίαν του.

§. 128.

Ἄρκει εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ Χριστιανοῦ ὁ πολιτικὸς νόμος τῶν ἐθνῶν, καὶ κατὰ τίνα λόγον διαφέρει καὶ ὑπερέχει ἡ ἠθικὴ τοῦ θεοῦ νόμου ὑπὲρ τὴν τοῦ πολιτικοῦ;

Ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, περὶ ἧς ἀνωτέρω ὁ λόγος, πηγάζει καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων. Ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος οὗτος εἶνε ἔτι μᾶλλον ἀνεπαρκὴς εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοὺς ἐξῆς μάλιστα λόγους. Πρῶτον μὲν οἱ πολιτικοὶ οὗτοι νόμοι δὲν ἀνταποκρίνονται οὐδ' εἰς αὐτὰς τὰς ἀνάγκας τῆς φυσικῆς συνειδήσεως ὅλας, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐκείνας, ὅσαι ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ δίκαιον· τὸ δὲ δίκαιον τοῦτο εἶνέ τι ὀλιγώτερον καὶ κατώτερον, παρ' ὅ,τι ἀπαιτεῖ ὅλη τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἠθικὴ συνειδήσις. Ὁ πολιτικὸς νόμος ἀπαγορεύει νὰ βλάβῃ τις τὸν πλησίον του, καὶ τιμωρεῖ τὸν ὅστις βλάβῃ ἔμπρακτως αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἐπιβάλλει ὁμοῦ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ μισῇ ἢ νὰ ἀγαπᾷ τις τὸν πλησίον του, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἐχθρόν του. Ἐν γένει δὲ ὁ πολιτικὸς νόμος ἀπαγορεύει μόνον τὴν κακίαν, καὶ ταύτην ὄχι εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν, οὐδ' εἰς ὅλα τὰ εἶδη. Τὸ μεγαλύτερον κατόρθωμα τοῦ πολιτικοῦ νόμου εἶνε νὰ κάμῃ μόνον τὸν ἄνθρωπον νὰ φαίνεται δίκαιος ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, δὲν δύναται ὁμοῦ καὶ νὰ σώσῃ αὐτόν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν,

ἢ νὰ κάμη αὐτὸν ἅγιον. Ὅπως δὲ διαφέρει ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τῆς κακίας, οὕτω διαφέρει καὶ ἡ ἀγιότης καὶ ὁ ἅγιος ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑπερεχούσης ἀρετῆς καὶ τοῦ ἐναρέτου. Διαφέρει δέ, διότι κακὸς μὲν εἶνε ὁ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν ἢ τὸν πολιτικὸν νόμον ὧν ἡ φαινόμενος ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων τοιοῦτος, ἁμαρτωλὸς δὲ ὁ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὄχι φαινόμενος ἀλλὰ ὧν κακός. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐνάρετος εἶνε ὁ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν ὧν ἡ φαινόμενος τοιοῦτος ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἐν' ᾧ ἅγιος εἶνε ὁ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὧν ἐνάρετος. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον διαφέρει καὶ ἡ κακία ἢ ἀρετὴ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἢ ἀγιότητος. Ἐκ τούτου ἄρα γίνεται καταφανὲς πόσον ὁ θεῖος νόμος ὑπερέχει πάσης ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ παντὸς ἀνθρωπίνου νόμου.

§. 129.

Ποῦ περιέχεται ὁ θεῖος νόμος, καὶ κατὰ τί διαφέρει ὁ εὐαγγελικὸς ἰδίως νόμος ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ;

Ὁ θεῖος νόμος περιέχεται ἐκεῖ ὅπου περιέχεται καὶ ὁ θεῖος λόγος, ἀπανταχοῦ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἄλλ' ἰδίως καὶ κεφαλαιωδέστερον περιέχει τὸν θεῖον νόμον ἢ μὲν παλαιὰ Διαθήκη ἐν τῇ Δεκαλόγῳ, ἥτοι ἐν ταῖς δέκα ἐντολαῖς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ¹⁾, ἢ δὲ Καινὴ Διαθήκη ἐν τοῖς λεγομένοις Μακαρισμοῖς, τοῖς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ ὄρους²⁾. Ἀλλὰ πρὶν ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον τὰς δύο ταύτας πηγὰς τοῦ θείου νόμου, ἀναγκαῖον εἶνε νὰ σημειώσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν δύο τούτων πηγῶν αὐτοῦ.

Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος εἶνε τριπλοῦς, ἱεροουργικὸς, πολιτικὸς καὶ ἠθικὸς. Ὁ ἱεροουργικὸς νόμος, κανονίζων τοὺς περὶ

1) Ἰδ. ἱερ. ἱστορ. §. 61. 2) Μαθ. ε. 3—11.

τὴν Ἰουδαϊκὴν τελεσιουργίαν τύπους, οἵτινες προεικόνιζον μόνον τὴν μέλλουσαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πνευματικὴν λατρείαν, καθὼς καὶ ὁ πολιτικός, κανονίζων τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους, κατηργήθησαν φυσικῶ τῷ λόγῳ διὰ τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἔχομεν αὐτὴν τὴν πνευματικὴν καὶ λογικὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν, τὰ δὲ τῆς ἐγκοσμίου κυβερνήσεως ἀφέθησαν ὅλως εἰς τὰς πολιτικὰς ἐξουσίας, κατὰ τὸ λόγιον αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ»³⁾). Ἄλλ' ὁ ἠθικός ὅμως νόμος τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἔχει αἰώνιον καὶ ἀπαραμείωτον κῦρος, εἰ καὶ δὲν εἶνε πλήρης καὶ τέλειος, ὅπως ὁ εὐαγγελικός. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μακαρισμοὶ διαφέρουσιν ἀπὸ τῆς Δεκαλόγου, ὅπως τὸ Εὐαγγέλιον ἐν γένει ἀπὸ τῆς Πεντατεύχου⁴⁾). Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη διὰ νὰ προ- παρασκευάσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ὥστε ὁ παλαιὸς νόμος ἀπολείπεται πολὺ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελικοῦ. Ὁ παλαιὸς νόμος π. χ. ὀρίζει τιμωρίας διὰ τὸν παραβάτην τῶν ἐντολῶν, ἐν ᾧ ὁ εὐαγγελικός οὐδεμίαν ἐπιβάλλει σωματικὴν ἐγκόσμιον τιμωρίαν. Ὁ Μωσαϊκὸς λοιπὸν νόμος θεωρεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἄνθρωπον ὡς παιδίον, τὸ ὁποῖον πράττει τὸ ἀγαθόν, διότι κυρίως φοβεῖται τὴν τιμωρίαν, τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἐπιβάλλει εἰς τὸν πράττοντα τὸ κακόν· ἐν' ᾧ ὁ εὐαγγελικός νόμος θέλει τὸν Χριστιανὸν ἐνήλικα, ἔχοντα καὶ ἐξασχοῦντα ἐλευθέρως ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς αὐτεξουσίας του ἐλευθερίας.

Ἄλλ' ἂν διὰ τοὺς Χριστιανούς ἡμᾶς κατηργήθησαν αἱ ἐγκόσμιαι τιμωρίαι τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ἡ Δεκάλογος ὅμως, καθὼς καὶ ὅλον τὸ ἠθικὸν μέρος τῆς Π. Διαθήκης, ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν θεῖαν ἀξίαν καὶ τὸ αὐτὸ θεῖον κῦρος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπεν, «Οὐκ ἤλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι». Ἡ πληρῶσις δὲ αὕτη συνίσταται κυρίως εἰς

3) Λουκ. κ'. 25. 4) Ἰβ. §. 9.

τοῦτο, ὅτι ὁ ἀληθὴς Χριστιανός, ὁ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν μυστηρίων ἀποτινάξας μὲν τὸν βαρὺν τῆς ἀμαρτίας ζυγόν, πλήρης δὲ γενόμενος τῆς θείας χάριτος, πράττει τὸ ἀγαθόν, ὅχι ὅπως ὁ Ἰουδαῖος, ἐκ φόβου μὴ τιμωρηθῆ (τὸ ὁποῖον συμβαίνει ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς πολιτικούς νόμους), ἀλλ' αὐτοπροαιρέτως καὶ ἐνισχυόμενος ἐκ τῆς θείας ἐκείνης χάριτος καὶ δυνάμεως, ἥτις ὅχι μόνον δὲν τὸν ἀφίνει νὰ πράττῃ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰτίας τοῦ κακοῦ ἐκριζώνει ἀπὸ τῆς καρδίας του. Τοιαύτην δὲ τελείου Χριστιανοῦ εἰκόνα διέγραψεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ ἀλλαχοῦ μὲν τοῦ Εὐαγγελίου, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Μακαρισμοῖς.

§. 130.

Εἰπὲ κατὰ σειρὰν τὴν Δεκάλογον.

Πρώτη ἐντολή. «Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ».

Δευτέρα ἐντολή. «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

Τρίτη ἐντολή. «Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

Τετάρτη ἐντολή. «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἑργᾶ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Πέμπτη ἐντολή. «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.»

Ἑκτη ἐντολή. «Οὐ φονεύσεις».

Ἑβδόμη ἐντολή. «Οὐ μοιχεύσεις».

Ὀγδόη ἐντολή. «Οὐ κλέψεις».

Ἐννάτη ἐντολή. «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδή.»

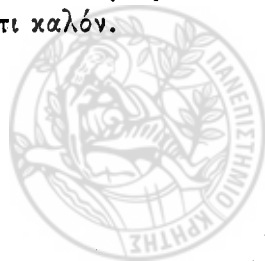
Δεκάτη ἐντολή. «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑπόζυγιου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε δσα τῷ πλησίον σου ἐστί.»

§. 131.

Πόσα εἶνε τὰ μέρη τῆς Δεκαλόγου, καὶ ποῖον τὸ περιεχόμενον αὐτῶν;

Ἡ Δεκάλογος ὠνομάσθη οὕτω, διότι συγκροτεῖται ἐκ δέκα ἐντολῶν, καθὰ βλέπει τις ἀνωτέρω. Ὅπως δὲ ἦτο γεγραμμένη ἐπάνω εἰς δύο πλάκας λιθίνας, οὕτω καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος μᾶς διδάσκει τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα, καὶ τὸ δεύτερον τὰ πρὸς τὸν πλησίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ἡμῶν διδάσκαλος τὸ ἠθικόν περιεχόμενον ὄλου τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ ὄλων τῶν προφητειῶν συνεκεφαλαίωσεν εἰς τὴν διπλὴν ἀγάπην, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον, εἰπὼν ὅτι «ἐν ταῖς δυσι ταύταις ἐντολαῖς ὄλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται»¹⁾. Καὶ ἀληθῶς ὅστις φυλάττει τὰ χρέη τῆς διπλῆς ταύτης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐξεπλήρωσεν ὄλον τὸν νόμον. Ἡ μὲν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξ ὄλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀγάπη συνεπάγεται τὴν ὀρθὴν περὶ Θεοῦ πίστιν, καὶ τὴν ὀρθὴν αὐτοῦ «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» λατρείαν. Αὕτη δὲ ἡ ἀγάπη συνηνωμένη μετὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἐξ ἴσου καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην, ἀποτρέπει μὲν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ νὰ πράξῃ κακόν τι, καὶ τὸ ἐλάχιστον, εἰς τὸν πλησίον, προτρέπει δὲ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ πράξῃ εἰς αὐτὸν πᾶν ὅ,τι καλόν.

1) Ματθ. κβ'. 38.

§. 132.

Τί ποιητέον, όταν συμβῆ διαμάχη καὶ ἐναντιότης μεταξύ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῶν πρὸς τὸν πλησίον καθηκόντων;

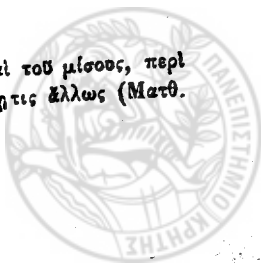
Πολλάκις εἰς τὸν βίον τοῦ Χριστιανοῦ ἐπέρχεται διαμάχη καὶ ἐναντιότης μεταξύ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῶν πρὸς τὸν πλησίον καθηκόντων. Κατὰ τὴν πέμπτην ἐντολὴν π. χ. ὁ χριστιανὸς ὀφείλει ἀγάπην, τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς του· ἀλλ' ἐὰν οἱ γονεῖς βιάσωσι π. χ. τὸ τέκνον νὰ ἐξομώσῃ, τὸ τέκνον ὀφείλει νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς γονεῖς του, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὰ κακὰ θελήματα τῶν γονέων του, ἀλλὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Ἐν γένει δὲ μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὅτι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα εἶνε ἀνώτερα πάσης ἄλλης ἀγάπης πρὸς συγγενεῖς, πρὸς φίλους, πρὸς οἰκείους, πάσης ἄλλης ἐγκοσμίου κλίσεως, παντὸς ἄλλου ἐγκοσμίου συμφέροντος¹).

§. 133.

Τί ποιητέον, όταν ἐπέλθῃ διαμάχη μεταξύ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸν πλησίον καθηκόντων ;

Ἡ διαμάχη δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ μεταξύ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸν πλησίον καθηκόντων, διότι ὀφείλομεν μὲν κατὰ τὸν θεῖον νόμον νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλ' ἄλλος ἄλλου πλησιέστερος πρὸς ἡμᾶς, ὥστε κατ' ἀνάγκην καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ὑπάρχουσι διάφοροι βαθμοί. Οἱ γονεῖς καὶ τὰ τέκνα εἶνε πλησιέστεροι παρὰ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, οἱ ἄλλοι συγγενεῖς πλησιέστεροι παρὰ τοὺς μὴ συγγενεῖς, οἱ φίλοι παρὰ τοὺς μὴ φίλους· οἱ ὀρθόδοξοι παρὰ τοὺς ἑτεροδόξους, οἱ ὁμοεθνεῖς παρὰ τοὺς ἄλλοεθνεῖς, καὶ οὕτω κα-

1) Αὕτη εἶνε ἡ ἐννοία τῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἔχθρας καὶ τοῦ μίσους, περὶ οὗ λέγει ὁ Σωτὴρ, καὶ τὸ ὅποσον δὲν πρέπει νὰ παρεξηγήσῃς ἄλλως (Ματθ. ι. 37. Λουκ. ιδ'. 26.)

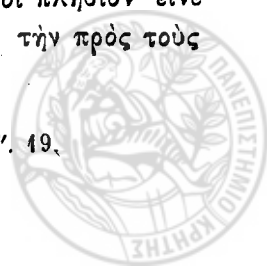
θεξῆς. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου ὀφείλομεν νὰ ἀγαπῶμεν πάντας ἀνεξαιρέτως· ἀλλ' ὅταν δὲν δυνάμεθα, κατ' ἀπόλυτον ἀνάγκην, νὰ πράξωμεν τὸ ἀγαθὸν εἰς ὅλους, καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐκλέξωμεν καὶ προτιμήσωμεν, τότε φυσικῶ τῷ λόγῳ πρέπει νὰ προτιμηθῇ ὁ πλησιέστερος, ἤτοι οἱ γονεῖς καὶ τὰ τέκνα, παρὰ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς, οὗτοι παρὰ τοὺς μὴ συγγενεῖς, οἱ ὁμόδοξοι παρὰ τοὺς ἑτεροδόξους, οἱ ὁμοθνεῖς παρὰ τοὺς ἄλλοθνεῖς, κτλ. Ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει « Ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως » ¹⁾).

§. 134.

Ἀνάπτυξον ἐκόμη τὸν περὶ προτιμήσεως καὶ ἐκλογῆς ἐν τῇ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ κανόνα, πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεως.

Καὶ ὁ περὶ ἐκλογῆς καὶ προτιμήσεως οὗτος κανὼν δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς γράμμα νεκρὸν καὶ νὰ παρεξηγηθῇ· ἀλλὰ πᾶς τις ὀφείλει ν' ἀποβλέπῃ εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ ἄρνησις ἐν γένει τοῦ ἐγωϊσμοῦ, πρῶτον ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπειτα ὑπὲρ τοῦ πλησίον. Ὅταν πρόκειται π. χ. δυοῖν θάτερον ὡς ἀνάγκη σιδηρᾶ καὶ ἀναπόφευκτος, ἢ νὰ σώσῃ τις τὴν οἰκογένειάν του μόνην, ἢ νὰ θυσιάσῃ μὲν αὐτήν, νὰ σώσῃ δὲ ὀλόκληρον κοινότητα, ἢ πόλιν ἢ ἔθνος ὁμοθρήσκων, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία, ὅτι πρέπει νὰ προτιμήσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν πολλῶν παρὰ τὴν τῶν ὀλίγων, ἔστω καὶ πλησιεστέρων. Γίνεται δὲ φανερόν τοῦτο ἐκ τῶν ἐξῆς μάλιστα δύο λόγων. Ὅταν τὸ Εὐαγγέλιον διδάσκη « Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν », ἐννοεῖ ἴσην τὴν πρὸς τὸν πλησίον μὲ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην, ὅταν ὁ πλησίον οὗτος εἶνε εἷς, ὅχι ὅμως καὶ ὅταν οἱ πλησίον εἶνε πολλοί. Τότε εἶνε φανερόν, ὅτι ὅστις θεωρήσῃ τὴν πρὸς τοὺς

1) Γαλάτ. ς'. 10. Πρβλ. καὶ ἁ. Τιμοθ. ε'. 8, Ἐφεσ. β'. 19.

πολλούς ἀγάπην ταύτην ἴσην μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς ἓνα καὶ μόνον, τὸν ἑαυτὸν του, οὗτος δὲν εἶνε μαθητῆς τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ὀπαδὸς τοῦ πλέον σατανικοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς, συγγενεῖς, οἰκειούς, φίλους κλπ. ὡς πλησιεστέρους ὀφειλομένης προτιμήσεως. Ὁ θυσιάζων τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἀγαθὸν τῶν πολλῶν εἰς τὸ τῶν ὀλίγων, οὗτος πράττει ἀντίχριστα καὶ ἀντευαγγελικά.

Ἐν γένει δὲ ἔστω ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὁ ἐξῆς βαθμολογικὸς κανὼν: Ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ προτιμήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην· δευτερον ὀφείλει νὰ προτιμήσῃ τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀγάπην ὑπὲρ τὴν τῶν ὀλίγων, ἤτοι νὰ προτιμήσῃ τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ ἀγαθὸν ἀπὸ τὸ μερικόν· τρίτον ἐν ἴσῳ λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ ὀφείλει νὰ προτιμήσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ συμφέρον τῶν πλησιεστέρων ἀπὸ τὸ τῶν μὴ τοιοῦτων, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ συμφέρον καὶ ἀγαθὸν ἑαυτοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὑπερτάτη πασῶν καὶ ἀνωτάτη ἀγάπη εἶνε ἡ πρὸς τὸν Θεόν, δευτέρα ἡ πρὸς τὸ γενικὸν ἀγαθόν, τρίτη ἡ πρὸς τὸ μερικόν, τετάρτη ἡ πρὸς τὴν οἰκογένειαν, καὶ τελευταία καὶ κατωτάτη πασῶν ἡ πρὸς ἑαυτόν. Τοῦτο μᾶς ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὄχι μόνον διὰ τοῦ λόγου του, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ τοῦ θανάτου του.

§. 135.

Τι σημειωτέον πρὸς τούτοις περὶ τοῦ θείου νόμου πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεως;

Σημειωτέον πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἐξῆς. Ἡ δεκάλογος, ὡς κεφαλαϊώδης σύνοψις τοῦ θείου νόμου, εἶνε σύντομος καὶ βραχυλογική, ὅθεν εὐκόλως δύναται νὰ παρεξηγηθῇ ἀπὸ πάντα, ὅστις ἀποβλέψῃ εἰς τὸ γράμμα μόνον, χωρὶς συγχρόνως νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἐκτίθεται κατὰ πλάτος καὶ ἐρμηνεύεται εἰς ἄλλα μέρη τῆς Γραφῆς. Ὁ νόμος π. χ. ἕνεκα τῆς βραχυλογίας καὶ συντομίας ταύτης δὲν λέγει εἰμὴ τὰ κυριώτατα, ἀφίνει δὲ ὡς ὑπονοουμένας καὶ οἰκοθεν

καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν χωρίων τῆς Γραφῆς τὰς λεπτομερείας καὶ μερικότητας. Ὅμοίως δὲ καὶ ὅταν διατάσῃ ἀρετὴν τινα, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἀπαγορεύει καὶ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς κακίαν, καθὼς καὶ ὅταν ἀπαγορεύῃ κακίαν τινα, ἐπιβάλλει καὶ τὴν ἀντίθετον αὐτῆς ἀρετὴν. Ὅταν π. χ. ἀπαγορεύῃ τὸ ψεῦδος, ἐννοεῖται ὅτι διατάσσει τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅταν διατάσῃ νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν, ἀπαγορεύει συγχρόνως καὶ τὸ νὰ ἀτιμᾶζωμεν αὐτούς, ἢ νὰ πράττωμεν ὅποιονδήποτε εἰς αὐτοὺς σχετικὸν ἀμάρτημα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀπλή καὶ κατὰ γράμμα ἐκθεσις τῆς Δεκαλόγου εἶνε ἀνωφελής, ἐὰν δὲν συνοδεύεται καὶ μὲ τὴν προσήκουσαν ἐρμηνείαν τοῦ πνεύματος, ἥτις λαμβάνεται, ὡς προεβρέθη, ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς Γραφῆς.

§. 136.

Ἡ ἀγαθὴ πράξις μένει τοιαύτη, ἐὰν ἔχῃ αἰτίαν ἢ σκοπὸν κακόν, ἢ δὲ κακῇ παύσει νὰ εἶνε τοιαύτη, ἐὰν ἔγινε πρὸς καλὸν σκοπόν ;

Ἡ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ νόμου προσοχή, καὶ ὄχι ἡ εἰς τὸ γράμμα αὐτοῦ Φαρισαϊκὴ προσήλωσις, θέλει μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ πολλὰς ἄλλας ὁμοίας φύσεως παρεξηγήσεις, τὰς ὁποίας τοσάκις καὶ τόσον θαυμασιῶς ἐσηλίτευσεν αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς. Ἡ ἐλεημοσύνη π. χ. εἶνε ἔργον ἀγαθόν, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν θεῖον νόμον πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἐμμέσως καὶ ἀμέσως· ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ἔργον χάνει τὴν ἠθικὴν ὡς πρὸς τὸν πράττοντα ἀξίαν, ὅταν ἡ προαίρεσις αὐτοῦ δὲν εἶνε ἀγνή καὶ καθαρὰ, ἢ καὶ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ὅταν ἡ καθ' ἑαυτὴν ἀγαθὴ αὕτη πράξις συνοδευθῇ ἢ καὶ ὅλως ὑπαγορευθῇ ἀπὸ σκοπὸν ἀλλότριον τῆς ἐλεημοσύνης, ὅταν π. χ. ὁ ἐλεῶν πράττῃ τοῦτο «πρὸς τὸ θεαθῆναι». ὅπως οἱ ὑποκριταί¹⁾. Ἡ ἀγαθὴ πράξις πρέπει νὰ προέλθῃ ἐκ προαιρέσεως ἀγνῆς καὶ καθαρᾶς, νὰ μὴ μολυνθῇ δὲ ἀπὸ ξένον τινα καὶ ἀλλότριον πρὸς αὐτὴν σκοπόν.

1) Ματθ. χγ'. 5, 5'. 1, 2, 5, 16.

Ἄλλ' ὁμοίως πρέπει ν' ἀποφύγη καὶ τὴν ἐναντίαν παρεξήγησιν ὁ Χριστιανός, ὅτι δηλαδὴ ἡ κακὴ πράξις δύναται νὰ μεταβληθῆ εἰς καλήν, διότι ἔγεινε πρὸς καλὸν σκοπόν. Ἡ κλοπὴ π. χ. δὲν δύναται νὰ μεταβάλη φύσιν, ἐὰν ὁ κλέπτης δώσῃ τὰ κέρδη τῆς κλοπῆς εἰς ἐλεημοσύνην, ἢ συνδράμῃ ἐξ αὐτῶν εἰς νοσοκομεῖα, ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἔργα, καθ' ἑαυτὰ μὲν ἀδιάφορα ἠθικῶς, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς προαιρέσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ πράττοντος δυνάμενα νὰ προσλάβωσιν ἠθικὸν χρῶμα καὶ νὰ γείνωσι καλὰ ἢ κακὰ τοιουτοτρόπως δὲ καὶ ἡ πλέον οὐδαμινὴ καὶ ἀδιάφορος καθ' ἑαυτὴν πράξις δύναται νὰ μεταβληθῆ εἰς πράξιν ἐναρετωτάτην ἢ εἰς θανάσιμον ἀμάρτημα. Τὸ νὰ χειρονομήσῃ τις π. χ. ἢ νὰ βῆξῃ ἢ νὰ νεύσῃ οὕτως ἢ ἄλλως εἶνε καθ' ἑαυτὴν πράξις ὅλως ἀδιάφορος καὶ ἀσήμαντος. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ὀργίλος τις ἢ ἄλλοθεν ἐξηγριωμένος ἐχθρὸς ζητεῖ νὰ φονεύσῃ τινὰ καὶ οὗτος κρυφθῆ, τὸ νὰ χειρονομήσῃ τις ἢ νὰ νεύσῃ κτλ. ἐπίτηδες οὕτως, ὥστε ὁ ἐχθρὸς νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν διωκόμενον ἀδίκως καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ, τοῦτο εἶνε θανάσιμον ἀμάρτημα. Ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ πλείστων ἄλλων ὁμοίων περιστάσεων.

§. 137.

Ποῖον λοιπὸν εἶνε τὸ κριτήριον καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς ἀμαρτίας;

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων βλέπει τις, ὅτι ἡ καθ' αὐτὸ πηγὴ τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς ἀμαρτίας, εἶνε ἡ αὐτεξούσιος προαίρεσις καὶ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ἀγαθὴ μὲν πράξις εἶνε ἐκείνη, ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ προαίρεσιν θέλουσαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἀγαθόν, ἢτοι τὴν διπλὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· κακὴ δὲ πράξις εἶνε ἐκείνη, ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ προαίρεσιν θέλουσαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ κακόν. Ὅπως δὲ ἡ ἀγιότης τοῦ προσπαθοῦντος ὄλαις δυνάμεσι νὰ ἐκ-

πληρώση τὸ ἀγαθὸν δὲν αἴρεται, ἐὰν ὁ ἀγαθὸς τοῦ σκοπὸς δὲν ἐξεπληρώθη ἕνεκα αἰτίων καὶ περιστατικῶν ἀλλοτρίων πρὸς τὴν προαίρεσίν του, οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία τοῦ προσπαθοῦντος νὰ πράξη τὸ κακὸν δὲν ἐλαττώνεται, ἐὰν δι' αἰτία καὶ περιστατικά ξένα πρὸς τὴν προαίρεσιν καὶ τὸν σκοπὸν του δὲν ἐξεπληρώθη ἡ θέλησίς του. Τοῦτο μάλιστα ἐπροσπάθησε διὰ πολλῶν παραδειγμάτων νὰ διδάξῃ ὁ Ἰ. Χριστὸς καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἐκ τῶν καλῶν ἔργων καθ' ἑαυτὰ οὐδὲν ὄφελος, ἐὰν δὲν προέρχονται ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως, καὶ τὰνάπαλιν ἡ μὴ πράξις τῆς ἀμαρτίας δὲν ὠφελεῖ, ἐὰν ὑπάρχῃ ἤδη ἡ πρὸς αὐτὴν προαίρεσις. Τὴν δὲ ὀρθὴν περὶ τῶν πραγμάτων τούτων διάκρισιν θεωρεῖ ὡς ἓνα τῶν κυριωτέρων ὄρων, δι' ὧν συνεπλήρωσε καὶ ἐτελείωσε τὸν παλαιὸν νόμον¹⁾.

§. 138.

Ποῖα εἶνε ἡ πρώτη ἐντολή, καὶ τί μᾶς διδάσκει;

Ἡ πρώτη ἐντολή εἶνε αὕτη «Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας».

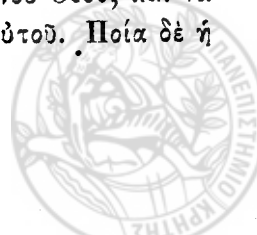
Μᾶς διδάσκει δὲ ἡ πρώτη αὕτη ἐντολή πρῶτον ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔχομεν κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν αὐτὸν τὸν ἐν ταῖς παρούσαις δέκα ἐντολαῖς ἀμέσως πρὸς τὸν Ἰσραὴλ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐν γένει λαλοῦντα καὶ διατάσσοντα, καὶ δεύτερον ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν θεοὺς ἄλλους ἐκτὸς αὐτοῦ.

§. 139.

Ποῦν καθῆκον πηγάζει ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης, καὶ ποῖα αἰσθήματα πρὸς τὸν Θεὸν θέλουσι κυριεύσῃ τὴν καρδίαν μᾶς;

Ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης πηγάζει τὸ καθῆκον νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐνός καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ διδαχθῶμεν τὴν οὐσίαν καὶ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ. Ποῖα δὲ ἡ

1) Ματθ. ε. 17—30.

τρισυπόστατος αὕτη οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ μᾶς τὸ διδάσκει ὁ Θεὸς αὐτὸς διὰ τοῦ λόγου του, ὅστις ἐμπεριέχεται εἰς τὴν ἁγίαν γραφήν, καὶ ἐξηγήθη ἀρκούντως εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρουσίας κατηχήσεως¹).

Ἄναλογιζόμενοι δὲ καλῶς τὰς ἰδιότητας ταύτας τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, θέλομεν κυριευθῆ ἀπὸ φόβου καὶ ἀγάπης πρὸς αὐτόν, θέλομεν ἀναθέσθ ἅπασαν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα ἡμῶν εἰς αὐτόν, καὶ πλήρεις ὑπακοῆς καὶ ὑποταγῆς εἰς τὸν λόγον καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ ρυθμίσωμεν ὀλόκληρον τὸν βίον, τουτέστι καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ διανοήματα καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν, συμφῶνως μὲ τὸ ἅγιόν του θέλημα.

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ θέλει πληρώσῃ τὴν καρδίαν ἡμῶν, ὅταν ἀναλογοισθῶμεν, ὅτι αὐτὸς ὡς παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος, ὡς κύριος ζώντων καὶ νεκρῶν, εἶνε ὁ ἀπόλυτος ἡμῶν δεσπότης καὶ ἐξουσιαστής καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ καὶ μετὰ θάνατον. Ὁ δὲ φόβος οὗτος θέλει παύσῃ νὰ εἶνε δουλικὸς καὶ θέλει μεταβληθῆ εἰς σέβας καὶ ἀγάπην θερμὴν, ὅταν ἀναλογοισθῶμεν, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ μέγας καὶ παντοδύναμος Θεός, ὡς πανάγαθος, μᾶς ἐπλασε κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, καὶ μᾶς ἐπλούτισε μὲ φυσικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀρκεῖ νὰ πληρώσῃ τὴν καρδίαν ἡμῶν αἰωνίας καὶ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης. Ἄφ' οὗ δὲ μᾶς ἐπλασε, δὲν μᾶς ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ πάντοτε προνοεῖ ὑπὲρ ἡμῶν ὡς εὐσπλαγχνός καὶ φιλόανθρωπος, ὄχι μόνον ὑπὲρ τῆς φυσικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως καὶ συντηρήσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας. Δεῖγμα δὲ ἐξάιρετον καὶ πάσης εὐγνωμοσύνης καὶ χάριτος ἀνώτερον εἶνε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν θυσία αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς του Υἱοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν.

Ἐκ τοῦ φόβου δὲ καὶ τῆς ἀγάπης ταύτης τοῦ Θεοῦ θέλει πηγᾶσθ ἡ ἄκρα εἰς αὐτόν πίστις ἡμῶν καὶ ἀφοσίωσις, καὶ ἡ

1) Ἱδ. §. 44 ἐφεξ.

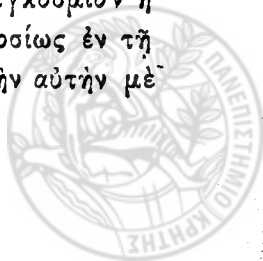

ἀμετάθετος καὶ ἀκλόνητος ἡμῶν ἀπόφασις νὰ ὑποτάξωμεν ἑαυτοὺς καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸ ἅγιόν του θέλημα. Τοιουτοτρόπως δὲ θέλει συναφθῆ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ σχέσις τις ὁποία ἢ τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα, ἀλλ' ἀπείρως διαφέρουσα καὶ ὑπερέχουσα, ὅπως ἀπείρως διαφέρει ὁ οὐράνιος πατὴρ ἡμῶν ἀπὸ τὸν ἐπίγειον καὶ σωματικόν.

§. 140.

Ποτα ἄλλα καθήκοντα πηγάζουσιν ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐντολῆς;

Ἄφ' οὗ ἀναθέσωμεν ὅλην ἡμῶν τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην εἰς τὸν Θεόν, ἀποφασίσωμεν δὲ νὰ ὑποταχθῶμεν καὶ ἀφοσιωθῶμεν ὅλως εἰς αὐτόν, ἔπεται, ὅτι ὀφείλομεν νὰ διευκρινήσωμεν τὴν εἰς τὸν Θεὸν πίστιν ἡμῶν ταύτην καὶ ἐλπίδα καὶ ἀγάπην. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τῆς μελέτης τοῦ θείου του λόγου, πρῶτον μὲν καὶ κυρίως τῶν ἐντολῶν καὶ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ἔπειτα δὲ τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ μετὰ ταύτην παντὸς σοφοῦ καὶ θεοφόρου πατρὸς τῆς ἐκκλησίας. Ἐὰν δι' οἰονδήποτε λόγον εἴμεθα ἀνίκανοι νὰ πράξωμεν τοῦτο οἴκοθεν, ὀφείλομεν νὰ προσφεύγωμεν εἰς πάντα, ὅστις εἶνε ἱκανὸς νὰ πράξῃ τοῦτο, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας, ὡσάκις κηρύττουσι καὶ ἐρμηνεύουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τούτων ὀφείλομεν νὰ προσφεύγωμεν εἰς αὐτὸν τὸν πανάγαθον πατέρα ἡμῶν καὶ δημιουργόν, εἰς αὐτόν νὰ ἀνοίγωμεν τὴν καρδίαν μας μετὰ πάσης ἐμπιστοσύνης, καὶ αὐτόν νὰ παρακαλῶμεν νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μας, διὰ νὰ γνωρίσωμεν καὶ πράξωμεν τὸ θέλημά του· τοῦτο δὲ πράττομεν διὰ τῆς προσευχῆς. Ὀφείλομεν δὲ νὰ προσευχώμεθα κατὰ πᾶσαν ἡμῶν ἀνάγκην, ἐγκόσμιον ἢ πνευματικὴν, καὶ κατ' οἶκον ἰδιαιτέρως, καὶ δημοσίως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὅσοι ἔχουσι τὴν αὐτὴν μετὰ ἡμᾶς πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην εἰς τὸν Θεόν.

§. 141.

Ἐχομεν τύπον τινά προσευχῆς, ἡ ὁποία νὰ ἐκφράζη τὰ υἱικά ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα αἰσθήματα;

Ἐχομεν τὴν κυριακὴν προσευχὴν ἡ ὁποία λέγεται οὕτως, διότι μᾶς ἐδόθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν¹⁾. Εἶνε δὲ ἡ προσευχὴ αὕτη ἡ ἐξῆς :

« Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·

ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·

γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς·

τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον·

καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·

καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ἵτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

§. 142.

Ποία εἶνε ἡ ἔννοια τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς;

Διὰ τῆς κυριακῆς προσευχῆς παρουσιαζόμεθα ὡς τέχνα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα ἡμῶν, καὶ τοῦτο σημαίνει ἡ προσφώνησις « Πάτερ ἡμῶν ».

Καὶ πρῶτον μὲν ὡς μέλη τῆς ἐκκλησίας τὸν παρακαλοῦμεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὑπὲρ μὲν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τὸν παρακαλοῦμεν εὐχόμενοι νὰ ἀγιασθῇ τὸ ὄνομά του, τὸ ὁποῖον θὰ γείνη, ὅταν οἱ ἄνθρωποι τὸν γνωρίσωσι, διότι τότε θὰ δοξάσωσι καὶ θὰ ἀγιάσωσι τὸ ὄνομά του, εὐχαριστοῦντές τον δι' ὅσα ἀγαθὰ παρ' αὐτοῦ ἀπήλαυσαν· ὑπὲρ δὲ τῆς ἐκκλησίας τὸν παρακαλοῦμεν εὐχόμενοι νὰ ἔλθῃ ἡ βασιλεία του, διότι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶνε αὕτη ἡ ἐκκλησία, καὶ ἡ ἐπὶ γῆς καὶ ἡ ἐν οὐρανοῖς.

1) Ματθ. ζ'. 7, Λουκ. ια'. 2.

Δεύτερον δὲ ὡς άτομα τὸν παρακαλοῦμεν πρῶτον νὰ μᾶς δώσῃ τὸν καθημερινὸν μας ἄρτον, ἤτοι ὅσα εἶνε ἀναγκαῖα εἰς τὴν σωματικὴν μας συντήρησιν· δεύτερον νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας μας, ὑποσχόμενοι καὶ ἡμεῖς νὰ συγχωρήσωμεν τοὺς ὅσοι ἡμάρτον εἰς ἡμᾶς· καὶ τρίτον νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ τὸ κακόν. Ἐπὶ τέλος δὲ δοξολογοῦμεν τὴν αἰωνίαν του βασιλείαν καὶ δύναμιν καὶ δόξαν.

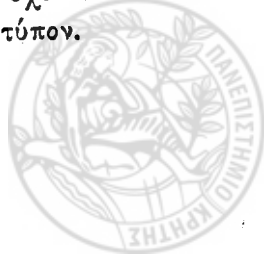
§. 143.

Ποῖται ἁμαρτίαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς πρώτης ἐντολῆς;

Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἁμαρτάνει πᾶς ὅστις ἢ ἀρνεῖται τὸν Θεόν, ἢ θεοποιεῖ οἰονδήποτε ἄλλο ὄν ἐκτὸς τοῦ ἐνός καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἴτε χτίσμα αὔλων, ἄγγελον ἢ δαίμονα, εἴτε ἄνθρωπον, εἴτε χτίσμα ὑλικόν, οἷον ἥλιον, σελήνην, ἄστρον, δένδρον, λίθον, κττ., εἴτε ἀνθρωπίνην τινὰ ἐξουσίαν, δύναμιν, ἀρετὴν σωματικὴν ἢ πνευματικὴν.

Ἐμαρτάνουσιν ἄρα εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην α) οἱ ἄθεοι, ἤτοι οἱ «ἄφρονες» ἐκεῖνοι τοῦ προφητάνακτος¹⁾, ὅσοι νομίζουσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, β') ὅσοι πιστεύουσι πολλοὺς καὶ ψευδεῖς Θεούς, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ ἄλλοι εἰδωλολάτραι, γ') οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακόδοξοι, δ') ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν θεῖαν Πρόνοιαν εἴτε κατὰ θεωρίαν εἴτε κατὰ πράξιν, εἴτε κατ' ἀμφοτέρα, ε) οἱ γόητες καὶ οἱ παντὸς εἶδους μάντιες, ὅσοι ὑπόσχονται θαύματα ἐξ ἐνεργείας καὶ δυνάμεως τοῦ διαβόλου, ἢ οἵασιδήποτε ἄλλης παρὰ τὴν θεῖαν, ς') οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι ἀποδίδουσι πίστιν θεῖαν καὶ σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν εἰς πράγματα τυχαῖα καὶ ὅλως ἄμοιρα θείας δυνάμεως· τοιοῦτοι δὲ εἶνε π. χ. οἱ ὄνειροκρίται καὶ παντὸς εἶδους προληπτικοί, οἷον οἱ πισεύοντες οἰωνούς, ἀποφράδας καὶ μὴ ἡμέρας, καὶ οἱ τοιοῦτοι. Δεισιδαίμονες δὲ εἶνε καὶ ὅσοι λατρεύουσι τὸν Θεὸν ὄχι «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ», ἀλλὰ μηχανικῶς καὶ κατὰ τύπον.

1) Ψαλμ. ιγ'. 4.

§. 144.

Ποιοι ἄλλοι ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ὅμοίως ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην οἱ παντός εἶδους ἀνθρωπάρεσκοι, ἧτοι α) ὅσοι θεοποιοῦσι τὸν ἀνθρώπον δι' οἰανδήποτε ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἔχει, οἷον ὅσοι θεοποιοῦσι τὸν βασιλέα, τὸν κυριάρχην, ἡγεμόνα, ἄρχοντα, προεστῶτα, προϊστάμενον κττ. β) ὅσοι θεοποιοῦσιν ἑαυτοὺς δι' ὃν ἔχουσι πλοῦτον, ἢ τὸν ὅστις ἔχει τὸν πλοῦτον. γ) ὅσοι θεοποιοῦσιν ἐξαίρετόν τινα ἀρετὴν ἢ πλεονέκτημα φυσικὸν ἢ πνευματικόν, τὸ ὁποῖον ἔχουσιν αὐτοὶ ἢ ἄλλοι. δ) τὸ τελευταῖον καὶ χεῖριστον καὶ μυσαρῶτατον πάντων, οἱ ἐγωῖσταί, ὅσοι θεοποιοῦσι τὸ ἐγώ, ἧτοι ἑαυτοὺς.

Θεοποιοῦμεν δὲ τὸν ἀνθρώπον, τὸν πλοῦτον ἢ τὸ ἐγώ, ὅχι ὅταν π. χ. ἀπονέμωμεν εἰς τοὺς ἄρχοντας κλπ. τὴν ὀφειλομένην εἰς αὐτοὺς τιμὴν, ὅπως θέλομεν ἴδη κατωτέρω, ὅχι ὅταν ἐκτιμῶντες τὰ φυσικὰ ἢ πνευματικὰ πλεονεκτήματα ὡς χαρίσματα τοῦ Θεοῦ, πασχίζωμεν νὰ τὰ βελτιώσωμεν ἢ νὰ τὰ αὐξήσωμεν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πιστοῦ δούλου τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ ἐμπιστευθέντος τὰ τάλαντα ¹⁾. ὅχι ὅταν φροντίζωμεν περὶ τοῦ ἐγώ ὅσον καὶ ὅπως πρέπει κατὰ τε τὸν φυσικὸν καὶ κατὰ τὸν θεῖον νόμον· ἀλλ' ὅταν ἀποδίδωμεν εἰς τοὺς ἄρχοντας, εἰς τὸν πλοῦτον ἢ τὸ ἐγώ φόβον, πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην, ὅσην καὶ ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς μόνον τὸν Θεόν· ὅταν ἀφοσιωθῶμεν εἰς αὐτά, ὅπως ὀφείλομεν ν' ἀφοσιωθῶμεν μόνον εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅταν ἀναθέσωμεν ὅλας μας τὰς ἐλπίδας, ὅλην ἡμῶν τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν εἰς αὐτά. Τότε ὅχι μόνον ἀμαρτάνομεν εἰς τὴν πρώτην ταύτην καὶ μεγίστην τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' ὑβρίζομεν αὐτὴν τὴν μεγαλειότητα καὶ παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἐμπίπτοντες δὲ εἰς τὸ πλέον παχυλὸν καὶ βδελυρὸν εἶδος τῆς εἰδωλολατρείας, καταισχύνομεν καὶ ἦν φέρομεν εἰκόνα τοῦ παναγίου καὶ παντοδυνάμου ἡμῶν δημιουργοῦ, τοῦ Θεοῦ.

1) Ματθ. κέ. 20—23, Λουκ. εἶ'. 15—19.

Καθ' ὅμοιον λόγον ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οἱ ἀπεγνωσμένοι, διότι καὶ ἡ ἀπελπισία τούτων δὲν εἶνε κατ' οὐσίαν ἄλλο τι εἰμὴ καθαρὰ ἀθεία, διότι, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὄλην των τὴν ἐλπίδα εἶχον ὄχι εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἢ εἰς ἑαυτοὺς ἢ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ εἰς κτήσιν τινα προσωρινὴν καὶ ἐγκόσμιον, τὰ ὁποῖα ἐθεοποιοῦν, ἀφ' οὗ ἀπέβαλον τὴν ψευδῆ καὶ ἄθεον ταύτην ἐλπίδα των, ἔμειναν «καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ» ἐθνικοὶ καὶ εἰδωλολάτραι «οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα» ¹⁾. Ὁ ἀληθῶς πιστεύων εἰς τὸν Θεόν ἐξ αὐτοῦ μόνον ἐλπίζει καὶ προσδοκᾷ τὰ πάντα, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν αὕτη ἐλπίς οὐδέποτε ἀπόλλυται.

§. 145.

Ποία εἶνε ἡ δευτέρα ἐντολὴ καὶ τί μᾶς διδάσκει;

« Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.»

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει πᾶσαν παντὸς εἶδους εἰδωλολατρείαν· ἐνδιατρίβει δὲ λεπτομερῶς εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν παντὸς εἶδους ὁμοιώματος, διότι ὁ Θεὸς ἠθέλησε πρὸ πάντων ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον διαφθορῆ ἐκ τῆς συμβιώσεώς των μὲ τοὺς Αἴγυπτιούς, λατρεύοντας τὴν αἰσχίστην πασῶν εἰδωλολατρείαν. Ἐφαρμόζονται δὲ ἐν μέρει καὶ ἐνταῦθα ὅσα ἐν γένει ἐβρέθησαν καὶ περὶ τῆς πρώτης ἐντολῆς²⁾, διότι ἡ ὀρθὴ λατρεία εἶνε συνδεδεμένη μὲ τὴν ὀρθὴν περὶ Θεοῦ πίστιν, καὶ τανάπαλιν.

§. 146.

Ποτα καθήκοντα καὶ ποτα ἀμαρτίαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης;
Τὸν Θεὸν ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν καθὼς μᾶς ἐδίδαξεν ὁ

1) ἄ. Θεσσαλ. δ'. 13. 2) ἴδ. §. 144.

Σωτῆρ ἡμῶν εἰπών, ὅτι «πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνού-
τας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν»¹). Ἡ λα-
τρεία ἄρα, τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ εἶνε
ἀληθῆς καὶ πνευματικῆ, ἡ δὲ λατρεία αὕτη ἐκτελεῖται μάλι-
στα καὶ κυριώτατα διὰ τῆς προσευχῆς, ὡς προείπαμεν.

Ἄμαρτάνουσιν ἄρα εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὄχι μόνον οἱ
καθ' αὐτὸ εἰδωλολάτραι παντὸς εἴδους, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκτε-
λοῦσι τὰ τῆς λατρείας ὄχι ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ ἢ
ἀ) ὑλικῶς καὶ μηχανικῶς, ἢ β') καθ' ὑπόκρισιν.

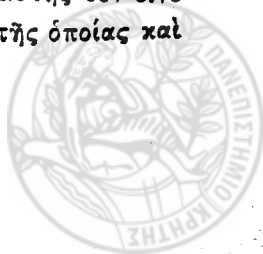
ἀ) Λατρεύουσι μηχανικῶς τὸν Θεόν, ὅσοι ἀπονέμουσι τὴν
λατρείαν αὐτῶν καὶ προσκύνησιν ὄχι εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ εἰς
τὰ οἰαδῆποτε ὑλικά ἀντικείμενα, ὅσα ὁπωσδήποτε συνδέονται
μὲ τὴν λατρείαν.

1. Τοιοῦτοι εἶνε π. χ. ὅσοι προσεύχονται μὲ τὰ χεῖλη μό-
νον, ὄχι καὶ μὲ τὴν καρδίαν, νομίζοντες ὅτι αὕτη καὶ μόνη ἡ
ἀπαγγελία ἢ ἡ ἀκρόασις τῆς προσευχῆς ἀρκεῖ εἰς τὸ νὰ ἐκ-
πληρωθῇ καὶ ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς αὐτῆς.

2. Τοιοῦτοι εἶνε ὅσοι ἀπονέμουσιν εἰς τὰς εἰκόνας ὄχι τιμὴν
καὶ προσκύνησιν ἑμμεσον, ἤτοι ὅσοι δὲν θεωροῦσιν αὐτὰς ὡς
μέσα μόνον ἀναμνηστικὰ τῶν πρωτοτύπων τοῦ Σωτῆρος καὶ
τῶν ἀγίων, ἀλλ' ἀπονέμουσιν εἰς αὐτὰς λατρείαν ἀνήκουσαν
μόνον εἰς τὸν Θεόν. Τοιοῦτοι δὲ εἶνε καὶ ὅσοι προσάπτουσιν
ἀδιασπάστως τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς ἓνα καὶ μόνον τόπον, ἢ
εἰς μίαν καὶ μόνην εἰκόνα, καὶ ἐν γένει ὅσοι πρεσβεύουσι ταύ-
τας καὶ ὁμοίας ἄλλας δεισιδαιμονίας καὶ εἰδωλολατρείας.

3. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι νομίζουσιν, ὅτι
ἀρκεῖ νὰ νηστεύσωσι διὰ νὰ σωθῶσιν ἀπὸ πᾶσαν ἀμαρτίαν, ἀ-
γνοοῦντες ὅτι ἡ ἀληθῆς νηστεία δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν
ἀποχὴν μερικῶν φαγητῶν ἢ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῶν μό-
νον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συντριβὴν τῆς καρδίας, καὶ ὅτι ἡ νη-
στεία οὐδόλως ὠφελεῖ, ὅταν αἰτία καὶ σκοπὸς αὐτῆς δὲν εἶνε
ἡ νέκρωσις τῶν παθῶν καὶ ἡ ἐγκράτεια, χάριν τῆς ὁποίας καὶ

1) Ἰω. δ'. 24.

διετάχθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Τί δὲ νὰ εἶπη τις περὶ ἐκείνων, οἵτινες νομίζοντες, ὅτι δύνανται νὰ διαφύγωσι δολιευόμενοι τὸν θεῖον νόμον, ὅπως διαφεύγουσι καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους, ἀπέχουσι μὲν ἀπὸ κρέας καὶ τὰ λοιπὰ πασχαλινὰ φαγητά, καὶ νηστεύουσι κατὰ τὸ γράμμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως, ἀλλὰ μεταβάλλουσιν ὁμως διὰ τῆς ποικιλίας καὶ ἀφθονίας τῶν φαγητῶν καὶ ποτῶν τὴν νηστείαν των εἰς κραιπάλην, μητέρα καὶ τροφὸν πάσης σαρκικῆς ἀκολασίας.

Ἐν γένει δὲ ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν δευτέραν ἐντολὴν πάντες ὅσοι προσηλώνονται ὄχι εἰς τὸ πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τὸ γράμμα τοῦ θεοῦ νόμου, τὸ ὁποῖον διασρέφουσι καὶ παρεξηγοῦσι κατὰ τὰς πλάνας τῆς φαντασίας των, ἢ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας των. Οἱ τοιοῦτοι ὁμοιάζουσι τοὺς Φαρισαίους, οἱ ὁποῖοι ἠλπίζον νὰ σωθῶσι διὰ τῆς τοιαύτης εἰς τὸ γράμμα καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τοῦ νόμου προσηλώσεώς των, οἱ ὁποῖοι ἐφρόντιζον νὰ νίπτωσι τὰς χεῖράς των πρὶν φάγωσι, νὰ μὴ ἐγγίσωσι φαγητὸν ἀκάθαρτον, καὶ ἐν γένει περιώριζον τὴν εὐσέθειάν των εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους, γυμνοὺς παντὸς πνεύματος καὶ πάσης ἀληθείας, εἰς «τὸ ἀνηθον καὶ τὸ κύμινον», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ παρημέλουν «τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν». Διὰ τοῦτο καὶ ὅσα εἶπε κατὰ τῶν Φαρισαίων ἐκείνων ὁ Κύριος ἡμῶν¹⁾, ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τοὺς σημερινοὺς τούτους μηχανικοὺς καὶ τυπικοὺς λατρευτάς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰδωλολάτρας.

§. 147.

Ποῖοι εἶνε οἱ καθ' ὑπόκρισιν λατρευταί;

β'.) Κατ' ἄλλον καὶ χειρότερον τρόπον ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὅσοι τελοῦσι τὰ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπόκρισιν. Τοιοῦτοι εἶνε π. χ. ὅσοι προσεύχονται, ἢ συχναῖζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἐκτελοῦσι τὴν θεῖαν ἐν γένει λατρείαν καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις, ὄχι «ἐν πνεύματι

1) Ματθ. κγ'. 23 κ:λ.

καὶ ἀληθείᾳ», ὄχι διὰ νὰ ταπεινώσωσιν ἑαυτοὺς ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ Πατρός, ὄχι διὰ νὰ ἀφιερῶσωσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν των εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσωσι νὰ τοὺς ἐνισχύσῃ μὲν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὰ καλὰ ἔργα, νὰ τοὺς σώσῃ δὲ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ ψευδῶς καὶ καθ' ὑπόκρισιν, διὰ νὰ «θεαθῶσιν» ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ τοὺς ἀπατήσωσι καὶ ἀποκτήσωσι παρ' αὐτοῖς ὑπόληψιν εὐσεβῶν καὶ ἁγίων. Οἱ τοιοῦτοι εἶνε χειρότεροι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀθέους, διότι ὄχι μόνον τοὺς ἀνθρώπους ἀπατῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐμπαίζουσι, χωρὶς ποσῶς νὰ τὸν φοβῶνται. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο καὶ θέλουσιν ὑποστῆ φρικώδη τὴν τιμωρίαν τῆς μουσαρᾶς ἀσεβείας των, διότι εἰς αὐτοὺς ἐφαρμόζονται ὅσα εἶπεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τῶν ὑποκριτῶν ἐκεῖνων Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐπλάτυνον τὰ φυλακτήριά των καὶ προσηύχοντο δημοσίως καὶ ἠφάνιζον τὰ πρόσωπά των, διὰ νὰ φανῶσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νηστεύοντες καὶ εὐσεβεῖς καὶ ἅγιοι¹⁾.

§. 148.

Ποιοὶ ἄλλοι ἁμαρτάνουσιν εἰς τὴν δευτέραν ἐντολήν;

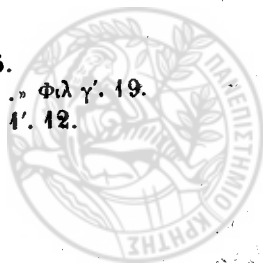
Εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην ἁμαρτάνουσιν, ὅπως καὶ εἰς τὴν πρώτην, ὅσοι ἀποδίδουσι θεῖαν τιμὴν καὶ λατρείαν α) εἰς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον¹⁾, γινόμενοι δοῦλοι τῆς πλεονεξίας²⁾, β') εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, ἢ εἰς ἄλλα φυσικὰ ἢ πνευματικὰ πλεονεκτήματα· ἐτι δὲ μᾶλλον ὅσοι ἀποδίδουσι θεῖαν τιμὴν καὶ λατρείαν ὄχι εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἢ γ') εἰς τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς, ὅποιοι εἶνε π. χ. οἱ κοιλιόδουλοι³⁾, ἢ δ') εἰς ἐγκοσμίους τιμὰς καὶ ἀπολαύσεις, τῶν ὁποίων πηγὴ εἶνε ἡ ἐωσφορικὴ ὑπερφιλανθία καὶ ὑπερηφάνεια⁴⁾. Ἐξοκέλλουσι δὲ εἰς τὴν εἰδωλο-

1) Ματθ. 5'. 24.

2) «Πᾶς . . . πλεονέκτης ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης κτλ». Ἐφ. 5.

3) «Πολλοὶ γάρ... ὦν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὦν ὁ Θεὸς κοιλία, . . .» Φιλ γ'. 19.

4) «Ἐν τῇ ὑπερηφάνειᾳ ἀπώλεια» Ἰωβ. 8'. 13.—Σοφ. Εἰρ. 1'. 12.

λατρείαν ταύτην ὅσοι θεοποιοῦσι καὶ λατρεύουσιν ἑαυτοῦς, ἀποδίδοντες εἰς τὸ ἐγὼ τιμὴν, λατρείαν, ὑποταγὴν, πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, ὅση καὶ ὁποῖα ὀφείλεται εἰς μόνον τὸν Θεόν, ἢ καὶ ἀνωτέραν ἀκόμη. Ἡ δὲ ὑπερφιλανθία αὕτη καὶ ὑπερηφάνεια εἶνε μήτηρ καὶ ρίζα πάντων τῶν κακῶν.

Πάντες οἱ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην εἰδωλολάτραι εἶνε ἀποστάται τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ Ἐωσφόρος, διὰ τῆς ὑπερφιλανθίας καὶ ὑπερηφανίας, λάτρεις τοῦ Μαμμωνᾶ διὰ τῆς πλεονεξίας, καὶ δοῦλοι τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν, ὡς τὰ κτήνη. Ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία τῶν εἰδωλολατρῶν τούτων προσκολλᾶται εἰς τὴν σάρκα ἑαυτῶν καὶ εἰς τὴν ὕλην τοῦ κόσμου, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε ὅλως μακρὰν τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶνε πνεῦμα. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο οἱ εἰδωλολάτραι οὗτοι θέλουσι γείνη υἱοὶ καὶ κληρονόμοι ὄχι τοῦ φωτός καὶ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τοῦ σκότους καὶ τοῦ θανάτου. «Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη . . . Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται»⁵⁾).

§. 149.

¹⁾ Ἀντιβαίνει εἰς τὴν δευτέραν ἐντολὴν ἢ προσκύνησις τῶν εἰκόνων;

Ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, διότι ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει δι' αὐτῆς νὰ κάμνωμεν εἰδωλα ἢ τοὶ ὁμοιώματα ψευδῶν Θεῶν γλυπτὰ κυρίως, τὰ ὁποῖα θεοποιοῦντες νὰ λατρεύωμεν, ὅπως οἱ ἐθνικοὶ καὶ εἰδωλολάτραι. Ἡμεῖς δὲ ἀπεικονίζομεν ὄχι διὰ τῆς γλυπτικῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ζωγραφικῆς, τὰς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων, ὄχι διὰ νὰ τὰς θεοποιήσωμεν καὶ λατρεύσωμεν, ὅπως οἱ ἐθνικοὶ καὶ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ μᾶς βοηθῶσιν εἰς τὸ νὰ μεταφέρωμεν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν καὶ ὁρατῶν τούτων ἀπεικονισμάτων

5) Ῥωμ. ἡ. 5.

εἰς αὐτὰ τὰ πρωτότυπα. Ὅθεν καὶ ἡ τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἡ ὁποία ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας, οὔτε λατρεία εἶνε, οὔτε εἰς τὰ ὑλικά ταῦτα ἀντικείμενα καθ' ἑαυτὰ ἀποδίδεται, ἀλλὰ μεταφέρεται ἀπ' αὐτῶν εἰς τὰ πρωτότυπα. Δωρεάν λοιπὸν ὑβρίζουσιν ἡμᾶς ὡς εἰδωλολάτρας οἱ σημερινοὶ διαμαρτυρόμενοι, κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων εἰκονομάχων ἢ εἰκονοκλαστῶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι λατρεύομεν τὰς εἰκόνας, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν, εἶνε ψευδέστατον. Ὅχι λατρεία, ἀλλὰ τιμὴν μόνον καὶ προσκύνησιν ἀποδίδομεν διὰ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων εἰς τὰ πρωτότυπα αὐτῶν.

§. 150.

Ποία εἶνε ἡ τρίτη ἐντολή, καὶ τί μᾶς διδάσκει;

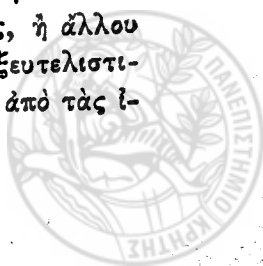
« Οὐ λήψει τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ ».

Ἡ τρίτη ἐντολή μᾶς διδάσκει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ ματαίαν ἀφορμὴν καὶ αἰτίαν, ἀλλὰ μόνον ὅταν πρέπη ἢ εἶνε ἀνάγκη, καὶ τότε δὲ νὰ τὸ μεταχειριζώμεθα μὲ ὄλην τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν σεβασμόν, ὅστις ὀφείλεται εἰς αὐτό. Τοῦτο δὲ γίνεται π. χ. ὁσάκις προσφεύγομεν πρὸς τὸν Θεὸν ἐν συντριβῇ καὶ κατανύξει καρδίας, διὰ νὰ ζητήσωμεν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ θλίψεις καὶ στενοχωρίας ἡμῶν, ἢ διὰ νὰ τὸν παρακαλέσωμεν νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ πάντα σατανικὸν πειρασμόν, ἀπὸ πᾶσαν ψυχώλεθρον ἐπιθυμίαν ἢ ἔννοιαν, ἢ ὁσάκις δοξολογοῦμεν αὐτὸν εὐγνωμονοῦντες διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ.

§. 151.

Ποῖοι ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀμαρτάνουσιν οἱ βλάσφημοι. Βλάσφημος δὲ εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις ἐξ ὀργῆς, ἢ μωρίας, ἢ ἄλλου παρομοίου λόγου, προσφέρει λέξεις ὑβριστικὰς, ἢ ἐξευτελιστικὰς, ἢ ἀρνητικὰς τοῦ Θεοῦ, ἢ μιᾶς ἢ πλειοτέρων ἀπὸ τὰς ἰ-

διότητας αὐτοῦ, ἢ καὶ λέξεις ἀπρεπεῖς καὶ ἀναρμόστους εἰς τὸν Θεὸν ἢ εἰς τὰς ιδιότητας αὐτοῦ. Βλασφημεῖ δὲ καὶ ὅστις προφέρει τοιαύτας λέξεις κατὰ τῶν ἱερῶν προσώπων ἢ ἀντικειμένων, ὡς τοιούτων, ὡς μετεχόντων δηλ. ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τῆς θείας χάριτος, ἢ ὡς σχετιζομένων πρὸς αὐτήν.

Ἄμαρτάνουσι λοιπὸν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὅσοι π. χ. κατακρίνουσιν ἢ ἐπικρίνουσιν ἢ μέμφονται δι' οἰονδήποτε μωρόν των λόγον τὸν Θεὸν ἢ τὴν θείαν πρόνοιαν, ἢ γογγύζουσι κατ' αὐτοῦ ὡς αἰτίου κακῶν, διότι ὁ μὲν Θεὸς οὐδέποτε εἶνε αἴτιος τοῦ κακοῦ, ὅσα δὲ οἱ βλασφημοῦντες προφασίζονται ὡς κακὰ ἢ προέρχονται ἐξ αὐτῶν, διότι ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Σατανᾶν, ὅστις εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ αἰτία παντὸς κακοῦ, καὶ ἔγειναν δοῦλοι τῶν κακῶν αὐτῶν ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν, ἢ δὲν εἶνε καθ' ἑαυτὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν βλασφημῶν οὕτω, διότι δὲν εἶνε σύμφωνα μὲ τὰς κακὰς καὶ αἰσχροῦς των ἐπιθυμίας.

§. 152.

Ποιοὶ ἄλλοι εἶνε βλάσφημοι;

Βλάσφημοι εἶνε προσέτι καὶ ὅσοι μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἴτε διὰ νὰ καταρασθῶσιν ἑαυτὸν ἢ τὸν πλησίον, εἴτε διὰ νὰ ὀμώσωσιν ἐπὶ πραγμάτων οὐτιδανῶν καὶ ἀσημάντων. Τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῆς βλασφημίας ἀποβαίνει δυστυχῶς συνήθεια δυσεξάλειπτος, καὶ τοιουτοτρόπως ἀκούομεν καθ' ἑκάστην πολλοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι χωρὶς φόβον Θεοῦ ἢ καταρῶνται ἑαυτοὺς καὶ τὸν πλησίον των δι' οὐτιδανὰς αἰτίας καὶ ἀφορμάς, ἢ ὀρκίζονται λέγοντες « μὰ τὸν Θεόν, μὰ τὴν πίστιν μου, μὰ τὸν Χριστόν » κτλ., ἢ ὅλως ἀνευ ἀνάγκης καὶ κατ' ἀνίερρον καὶ ἀσεβεστάτην συνήθειαν, ἢ δι' αἰτίαν μικρὰν καὶ οὐδαμινὴν. Τὸ δὲ χεῖριστον καὶ πάντων ἀσεβέστατον εἶνε, ὅτι πολλοί, χυδαῖοι μάλιστα καὶ ὅλως ἀκατήχητοι, κατατολμῶσι νὰ προφέρωσιν ὕβρεις αἰσχροῦς καὶ ἀνοσίους ὅχι μόνον εἰς πρόσωπα καὶ πράγματα ἱερά, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοὺς τοιούτους δὲν μένει πλέον ἄλ-

λος βαθμὸς ἀνοσιότητος καὶ ἀσεβείας, διότι ὑπερεπλήρωσαν τὸ μέτρον τοῦ φρικώδους καὶ θανασίμου αὐτῶν ἀμαρτήματος.

§. 153.

Ποιοὶ ἄλλοι εἶνε βλάσφημοι;

Ἵπάρχει καὶ ἄλλο εἶδος βλασφημίας, ἀκόμη δυστυχῶς συνηθέστερον, τὸ ἐξῆς· Οἱ βλάσφημοὶ οὗτοι μεταχειρίζονται ὄχι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς συνήθεις αὐτῶν παραφοράς, ὀργὰς καὶ δυσारेσεχείας, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ δὲν διστάζουσι νὰ παραδώσωσι χιλιάκις τῆς ἡμέρας ἢ ἑαυτοὺς ἢ τοὺς ἀδελφούς των. Οἱ τοιοῦτοι δὲν ἀμαρτάνουσι μὲν ἀμέσως εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἀμαρτάνουσιν ὅμως εἰς ὅλον τὸν θεῖον νόμον, διότι ἀπαρνοῦνται τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλουσι διὰ παντὸς πίστιν καὶ ὑποταγὴν, παραδίδοντες ἑκουσίως ἑαυτοὺς ἢ τοὺς ἄλλους εἰς τὸν Σατανᾶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπετάχθησαν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος. Οἱ τοιοῦτοι βλάσφημοὶ εἶνε ἔνοχοι μεγίστης ἀμαρτίας, διότι παραδίδοντες ἑαυτοὺς ἢ τὸν πλησίον εἰς τὸν Σατανᾶν, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ψυχὴ των εἶνε πλήρῃς ὀργῆς καὶ μίσους φρικώδους. Ὅπως δὲ ἡ παράδοσις εἰς τὸν Σατανᾶν εἶνε ἀπάρνησις τοῦ Χριστοῦ, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ μῖσος τοῦτο εἶνε ἄρνησις τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Διὸ καὶ ὁ βλάσφημος ἀμαρτάνει εἰς αὐτὸν τὸν θεῖον νόμον, ὅστις στηρίζεται εἰς τὴν ἀγάπην ταύτην, τὴν τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, «Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ· καὶ οἶδατε, ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν ¹⁾».

§. 154.

Ποιοὶ ἄλλοι ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Εἶδομεν ἀνωτέρω πόσον ἀμαρτάνουσιν οἱ μεταχειριζόμενοι

1) ἀ. Ἰω. γ'. 14, Ματθ. ε. 22.

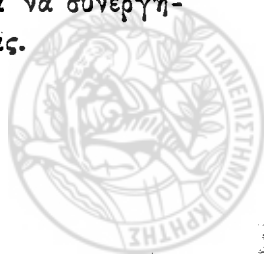

άνευ ανάγκης τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς ὄρκους περὶ οὐδαμινῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ὅταν ὑπάρχη ἀνάγκη μεγάλη καὶ φανερά, ὅταν π. χ. ἀπαιτῆται ὄρκωμοσία ὑπὸ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ὅπως φανερωθῇ ἡ ἀλήθεια ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, διὰ νὰ σωθῇ ἐκ μεγάλου κινδύνου ἡ ἀθωότης καὶ ἡ δικαιοσύνη, τότε ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἤτοι ὁ ὄρκος, ἐπιτρέπεται. Εἶνε δὲ ὄρκος ἡ ἐξ ὄλης ψυχῆς καὶ καρδίας μετ' ἄκρου σεβασμοῦ καὶ φόβου ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ὡς μάρτυρος μὲν, ὅτι ὁ ὀμνύων λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὡς τιμωροῦ δέ, ἐὰν ὁ ὀμνύων δὲν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀθετήση ἔπειτα ὅ,τι διὰ τοῦ ὄρκου ὑπεσχέθη ἢ ὑπεχρεώθη. Ὁ ὄρκος εἶνε μία ἀπὸ τὰς πλέον σοβαρὰς καὶ ἐπισήμους πράξεις τοῦ Χριστιανοῦ, ὅθεν καὶ πρὶν οὗτος ἀποφασίσῃ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ταύτης, ὀφείλει νὰ σταθμίσῃ ὠρίμως καὶ ἐμβριθῶς ὅλην τὴν σπουδαιότητα καὶ αὐτῆς τῆς πράξεως καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς. Ἐὰν ὁ ὀμῶσας εἰς τὸ φοβερόν καὶ πανάγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἢ ὁμῶσῃ ψευδῆ, ἢ ἀθετήσῃ τὸν ὄρκον του, τοῦτο σημαίνει ὅτι εἶνε ἄθεος, ὅτι ἢ δὲν ἔχει ἢ ἀρνεῖται τὴν πίστιν του εἰς τὸν Θεόν, ὅστις εἶνε πανταχοῦ παρῶν, ὅστις ἀκούει καὶ γνωρίζει τὰ πάντα, καὶ οὐ τινος ἢ παντοδυναμία εἶνε ἴση μὲ τὴν δικαιοσύνην του ¹). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς λέγει διὰ τοῦ προφήτου του Ζαχαρίου ταῦτα «Καὶ εἰσελεύσεται (τὸ δρέπανον) εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνοματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ συντελέσει αὐτόν ²).

Ὁμοίως δὲ ἁμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οἱ μεταχειριζόμενοι μηχανικῶς ἢ καθ' ὑπόκρισιν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις των, ὡς καὶ οἱ ψευδοπροφῆται καὶ ψευδομάντιες, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, ὅσοι μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὡς μέσον ψεύδους καὶ ἀπάτης· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὰς ἀνοσίους αὐτῶν ἐπιθυμίας καὶ πράξεις.

1) Ἐβρ. ς'. 16, Ἐξοδ. κδ'. 10.

2) Ζαχαρ. ε. 4.

§. 155.

Ποία εἶνε ἡ τετάρτη ἐντολή, καὶ ποῖα καθήκοντα πηγάζουσιν ἐξ αὐτῆς;

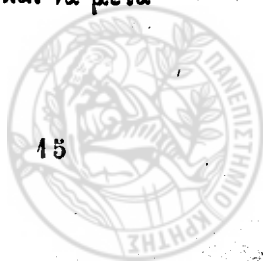
«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Κατὰ τὴν ἐντολὴν λοιπὸν ταύτην ὀφείλομεν νὰ ἐργαζώμεθα ἐξ ἡμέρας, τὴν δὲ ἐβδόμην νὰ μὴ ἐργαζώμεθα, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀγιάζωμεν. Εἶνε δὲ ἐβδόμη ἡμέρα κατὰ τὴν ἐντολὴν ταύτην τὸ σάββατον, καὶ τοῦτο ἐώρταζον οἱ Ἑβραῖοι εἰς ἀνάμνησιν καὶ τιμὴν τοῦ ὅτι ὁ Θεός, ἀφ' οὗ εἰς ἕξ ἡμέρας ἐδημιούργησεν ὅλον τὸν κόσμον, τὴν ἐβδόμην κατέπαυσεν¹⁾. Οἱ Χριστιανοὶ ὁμῶς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἤδη χρόνων²⁾ ἐορτάζουσιν ὄχι τὸ σάββατον, ἀλλὰ τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν καὶ τιμὴν τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ, τοῦ καταπαύσαντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀπὸ τοῦ ἔργου τῆς ἀπολυτρώσεως, δι' οὗ ἀνέπλασε τὴν καταφθαρεῖσαν ἡμῶν λογικὴν κτίσιν. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἀγιάζωμεν τὴν Κυριακὴν. Ἀγιάζομεν δὲ τὴν ἡμέραν ταύτην,

α) καταπαύοντες πάσας τὰς ἐργασίας ἡμῶν καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκογενείας, καὶ τῶν δούλων, καὶ αὐτῶν τῶν ζώων καὶ ὑποζυγίων³⁾. Ἡ ἀπαγόρευσις ὁμῶς αὕτη τῆς ἐργασίας δὲν πρέπει καὶ νὰ ἐξηγηθῇ ἰουδαϊκῶς, διότι, ὅταν εἶνε ἀνάγκη ἀπόλυτος ἔργου σπουδαιότητος, μὴ ἐπιδεχομένου ἀναβολῆς, συγχωρεῖται ἡ ἐργασία, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται περὶ κοινωφελούς ἔργου καὶ σκοποῦ. Εἰς τοῦτο δὲ ἔχομεν τὸ παράδειγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅστις κατέκρινε τὴν τυπικὴν καὶ Φαρισαϊκὴν σαββατοφοβίαν λέγων, ὅτι «τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ' ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον»⁴⁾. Δὲν πρέπει ὁμῶς πάλιν καὶ νὰ μετα-

1) Γεν. 6'. 2. 2) Πράξ. κ'. 7, ἀ. Κορινθ. ις'. 2.

3) Ἐξοδ. κ'. 9. 4) Ματθ. 6'. 27.

χειριζόμεθα τὸν λόγον τοῦτον ὡς πρόφασιν ψευδῆ καὶ ὡς πρόσχημα.

β') Ὀφείλομεν νὰ συνέλθωμεν τὴν Κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν⁵⁾, διὰ νὰ προσευχηθῶμεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἱερέως⁶⁾ καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἡμῶν Χριστιανῶν, δοξάζοντες « ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς »⁷⁾ τὸν Θεόν, εὐχαριστοῦντες αὐτὸν διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του, αἰτούμενοι συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν θεϊὰν αὐτοῦ εἰς πάντας ἀρωγὴν καὶ βοήθειαν· διὰ νὰ οἰκοδομηθῶμεν ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ⁸⁾, καὶ διὰ νὰ γείνωμεν κοινωνοὶ τῆς θείας του χάριτος, ἀκροώμενοι μετ' εὐλαβείας καὶ κατανύξεως τὴν ἱερὰν λειτουργίαν⁹⁾. Μόνον δὲ ἐσχάτη καὶ ἀπόλυτος ἀνάγκη δύναται νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοῦ χρέους τούτου, ἀλλὰ καὶ τότε πρέπει ὅπως ὅποτε νὰ ἀναπληρώσωμεν τὴν ἔλλειψιν διὰ τῆς κατ' οἶκον προσευχῆς καὶ διδασκαλίας.

γ') Δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑπάγωμεν μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὀφείλομεν ὅλην τὴν ἡμέραν ταύτην νὰ τὴν ἀφιερῶσωμεν εἰς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, εἰς μελέτην τοῦ θείου του λόγου, καὶ εἰς ἔργα ἐξαιρέτως καὶ οὐσιωδῶς χριστιανικά¹⁰⁾. Τοιαῦτα δὲ εἶνε μάλιστα τὰ κοινωφελῆ, οἷον ἡ συνδρομὴ εἰς οἰκοδομὴν καὶ συντήρησιν ἐκκλησιῶν, νοσοκομείων, σχολείων, εἰς βοήθειαν ἀπόρων καὶ ἐνδεῶν οἰκογενειῶν, χηρῶν, ὀρφανῶν κττ.

§. 156.

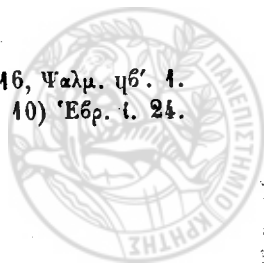
Ποιοὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ἐξ ἐναντίας ἁμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην

α) ὅσοι ἐργάζονται τὴν Κυριακὴν ὄχι δι' ἀνάγκην ἀπόλυτον ἢ χάριν κοινωφελοῦς τινος χριστιανικοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ ἀπὸ πλεονεξίαν καὶ αἰσχροκέρδειαν.

5) Ψαλμ. κς'. 4. 6) Τιμόθ. β'. 2. 7) Κολ. γ'. 16, Ψαλμ. ιβ'. 4.

8) Ῥωμ. ιε'. 4. 9) Ματθ. ιγ'. 9, Πράξ. ις'. 14. 10) Ἑβρ. ι. 24.

β') Ὅσοι ἀποφεύγουσιν ἄνευ ἀπροφασίστου ἀνάγκης ἢ παραμελοῦσι¹⁾ νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μένουσι μὲν ἀργοί, ἀλλὰ ὄχι μόνον δὲν καταγίνονται εἰς ψυχωφελεῖς μελέτας καὶ ἀναγνώσεις ἢ ἀκροάσεις²⁾, ἀλλὰ καὶ δαπανῶσι τὸν καιρὸν τῶν εἰς ἀδδθηφαγίαν καὶ μέθην, εἰς κώμους καὶ κραιπάλας, ἢ εἰς ψυχοβλαβῆ καὶ αἰσχρὰ θεάματα, ἢ ἄσματα, ἀκούσματα, ἀναγνώσματα, κττ.

γ') Ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ παρευρίσκονται ἐκεῖ μόνον μὲ τὸ σῶμα, ὄχι δὲ καὶ μὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἢ ὅποια εἶνε προσηλωμένη εἰς ἄλλας βιωτικὰς καὶ ἐγκοσμίους, ἢ καὶ ὄλως ἀνοσίους καὶ αἰσχροῦς, μερίμνας καὶ στοχασμούς.

δ') Ἀμαρτάνουσι δὲ μάλιστα εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι ποιμένες τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες δὲν διδάσκουσι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἢ τελοῦσι τὰ μυστήρια ἄνευ φόβου Θεοῦ, καὶ ἀπαγγέλλουσι τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχὰς καὶ δεήσεις μὲ τὰ χεῖλη μόνον καὶ μηχανικῶς. Καὶ ἐκ τούτου μὲν δὲν ἀποκωλύεται ἡ θεία χάρις εἰς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ πιστοὺς Χριστιανούς, διότι ἡ εὐσέβεια ἢ ἀσέβεια τοῦ ἱερέως ἀνήκει εἰς τὸ ἄτομον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἡ θεία χάρις ἐνεργεῖ ἐκ τῆς ἱερωσύνης καὶ ὄχι ἐκ τοῦ ἱερέως· ἀλλὰ οἱ τοιοῦτοι ὅμως ἱερεῖς καὶ ποιμένες ὑποπίπτουσι εἰς μέγα καὶ βαρύτερον ἀμάρτημα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

ε') Ἀμαρτάνουσι ὁμοίως καὶ ὅσοι δυνάμενοι νὰ συνδράμωσιν εἰς ἀγαθοεργίας καὶ ἄλλα χριστιανικὰ καὶ κοινωφελῆ ἔργα, ἀποφεύγουσιν ἢ παραμελοῦσι τοῦτο ἐκ πλεονεξίας, ἐν ᾧ πολλοὶ αὐτῶν σπαταλῶσι καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὑπέρογκα ποσὰ χάριν τῶν σαρκικῶν τῶν ἀπολαύσεων καὶ ἐπιθυμιῶν.

ς') Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀμαρτάνουσι τελευταῖον καὶ ὅσοι δὲν ἐργάζονται τὰς ἐργασίμους ἡμέρας, ἀλλ' ἀργοῦσιν. Ἡ ἀργία εἶνε μήτηρ πολλῶν καὶ ἀναριθμῆτων ἀμαρτιῶν, καὶ

1) Λουκ. ι. 16, ἀ. Θεσσαλ. β'. 13. 2) Ὡπὲ δ'. 6.

ὁ ἄνθρωπος, ὅστις μένει ἀργὸς ἀμαρτάνει οὐχ ἦττον παρὰ τὸν καταλύοντα τὴν φρογίαν τῆς Κυριακῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἑορτῶν.

Ὅ,τι δὲ εἶπομεν περὶ τῆς Κυριακῆς, τοῦτο ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἑορτάς, ὅσας ἐθέσπισεν ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία εἰς τιμὴν καὶ μνήμην οὐ μόνον τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγίας αὐτοῦ μητρὸς, τῶν ἀγίων ἀποστόλων, τῶν ἀγίων μαρτύρων, καὶ τῶν ὁσίων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἄλλων ἐπὶ ἀγιότητι διαπρεψάντων καὶ δοξασθέντων ἀνδρῶν.

§. 157.

Ποία εἶνε ἡ πέμπτη ἐντολή καὶ τί παρατηροῦμεν εἰς αὐτήν;

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἄφ' οὗ ἐτελείωσε τὸ πρῶτον μέρος τῆς Δεκαλόγου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἀρχίζει τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἀρχίζει δὲ τὸ μέρος τοῦτο ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς ἀγάπην καὶ τιμὴν, διότι ὁ γονεὺς ἐπέχει οὕτως εἰπεῖν δι' ἡμᾶς τόπον Θεοῦ ἐπὶ γῆς, καὶ διότι αὐτὸς εἶνε ὁ ἐγγύτατος πρὸς ἡμᾶς πλησίον.

§. 158.

Ποῖα καθήκοντα πηγάζουσι ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης;

Εἰς τοὺς γονεῖς, τουτέστιν εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ἡμῶν ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην διηνεκῶς, διότι αὐτοὶ μᾶς ἐγέννησαν καὶ μᾶς ἀνέθρεψαν, καὶ μᾶς ἐπροίκισαν μὲ πᾶν ὅ,τι ἡδυνήθησαν φυσικὸν ἢ ἠθικὸν ἀγαθόν. Ἡ δὲ εὐγνωμοσύνη ἡμῶν αὕτη δὲν πρέπει νὰ μείνη νεκρά, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀνταποδώσωμεν τὴν χάριν ταύτην παντοιοτρόπως κατὰ τὸ δυνατόν¹⁾. Ὅταν μάλιστα οἱ γονεῖς ἔχωσιν ἀνάγκην τῆς

1) Λουκ. 6'. 51.

βοηθείας ἡμῶν ἢ διὰ πτωχείαν, ἢ δι' ἀσθένειαν ἢ διὰ γῆρας, ἢ δι' ἄλλην οἰανδήποτε περίσασιν καὶ ἀνάγκην, τὸ χρέος ἡμῶν τοῦτο ἀποβαίνει ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ τοὺς τρέφωμεν καὶ περιθάλλωμεν καὶ γηροκομῶμεν, ὄχι ἀδημονοῦντες καὶ γογγύζοντες, ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς καὶ υἱικῆς στοργῆς καὶ ἀγάπης. Ὀφείλομεν δὲ νὰ παραβλέπωμεν μετ' ἀγάπης τὰς οἰασδήποτε γεροντικὰς ἢ ἄλλας αὐτῶν ἀδυναμίας²⁾, καθὼς αὐτοὶ παρέβλεψαν τὰς χειροτέρας καὶ ἐπικινδυνότερας ἡμῶν νηπιακὰς καὶ παιδικὰς ἀδυναμίας³⁾. Ὀφείλομεν πρὸς τοῦτοις διὰ παντὸς τοῦ βίου νὰ ὑποτασσώμεθα καὶ ὑπακούωμεν εἰς αὐτούς⁴⁾, εἰς πᾶσαν δὲ σπουδαίαν ἡμῶν πρᾶξιν καὶ ἐπιχείρησιν νὰ ἐπικαλώμεθα τὰς πατρικὰς αὐτῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας⁵⁾, καὶ ἐν γένει νὰ παρέχωμεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἐμπιστοσύνην, ὡς τοὺς ἀρίστους καὶ εἰλικρινεστάτους ἡμῶν συμβούλους. Καὶ ταῦτα μὲν ὀφείλομεν εἰς αὐτοὺς ἐν ὄσῳ ζῶσιν· ἀφ' οὗ δὲ ἀποθάνωσιν, ὀφείλομεν νὰ σώζωμεν εὐσεβῆ τὴν μνήμην αὐτῶν, καὶ νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Μόνον δὲ τότε εἶνε συγχωρημένον νὰ μὴ ὑπακούσωμεν εἰς τὰς διαταγὰς ἢ συμβουλὰς αὐτῶν, ὅταν προφανῶς ἀντίκεινται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ⁶⁾.

§. 159.

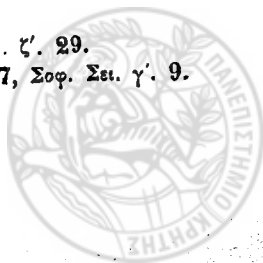
Δὲν ἔχουσι καὶ οἱ γονεῖς χρέη πρὸς τὰ τέκνα των;

Καὶ οἱ γονεῖς ἔχουσιν ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης καθήκοντα ἱερὰ καὶ ἀπαραίτητα πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν, διότι ὀφείλουσι νὰ θρέψωσιν αὐτά, καὶ ἐν γένει νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὰ πᾶσαν δυνατὴν προστασίαν καὶ περίθαλψιν, ἕως οὗ φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν ὄριμον. Ἐτι δὲ μᾶλλον ὀφείλουσι νὰ προνοήσωσι περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς των ἀνατροφῆς, διδάσκοντες

2) Σοφ. Σειρ γ'. 12, Παροιμ. κγ'. 22. 3) Σοφ. Σειρ ζ'. 29.

4) Παροιμ. α. 8, ἱε. 5, Κολ. γ'. 20. 5) Γεν. κζ', 27, Σοφ. Σει. γ'. 9.

6) Γεν. κζ'. 11, Πραξ. δ'. 19, Ματθ. ε. 37.

καὶ συμβουλευόντες αὐτὰ ὄχι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον καὶ τελεσφορώτερον διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν παραδείγματος. Οἱ γονεῖς ὀφείλουσι πρὸς τούτοις νὰ μὴ φέρωνται πρὸς τὰ τέκνα μὲ ἄκραν αὐστηρότητα¹⁾, οὔτε πάλιν μὲ ἄκραν καὶ τυφλὴν πρὸς τὰ πταίσματα αὐτῶν συγκατάβασιν, ἀλλὰ νὰ συγκιρνώσιν ἀμφοτέρα κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτῶν προκοπῆς καὶ βελτιώσεως. Ἄλλὰ καὶ ἂν οἱ γονεῖς παραλείψωσι τὰ πρὸς τὰ τέκνα καθήκοντά των ταῦτα, εἴτε μὴ δυνάμενοι εἴτε καὶ ἐκουσίως δι' οἰονδήποτε λόγον, δὲν ἀπαλλάττονται διὰ τοῦτο τὰ τέκνα ἀπὸ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς ἱερὰ καὶ ἀπαραίτητα αὐτῶν χρέη.

§. 160.

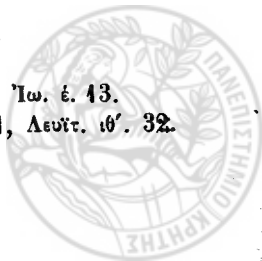
Ποιοὶ ἄλλοι ἐπέχουσι τόπον γονέων ἐν τῷ κόσμῳ, τί ὀφείλομεν πρὸς αὐτούς, καὶ τί ὀφείλουσιν αὐτοὶ πρὸς ἡμᾶς;

Τόπον γονέων ἐπέχουσι δι' ἡμᾶς καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅθεν καὶ εἰς αὐτούς ὀφείλομεν ἴσην καὶ ὁμοίαν τιμὴν, σεβασμόν, εὐπείθειαν καὶ ἀγάπην. Τόπον δὲ γονέων ἐπέχουσιν ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ πρῶτιστα καὶ κυριώτατα ἡ πατρίς, ἔπειτα ὁ βασιλεύς¹⁾, ὑπὲρ ὧν ὀφείλομεν καὶ τὴν ζῶν ἡμῶν νὰ θυσιάσωμεν ἐν ἀνάγκῃ²⁾, κατόπιν δὲ οἱ διάφοροι ἄρχοντες καὶ προϊστάμενοι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ βασιλέως³⁾. Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τόπον γονέων ἐπέχουσιν οἱ πνευματικοὶ ἡμῶν ποιμένες καὶ διδάσκαλοι⁴⁾. ἐν τοῖς σχολείοις οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ οἱ εὐεργέται ἡμῶν καὶ προστάται καὶ κηδεμόνες, καθὼς καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν ἡλικίαν πρεσβύτεροι ἡμῶν⁵⁾. Εἰς πάντας τούτους ὀφείλομεν εὐγνωμοσύνην, σέβας, εὐπείθειαν, τιμὴν καὶ ἀγάπην. Ἄλλ' ὅπως οἱ φυσικοί, οὕτω καὶ οἱ θέσει οὔτοι γονεῖς

1) Κολοσ. γ'. 21.

1) Ῥωμ. ιγ'. 1. 5, Ματθ. κβ'. 21, ἁ Πέτρ. β'. 17. 2) Ἰω. ε'. 13.

3) Ῥωμ. ιγ'. 7. 4) Ἐβρ. ιγ'. 17. 5) ἁ Τιμοθ. ε'. 4, Λευϊτ. ιθ'. 32.

ὀφείλουσι νὰ ἐκπληρῶσι τὰ ἴδια ἕκαστος καθήκοντα πρὸς τὰ θέσει αὐτῶν τέκνα, παρέχοντες οἱ μὲν τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν κατὰ νόμους δικαιοσύνην καὶ προστασίαν, οἱ δὲ τὴν παιδείαν καὶ νοουθεσίαν Κυρίου, οἱ δὲ πᾶσαν δυνατὴν συμβουλήν καὶ προστασίαν καὶ εὐποιίαν.

§. 161.

Ποία εἶνε ἡ ἕκτη ἐντολή καὶ τί μᾶς διδάσκει;

« Οὐ φονεύσεις ».

Μετὰ τοὺς γονεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν σέβας, τιμὴν καὶ ἀγάπην, ἔρχονται οἱ ἀδελφοί μας κατὰ τὴν πλατυτέραν καὶ χριστιανικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἤτοι ὁ πλησίον, τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ πᾶς χριστιανὸς ὡς ἴδιον ἑαυτόν. Ἄλλὰ τί ἄλλο πρᾶγμα εἶνε πολυτιμότερον διὰ τὸν πλησίον παρὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ; Ὅθεν καὶ ἡ ἐκ παντὸς τρόπου τήρησις καὶ προφύλαξις τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον εἶνε τὸ μέγιστον ἔργον τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ὁ φόνος δέ, ἤτοι ἡ αὐθαίρετος καὶ βιαία ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον, τὸ μέγιστον ἀμάρτημα εἰς τὴν ἀγάπην ταύτην, τὸ φρικωδέστατον ἐν ἀνθρώποις ἔγκλημα καὶ κακούργημα.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ζωῆς ἔχει μόνον ὁ Θεός, ὁ κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ¹⁾. Αὐτὸς ἔδωκεν, αὐτὸς ἄρα καὶ δύναται νὰ λάβῃ ὀπίσω τὴν ζωὴν. Ἐπὶ γῆς δὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἀφαιρέσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει, λαβοῦσα παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, μόνον ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἣτις καὶ ἐξασκεῖ τὸ δικαίωμά της τοῦτο, ἢ διὰ νὰ ἀποδώσῃ δικαιοσύνην καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῶν κακούργων, ἢ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἐχθρῶν. Πᾶσα δὲ καθεστῶσα ἐξουσία κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν εἶνε « τεταγμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ », καὶ « ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν » ²⁾.

1) Δευτερονομ. λβ'. 39.

2) Ῥωμ. ιγ'. 1—2.

§. 162.

Ποιοι λοιπόν ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὄχι μόνον ὅσοι διὰ τῆς ἰδίας χειρός των φανερά ἢ κρυφίως, δι' ὄπλου, ἢ διὰ φαρμάκων, ἢ καθ' ὁποιονδήποτε ἄλλον τρόπον, ἀφαιρέσωσι τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ὀπωσδήποτε συνεργήσωσιν εἰς τοῦτο, εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως καὶ πλαγίως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ συνηθέστερα αἴτια τοῦ φόνου εἶνε ἢ κατὰ τοῦ πλησίον ὀργή, τὸ μῖσος καὶ ὁ φθόνος, ἔπεται ὅτι τὰ τρία ταῦτα ἀμαρτήματα εἶνε μέγιστα, καὶ ὅτι ὅστις ἢ ὑποπέσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὰ πάθη ταῦτα, ἢ τὰ προκαλέσῃ μεταξύ ἄλλων, ἢ ὑπάρχοντα καὶ λανθάνοντα τὰ ἀναρρίπισῃ καὶ τὰ ἐξάψῃ, ὁ τοιοῦτος ἀμαρτάνει θανασίμως εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, διότι « πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστι »¹⁾.

Ὅμοίως ἀμαρτάνει εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὅστις δυνάμενος ἢ νὰ ἐμποδίσῃ καὶ προλάβῃ τὰ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα αἴτια τοῦ φόνου, καὶ μάλιστα τὰς προσβολάς, τοὺς ὄνειδισμούς, τὰς ὕβρεις, τὴν ὀργὴν, τὸν φθόνον, τὸ μῖσος καὶ τὴν διχόνοιαν, δὲν πράξῃ τοῦτο.

Κατὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι δυνάμενοι νὰ σώσωσιν ἀπὸ προφανῆ θάνατον τὸν κινδυνεύοντα νὰ ἀποθάνη καθ' οἶονδήποτε τρόπον ἢ ἀπὸ πείναν, ἔνδειαν, γυμνότητα, ψύχος, ἢ ἀπὸ οἶονδήποτε ἄλλο αἴτιον, δὲν τὸ πράξωσιν²⁾. Διότι ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἔχῃ παντοῦ καὶ πάντοτε ὡς κανόνα τῶν πράξεων καὶ τῆς διαγωγῆς του τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· ὅ,τι δὲ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγίνετο εἰς αὐτόν, ἐὰν ἐκινδύνευε καθ' οἶονδήποτε τρόπον καὶ λόγον, τοῦτο πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ πράξῃ παντὶ σθένει εἰς τὸν πλησίον. Μὴ πράττων δὲ τοῦτο ἀμαρτάνει θανασίμως εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.

1) Ἰακ. γ'. 14.

2) Γεν. δ'. 9, Λουκ. ι. 34, Σειρ. λδ'. 25.

§. 163.

Ποιοὶ ἄλλοι ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ὁμοίως ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οἱ προκαλοῦντες εἰς μονομαχίαν καὶ οἱ ἀποδουόμενοι εἰς αὐτήν, εἴτε προκύψῃ ἐξ αὐτῆς φόνος, εἴτε ὄχι. Διότι ἔνοχος φόνου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἶνε ὄχι μόνον ὅστις φονεύσῃ πράγματι, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἀποφασίσας τὸν φόνον δὲν τὸν ἐξετέλεσε πράγματι, εἴτε διότι ἀπέτυχεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, εἴτε διότι ἐμποδίσθη ἀπὸ περιστατικὰ ἐκτὸς τῆς θελήσεώς του. Τανάπαλιν δὲ ὁ φονεύων ἀκουσίως δὲν ἀμαρτάνει εἰς τὴν ἐντολὴν, τιμωρεῖται δὲ μόνον ἐκκλησιαστικῶς ὡς ἔνοχος ἀπρονοησίας καὶ ἀπερισκεψίας, διότι, ταῦτα εἶνε συνήθως τὰ αἷτια τοῦ ἀκουσίου φόνου.

Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀμαρτάνουσι καὶ οἱ αὐτόχειρες, διότι, ὅπως δὲν συγχωρεῖται ν' ἀφαιρέσῃ τις τὴν ζωὴν ἄλλου, οὕτω δὲν συγχωρεῖται καὶ ν' ἀφαιρέσῃ τις τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ζωὴν, σφετεριζόμενος θεῖον δικαίωμα, καὶ ἐπομένως ἀποστατῶν κατ' αὐτῆς τῆς θείας μεγελοῦς καὶ παντοδυναμίας.

Ἀμαρτάνουσιν ὁμοίως εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὑπὲρ τοὺς φονεῖς αὐτοὺς οἱ δικασταὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι ἐκ δωροδοκίας ἢ φόβου ἢ προσωποληψίας, ἢ ἐκ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας, ἢ ἐξ οἰουδήποτε ἄλλου λόγου, καταδικάζουσι τὸν ἀθῶον ἢ ἀπολύουσι τὸν ἔνοχον.

Κατ' ἀντίστροφον δὲ λόγον ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οἱ χλιαροὶ ἐκεῖνοι καὶ φοφοδεεῖς χριστιανοί, οἵτινες δὲν πράττουσι μὲν τὸ κακόν, οὐδὲ συνεργοῦσιν ὅπωςδῆποτε εἰς αὐτὸ ἀμέσως, ἀλλὰ συνεργοῦσιν ὅμως ἐμμέσως, διότι τὸ ἀνέχονται, καὶ ἢ τὸ ἀποκρύπτουσι ἢ τὸ ἀποσιωπῶσι. Συμβαίνει δὲ πολλάκις οἱ τοιοῦτοι νὰ γίνωνται πληγὴ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ σώματος τῶν χριστιανῶν πολὺ πλέον ὀλεθρία παρὰ τοὺς καθ' αὐτὸ φονεῖς. Τοιοῦτοι δὲ εἶνε ὄχι μόνον ὅσοι προσκληθέντες ἢ ζητηθέντες καὶ ἀνακριθέντες ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης, ἐξ οἰουδήποτε λόγου δὲν μαρτυρήσωσι τὴν ἀλή-

θειαν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γνωρίζοντες δὲν δράμωσιν οἴκοθεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ταύτην, καὶ δὲν συνεργήσωσι τὸ καθ' ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτῆς. Οὐδὲ πρέπει ἐν γένει παρεξηγοῦντες τὴν θείαν ἐντολὴν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ν' ἀνεχώμεθα τὰ κακουργήματα. Τὸ νὰ ἀνεχώμεθα καὶ νὰ συγχωρῶμεν τοὺς κακοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς μόνον ἀτομικῶς, καὶ νὰ τοὺς εὐεργετῶμεν μάλιστα, εἶνε χριστιανικὴ ἀρετὴ, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀνεχώμεθα τοὺς κακοὺς βλάπτοντας καὶ λυμαιομένους ὄχι πλεόν ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ πολλοὺς ἄλλους, ὀλόκληρον κοινω- νίαν, καὶ ὀλόκληρον ἐνίοτε ἔθνος, τοῦτο εἶνε ἀμαρτία ἀσυγ- χώρητος καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

§. 164.

Ποία εἶνε ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ καὶ ποία ἡ ἔννοια αὐτῆς;

«Ὁὐ μοιχεύσεις».

Ἐξ ἰσοῦ μὲ τὴν ζωὴν πολύτιμον πρᾶγμα διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶνε καὶ ἡ τιμὴ τοῦ γάμου. Ὅθεν πᾶσα ἀφαίρεσις ἢ ἐκμηδένι- σις ἢ προσβολὴ κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ πλησίον εἶνε μέγιστον ἀμάρτημα.

Γάμος ὀνομάζεται τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου συναπτόμενοι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ¹⁾ εἰς ἐν ἀδιαχώριστον καὶ ἀναπόσπαστον ζευγος εἰς ἀνὴρ καὶ μία γυνή, ἔχοντες ἀμοι- βαίαν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, συζῶσιν ἐν εἰρήνῃ συμβοηθοῦν- τες καὶ συναναπληροῦντες ἀλλήλους, τεκνοποιοῦσι καὶ ἀνα- τρέφουσι τὰ τέκνα των ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τέλεσιν τοῦ μυστηρίου, ὁ σύνδεσμος ὁ συγκρατῶν εἰς τὴν γαμικὴν ταύτην συνάφειαν τὸ ἀνδρόγυ- νον εἶνε τὸ «ἀμίαντον τῆς κοίτης». Ὅταν δὲ ἀρθῇ τοῦτο, αἴ- ρεται ὁμοῦ καὶ ἡ «τιμιότης τοῦ γάμου», καὶ ἡ τιμὴ ἐν γένει ἀμφοτέρων, τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός²⁾. Ὁ αἴρων δὲ τὸ

2) Ματθ. ιθ'. 6.

2) Ἑβρ. ιγ'. 4.

ἀμίαντον τοῦτο τῆς κοίτης καὶ τὴν τιμιότητα τοῦ γάμου ὀνομάζεται μοιχός, καὶ ἡ πράξις αὐτοῦ μοιχεία.

Ἄλλ' ἡ λέξις μοιχεία δὲν περιορίζεται ἐνταῦθα εἰς μόνην τὴν ἐννοίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ συνυπονοεῖται πᾶσα ἐν γένει καὶ καθ' οἰονδήποτε ἄλλον τρόπον σαρκικὴ μίξις ἐκτός καὶ ἄνευ τοῦ γάμου, ἐκτός δηλ. γυναικός καὶ ἀνδρός, συνενωθέντων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς γάμου κοινωνίαν. Συνυπονοεῖται λοιπὸν πᾶν εἶδος ἀθεμίτου ἔρωτος, καὶ πᾶν εἶδος ἀκατονόμαστον³⁾ αἰσχρουργίας καὶ ἀσελγείας, ἥτις μεταβάλλει τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ «ναοῦ Θεοῦ»⁴⁾ εἰς αἶσχος καὶ βδέλυγμα.

§. 165.

Ποιοὶ λοιπὸν ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ἀμαρτάνει εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὄχι μόνον ὁ ἐγγαμος, ἀνὴρ ἢ γυνή, ὅστις ἀθετήσῃ τὴν συζυγικὴν πίστιν, καὶ μίανη τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἢ ἐτέρων ἐγγάμων κοίτην, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄγαμος, ὅστις πράξῃ τοῦτο. Ὅμοίως δὲ ἀμαρτάνει καὶ πᾶς ἐγγαμος ἢ ἄγαμος μολύνων ἑαυτὸν δι' ὁποιοδήποτε ἄλλου τρόπου ἀσελγείας ἢ αἰσχρουργίας.

Ἀμαρτάνουσι δὲ εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅπως καὶ εἰς τὴν δεκάτην, ὄχι μόνον ὅσοι πράξωσι τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔχουσι μὲν τὴν πρὸς τοῦτο προαίρεσιν καὶ ἀπόφασιν, ἀλλ' ἐμποδισθῶσιν ἀπὸ αἰτία ἐκτός τῆς θελήσεώς των, διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπεν, ὅτι «πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ»¹⁾. ὤθεν καὶ παρήγγειλεν ὅτι, ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σὲ σκανδαλίξῃ, προτιμότερον εἶνε νὰ τὸν ἐκβάλῃς καὶ νὰ στερηθῆς τὸν ὀφθαλμόν σου, παρά νὰ ριφθῆς με' αὐτὸν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός²⁾.

§. 166.

Ποτὰ καθήκοντα πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης;

Ὁ ἐγγαμος ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἰδίαν γυναῖκα ὡς ἑαυ-

3) Ἐφεσ. ε. 3.

4) ἀ. Κορ. γ'. 18.

1) Ματθ. ε. 28.

2) Ματθ. ε. 27.

τόν, ἡ δὲ γυνὴ νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἄνδρα καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν, ἀμφοτέροι δὲ νὰ συζῶσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ, καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ νὰ οἰκονομῇ τὰς ἀδυναμίας τῆς γυναικός, αὕτη δὲ νὰ ὑπομένῃ τὰς τυχούσας παραφορὰς ἢ ἰδιοτροπίας τοῦ ἀνδρός· ν' ἀποφεύγῃσι δὲ ἀμφοτέροι πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ταραξῇ τὴν συζυγικὴν ἁρμονίαν, εἰρήνην καὶ ἀγάπην. Πρὸ πάντων δὲ ὀφείλουσι νὰ τηρῶσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὴν συζυγικὴν πρὸς ἀλλήλους πίστιν, καὶ ν' ἀποφεύγῃσι πᾶν ὅ,τι δύναται καὶ μακρόθεν νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς, ἥτις οὐ μόνον συνεπιφέρει αἰσχύνην, ὄνειδος καὶ ἀτιμίαν, ἀλλὰ καὶ τιμωρεῖται αὐστηρῶς ὑπὸ τε τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων. Οἱ δὲ ἄγαμοι ὀφείλουσι νὰ φυλάττωσιν ἑαυτοὺς ἀγνοῦς ἀπὸ πάσης ἀσελείας ἢ αἰσχροουργίας, καὶ νὰ ἀποφεύγῃσι πᾶν αἴτιον καὶ πᾶσαν κακὴν ἀφορμὴν. Τοιαύτην δὲ ἀφορμὴν δίδουσι μάλιστα αἱ συναναστροφαὶ καὶ συνομιλίαι μὲ ἀνθρώπους κακοήθεις καὶ διεφθαρμένους, αἱ αἰσχρολογίαι¹⁾, ἡ μέθη καὶ ἡ κραιπάλη, τὰ συμπόσια, οἱ ἄσεμνοι χοροὶ²⁾, τὰ ἄσεμνα θεάματα, τὰ κακοήθη βιβλία, αἱ αἰσχραὶ εἰκόνες καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Οἱ νέοι ἅς ἀποφεύγῃσι μάλιστα τὴν ἀργίαν, ἥτις εἶνε συνήθως ἡ μήτηρ καὶ ταύτης καὶ πολλῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν ψυχοφθόρων καὶ καταστρεπτικῶν. Ἄλλ' ὅ,τι πρὸ πάντων σώζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου ταύτης καὶ πάσης ἐν γένει ἁμαρτίας, εἶνε ἡ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα ἡμῶν καταφυγὴ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν θερμὴ καὶ ὀλόψυχος δέησις, ὅπως σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντός σατανικοῦ καὶ ὀλεθρίου πειρασμοῦ.

§. 167.

Ποία εἶνε ἡ ὀγδόη ἐντολή, καὶ ποιοὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς αὐτήν;

« Οὐ κλέψεις ».

Μετὰ τὴν ζῶην καὶ τιμὴν ἀκολουθεῖ ἡ περιουσία τοῦ πλησίον, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα, πᾶσα δὲ μικρὰ ἢ με-

1) ἀ. Κορ. ιε. 33.

2) Ῥωμ. ιγ'. 13.

γάλη ἀφαίρεσις τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον ὀνομάζεται κλοπή, καὶ συνυπάγεται εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης.

Ἀμαρτάνουσι λοιπὸν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὄχι μόνον οἱ λησταί, οἵτινες διὰ τῆς βίας ἀρπάζουσι τὴν ξένην περιουσίαν, καὶ οἱ κλέπται, οἵτινες ἀρπάζουσι κρυφίως τὰ ξένα, ἀλλὰ καὶ ὅσοι δι' οἰασδήποτε ἀπάτης σφετερίζονται τὰ ξένα πράγματα. Πολλοὶ μάλιστα ἐκ τούτων καὶ ἐπικαλύπτουσι τὸ ἔργον των μὲ τὸ χρῶμα τῆς νομιμότητος, ἢ κατορθώσαντες νὰ διαστρέψωσι στρεψοδίκως ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐννοίαν τοῦ νόμου, ἢ καὶ ἐκμεταλλεύομενοι πρὸς τὸν ἀδίκον των σκοπὸν τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ.

Τῆς τοιαύτης ἀπάτης ὑπάρχουσι πλεῖστα ὄσα εἶδη καὶ διάφοροι τρόποι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τὰ κυριώτερα, Τοιοῦτοι εἶναι οἱ δικασταί, ὅσοι δωροδοκοῦντες¹⁾ ἢ καὶ δι' ἄλλους λόγους καταδικάζουσι τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπροσατεύτους, καὶ δικαίωνουσι τοὺς ἰσχυροὺς καὶ πλουσίους, καὶ ἐν γένει οἱ ἄρχοντες, ὅσοι καταχρῶνται τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς οἰονδήποτε σκοπὸν ἰδιοτελεῖ²⁾. οἱ ἄρχοντες καὶ παντὸς εἶδους προϊστάμενοι, ὅσοι καταπιέζουσι τοὺς ὑποδεστέρους των μὲ ἀγγαρείας, ἢ ἀρνοῦνται εἰς αὐτοὺς τὸν μισθὸν των ἢ καὶ τὸν περικόπτουσιν³⁾. οἱ τοκογλύφοι, οἵτινες πρὸς ἐξόφλησιν τῶν ἀδίκων ἀπαιτήσεων των δημοπρατοῦσι τὰ κτήματα, τὴν οἰκίαν, καὶ αὐτὰ τὰ τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης σκευὴ τῶν ὀφειλετῶν των⁴⁾. οἱ μεταχειριζόμενοι ψευδῆ σταθμὰ καὶ μέτρα εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ πωλήσεις των· οἱ κιβδηλοποιοί· οἱ νοθεύοντες τὰ ἐμπορεύματα, καὶ οἱ ὑπερτιμῶντες αὐτὰ⁵⁾, μάλιστα δὲ οἱ καιροφυλακτοῦντες νὰ πωλήσωσιν ἐν καιρῷ πείνας εἰς ὑπερόγκους τιμὰς τὰ σιτηρὰ· οἱ δανεῖζοντες καὶ ἐμπορευόμενοι μὲ ὄρους ἐπιβλαβεῖς πρὸς

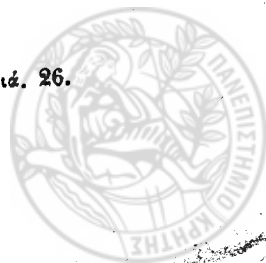
1) Δευτερον. ις'. 19, Ἰησ. ε. 23.

2) ε. Βασιλ. κβ. 8, Λουκ. γ'. 12.

3) Γεν. λά, 7, Δευτ. ιθ'. 13, Ἰακ. ε. 4.

5) Δευτ. κβ. 14, ε. Θεσσαλ. δ'. 6.

4) Παροιμ. ια. 26.

τὸν πλησίον, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνάγκης, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη· οἱ μὲ παιδαριώδη παίγνια καὶ ἐμπορεύματα ἑξαπατῶντες τοὺς ἀπλουστέρους, διὰ νὰ ἀρπάσωσι τὰ χρήματά των, οἱ ζωοκλόποι, οἱ ἱερόσυλοι, οἱ ἀρπάζοντες τὰ πράγματα τῶν παθόντων ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς, οἱ εὐρόντες τι, τοῦ ὁποίου εἶνε γνωστός ὁ κύριος, καὶ μὴ ἀποδίδοντές το εἰς αὐτόν, καθὼς καὶ οἱ ὑποκλέπτοντες τοὺς νομίμους τῆς κυβερνήσεως φόρους⁶⁾, ἢ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἀνήκει εἰς τὸ δημόσιον.

§. 168.

Ποιοὶ ἄλλοι ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

Ὅμοίως ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὅσοι γυνωρίζοντες τὸν ληστήν ἢ κλέπτην δὲν μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀληθείας ἐρωτώμενοι, ἢ ὅπωςδῆποτε δὲν συντρέχουσι δυνάμενοι εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ· ὅσοι ἀποκρύπτουσι ἢ φυγαδεύουσι ἢ προστατεύουσι αὐτόν· οἱ λησταποδόχοι καὶ κλεπταποδόχοι· οἱ παντὸς εἴδους δημόσιοι ἄρχοντες καὶ ὑπάλληλοι, ὅσοι ὀφείλοντες νὰ καταδιώξωσι καὶ νὰ τιμωρήσωσι τοὺς ληστὰς καὶ κλέπτας, ἀποφεύγουσι ἢ παραμελοῦσι τοῦτο ἐξ οἰοῦσῆποτε λόγου, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, ὅσοι λαμβάνουσι μισθὸν ἀργίας.

Ῥίζα τῆς κλοπῆς εἶνε μάλιστα ἡ πλεονεξία, ἡ ἰδιοτέλεια καὶ ὁ φθόνος, τὰ ὀλέθρια ταῦτα τέκνα τῆς φιλαυτίας καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τὰ ὁποῖα κάμνουσι τὸν ἄνθρωπον ὄχι μόνον νὰ μὴ εὐχαριστῆται εἰς ὅσα ἔχει¹⁾, ἀλλὰ νὰ ζητῆ πάντοτε πλειότερα, καὶ λυπούμενος δι' ὅσα ἔχει ὁ πλησίον, νὰ τὸν φθονῇ καὶ νὰ μὴ ἡσυχάζῃ, ἐν ὧσιν βλέπει αὐτόν ἴσον ἢ ὑπερέχοντα κατὰ τὸν πλοῦτον²⁾, καὶ νὰ εὐχεται ἢ καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ ἐλαττωθῇ ἢ περιουσία του διὰ κλοπῆς ἢ ὅπως ἄλλως, εἴτε πρὸς ὠφέλειαν ἑαυτοῦ, εἴτε καὶ ἄνευ τούτου, ἀλλὰ μόνον πρὸς κορε-

6) Ματθ. κβ'. 24, Ῥωμ. ιγ'. 5.

1) ἁ. Τιμοθ. ς'. 6. 2) Παροιμ. κἀ. 10.

σμὸν τοῦ πάθους τοῦ φθόνου³⁾. Ὅθεν πάντες ὅσοι ἔχουσι τὰ πάθη ταῦτα ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐβδόμην ἐντολήν.

§. 169.

Ποιοὶ ἄλλοι ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην;

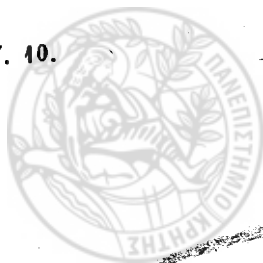
Ὅμοίως ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην καὶ ὅσοι ὑπόκεινται εἰς τὸ αἰσχρὸν καὶ βδελυρότατον πάθος τῆς φιλαργυρίας, ἣτις μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπον εἰς αὐτόχρημα εἰδωλολάτρη, ὡς εἶδομεν, διότι ὁ φιλάργυρος ἀποφεύγει πᾶσαν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου, προτιμῶν νὰ στερήσῃ ὄχι μόνον τὸν πλησίον του, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἑαυτὸν παντὸς ἀγαθοῦ, πάσης ἀπολαύσεως, καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων μᾶλλον, παρὰ νὰ κάμῃ καὶ ὀλίγου μόνον ἀργυρίου δαπάνην¹⁾. Ἡ φιλαργυρία εἶνε ρίζα πάσης κακίας, ὅθεν ὀφείλομεν νὰ προφυλάττωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ψυχοφθόρου ταύτης ἀμαρτίας παντὶ σθένει. Κατ' ἀντίστροφον δὲ λόγον ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην καὶ οἱ ἄσωτοι, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντες πλοῦτον ἄφθονον (συνήθως ἐκ κληρονομίας φιλαργύρων γονέων) κατασπαταλῶσιν αὐτὸν εἰς τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, πρόξενοι τοιουτοτρόπως γινόμενοι ὀλέθρου καὶ καταστροφῆς ὄχι μόνον εἰς ἑαυτοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Καὶ οὗτοι, ὅπως καὶ οἱ φιλάργυροι λησμονοῦσιν ὅτι ὁ πλοῦτος, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ, εἶνε δῶρα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὅποια μένουσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τινα μόνον χρόνον ὡς ἀπλή παρακαταθήκη²⁾, καὶ ὅτι ἄρα δὲν συγχωρεῖται μῆτε νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ ἄχρηστα εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὸν πλησίον, μῆτε νὰ τὰ καταχρησθῶσι σπαταλῶντες εἰς τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας των³⁾.

Ὅφείλομεν λοιπὸν ν' ἀποφεύγωμεν ἐξ ἴσου καὶ τοὺς δύο

3) Ματθ. ζ'. 21.

1) Σειρ. ιδ'. 5, κθ' 43. 2) Λευϊτ. ις'. 1, ἀ. Πέτρ. δ'. 10.

3) Παροιμ. κγ'. 20, ἀ. Κορ. ζ' 30.

τούτους σκοπέλους. Τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα διὰ νὰ κερδήσωμεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, πρῶτον μὲν τὴν περι ἡμᾶς οἰκογένειαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν πλησίον, εἰ δυνατόν. Ἐὰν δὲ κερδήσωμεν ἱκανά, ὥστε νὰ περισσεύσωσι, τότε μῆτε τὴν ψυχὴν ἡμῶν νὰ προσκολλήσωμεν ἐπάνω εἰς τὸ χρυσίον, ὡς εἰδωλολάτραι, μῆτε πάλιν νὰ κατασωτεύσωμεν τὴν περιουσίαν μας ἀσκόπως ἢ ἐπιβλαβῶς, ἀλλὰ νὰ οἰκονομήσωμεν αὐτὴν κατὰ τὸ πρέπον μέτρον, ἵνα ἔχωμεν μέσα βοηθείας καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ πλησίον.

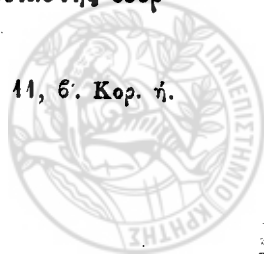
§. 170.

Ποῖα καθήκοντα ἔπονται ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης;

Ὁφείλομεν ὄχι μόνον νὰ μὴ κλέψωμεν μηδὲ τὸ ἐλάχιστον ἐξ ὧν ἔχει ὁ πλησίον¹⁾), εἴτε ἔχομεν ἡμεῖς εἴτε ὄχι, ὀφείλομεν ὄχι μόνον νὰ μὴ ὑποπέσωμεν εἰς κανὲν εἶδος κλοπῆς, ἐξ ὧν προεβρέθησαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἴμεθα αὐτάρκεις, ἀρκούμενοι εἰς ὅ,τι ἔχομεν, ἔστω καὶ ὀλίγον, ν' ἀποφεύγωμεν δὲ τὴν πλεονεξίαν, τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ τὸν φθόνον, ὡς κακίας ὀλεθρίας καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς τὸν πλησίον. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἐλεήμονες καὶ νὰ μεταδίδωμεν εἰς τὸν πλησίον ἐξ ὧν ἔχομεν. Ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη αὕτη πρέπει νὰ γίνεται ὄχι πρὸς δόξαν ἢ ἐπὶ προσδοκίᾳ εὐγνωμοσύνης ἢ ἄλλης ἀμοιβῆς, διότι τότε ἡ εὐεργεσία ἡμῶν οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν²⁾), καθὼς καὶ τάνάπαλιν ὁ εὐεργετούμενος καὶ ἐλεούμενος ὀφείλει εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν εὐεργετήσαντα καὶ ἐλεήσαντα, ἀδιάφορον ἂν οὗτος δὲν ἔπραξε τὸ ἀγαθὸν μὲ πρόθεσιν ἀγνήν οὐδ' ὅπως πρέπει. Ἐπ' ἴσης ὁμως ὀφείλομεν νὰ ἐκλέγωμεν καλῶς καὶ τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἐλεοῦμεν καὶ εὐεργετοῦμεν, προσέχοντες ἂν εἶνε ἀξία τῆς τοιαύτης εὐερ-

1) Λουκ. ις'. 10.
14, κτλ.

2) Ματθ. ε. 42, ς'. 4, Λουκ. γ'. 11, β'. Κορ. ή.

γείας, διότι πολλάκις κινδυνεύομεν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ταύτης νὰ προστατεύωμεν τὴν ἀργίαν καὶ ἄλλας τοιαύτας κακίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως γινόμεθα πρόξενοι βλάβης μᾶλλον παρὰ ὠφελείας τοῦ πλησίον³⁾).

§. 171.

Ποία εἶνε ἡ ἐνάτη ἐντολὴ καὶ ποία ἡ ἔννοια αὐτῆς;

« Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ ».

Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον μᾶς ἐπιτάττει ἀκολούθως νὰ σεβώμεθα ὅπως τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν, οὕτω καὶ τὴν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν τοῦ πλησίον· ὅθεν ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει ἐν γένει νὰ ἐκφράσωμεν ψευδῆ μαρτυρίαν περὶ τοῦ πλησίον.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε φῶς καὶ ζωὴ, τὸ δὲ ψεῦδος εἶνε σκότος καὶ θάνατος. Πατὴρ τῆς ἀληθείας εἶνε ὁ Θεός, πατὴρ δὲ τοῦ ψεύδους ὁ διάβολος. Ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀληθείας ἐπήγασεν ἡ ζωὴ, ἐκ δὲ τοῦ διαβόλου προῆλθε τὸ ψεῦδος, καὶ ἐκ τοῦ ψεύδους πηγάζει ἡ ἁμαρτία, ἥτις γεννᾷ θάνατον¹⁾. Ἄνευ τῆς ἀληθείας εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία, ἀσφάλεια ζωῆς, τιμῆς ἢ περιουσίας. Ὅπου βασιλεύει τὸ ψεῦδος, ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ διάβολος· διότι ὁ διάβολος οὐδὲν ἄλλο εἶνε κατ' οὐσίαν εἰμὴ ἡ ἁμαρτία, ἀπὸ τῆς ὁποίας μᾶς ἀποτρέπει ἡ ἐντολὴ αὕτη, τὸ κατὰ τοῦ πλησίον ψεῦδος, τουτέστιν ἡ διαβολὴ καὶ ἡ συκοφαντία. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ ὁ συκοφάντης, ὁ διάβολος, ὁ ψεύστης, κληρονομεῖ ὅ,τι ἐπεθύμησεν, ὅχι τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν, ἀλλὰ τὸ σκότος τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ²⁾).

§. 172.

Ποῖοι ἁμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην;

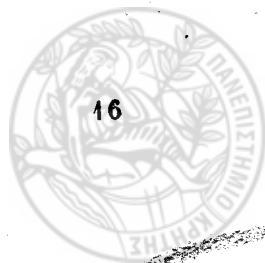
Ἄμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην πάντες ὅσοι προσ-

3) Σειρ. ιβ'. 1.

1) Ἰω. ἡ. 44.

2) Ἀποκαλ. κβ'. 8.

(ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ.)

καλούμενοι ὡς μάρτυρες εἰς τὸ δικαστήριον¹⁾ μαρτυροῦσι ψευδῆ, γινόμενοι τοιοῦτοτρόπως αἵτιοι ἢ νὰ φονευθῇ ὁ ἀθῶος ἢ νὰ πάθῃ ἡ τιμὴ ἢ ἡ περιουσία του, νὰ σωθῇ δὲ καὶ τιμηθῇ καὶ πλουτήσῃ ὁ ἐνοχος ἢ ὁ ἀδίκης²⁾. Ἀμαρτάνουσιν ὁμοίως καὶ ὅσοι καταγγέλλουσι ψευδῶς καὶ ἀδίκως τινὰ εἰς τὸ δικαστήριον, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν ψευδῆ ἐγκλήματα ἢ ἀδικίας³⁾· καὶ ὅσοι ἐναγόμενοι δὲν ὁμολογοῦσι τὸ ἐγκλημα ἢ ἀδικημάτων, ἀλλ' ἢ τὸ ἀποκρύπτουσιν ἢ λέγουσιν ἄλλα ψεύδη⁴⁾. Ὅμοίως δὲ ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οἱ δικασταί, ὅσοι δωροδοκοῦντες ἢ ἐκ φόβου ἢ προσωποληψίας, ἢ ἐκ πάθους ἢ ἄλλου τινὸς οἰουδήποτε λόγου, διαστρέφουσι τὴν ἀλήθειαν καὶ καταδικάζουσι μὲν τὸν ἀθῶον ἀπολύουσι δὲ τὸν ἐνοχόν.

Ἄλλ' ὁμοίως ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὅσοι συκοφαντοῦσι τὸν πλησίον, καὶ δυσφημίζουσι αὐτὸν ἐκ φθόνου ἢ ἐχθρας κατ' αὐτοῦ⁵⁾. Οἱ τοιοῦτοι διὰ τῆς καταλαλιᾶς καὶ συκοφαντίας των βλάβουσι αὐτὸν πολὺ πλείοτερον παρὰ τοὺς φονεῖς καὶ κλέπτας⁶⁾, διότι τὸν κλέπτουσι τὴν ὑπόληψίν του, τὸ καλὸν του ὄνομα, τὸ ὁποῖον εἶνε πολυτιμότερον ἀπὸ τὸν πλοῦτον⁷⁾ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν. Ὅμοίως ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι διασύρουσιν ὅ,τι εἶδαν ἢ ἤκουσαν πρὸς δυσφημίαν ἢ καὶ πρὸς χλευασμόν⁸⁾, ὅσοι προδίδουσι τὸ μυστικὸν ἄνευ ἀνάγκης πρὸς δυσἀρέσκειαν τοῦ ἐμπιστευθέντος ἢ καὶ πρὸς βλάβην του⁹⁾. ὅσοι διαδίδουσι ἀδεσπότους φήμας κατὰ τινος, ἢ πιστεύοντες αὐτὰς ἐκ κουφονοίας, ἢ καὶ χωρὶς νὰ τὰς πιστεύωσιν, ἐκ μοχθηρίας διὰ νὰ βλάψωσι, δυσφημίσωσιν, ἢ χλευάσωσι τὸν ἄλλον¹⁰⁾, καὶ ὅσοι ἐν γένει διὰ τῆς

1) Ἐξοδ. κγ'. 4, Δευτερον. ιθ'. 16, Μάρκ. κς'. 59.

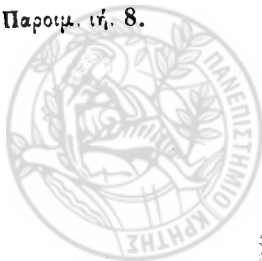
2) Ἐξοδ. κγ'. 4, Ἡσαΐ. 1. 3) Λευίτ. κγ'. 2, Πράξ. κί. 7.

4) Ἰησ. ζ. 19. 5) Σερ. ε. 16. 6) Λευίτ. ιθ'. 16, Παροιμ. ιθ'. 8.

7) Σερ. ς'. 1. 8) Ψαλμ. κί. 7, Λουκ. ιά. 53.

9) Παροιμ. ιθ'. 13, κ'. 19.

10) Ἐξοδ. κγ'. 4, Παροιμ. ιζ'. 4, Σερ. ιθ'. 6.

γλωσσαλγίας διεγείρουσι μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἡ καὶ ὀλοκλήρου κοινωνίας σκάνδαλα καὶ διχονοίας¹¹⁾, τῶν ὁποίων συνήθως τὸ τέλος εἶνε κάκιστον καὶ ὀλεθριώτατον. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀμαρτάνουσιν ὅσοι πράττουσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς συκοφαντίας καὶ καταλαλιᾶς, ἀλλὰ καλύπτουσιν αὐτὸ ὑπόυλως μὲ τὸ πρόσχημα¹²⁾ τῆς πρὸς τὸν συκοφαντούμενον φιλίας ἢ εὐνοίας.

Τοιοῦτοι εἶνε ὅσοι π. χ. ὑποκρινόμενοι ὅτι ἐπαινοῦσί τινα τὸν διαβάλλουσι καὶ συκοφαντοῦσιν ἢ προσπαθοῦσι νὰ παραστήσωσι τὸν ἐπαινὸν του τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ γεννήσωσιν εἰς τὸν ἄλλον τὰς χειρίστας ὑπονοίας· ἢ σιωπῶσι μὲν, ἀλλὰ ἀνασηκῶνουσι τοὺς ὤμους, ἢ μειδιῶσιν¹³⁾, ἢ προσπαθοῦσι νὰ δικαιολογήσωσι τὸν δυσφημιζόμενον καὶ συκοφαντούμενον τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ δικαιολογία καὶ ὑπεράσπισίς των ἀποβαίνει χειροτέρα ἀπὸ πᾶσαν συκοφαντίαν καὶ κατάκρισιν. Οἱ τοιοῦτοι εἶνε « υἱοὶ τῆς γεέννης » καὶ τοῦ διαβόλου « διπλότεροι »¹⁴⁾, διότι εἰς τὸ ψεῦδος προσθέτουσιν ἄλλο ψεῦδος, καὶ τὴν μοχθηρίαν καὶ κακεντρέχειάν των διπλασιάζουσι διὰ τῆς ὑποκρισίας.

§. 173.

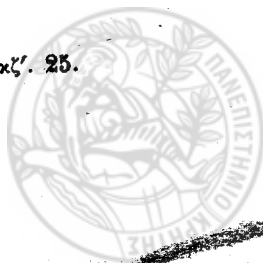
Ποῖα δὲ τὰ ἐκ τῆς ἐντολῆς ταύτης καθήκοντά μας;

Τοὺς τοιοῦτους διαβολικοὺς καὶ κακεντρεχεῖς συκοφάντας ὀφείλομεν νὰ ἀποφεύγωμεν ὡς ἰοβόλους ὄφεις. Ὀφείλομεν νὰ μὴ δίδωμεν ἐτοιμῶς καὶ προθύμῶς πίστιν εἰς πᾶσαν δυσφημίαν καὶ καταλαλιάν, ἅμα ἀκούσαντες αὐτήν, καὶ νὰ μὴ τὴν παραδεχώμεθα, εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐξετάσωμεν καὶ πληροφορηθῶμεν ἀκριβῶς καὶ ἀσφαλῶς¹⁾. Καὶ τότε δὲ πάλιν ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐπαλαμβάνωμεν τὴν δυσφημίαν ἢ καταλαλιάν, ν' ἀποτρέπωμεν

11) Σειρ. ζ'. 13, κή. 15, Ματθ. ιβ'. 36. 12) Σειρ. κζ'. 25.

13) Ψαλμ. ε' 7, Λουκ. ιβ'. 4. 14) Ματθ. κγ'. 15.

1) Σειρ ιθ'. 13.

δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τοῦτο, ὄχι ὑποκριτικῶς ἀλλ' ἐξ εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Ἐὰν δὲ δὲν ἀποδειχθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ κατηγορία μένη ἀμφίβολος, ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ὄχι καχύποπτοι, ἀλλὰ νὰ πιστεύωμεν καὶ νὰ λέγωμεν μᾶλλον τὸ καλὸν παρὰ τὸ κακόν²⁾. Καὶ ὅταν δὲ ἡ συκοφαντία ἀποδειχθῇ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως ὡς ἀληθῆς κατηγορία, ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνωμεν αὐτὴν περαιτέρω, ἀλλ', ἐὰν μὲν δυνάμεθα, νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ διορθώσωμεν τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ κακόν³⁾ εἴτε διὰ τῆς πειθοῦς εἴτε, ἐὰν τὸ καλὴ ἢ ἀνάγκη τοῦ κοινοῦ καλοῦ κινδυνεύοντος, καὶ διὰ τῆς νομίμου τιμωρίας.

Διὰ τοῦτο, ὅπως ὀφείλομεν νὰ μὴ λέγωμεν ψεύδη κατὰ τοῦ ἀθῶου, ὁμοίως ὀφείλομεν νὰ μὴ λέγωμεν ψεύδη οὐδὲ περὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ, ἀποκρύπτοντες τὴν κακίαν του⁴⁾, ἀλλ', ὡς προεβρέθη, ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν τοῦτο, ὅταν εἶνε ἀνάγκη, ἢ πρὸς σωφρονισμὸν καὶ διόρθωσιν αὐτοῦ, ἢ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κοινωνίας⁵⁾. Διότι καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἡ ἀνεξικακία εἶνε χριστιανικὴ ἀρετὴ, ὅταν ἐκ τοῦ κακοῦ πάσχωμεν ἡμεῖς μόνον ἀτομικῶς, ὄχι ὅμως καὶ ὅταν πάσχη ἡ κινδυνεὴ νὰ πάθῃ ὁλόκληρος κοινωνία. Ἡμεῖς μόνοι πάσχοντες ἀτομικῶς ἐκ τῆς συκοφαντίας καὶ καταλαλιᾶς τῶν φθονούντων καὶ μισούντων ἡμᾶς, ὀφείλομεν νὰ ὑπομένωμεν τὰ πάντα, καὶ νὰ χαίρωμεν μάλιστα ἐνθυμούμενοι ποίων ἐπαγγελιῶν ἠξίωσεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸν ἀδίκως καὶ ψευδῶς συκοφαντούμενον⁶⁾. Ἐν γένει δὲ καὶ ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ καθαρίσωμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀπὸ παντὸς φθόνου καὶ παντὸς μίσους κατὰ τοῦ πλησίον, καὶ ὅταν κατορθώσωμεν τοῦτο, τότε οἰκοθεν θέλει μᾶς διδάξῃ αὐτὴ ἡ συνείδησις ἡμῶν ποίαν διαγωγὴν πρέπει νὰ τηρήσωμεν ἐκάστοτε, ὡς ἂν ἀναφυῇ τοιοῦτον ζήτημα σχετικόν πρὸς τὰ καθήκοντα τὰ ἐκ τῆς ἐννάτης

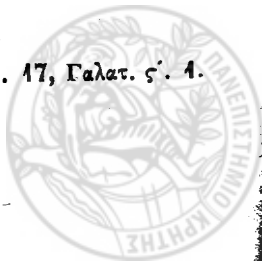
2) Παροιμ. ι. 12.

4) Παροιμ. ιβ'. 17.

6) Ματθ. ε. 10.

3) Παροιμ. κδ'. 24, Λευϊτ. ιθ'. 17, Γαλατ. ς'. 4.

5) Ἐξοδ. κγ'. 3. Λευϊτ. ε. 4.

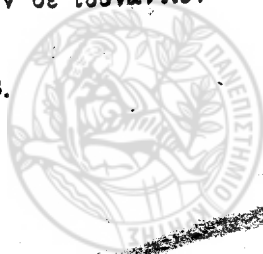
ταύτης ἐντολῆς. Ἡ καθαρὰ καρδία, ἡ πλήρης, ἀδόλου καὶ εὐ-
λιχρinoῦς ἀγάπης πρὸς τε τὸν πλησίον καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν,
θέλει ὑπαγορεύσῃ ἐκάστοτε τὴν ἀληθῆ ἐρμηνείαν τῆς ἐννάτης
ταύτης ἐντολῆς.

§. 174.

Εἶνε συγχωρημένον τὸ ψεῦδος ἐν ἀνάγκῃ ;

Τὸ ψεῦδος οὐδέποτε εἶνε συγχωρημένον καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ
ἀνάγκης, τόσω μᾶλλον, ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτάνων ἔχει
πάντοτε ἐτοίμους τὰς «προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις». Τὸ νὰ πα-
ρασιωπήσῃ τις, ἢ νὰ μὴ εἴπῃ ὅλην τὴν ἀλήθειαν, τοῦτο εἶνε
πολλάκις ἔργον φρονήσεως¹). ἀλλὰ ψεῦδος ὅμως οὐδέποτε
εἶνε συγχωρημένον νὰ εἴπῃ. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι σπανίως μὲν, ἀλ-
λὰ συμπίπτουσιν ὅμως περιστάσεις τινές, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ
ἄνθρωπος νομίζει, ὅτι λέγων τὸ ψεῦδος ὄχι μόνον ἑαυτὸν ὠφε-
λεῖ ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον του, ἢ τοῦλάχισον δὲν τὸν βλάπτει.
Ἄλλ' ἂν ὁ πεπερασμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ
ἴδῃ ὅλην τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν συνεπειῶν ἐκ τοῦ ἐλαχίστου
ἐκείνου καὶ ἀβλαβοῦς νομιζομένου ψεύδους, βλέπει ὅμως αὐ-
τὴν ὁ πάνσοφος καὶ ἀπειροτέλειος Θεός, ὅστις ἀπηγόρευσεν
ἀπολύτως τὸ ψεῦδος. Τὸ ψεῦδος εἶνε καὶ μένει ἀμάρτημα φο-
βερόν καὶ ἀσυμβίβαστον μὲ τὴν ὁποίαν φέρομεν εἰκόνα τοῦ
Θεοῦ, ὅστις εἶνε αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θυσιά-
ζωμεν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ ψεῦδος, τουτέστι νὰ προδίδωμεν
τὸν Θεὸν χάριν τοῦ διαδόλου, διὰ τί ; διότι ἡ ἐλεεινὴ φιλαυ-
τία καὶ ἰδιοτέλεια ἡμῶν ἔχει συμφέρον εἰς τὸ νὰ πιστευθῇ τὸ
ψεῦδος τοῦτο. Καὶ ἐλάχιστον δὲ ἂν εἶνε τὸ ψεῦδος τοῦτο καὶ
ἄνευ αὐτοῦ κινδυνεύομεν τὸν ἕσχατον κίνδυνον, δὲν πρέπει νὰ
παραβῶμεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ παρακαλέσωμεν
αὐτὸν νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον²). Ἐὰν δὲ τούναντίον

1) Ἰω. ις'. 12, Παροιμ. κθ'. 11. 2) Ψαλμ. ζ'. 13.

εἶπωμεν τὸ ψεῦδος, παραβαίνομεν μὲν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο εἶνε βέβαιον, ἀλλὰ τίς γνωρίζει τὸ μέλλον, διὰ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ ὅτι καὶ ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον ἐψεύσθημεν, θὰ ἐκπληρωθῇ; ἢ τίς μᾶς βεβαιώνει ὅτι ἄλλο μέσον πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ κινδύνου δὲν ἔμεινε παρὰ ἓν καὶ μόνον, τὸ ψεῦδος; ἢ καὶ ὅτι ὁ ἐπαπειλούμενος οὗτος κίνδυνος δὲν εἶνε τιμωρία ἀξία τῶν πράξεών μας; Τὸ ψεῦδος λοιπὸν εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε ψεῦδος. Ὅπως δὲ ὁ καλὸς σκοπὸς δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ εἰς καλὸν τὸ κακόν, διότι χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, οὕτω καὶ οὐδεὶς σκοπὸς δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὸ ψεῦδος εἰς ἀλήθειαν, ὅπως πρεσβεύουσι δυσσεβεῖς τινες καὶ ἀντίχριστοι, δογματίζοντες ἓν γένει, ὅτι ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα.

§. 175.

Ποία εἶνε ἡ δεκάτη ἐντολὴ καὶ ποία ἡ ἔννοια αὐτῆς;

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί».

Ἡ δεκάτη ἐντολὴ εἶνε ἐπισφράγισις καὶ συμπλήρωσις τῶν προηγουμένων ἐντολῶν, ὅσαι ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Ἐὰν αἱ λοιπαὶ ἐντολαὶ ἀπαγορεύουσι τὴν ἀφαιρέσιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον, ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν πλησίον, καὶ αὐτὸν τὸν στοχασμὸν τοῦ νὰ προσβάλλῃ τις ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον. Ἡ ἐντολὴ λοιπὸν ἀνασπᾷ πρόβριζον αὐτὴν τὴν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας, τῆς ὁποίας κέντρον εἶνε ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, κατὰ τὸν θεῖον ἡμῶν διδάσκαλον, λογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνείαι,

κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι»¹⁾. Ἡ ἐντολὴ λοιπὸν αὕτη μᾶς ἐπιβάλλει τὸ καθήκον, καθὼς αἰσθανθῶμεν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν αἰσχροὺς τινας ἢ κακὴν ἐπιθυμίαν, νὰ μὴ τὴν ἀφήσωμεν νὰ μᾶς κυριεύσῃ, ἀλλὰ νὰ τὴν καταπολεμήσωμεν μὲ πάντα τρόπον. Ἡ δὲ ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν ἐξάλειψις αὕτη τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν, ὅχι μόνον εἶνε τὸ πλέον δραστήριον ἀντιφάρμακον τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἐξαγνίζει ἡμᾶς καθιστῶσα εὐθετεωτέρους πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῆς θείας χάριτος, καὶ ἀξιῶς τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

1) Ματθ. ιε. 19.

§. 176.

Ποία εἶνε ἡ ἔννοια τῶν μακαρισμῶν;

· Ἄφ' οὗ συνεπληρώσαμεν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ δεκαλόγου, ἦ-
τοι τῶν δέκα ἐντολῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, μεταβαίνομεν
εἰς σύντομον ἐξήγησιν τῶν ἑννέα μακαρισμῶν τοῦ εὐαγγελίου,
διὰ τῶν ὁποίων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συνεπλήρωσε
καὶ ἐτελειοποίησε τὸν παλαιὸν νόμον, δείξας ὁποία τις πρέπει
νὰ εἶνε κυρίως ἡ διάθεσις τοῦ χριστιανοῦ ἐκείνου, ὅστις κρίνε-
ται ἄξιος μακαρισμοῦ, ὡς μέλλων νὰ κληρονομήσῃ τὴν ἀληθῆ
μακαριότητα τῆς αἰωνίου ζωῆς. Τὸ περιεχόμενον τῶν μακα-
ρισμῶν τούτων, οἵτινες κατ' οὐσίαν εἶνε ἐντολαί, διαφέρει καὶ
ὑπερέχει τῶν ἐντολῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ὅσον καὶ ὅπως
διαφέρει καὶ ὑπερέχει τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος ἀπὸ τὴν Πεν-
τάτευχον τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ ὁ Χριστιανὸς ἀπὸ τὸν Ἰου-
δαῖον. Ἴδου οἱ μακαρισμοὶ οὗτοι ὅπως κεῖνται ἐν τῷ κατὰ
Ματθαῖον εὐαγγελίῳ, κεφ. ε΄.

1) « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

2) Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

3) Μακάριοι οἱ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

4) Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην·
ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

5) Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

6) Μακάριοι οἱ καθαρὸι τῆ καρδίας· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁ-
ψονται.

7) Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθή-
σονται.

8) Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν
ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

9) Μακάριοι ἔσε, όταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ ἰδιώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἔνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε· ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

§. 177.

Ποτὸς εἶνε ὁ πρῶτος μακαρισμὸς καὶ ποία ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

«Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Μακαρίους καὶ κληρονόμους τῆς οὐρανόου βασιλείας κηρύττει ἐν τῷ μακαρισμῷ τούτῳ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, ἧτοι τοὺς ταπεινοὺς κατὰ τὸ φρόνημα, τοὺς ταπεινόφρονας. Ἡ ὑψηλοφροσύνη καὶ ἡ ὑπερηφάνεια εἶνε ἡ πρώτη ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου, διότι εἶνε ὁ πρῶτος καρπὸς τῆς ἐμφύτου εἰς τὸν ἀνθρώπον φιλαυτίας καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ, καρποφοροῦσα καὶ αὐτὴ ἄλλας ἀξίας ἑαυτῆς ἁμαρτίας, τὴν φιλαρχίαν καὶ φιλοπρωτίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὸν φθόνον, τὴν συκοφαντίαν, τὸ ψεῦδος, καὶ πλείστα ὅσα ἄλλα κακά. Ἡ ὑψηλοφροσύνη ἐκρήμνισεν ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ἀγγέλων εἰς τὸ σκότος τοῦ Ἄδου τὸν Ἐωσφόρον· ἡ σατανικὴ αὐτὴ κακία μετεδόθη καὶ εἰς τὸν Ἀδάμ, ὅστις μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ ἀθάνατον εὐτυχίαν, ἠθέλησε νὰ γείνη Θεός, καὶ ἔλαβεν, αὐτὸς τε καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἡμεῖς, τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀγνώμονος ταύτης ὑψηλοφροσύνης, ἐκπεσῶν ἀπὸ τῆς εὐτυχίας καὶ ἀθανασίας εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ μέλλων νὰ ἀναπλάσῃ πνευματικῶς τὸν Ἀδάμ ἀπὸ ταύτης τῆς ἑωσφορικῆς καὶ πατροπαραδότου ἁμαρτίας ἠθέλησε πρὸ πάντων νὰ καθάρισῃ τὸν ἀνθρώπον, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἐναντίαν τῆς ἁμαρτίας ταύτης ἀρετὴν, τὴν ταπεινοφροσύνην, διότι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἦτο δυνατόν νὰ ἀνακτήσῃ ὅσα ἀπώλεσεν ἀγαθὰ, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μακαριότητα καὶ ἀθανασίαν.

§. 178.

Ποῦτος εἶνε ὁ δεύτερος μακαρισμὸς καὶ ποία ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

« Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται ».

Εὐτυχεῖς ἐνόμιζε καὶ νομίζει ὁ ἐστερημένος τῆς θείας χάριτος κόσμος τοὺς ἐν χαρᾷ, καὶ δυστυχεῖς τοὺς ἐν θλίψει καὶ πένθει. Διὰ τῆς διδασκαλίας του ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνασπᾷ πρόβριζον τὴν γενικὴν ταύτην τοῦ κόσμου πρόληψιν. Χαίρουσιν οἱ μὴ συναισθανόμενοι τὰς ἁμαρτίας των καὶ ἀμετανόητοι, λυποῦνται δὲ καὶ πενθοῦσιν οἱ συναισθανόμενοι αὐτὰς καὶ ἐν συντριβῇ καρδίας θλιβόμενοι καὶ πενθοῦντες τὴν ἀληθῆ χαρὰν, ἣν ἐστερήθησαν, τὴν πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀγιότητα καὶ ἀθανασία. Τούτους λοιπὸν ὁ Σωτὴρ μακαρίζει διαβεβαιῶν, ὅτι θέλουσι παρηγορηθῆ, διότι ἡ θλίψις καὶ ἡ μετάνοια θέλει ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἀπώλεσαν.

§. 179.

Ποῦτος εἶνε ὁ τρίτος μακαρισμὸς καὶ ποία ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

« Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν ».

Ἡ ἁμαρτία καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, τὰ πάθη, κυριεύουσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ παρασύρουσιν αὐτὸν ἀκατάσχετον εἰς πράξεις ἀγρίας καὶ θηριώδεις, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους τὸν ρίψωσιν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας. Τοιοῦτος εἶνε καὶ σήμερον, τοιοῦτος ἦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἀναίσθητος πρὸς τὴν κατάστασιν αὐτοῦ καὶ ἀμετανόητος κόσμος. Οἱ Ῥωμαῖοι διέδραμον τὴν γῆν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου ξιφῆρεις, ἄγριοι καὶ θηριώδεις, καὶ διὰ νὰ τὴν κληρονομήσωσιν ἐκύλισαν πρῶτον τὰ τέκνα τῆς εἰς τὸ αἴμά των. Ἄλλ' ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου εἶχε κριθῆ ἤδη καὶ ἐκβληθῆ, καὶ ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν οἱ ἄγριοι καὶ αἰμοχαρεῖς Ῥωμαῖοι, νὰ κληρονομήσωσι τὴν γῆν, τοῦτο προλέγει ὁ Σωτὴρ ὅτι θὰ κατορθώσωσιν οἱ μαθηταὶ του, ὄχι μὲ ξίφος καὶ ὄπλα, ὄχι μὲ

θηριώδη και ανήμερον πόλεμον, όχι διά τῆς ὀργῆς και τῆς βίας, ἀλλά διά τῆς πραότητος και ἡμερότητος, διά τῆς εἰρήνης και μετριοπαθείας. Καί τῷ ὄντι οἱ εἰρηνικοὶ ἀπόστολοι, χωρὶς ξίφος, και μὲ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τῆς πραότητος και τῆς εἰρήνης ἐκυρίευσαν τὴν γῆν. Ἐκ τούτου δὲ διδασκόμεθα και ἡμεῖς νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ ἄγρια και θηριώδη πάθη μας, τὴν ὀργὴν και τὸ μῖσος, τὸν φθόνον και τὴν ἔχθραν, και νὰ εἴμεθα πρᾶοι και ἡμεροὶ, εἰρηνικοὶ και γαλήνιοι, μετρίοφρονες και μετριοπαθεῖς.

§. 180.

Ποῖος εἶνε ὁ τέταρτος μακαρισμὸς και ποῖα ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

«Μακάριοι οἱ πεινῶντες και διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται».

Ὁ συνήθης καρπὸς τῆς φιλαυτίας και τοῦ ἐγωῖσμοῦ εἶνε ἡ πλεονεξία, ἀδελφὴ γνησία και ἀμφιθαλὴς τῆς ὑπερηφανίας, τέχνα δὲ αὐτῆς εἶνε ἡ ἄρπαγὴ και ἡ ἀδικία. Χαίρουσιν οἱ πλεονέκται και οἱ ἄρπαγες, οἱ πλούσιοι και οἱ ἰσχυροὶ, ὅτι ἡδίκησαν τὸν πλησίον των, λυποῦνται δὲ τούναντίον ἀπαρηγόρητα οἱ πτωχοὶ και οἱ ἀπροστάτευτοι, αἱ χῆραι και τὰ ὄρφανά, ὅτι ἡδικήθησαν. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνατρέπει τὰ ἀνέκαθεν ἐμφυτα εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον αἰσθήματα ταῦτα και ἀναβιβάζει τοὺς μαθητάς του διὰ τῆς θείας του χάριτος και δυνάμεως εἰς ὕψος ἠθικῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς ν' ἀναβῶμεν οἰκοθεν. Ὅχι, λέγει, δὲν εἶνε μακάριοι ὅσοι κατεβρόχθισαν τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ και τοῦ πένητος, τοῦ ὄρφανοῦ και τῆς χήρας, μακάριοι εἶνε οἱ ἀσθενεῖς και ἀπροστάτευτοι, οἵτινες ἡδικήθησαν, αἱ χῆραι, αἵτινες ἐστερήθησαν τὸν ἄρτον τῶν ὄρφανῶν των, πάντες ὅσοι πεινῶσι και διψῶσι τὴν δικαιοσύνην. Εἶνε δὲ μακάριοι, διότι οὗτοι θέλουσιν ἀπολαύση κατὰ κόρον ἀγαθὰ πολὺ ἀνώτερα τῶν μικρῶν και προσκαίρων τοῦ κόσμου τούτου, ἐν ᾧ οἱ ἀδικήσαντες θέλουσι κράζῃ ὅτι «λιμῶ ἀπόλλυνται».

§. 181.

Ποῖος εἶνε ὁ πέμπτος μακαρισμὸς καὶ ποῖα τις ἡ ἔννοια αὐτοῦ;
«Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται».

Ἔοσης κατακρίσεως καὶ ταλανισμοῦ ἄξιοι εἶνε οἱ πλεονέκται καὶ ἄρπαγες, τόσου μακαρισμοῦ ἀπ' ἐναντίας ἄξιοι εἶνε οἱ ἐλεήμονες, οἱ ἀντίποδες οὗτοι τῶν πλεονεκτῶν, οἵτινες δὲν ἀρκοῦνται μόνον εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἀρετὴν νὰ μὴ ἀρπάσωσι καὶ ἀδικήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων μεταδίδουσιν εἰς τοὺς ἐνδεεῖς μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας. Οὗτοι εἶνε οἱ ἄξιοι μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἀναδεικνύουσιν ὄχι νεκρὰν ἀλλὰ ζῶσαν καὶ καρποφόρον τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ὅθεν καὶ μακαρίζονται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὅτι θέλουσιν ἀπολάβῃ τὸν μισθὸν τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ἀνώτερον καὶ πολυτιμότερον.

Εἶνε δὲ τὰ ἔργα τῆς ἐλεημοσύνης, τὰ ὁποῖα συνυπονοοῦνται ἐν τῷ μακαρισμῷ τούτῳ, τὰ μὲν σωματικὰ τὰ δὲ πνευματικά. Καὶ τὰ μὲν σωματικὰ εἶνε νὰ τρέφῃ τις τοὺς πεινῶντας, νὰ ἐνδύῃ τοὺς γυμνητεύοντας, νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς φυλακισμένους, νὰ ὑποδέχεται ἀσμένως καὶ περιποιῆται τοὺς ξένους, νὰ ἐνταφιάζῃ τοὺς πτωχοὺς ἀποθανόντας, ἐν γένει δὲ νὰ μὴ προξενῇ ποτὲ κακὸν εἰς τὸν πλησίον, ἀλλὰ πάντοτε καλόν¹⁾. Πνευματικὴ δὲ ἐλεημοσύνη εἶνε τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ τις διὰ τῶν συμβουλῶν του τινὰ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, τὸ νὰ διδάξῃ τοὺς ἄμαθεῖς τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ²⁾, νὰ δώσῃ συμβουλὴν σωτήριον εἰς τὸν πλησίον ἀμνηχανοῦντα ἢ κινδυνεύοντα, ἢ νὰ προσεύχεται πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ νὰ παρηγορῇ τοὺς τεθλιμμένους³⁾.

1) Μαθ. κέ. 35.

2) Μαρκ. κή. 15, Ῥωμ. ιε. 1, Θεσσαλ. ε. 11.

3) Ἰακ. ε. 20.

§. 182.

Ποῦτος εἶνε ὁ ἕκτος μακαρισμός, καὶ ποῖα τις ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

« Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται ».

Εἰς τὸν τέλειον χριστιανόν, εἰς τὸν ἅγιον μαθητὴν καὶ μιμητὴν τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἐκεῖνον τέλος, ὅστις ὁμοιώσας ἑαυτὸν ὅτι μάλιστα πρὸς τὸν Θεόν, θέλει πλησιάσῃ καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους οὕτως, ὥστε νὰ ἀξιωθῇ τῆς θεᾶς αὐτοῦ, εἰς τοῦτον δὲν ἀρχοῦσι μόνον αἱ καλαὶ καὶ ἅγιοι πράξεις, ἀλλ' ὀφείλει νὰ καθαρῖσῃ καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς διαλογισμοῦ πονηροῦ καὶ ἀπὸ πάσης ἐπιθυμίας κακῆς καὶ αἰσχροῦ. Ἡ καρδία εἶνε πηγὴ καὶ τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς ἀμαρτίας· ταύτην λοιπὸν ὀφείλουσι νὰ ἀγιάσωσιν οἱ ἅγιοι οἱ μέλλοντες νὰ ἀξιωθῶσι τῆς ὄψεως τοῦ παναγίου Θεοῦ.

§. 183.

Ποῦτος εἶνε ὁ ἕβδομος μακαρισμός, καὶ ποῖα τις ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

« Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται ».

Ἡ διαβολή, ἡ συκοφαντία, ἡ καταλαλιά, τὸ μῖσος, ἡ διχονοία καὶ ὁ πόλεμος εἶνε τὰ ἔργα τοῦ σατανᾶ, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπεμβὰς μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἔρριψεν ὡς ὄφις τὸν ψυχοφθόρον ἰὸν τῆς διαβολῆς καὶ τῆς κατὰ Θεοῦ ἀνταρσίας, μέχρι σήμερον. Τὸ ἐναντίον δέ, ἤτοι ἡ συνδιαλλαγή καὶ ἡ εἰρηνοποίησις, εἶνε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὅστις καὶ αὐτὸν του τὸν μονογενῆ υἱὸν ἔστειλεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ συνδιαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν Θεόν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε καὶ τὸ ἔργον παντὸς ἀληθοῦς καὶ γνησίου μαθητοῦ καὶ ὁπαδοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἡ συνδιαλλαγή καὶ ἡ εἰρηνοποίησις. Διὰ τοῦτο καὶ ὅσοι πράττουσι τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶνε πλέον υἱοὶ τοῦ διαδόλου, τοῦ πατρὸς τῆς διχονοίας καὶ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ θέλουσιν ὀνομασθῆναι κατὰ χάριν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς

εἰρήνης, ὅπως υἱὸς Θεοῦ κατὰ φύσιν εἶνε ὁ Σωτὴρ, τοῦ ὁποῦ
τὰ ἔργα μιμοῦνται καὶ οὗτοι κατὰ δύναμιν.

§. 184.

Ποῖος εἶνε ὁ ὁγδοὸς μακαρισμὸς καὶ ποῖα τις ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

«**Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν**».

Ὁ κόσμος ὅμως θὰ μισήσῃ καὶ θὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐργά-
τας τούτους τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης, τοὺς μαθητὰς
καὶ ὁπαδοὺς τῆς νέας ταύτης διδασκαλίας, διότι πρὸ αὐτῶν
ἐμίσησε καὶ κατεδίωξεν αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν καὶ διδά-
σκαλον¹⁾. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα εἶνε μακάριοι οἱ κληρο-
νόμοι οὗτοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διότι κακοπαθοῦσι
καὶ δὲν κακοποιοῦσι, διότι ἀδικοῦνται καὶ δὲν ἀδικοῦσι, διότι
διώκονται ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ δὲν διώκουσιν. Αὕτη εἶνε
ἡ τελεία ἀρετή, τοῦτο εἶνε τὸ βάπτισμα τοῦ ἀγίου Πνεύματος,
τὸ οὐράνιον χρῖσμα τοῦ χριστιανοῦ, ὅστις ἀναπλαττόμενος
διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος ἀναγεννᾶται εἰς νέον ἠθικὸν κόσμον, ὅ-
που ἐξανοίγει διὰ τῶν νοερῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν νέον καὶ εὐ-
ρύτερον ἠθικῆς ἀρετῆς καὶ τελειότητος ὀρίζοντα, καὶ ὅπου δὲν
ἀρκεῖ πλέον ἡ παλαιὰ καὶ περιωρισμένη ἐντολὴ καὶ ἔννοια τῆς
πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης. Ὅχι πλέον²⁾ «ὀδόν-
τα ἀντὶ ὀδόντος» καὶ «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», ὅχι ἴσα καὶ
ὅμοια ἀντὶ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον,
εἰρήνην ἀντὶ τοῦ πολέμου, δικαιοσύνην ἀντὶ τῆς ἀδικίας, ἀ-
γάπην ἀντὶ τοῦ μίσους.

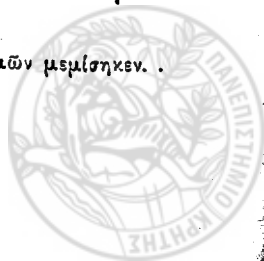
§. 185.

Ποῖος εἶνε ὁ ἔννατος μακαρισμὸς καὶ ποῖα τις ἡ ἔννοια αὐτοῦ;

«**Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ
εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ**».

1) «Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσχετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μισήσκειν. Ἐγὼ ἐμὲ ἐδίωξαν καὶ ὑμᾶς διώξουσι» Ἰω. ιε'. 18.

2) Ματθ. ε'. 38.

Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.»

Ἄλλὰ πῶς εἶνε δυνατόν οἱ ὁπαδοὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ ὑπερανθρώπου ταύτης διδασκαλίας, ἄνθρωποι ὄντες ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀναστρεφόμενοι ἐν μέσῳ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὅπου βασιλεύει ἡ ἁμαρτία, ὅπου τὰ πάθη φρυάττουσι καὶ λυσσῶσιν, ὅπου ἡ διαβολὴ καὶ ἡ συκοφαντία, ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος, ὁ διωγμὸς καὶ ὁ πόλεμος κατασπαράττουσι τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, πῶς εἶνε, λέγω, δυνατόν οἱ μαθηταὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης, ὄχι μόνον νὰ μὴ πράξωσι τὸ κακόν, ὄχι μόνον νὰ μὴ βλάψωσι τὸν πλησίον, ὄχι μόνον νὰ εἶνε πρᾶοι καὶ εἰρηνοποιοί, ἀλλὰ καὶ νὰ τηρήσωσι καθαρὰν αὐτῶν τὴν καρδίαν ἀπὸ πάσης ἐχθρας καὶ μίσους, ἀπὸ παντὸς πάθους; Πῶς νὰ μὴ ὀργισθῶσι τοῦλάχιστον κατὰ τῶν φθονερῶν καὶ κακεντρεχῶν, κατὰ τῶν συκοφαντούντων καὶ καταλαλούντων αὐτούς, κατὰ τῶν μισούντων αὐτούς καὶ καταδιωκόντων; Ὁ Σωτὴρ οὐδὲ τοῦτο ἐπιτρέπει εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ὁπαδοὺς του. Ἄνατρέπει καὶ ἐνταῦθα διὰ λόγου ὑπερανθρώπου καὶ θεοῦ τὰ ἔμφυτα εἰς τὴν ἁμαρτωλὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους αἰσθήματα, καὶ ἀναρπάζων αἴφνης διὰ τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως αἶρει καὶ ἀναφέρει τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς ὕψος ἠθικῆς ἀρετῆς καὶ διδασκαλίας ἄγνωστον καὶ ἀνήκουστον μέχρι τοῦδε εἰς αὐτήν. Ὅχι, λέγει, καὶ καταδιωκόμενοι καὶ κατασυκοφαντούμενοι ὑπὲρ ἐμοῦ, τουτέστιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, δὲν πρέπει νὰ ἀγανακτῆτε καὶ νὰ λυπῆσθε, ὄχι, τούναντίον πρέπει νὰ χαίρετε καὶ νὰ ἀγαλλιᾶσθε, διότι ὑψώθητε ὑπεράνω τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐφθάσατε εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς καὶ τελειότητος, διότι ὠμοιώθητε μὲ ἐμέ, ὅστις «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος»¹⁾, διότι μὲ μίαν λέξιν εἰσθε μακάριοι.

1) Ἡσαΐας ἐν Πράξ. 4. 32.

§. 186.

Ποῖον εἶνε ἐν γένει τὸ συμπέρασμα τῶν μακαρισμῶν;

Τοιαύτη ἐν βραχυτάτῃ συντομίᾳ ἢ εἰκῶν τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, ὁποῖαν διέγραψεν αὐτὴν μικρογραφικῶς ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ τοιαῦτα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Τὰ καθήκοντα ταῦτα περιέχονται ἐρμηνευόμενα λεπτομερέστερον ἀπανταχοῦ τῆς καινῆς Διαθήκης, τὴν ὁποῖαν ὀφείλει πᾶς χριστιανὸς νὰ μελετᾷ ἢ νὰ ἀκροάζεται ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερα. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς ἐπακολουθοῦντα κεφάλαια τοῦ Ματθαίου, καθὼς καὶ ὁλόκληρος ἐν γένει ἡ καινὴ Διαθήκη, περιέχει πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ ἀληθοῦς καὶ τελείου χριστιανοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐκήρυξε μακάριον.

Πρὸς ταύτης λοιπὸν τῆς εἰκόνας τὴν μίμησιν ὀφείλομεν νὰ σπεύδωμεν καὶ ἡμεῖς παντὶ σθένει, πρὸς αὐτὴν ρυθμίζοντες ὄχι μόνον τὰς πράξεις, τὴν διαγωγὴν καὶ τὸν βίον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ διανοήματα καὶ τὰς ἐπιθυμίας. Τοιοῦτον δὲ κατάρτισαντες τὸν ἡμέτερον βίον, καὶ οὕτω τελειωθέντες ἠθικῶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, θέλομεν ἀξιωθῆ καὶ ἡμεῖς τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν αἰωνίας μακαριότητος. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ.

